

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**MEDİNE HÂRİCİNDEN GELENLERİN
ESBÂB-I VÜRÛD'A ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan DOĞANAY

BURSA – 2016

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**MEDİNE HÂRİCİNDEN GELENLERİN
ESBÂB-I VÜRÛD'A ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan DOĞANAY

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN

BURSA – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda 701423025 numaralı Ramazan Doğanay'ın hazırladığı "Medine Hâricinden Gelenlerin Esbâb-ı Vürûd'a Etkileri" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 05/08/ 2016 günü 14:00-15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı..... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna oybirliği..... (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah AYDINLI
Sakarya Üniversitesi

05.../08./2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan tezi olarak sunduğum “**Medine Hâricinden Gelenlerin Esbâb-ı Vürûd’a Etkileri**” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

05.08.2016

Adı Soyadı : Ramazan DOĞANAY
Öğrenci No : 701423025
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Adı, Soyadı : Ramazan Doğanay
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Hadis
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xi+145
Mezuniyet Tarihi : .../...../2016
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN

MEDİNE HÂRİCİNDEN GELENLERİN ESBÂB-I VÜRÛD'A ETKİLERİ

İslâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en önemli kaynağını teşkil eden hadisler, birbirinden çok farklı sebeplerle vârid olmuşlardır. Bu sebeplerin en önemlilerinden bir tanesi de Hz. Peygamber'e Medine hâricinden gelenlerin sordukları sorular ile bu insanların hâl ve hareketleridir.

Medine'ye dışarıdan gelen bu insanlar, gerek tabiatları gerekse ihtiyaçları gereği olsun Hz. Peygamber'e sorularını rahatça sormuşlar, sahabe de onların bu hâlerinden istifade etmiştir. Yine bu insanlar, Hz. Peygamber'in huzurunda müsbet-menfi pek çok davranışta bulunmuş, bu vesileyle Allah Elçisi'nin, hadisleri sevk etmesine sebep olmuşlardır.

Sonuç olarak ise; bedevilerin Hz. Peygamber'e sormuş oldukları sorular incelenmiş ve bunların daha çok 'ibadet, itikâd, muamelât' gibi kendilerini birinci derecede ilgilendiren konularda olduğu saptanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber, onların bir takım hâl ve hareketlerine yerine ve zamanına göre farklı muamelelerde bulunmuş, böylelikle bu olaylar, sahabe tarafından müşahede edilerek bizlere aktarılmıştır. Yine Hz. Peygamber, Medine'ye gelen elçiler hususunda güzel ağırlama, görevlendireceği kişiyi kabile üyelerinden seçme, hediye verme, dua etme, özel muamelede bulunma gibi bir takım prensipler geliştirmiştir. Böylelikle bu olayların tamamı, hadislerin ortaya çıkma sebebi olmuş ve Hz. Peygamber, bir bedevi veya elçinin şahsından asırlar sonrasına hitap etmiş, mesajını bizlere ulaştırmıştır.

Tezimizde, Medine'ye dışarıdan gelen bedevi ve elçilerin Hz. Peygamber'e sordukları sorular ve her iki taraf arasındaki ilişkinin Esbâbu Vürûdi'l-Hadis'e etkisi ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Bedevi, Esbâbu'l-Vürûd, Hâl ve Hareket, Heyetler, Hz. Peygamber, Medine, Soru.*

ABSTRACT

Name, Surname : Ramazan Doğanay
University : Uludağ University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Basic Islamology
Science: : Hadith
Thesis Qualification : Master's thesis
Number of Pages : xi+145
Graduation Date :/...../2016
Thesis Advisor : Asst. Prof. Akif KÖTEN

PEOPLE'S AFFECTS TO ESBÂB-I VÜRÛD WHO CAME EXCEPT FROM MEDINA

There were many reasons for showing the hadiths up which form the basis for Islam after Koran. Most important one of them is the questions are asked by people who came except from Medina and these people's behaviours as well.

These people who came except from Medina easily asked their questions to Muhammad because of both their characters and necessities, the companions utilised from their position also. Again these people acted many times in the face of Muhammad as positively-negatively, hereby they caused to God's prophet (messenger) to refer the hadiths.

In conclusion, the questions asked by bedouins to Muhammad are reviewed and evaluated that these are about issues which concern themselves primarily like 'worship, creed, transaction'. Moreover, Muhammad treated different to their addresses based on location and time, so these developments are transferred us by companions after observing. Just the same, Muhammad builded a set of principles regarding prophets (messengers) came to Medina like 'accommodation well, choosing the responsible between clan members, giving gift, praying and special treatment'. Hereby, all these matters became the reason of showing the hadiths up and Muhammad bespeaked to after centuries through a bedouins or prophet and got the message to us.

In our thesis, the questions are evaluated that asked by bedouins and prophets came except to Medina and the relationship's affect to Esbâbu Vürûdi'l-Hadith between both sides.

Key words: Bedouin, Behaviour, Committees, Esbâbu'l Vürûd, Medina, Prophet/Muhammad, Question.

ÖNSÖZ

Bizim için hem dünya hem de ahiret mutluluğunu sağlamak üzere gönderilen Hz. Peygamber'i(a.s.) tanımanın, O'ndan (a.s.) azamî derecede faydalanmanın en önemli yolu, hadisler olmuştur. Hadisleri anlamının en büyük destekçisi ise Esbâbu'l-Vürûd ilmidir. İşbu ilme baktığımızda, Medine haricinden gelen bedevi ve heyetlerin etkisinin çok fazla olduğunu görmekteyiz. Onlar, gerek soruları ve hareketleriyle gerek Hz. Peygamber ve sahabenin onlara karşı tutumuyla olsun pek çok hadisin ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır.

Bedeviler, çölde yaşamının verdiği rahatlıkla, pek çok konuda hiç çekinmeden Hz. Peygamber'e sorular sormuş, Allah Elçisi ise muhataplarının ihtiyacına göre bu soruları cevaplamıştır. Yine şehir kültürüne vâkıf olmayan bu insanlar, Medine'de bir takım kuralları çiğnemiş, Hz. Peygamber de duruma göre kimi zaman onların hâl ve hareketlerini tashih etme veya affetme, kimi zaman da kızma ve cezalandırma gibi yollara başvurmuştur. Yine büyük çoğunluğunu bedevilerin oluşturduğu elçiler Medine'ye gelmiş; onlar gelmeden önce gerekli hazırlıklar yapılmış, gerek ihtidâ gerekse başka amaçlarla gelen elçiler, Hz. Peygamber'e bazı konularda sorular sormuş, Allah'ın Elçisi ise onların sorunlarını dinlemiş ve sorularını cevaplamıştır. Kur'ân ve sünnetin ilk muhatapları olan sahabe, bedevi ve heyetlerin sordukları soruları, Hz. Peygamber'in onlara karşı tutumunu müşahede ederek istifâde etmişlerdir. Böylelikle dışarıdan gelen bu insanlar, azımsanmayacak derecede hadisin vârid olmasına sebep olmuşlardır.

Bu vesileyle konunun seçiminden itibaren çalışmam boyunca gerek yönlendirmeleri gerekse yapıcı düzeltme ve tenkitleriyle tezin olgunlaşması hususunda kıymetli yardımlarını ve vaktini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN Bey'e şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca çalışma esnasında çok büyük desteklerini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Hüseyin Kahraman'a, Doç. Dr. Abdullah Karahan'a, istişarelerinden istifâde ettiğim Prof. Dr. Abdullah Aydınli 'ya, Prof. Dr. Adem Apak'a, Prof. Dr. Ramazan Ayvalli'ya ve üzerimde emeği bulunan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ESBÂB-I VÜRÛD VE BEDEVÎLER

I- ESBÂB-I VÜRÛD VE ÖNEMİ	6
A. ESBÂB İLE VÜRÛD'UN LUGAVİ VE ISTILAHÎ MANALARI	6
B. ESBÂBU'L-VÜRÛD'UN ÖNEMİ	7
II- BEDEVÎLER	8
A- BEDEVÎ KELİMESİNİN TAHLİLİ	8
1- Sözlük Anlamı	8
2- Terim Anlamı	9
B- BEDEVÎLER VE KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	10
1- Müsbet Özellikleri	10
a- Cömertlik ve Misâfirperverlik	10
b- Cesaret ve Şecaat	12
c- Dilde Sadelik	14
d- Özgürlüğe Düşkünlük	17
e- Ahde Vefâ	18

f- Saflık-Samimiyet	19
g- Zekâ.....	20
h- Kıyâfet, Firâset, Ta‘bir gibi Tabîi ve Astronomi İlimlerini Bilmeleri	21
2. Menfî Özellikleri.....	25
a- Câhillik	25
b- Kabalık	27
c- Sertlik ve Merhametsizlik	28
d- Bencilik	29
e- Gururlu ve Kibirli Olma	30
f- İntikâm Alma	31
g- Saldırı ve Baskın Yapma.....	32
h- Savaştan Kaçma	33
C- EKONOMİK KAYNAKLARI.....	33
1- Hayvancılık.....	34
2- Ticaret	35
3- Avcılık	35
4- Yağmacılık.....	36
5- Kılavuzluk.....	37
6- Hâdîlik	37
D- SOSYAL HAYAT.....	38
1- Aile Hayatı.....	38
2- Yönetim	39
3- Yemek ve Giyim.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

BEDEVİLERİN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

I- BEDEVİLERİN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ.....	43
A- HZ. PEYGAMBER'İN SORU SORMAYA TEŞVİKİ	43
B- HZ. PEYGAMBER'İN GEREKSİZ SORU SORMAYI YASAKLAMASI	45
C- BEDEVİLERİN SORU SORMADAKİ RAHATLIKLARI	47
II- BEDEVİLERİN HZ. PEYGAMBER'E SORDUKLARI SORULARIN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ.....	48

A- İNANÇLA İLGİLİ SORULARI	48
1- Tevhîd	48
2- Kıyâmet.....	49
3- Cennet-Cehennem.....	51
4- Mucize	52
B- İBADETLERLE İLGİLİ SORULARI.....	53
1- Abdest	53
2- Namaz	55
3- Zekât ve Sadaka.....	56
4- Oruç	57
5- Hacc	58
6- Cihad.....	60
7- Hicret	61
8- Duâ.....	63
9- Diğer Konular	65
C- MUÂMELÂTLA İLGİLİ SORULARI	66
1- Aile	66
2- Lukata	69
3- Helâl-Harâm.....	70
D- UKÛBÂTLA İLGİLİ SORULARI	72
E- AHLÂKLA İLGİLİ SORULARI	73
1- Nazarî Ahlak	74
2- Amelî Ahlak.....	75
III- BEDEVÎLERİN HÂL VE HAREKETLERİNİN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ	77
A- HATALARINI DÜZELTMESİ VE BAZI UYGULAMALARI YASAKLAMASI	78
B- AFFEDİCİLİĞİ VE HOŞGÖRÜSÜ.....	83
C- CÖMERTLİĞİ VE HEDİYE VERMESİ	87
D- ŞAKALAŞMASI VE HZ. PEYGAMBER'İ GÜLDÜRMELERİ	90
E- BAZI DAVRANIŞLARINI TAKDİR ETMESİ	93
F- ONLARA KIZMASI	94
G- KABALIKLARINA KARŞI SAHABENİN TEPKİSİ.....	96

H- HZ. PEYGAMBER'İN AYNI SORUYA FARKLI CEVAP VERMESİ.....	99
İ-HZ. PEYGAMBER'İN SORULANDAN FAZLA CEVAP VERMESİ.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HEYETLER VE ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

I- HEYETLERE GENEL BİR BAKIŞ	102
A- HEYETLER İÇİN HAZIRLIK	102
B- HEYETLERİN KALDIKLARI YERLER	103
C- HEYETLERİN YOĞUN OLARAK GELDİĞİ DÖNEMLER VE BÖLGELER	106
II- HZ. PEYGAMBER'İN HEYETLERE KARŞI TUTUMUNUN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ	107
A- İLGİ GÖSTERMESİ VE ÖVMESİ	107
B- SORUNLARINI DİNLEMESİ VE SORULARINI CEVAPLAMASI.....	110
C- HEDİYE VERMESİ.....	116
D- DUA ETMESİ.....	118
E- EŞRAFTAN OLANLARA ÖZEL MUAMELE ETMESİ	121
F- GÖREVLENDİRMESİ.....	122
G- HOŞLANMADIĞI İSİMLERİ DEĞİŞTİRMESİ.....	125
H- KIZMASI	126
İ- BİR TAKIM BELGELER YAZMASI	130
J- İKTÂ VERMESİ	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKLAR	136
ÖZGEÇMİŞ	145

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.m.	: Aynı müellif
as.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn, bin,
B.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
b.y.	: Baskı yok
c.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
r.a.	: Radiyallâhu anh, Radiyallahu anhâ
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
RTEÜSBE	: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
thk.	: Tahkik
tkd.	: Takdim
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: yayın tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Müslümanların Kur'an-ı Kerîm'den sonra en önemli ikinci kaynağını teşkil eden hadisler, pek çok sebebe binâen vârid olmuşlardır. Bunlardan her biri başlı başına önemli bir konuma sahip olsa da Medine hâricinden gelmiş olan bedeviler ve yine büyük kısmı bedevilerden oluşan heyetlerin etkisi bunların en önde gelenlerindedir. Özellikle de Câhiliye dönemi ve Kurân'ın nüzul döneminde Arap yarımadası nüfusunun ekserisini teşkil eden bedevî nüfus, hem Kurân-ı Kerîm'de hem de hadislerde muhatap alınmış, bu vesileyle ilahî ve nebevî mesaj, onların şahsında müşahhaslaşıp bizlere ulaşmıştır.

Hem müspet hem menfî pek çok özelliğe sahip olan bedeviler, çölde yaşamaları, usul-erkân bilmemeleri sebebiyle muhtelif zaman ve mekânlarda Hz. Peygamber'e gelmiş, gerek sordukları sorular ile olsun gerekse hâl ve hareketleriyle olsun sahabenin yeni şeyler öğrenmesini sağlamış ve beğenisini kazanmışlardır. Bazen de şehir kültürüne vakıf olmayan bu insanlar, Hz. Peygamber'e veya kutsal mekânlara karşı saygısızlıkta bulunmuş, bu sebeple de sahabenin eleştiri oklarına hedef olmuşlardır.

Pek çok elçi gelmesi sebebiyle senetü'l-vüfûd olarak isimlendirilen 9/630 yılında İslâm'ı öğrenmek üzere gelenlerin çoğunu bedeviler oluşturmuştur. Bu insanlar kavimlerinin elçisi olarak Medine'ye gelmişlerdir. Mekke'nin fethi, Kureyş ve Sakif kabilelerinin Müslüman olmasıyla eş zamanlı olan bu vakitte pek çok Arap kabilesi akın akın Medine'ye gelmiş, böylelikle orada yeni kurulan İslam devletine bağlılıklarını bildirmişlerdir. Geliş amaçları birbirinden farklı olan bu insanlar, Hz. Peygamber'in huzuruna vardıklarında beraberlerinde hem kendi kültürlerini getirmişler hem de Medine'de çok farklı bir takım ahlakî kaidelerle tanışmışlardır. Bu vesileyle Hz. Peygamber, Medine döneminde en önemli muhatapları olan bu insanlara İslâm'ı anlatmış, yerine ve zamanına göre duygularına hitap ederek İslâm'a ısınmalarını sağlamışlardır.

Gerek ferdî olarak gerek heyetler halinde Medine'ye gelen bu insanlar, Hz. Peygamber'e bir takım sıkıntılarını arzetmiş, bazı konularda sorularını sormuşmuşlardır. Allah'ın Elçisi de onların sorunlarını gidermiş, onları İslam'a kazandırmak için bir takım muamelelerde bulunmuştur. Aynı şekilde iyi huylarla süslenen sahabe de bu misafirlere yabancı kalmamış; bazen onların güzel sorularını beğenmiş, bazen de yaptıkları bir kabalık sebebiyle kızmışlardır. İşte bu çalışmamızın konularını; Hz. Peygamber'in bu insanlara karşı izlediği 'insanı kaybetme yerine kazanma siyaseti', 'diplomatik misafirlerini içinde buldukları kültür kalıplarından kurtarmak için sarfettiği çaba', 'onların kalplerini kazanmak için uyguladığı bir takım metotları' gibi konular oluşturmaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızda kullandığımız örnekler, Allah Elçisi'nin peygamberliği döneminin pek çok aşamasından alınmış olmakla birlikte çoğunlukla Medine döneminden seçilmiştir. Bunun sebebini Hz. Peygamber'e gelen bedevi ve heyetlerin kâhir ekseriyetinin bu dönemde gelmiş olması olarak göstermek mümkündür.

Her ne kadar; tezimizin başlığı olan 'Medine Hâricinden Gelenlerin Esbâbı Vürûd'a Etkileri'ne dışarıdan gelen Yahudi ve Hristiyanların da girmesi gerekse de bu konuyu, Aynur Uraler'in "Hz. Peygamber'e Yahudi ve Hristiyanlar'ın Yöneltilikleri Sorular" adıyla mügnî bir çalışmayla incelemesi sebebiyle bu sorulara değinmedik.

Araştırmamızı üç bölüm olarak ele almaya çalıştık: Birinci bölümde Esbabu Vürûd hakkında kısa bir bilgi vererek bedeviler ve yaşadıkları tabîî ve sosyal çevreye binaen oluşmuş bir takım müsbet ve menfî özellikleri hakkında bilgi sunarak bedevi karakterini tahlil etmeye çalıştık.

İkinci bölümde de bedevilerin Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'e sordukları soruları, onların bazı hal ve hareketleri karşısında Hz. Peygamber ve sahabenin tutumunu ve Hz. Peygamber'in onları kazanmak için uyguladığı bir takım uygulamayı alt başlıklar halinde sıralayarak sebeb-i vürûddaki yerlerini açıklamaya çalıştık.

Tezimizin üçüncü ve son bölümünde ise yine o dönemde kâhir ekseriyeti bedevi olan Arap kabilelerinin birbirinden farklı amaçlarla Medine'ye gelmelerini, huzuruna gelen bu insanlara karşı Hz. Peygamber'in davranışını; yani ilk geldikleri anda başlayan

ağırlama işinden son anda gidecekleri zaman hediyeye vermesine kadar icrâ edilen pek çok önemli noktaya temas ederek O'nun (s.a.v.) misafirlere karşı uyguladığı 'bir takım metotlara binaen heyetlerin esbâb-ı vürûddaki yerlerini ortaya koymaya çalıştık. Konuyla ilgili çok fazla örnek olduğundan, tezde daha çok meşhur örnekler üzerinden konular ele alınmış, dolayısıyla zaman zaman tekrarlar olmuştur. Yine tezde bazı konular ele alınırken mevcut örneklerin hepsine değinilmemiştir. Bu örneklerin de ilave edilmesi halinde bu konuda bilgilerin daha da artacağı kanaatindeyiz.

Konumuzla ilgili olarak yapılan çalışmalardan; Ramazan Ayvallı'nın "*Esbâbu Vürûdi'l-Hadis ve Bunun İslâm Teşrîindeki Yeri ve Önemi*" konulu doktora tezi, Nihat Yatkın'ın "*Bedeviler ve Hadislerin Vürûdundaki Yeri*" adlı makalesi, Vugar Samadov'un yaptığı "*Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Bedevilerle İlişkileri*" adlı yüksek lisans tezi, yine Samadov'un "*Sünnet Verilerine Göre Hz. Peygamber'in Bedevileri Toplumla Bütünleştirme Siyaseti*" konulu doktora tezi, Abdülkadir Erkut'un "*Kur'ân'da Bedevilik*" konulu doktora tezi ile Aşır Örenç'in "*Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar Ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*" adlı yüksek lisans tezini saymamız mümkündür.

Çalışmamızda kullandığımız hadis kaynaklarının başında ilk olarak Buhârî'nin(ö.256/870) "*Câmi*"i, yine Müslim'in (ö.261/875) "*Sahîh*"i, Ebû Davud (ö.275/889), Tirmizî (ö.279/892), Nesâî (ö.303/915) ve İbn Mâce'nin(ö.273/887) "*Sünen*"leri; ikinci olarak da İmâm Mâlik'in (ö.179/795) *Muvatta* adlı eseri ile Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) *Müsned*'i gelmektedir.

Tezimizde bazı kelimelerin lugavî tahlili yapılırken İbn Düreyd'in (ö.321/933) "*Cemhere*", İbn Fâris'in (ö.395/1004) "*Mekâyis*", Cevherî'nin (ö.400/1009) "*Sihâh*", , İbn Manzûr'un (ö.711/1311) "*Lisânu'l-Arab*" gibi mucemlerden istifade edilmiştir. Yine birinci bölümde bedevilerin bir takım özellikleri ele alınırken başta İbn Haldun'nun(ö.808/1406) "*Mukaddime*"si ile Cevâd Alî'nin (ö.1987) "*Mufassal*"ından istifade edilmiştir. Ayrıca yine bu hususta İbn Abderrabih'in (ö.328/940) "*el-İkdü'l-Ferîd*", İbn Seyyidinnâs'ın (ö.734/1334) "*Uyûnu'l-Eser fî Funûni'l-Megâzî ve's-Şemâil ve'Siyer*", Seydişehrî'nin (ö.1918) "*Târihi Dini İslâm*", Alûsî'nin (ö.1924) "*Bülûgu'l-Ereb*", Haz'al'ın "*Târihu Cezîreti'l-Arabiyye*", Abdullah Sa'd es-Sûyân "*es-Sahrâu'l-Arabiyye Sekâfetuhâ ve Şi'ruhâ 'abra'l-'Usûr Kirâetun Antrûpûlüciyyetün*" ve, İsmâ'il

Davûd Muhammed Netşe'nin "*Eşâru Hüzeyl ve Eseruhâ fî Muhîti'l-Edebi'l-Arabî*" adlı eserleri gelmektedir.

Üçüncü bölümde heyetleri anlatırken de en başta İbn Sa'd'ın (ö.230/844) "*Tabakâtü'l-Kübrâ*"sı olmak üzere; Nuseyr Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdgîş'in "*Vüfûdü'l-Arab ile'l-Medine ve Mevkifü'r-Resuli's-Siyâsî minhâ*", Nizâr Ebâze'nin "*fî Medîneti'r-Resûl*" gibi doğrudan heyetleri ele alan eserler temel kaynaklarımız olmuştur. Ayrıca Fatımatüz Zehra Kamacı'nın "*Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, (Mescid-i Nebevi)*" ve Kasım Şulul'ün "*İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*" adlı eserleri de zaman zaman müracat ettiğimiz eserler olmuştur.

Yukarıda zikrettiğimiz bu önemli kaynaklardan istifade etmekle birlikte konumuz gereği bu hususlarda meşhur hadis kitaplarında yer alan sahih hadisleri kullandık.

BİRİNCİ BÖLÜM
ESBÂB-I VÜRÛD VE BEDEVÎLER

I- ESBÂB-I VÜRÛD VE ÖNEMİ

A. ESBÂB İLE VÜRÛD'UN LUGAVİ VE ISTILAHÎ MANALARI

Arapça müştak bir isim olan ve çoğulu “أسباب (esbâb)”¹ olarak gelen “سبب (sebeb)” kelimesi, “habl (ip), “kendisiyle başka şeye ulaşılan şey”,² “tarîk (yol)”,³ karabet, meveddet⁴ gibi yakınlık veya yakınlığa vesile olan pek çok manaya gelmektedir.

Bir masdar olan vürûd kelimesi ise “suya gelmek, yaklaşmak, hazır olmak, ister içine dâhil olsun ister olmasın o şeye müşrif olmak” manalarına gelmektedir.⁵ Kurân-ı Kerîm’de on bir yerde zikredilen⁶ vürûd kelimesi ve türevleri, Kasâs 23 dışında geldiği yerlerin hepsinde ‘girmek’ manasına gelmekteyken bu ayette ise ‘suya vardı, fakat ondan bir şeye nail olamadı’ manasındadır.⁷

Istilahî olarak ise sebep kelimesi, ‘varlığı veya yokluğundan şerî hükmün varlığı veya yokluğu lazım gelen şey’ manasına gelmektedir.⁸ Örneğin namaz vecibesinin edâ

¹ İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Ali b. Hasen, *el-Muhassis*, I-V, thk. Halîl İbrahim Ceffâl, C.1, 1.B., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996, s. 470.

² el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd el-Farâbî, *es-Sihâh Tâcu'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, C.1., 4.B., Beyrut, Dâru'l-İlim, 1987, s.145; İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen, *Cemheretü'l-Lugâ*, I-III, thk. Remzî Münîr Be'lebekî, C.2., 1.B., Beyrut, Dâru'l-İlim, 1987, s.1000; Sa'dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fikhî Lügaten ve'stulâhan*, 2.B., Dimeşk, Suriye, Dâru'l-Fikr, 1988, s.163; Merdivenin insanı bir yere sağ-salim ulaştırması gibi sebep de bizi müsebbebe ulaştırdığından dolayı bu ismi almıştır. Bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî'î el-'İfrîkî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, C. XII, Beyrut, Dâru Sâdir, 1993, s.299.

³ Ebu'l-Bekâ, Eyub b. Musâ el-Hüseynî el-Kırîmî, *el-Külliyât Mu'cemün fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısrî, Beyrut, Müessetü'r-Risâle, t.y., s.495.

⁴ el-Ezherî Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî Ebû Mansûr, *Tehzîbu'l-Luga*, I-VIII, thk. Muhammed Muhammed Avvad Mur'ib, C.VI, 1.B., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001, s.68; Ahmed Hasan ez-Zeyyât-İbrahim Mustafa..., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, I-II, C.I., 1.B., y.y., Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye el-İdâretü'l-Âmmetü li'l-Mu'cemât ve İhyâi't-Turâs, t.y., s.411; Sebep kelimesi hakkında detaylı ve toplu bir bilgi için bkz. Ramazan Ayvalli, *Esbâbu Vürûdi'l-Hadis ve Bunun İslâm Teşriindeki Yeri ve Önemi*, (yayınlanmamış doktora tezi), AÜİF, 1979, s.14.

⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.III, s.456-457; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s.948; Bu kelime ve türevleri; güzel kokulu ve dikenli ağaç, arslan, cesaretli kişi, sarıya çalan kırmızı at ve toplardamar için kullanılmaktadır. Ahmed Hasan, *a.g.e.*, C.II, s.1024-1025; Ayrıca bkz. Ayvalli, *a.g.e.*, s.16.

⁶ Kasâs, 28/23, Enbiyâ 21/98-99, Hüd 11/98, Yusuf 12/19, Meryem 19/71.

⁷ Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s.918.

⁸ es-Sehâvî, Şemsu'd-dîn Ebi'l-Hayr Muhammed ibn Abdîrrahman, *Fethu'l-Mugîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadis*, thk. Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdîrrahmani'l-Hudayr-Muhammed ibn Abdillâh ibn Fühayd Âlî Fühayd, I-V, 1.B., C.II., Riyâd, Mektebetü Dâri'l-Minhâc, 2005, s.48; Cürcanî ise

edilebilmesi için vaktin girmesinin gerektiği gibi müsebbebin vücut bulabilmesi için de sebebin var olması gerekir.⁹

“Sebebu’l-vürûd”, “Esbâbu’l-vürûd”, “Sebebu’l-Hadis”, “Esbâbu Vürûdi’l-Hadis” vb ifadeler; Kurân-ı Kerîm’in nüzul sebebinde olduğu gibi, hadisin vüruduna yani ortaya çıkmasına sebep olan şeyleri ifade etmektedir.¹⁰ Hz. Peygamber’in, hadisi irâd etme sebebi bazen sorulan bir soru, bazen bir kıssa, bazen de bir hâdise olmuş, bu ilim de Hz. Peygamber’in hadisi sevk etme sebebinin araştırılması ve bize aktaran bir ilim olmuştur.¹¹ Yani bu ilim, hadislerin söylendiği zaman ve mekânı nazarı dikkate alarak hadislerin vârid olduğu ortam ve zamanı bize aktarmaktadır. Hadislerin muhtelif zaman veya mekânda vârid olmasına sebep olan müteaddid pek çok sebebe ‘esbâbu’l-vürûd’ denilmektedir.

B. ESBÂBU’L-VÜRÛD’UN ÖNEMİ

Dinin temel kaynağı olan Kurân’ı anlamada esbâb-ı nüzulü bilmenin etkin bir rolü olduğu gibi, ikinci kaynak olarak kabul edilen hadisleri anlamak için de esbâbu’l-vürûd son derece önemlidir. Zirâ esbâbu’l-vürûda muttali olan kişi, -bir sebebe binaen ortaya koymuş olduğu hadislerde- Hz. Peygamber’in hadisi ne amaçla sevk ettiğini öğrenmekte, böylelikle hadislerden hüküm çıkarma hususunda bu ilimden istifade etmektedir. Aynı şekilde sebebu’l-vürûd, hadisler hususunda pek çok fayda sağlamaktadır. Hadisin sebebinin bilmek müsebbebin yani şer’î hükmün elde edilmesi için bir vesile olduğundan¹² bu ilim, şer’î hükmün gayesinin idrâk edilmesinde, hadisin layığıyla doğru bir şekilde anlaşılması ve ondan hüküm çıkartılmasında, rivâyette

sebebi ‘hükme ulaşmaya vesile olan, ama onda müessir olmayan şeyden ibarettir’ şeklinde tarif etmiştir. Bkz. Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali Zeyni’s-Şerîf, *et-Ta’rifât*, 1.B., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983, s.117; Sebep hakkında detaylı ve geniş bilgi için bkz. Gazalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min ‘İlmi’l-Usûl*, thk. Hamza b. Zühry el-Hâfız, I-IV, C.I., Medîne, Şeriketü’l-Medîneti’l-Münevver, t.y., s.312-319.

⁹ Ahmed Hasan, *a.g.e.*, C.I, s.411-412.

¹⁰ Ali el-Kârî, İbnu’s-Sultân, *Şerhu Şerhu Nuhbeti’l-Fiker fî Mustelahâti ‘İlmi’l-Eser*, tkd, Ebû Gudde, thk. Muhammed Nizâr Temîm, Beyrut, Dâru’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, t.y., s.814; Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdirrahman el-Hudayr, *Tahkiku’r-Rağbe fî Tavdîhi’n-Nuhbe*, 1.B., Riyâd, Mektebetü Dâri’l-Minhâc, 2013, s.235; Sa’îd Abdülmecîd el-Gavrî, *Mevsû’atu ‘Ulûmu’l-Hadis ve Funûnihî*, I-III, C.I., 2.B., Dimeşk-Beyrut, Dâru ibn Kesîr, 2012, s.211.

¹¹ Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim, *el-Vasît fî Mustalahi ve ‘Ulûmi’l-Hadis*, y.y., Dâru’l-Fikri’l-Arabi, t.y., s.467.

¹² Nureddîn ‘Itr, *Menhecü’n-Nakd fî Ulûmi’l-Hadis*, C.I., 3.B., Dimeşk-Beyrut, Dâru’l-Fikr-Dâru’l-Fikri’l-Muâsir, 1997, s.334; Abdülmecîd el-Gavrî, *a.g.e.*, C.I, s.211.

mevcut olan işkâli giderme gibi pek çok hususta vazife üslenmekte ve katkı sağlamaktadır.¹³

II- BEDEVİLER

A- BEDEVÎ KELİMESİNİN TAHLİLİ

1- Sözlük Anlamı

“Bedâ” kelimesi “بَدُو” masdarından müştak olup “ortaya çıkmak, açık alanda kalmak”¹⁴ manasına gelmektedir. Bedâvet kelimesi “bir yerde yerleşik hayat sürmek” demek olan “حضر-hadar” kelimesinin karşıtıdır. Sahra ve çölde yaşayanlara “بدوي - bedevî”, yaşadıkları yere de “بادية- bâdiye” denilir. Bâdiye denilmesinin sebebi, yaşadıkları bölgelerde yani çöllerde onların etrafını kapatarak saklayacak bir şeylerin bulunmamasıdır.¹⁵ Bedevî kelimesiyle müterâdif olan “الأعراب/el-A‘râb” kelimesi de çölde, kırdaki yaşayanlar için kullanılmakta, bu kelimenin müfredi bulunmayıp “أعراب” şeklinde ikinci defa cem‘ işlemine tabi tutulabilmektedir. Yine bu kökten olan “العرب” veya “العرب” kelimesi ise şehirlerde yaşayanlar ve Acem olmayanlar için bir alem olarak kullanılmıştır. Bu kelime, çölde yaşayan bedevîleri de içine alan âmm bir

¹³ Bkz. Bedr Abdülhamîd Hemîse, *‘İlmu Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’ş-Şerîf*, y.y., t.y., s.10-14; Muhammed Re’fet Sa’îd, “Esbâbu Vürûdi’l-Hadîs: Tahlîl ve Te’sîs”, Katar Üniversitesi, *Külliyetü’ş-Şeria ve’d-Dirâsâti’l-İslamiyye*, t.y., s.195-196; el-Hudayr, *a.g.e.*, s.235; Ayrıca Lumâ’yı tahkik eden muhakkikin bu konuya dair açıklaması için bkz.Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman, *el-Lumâ’ fi Esbâbi’l-Hadîs*, thk. Gayyân Abdüllatîf Dehrûh, 1.B., Beyrut, Dâru’l-Ma‘rife, , 2004, s.10; Esbâbu’l-vürûd konusunda bize ulaşan en eski eser Suyûtî’nin el-Lumâ fi Esbâbi’l-Hadîs adlı eseridir. Bu konuda telif edilen en değerli eser olarak niteleyebileceğimiz bir diğer eser ise İbn Hamza el-Hüseynî’nin el-Beyân ve’t-Ta‘rîf fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’ş-Şerîf isimli kitabıdır. Bkz. İbn Hamza el-Hüseynî, Muhammed b. Kemâleddîn, *el-Beyân ve’t-Ta‘rîf fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’ş-Şerîf*, I-III, 1.B., Beyrut, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1982. Bu konuda yazılan eserler için topluca bkz. Ayvalli, *a.g.e.*, s.4-13; Ayvalli, Ramazan, “Hadislerin Vürûd Sebeplerine Dâir Çalışmalar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl:1985, sy:1, ss.76-84,ss.76-84.

¹⁴ Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî el-Basrî, *Kitâbu’l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerâî, I-VIII, C.IV, y.y., Mektebetü’l-Hilâl, t.y., s.37; el-Ezherî, *a.g.e.*, C.VI, s.138; İbn Manzûr, *a.g.e.*, C. XIV, s.68.

¹⁵ İbn Fâris, Ebu’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ El-Kazvîni er-Râzî, *Mu‘cemu Mekâyisi’l-Lugâ*, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, I-VI, C.I, Dîmeşk, Dâru’l-Fikr, 1979, s.212; İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.XIV, s.67; Ayrıca bkz. Seydişehrî, İbn Emîn Mahmud Esad, *Târihi Dini İslâm (Mukaddime)*, C.I, İstanbul, Matba‘a-i Hayriyye, 1911, s.215.

isimdir.¹⁶ “العرب/Arab” kelimesinin nisbesi “أعرابي/A‘râbî” olup “العرب/Arab” kelimesinin nisbesi ise “عربي/Arabî” şeklindedir.¹⁷

2- Terim Anlamı

“Bedevî” kelimesi, sahrada yaşayanlara ve çadırlarda göçebe hayatı sürenlere itlâk edilmektedir.¹⁸ Bedevîlere “أهل البادية / ehlü'l-bâdiye”, “أبناء البادية / ebnâu'l-bâdiye” denildiği gibi, deve veya keçi kılından ma‘mûl kıl çadırlarda ikâmet ettiklerinden dolayı onlara “أهل الوبر / ehlü'l-veber”, “أهل الخيام / ehlü'l-hıyâm” ve “سكنة الخيام / sekenetü'l-hıyâm” isimleri de verilmektedir.¹⁹ Şehir, kasaba ve köy gibi yerlerde kerpiçten evler yaparak yaşayanlara ise “أهل المدر / ehlü'l-meder” denilmektedir.²⁰ Bedevîlerin en büyük meşgalesi yağmur bölgelerini aramak ve hayvanlarına otlak bulmaktır. Zirâ bedevî, çölde doğmuş, çöl onun karakterini şekillendirmiştir. Tüm olumsuzluklarına rağmen çöl, bedevînin bir parçası olmuştur.²¹

“Arab” kelimesi ile “A‘râb” kelimesi arasında en net ayrımı Kurân-ı Kerîm yapmış, bir ırkı ifâde etmek için “Arab” kelimesini kullanmış,²² çölde yaşayan bedevîleri ifâde etmek için ise “A‘râb” kelimesinden istifade etmiştir.²³ Kurân’da bedevîlere hitap eden ayetlere²⁴ baktığımızda bu ayetlerin ekseriyetinin, onları ‘câhil, görgüsüz, kaba, savaştan geri kalan’ gibi vasıflarla tavsîf ettiğini; bunun aksine imân edip hayrât yapanları da güzel vasıflarla andığını müşahede etmekteyiz.

¹⁶ Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya‘kûb, *el-Kamûsu'l-Muhît*, thk. Mektebetu Tahkîki't-Turâs fî Müesseseti'-Risâle, Danışman, Muhammed Nu‘aym el-‘Arksûsî, 8.B., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2005, s.113; Cevherî, *a.g.e.*, C.I, s.178.

¹⁷ Cevherî, *a.g.e.*, C.I, s.178; Ayrıca Bkz. Orhan Karmış, “A‘râb”, *DİA*, III, 242; Alûsî, ilgili kitabında ‘a‘râb’ ile ‘arab’ kelimesi arasındaki fark üzerinde durmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Alûsî, Mahmûd Şükri b. Abdillâh b. Mahmûd, *Bülûgu'l-Ereb fî Ma‘rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, 2.B., C.I, Beyrut, Lübnân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., s.12-13; Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-XX, C.VII, 4.B., y.y., Dâru's-Sâkî, 2001, s.298.

¹⁸ Cevherî, *a.g.e.*, C.I, s.178; İbnu'l-Esîr, Mecduddîn Ebu's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tannâhî, I-V, C.I, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1979, s.109; İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.XIV, s.68.

¹⁹ Ali, Cevâd, *el-Mufasssal*, C.VII, s.287-288; Ayrıca bkz. Mustafa Fayda, “Bedevî”, *DİA*, V, 311-312.

²⁰ Cevherî, *a.g.e.*, C.III, s.1248.

²¹ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.287-288.

²² Cumâ, 62/2.

²³ “قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ نُؤْمِنُوا” el-Feth 48/11; “سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرُ لَنَا” el-Hucurât 49/ 14; “A‘râb” kelimesinin geçtiği diğer yerler için bkz. et-Tevbe 9/90, 97-99, 101, 120; el-Feth 48/16.

²⁴ Kuran’da Hz. Peygamber dönemi bedevîlerinin tutum ve davranışı için bkz. Abdülkadir Erkut, *Kur’ân’da Bedevîlik*, (yayımlanmamış doktora tezi), S.Ü.S.B.E.T.İ.B.A.D.T.B.D., Konya-2010, s.68-92.

B- BEDEVİLER VE KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Burada “Bedevî” kelimesiyle karşılaşıldığında ekseriyetle insanın zihnine müsbet ve menfî bir takım özellikler gelmektedir. Söz konusu vasıflar, bedevî karakterini zihinlerde müşahhaslaştıracığı için bunlar ile iktifâ etmeyi uygun bulduk. Bunlar üzerinde özel olarak durmak araştırmamıza farklı boyutlar kazandıracaktır. Dolayısıyla burada bedevilerin müsbet ve menfî özellikleri ele alınacaktır.

1- Müsbet Özellikleri

Günümüzde “bedevî” kelimesi zikredildiğinde zihinlere müsbet yönlerinden önce menfî çağrışımları gelmektedir. İleride zikredeceğimiz gibi bedevîlerde bulunan bazı noksanlık ve ayıplar, onların bir takım fazilet ve vasıflara sahip olmasına engel değildir. Bilakis kabileler halinde ve çölde yaşamış olmanın onlara kazandırdığı bazı güzel hasletler, onların geleneklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebepten öncelikle onların müsbet yönlerine kısaca değineceğiz.

a- Cömertlik ve Misâfirperverlik

Cahiliye döneminde Araplar arasında ikramda bulunmanın ve ziyafetin ayrı bir yeri vardı. Kabileler arasında yaygın olan asabiyet bunun en önemli sebebiydi. Her fert bu hususta kendi kabilesi ile iftihar etmiştir. Halk arasında önemli bir konuma sahip olan şairler de şiirlerinde cömertlik ve misafirperverlikle övünmüşlerdir.²⁵ Araplar arasında “أجود من هرِم” (Herim’den daha cömert)”, “أجود من حَاتِم” (Hâtim’den daha cömert)”, “أجود من كَعْب بن مامَة” (Ka‘b b. Mâme’den daha cömert)”,²⁶ “أقربى من حاسي الذهب” (Altın kaptan içenden daha misafirperver)”²⁷ gibi pek çok darb-ı meselin bulunması bu hususu ziyâdesiyle önemsediklerinin bir göstergesidir. Cömertliğiyle meşhur olan

²⁵ Zevzenî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Yusuf el-Abdelekânî, *Şerhu'l-Mu'allekâti'l-Aşr: Muallakatü Tarafe*, Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1983, s.121; Ayrıca Hz. Peygamber’e peygamberlik geldiğinde Hz. Hatice’nin O’nu (as) teselli ederken sarfettiği cümlelere bakmakta fayda vardır. Zirâ Hz. Hatice, bu tavsiyelerinde “sen toplumda yok sayılanı kazanır, misafiri ağrılar, hak yolunda olanlara yardım eder...” gibi pek çok erdemi saymıştır. İşte bu erdemlerin çoğu çölde yani bedevîlerde fazlasıyla vücut bulmuştur. Bkz.Buharî, *Bed'u-l-Vahy*, 1; Ehâdisü'l-Enbiyâ, 21(Sâlih b. Abdilaziz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü’ş-şeyh, *Mevsuâtü'l-Hadisi 'ş-şerîf: el-Kütübü's-Sitte*, 4.B., Riyâd Dâru's-selâm, , 2008); Müslim, İmân, 252(403).

²⁶ El-Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mihrân, *Cemheretü'l-Emsâl*, I-II, C.I, Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y., s.298.

²⁷ Askerî, *a.g.e.*, II, 115, 133; Ayrıca bkz. İsmail Demir, “Câhiliyet ve İslam’ın İlk Dönemlerinde Yaşamış Bazı Cömertler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sy.18, s.208-222; Ahmet Lütfi Kazancı, “Cahiliye Devrinde Müsbet Davranışlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.1, c.1, yıl 1, 1986, ss.103-110, s.105-106.

Hatem et-Tâî, cömertlik ve misafirperverlik hakkında pek çok şiir söylemiştir.²⁸ Hatta cömertliğini dile getirirken bir şiirinde; evinde çok sık ziyâfet verilmesine kinaye olarak “köpeklerinin az havladığından” bahsetmektedir.²⁹

Bedevîlerde cömert olma insani değerler içinde en önde gelen özelliklerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bedevîler çölün en büyük erdemi olarak cesâreti görürlerdi.³⁰ Cesâreti sadece yağma-baskın yapmak için değil cömertlik için de önemli bir vasıta olarak düşünürlerdi. Zirâ sahip olacakları cesâret ve şecâat onlara, infâk edecekleri malları ele geçirme fırsatı vermekteydi.³¹ İbn Haldun’a göre Bedevîler, tabiatın saflığından istifâde ettiklerinden dolayı ahlakları, hadarîlere nispetle daha temiz; hayrâtta bulunmaya fitratları daha yatkındır. Hadarîler, şehrin lezzetlerinden istifâde etmeye çalışırken bedevîler, başkasına iyilikten zevk almaktadır.³² Hadarî insan, şehir olsun kasaba olsun bir yere bağlandığından dolayı orayı bırakıp gidemez. Bedevî’nin ise deve veya keçi kılından yapılan çadırından başka önemli bir varlığı olmadığından iklim şartları ihtiyacı karşılamaz bir hal aldığında çadırını ve hayvanlarını alıp başka yerlere gidebilmektedir. İşte bedevînin bu yaşamı, baskın ve yağma yoluyla aldıkları malların biriktirilip depolanmasına engel olmaktaydı. Sonuç olarak çöl insanı, ele geçirdiği malları şan ve şeref için sarf etmektedir. Mal, onlar için bir araç olup, asıl gâye muhtaca yardım etmek ve bu vesileyle övünmektir. İşte bu sebepten dolayı cömertlik ve ziyâfet çölün en yüce erdemi olarak görülmektedir.³³

²⁸ Bkz.Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî bi’l-Velâ el-Leysî, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, I-III, C.1, Beyrut, Mektebetü’l-Hilâl, 2002, s.33; Adiy b. Hatim’in cömertliği genellikle ‘şan-şöhret’ amacıyla yaptığını söylediği şiirlerinden anlamaktayız. Bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.115.

²⁹ Bkz.Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî bi’l-Velâ el-Leysî, *el-Hayâvân*, I-VII, C.1., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, s.255.

³⁰ Hatta bazı kaynaklarda düşman birisinin karşı tarafın yemeğine oturması halinde o kişinin düşmanlık yapmadığı; kendi ailesini koruduğu gibi onu da koruduğu ifade edilmiştir. Bkz. Haz’al, Hüseyin Halef, *Târihu Cezîreti’l-Arabiyye*, s.20; Alûsî, *a.g.e.*, C. III, s.435; Bedevilerde ‘muâkara’ olarak bilinen ve cömertliğin zirvesi sayılan bir uygulama mevcuttu. Bu uygulamaya göre iki kişi misafir veya birbirleri için hayvan kesme yarışımına girer ve en çok hayvanı boğazlayan kazanırdı. Detaylı bilgi için bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.30-31; Hz. Peygamber ileriki zamanlarda bedevilerin bu uygulamasını yasaklamıştır. Bkz. Ebû Davud, Dahâyâ, 13-14; Mu’akara uygulaması hakkında geniş bilgi için bkz. Murat Sarıcık, “Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Cahiliye Adetlerine Son Verilmesi”, *SDÜİFG*, 2014/2, sy.33, s.69-73.

³¹ Abdullah, Sa’d es-Süyân, *es-Sahrâu’l-Arabiyye Sekâfetuhâ ve Şi’ruhâ ‘Abra’l-‘Usûr Kırâetun Antrûpülüciyyetün*, I.B., Beyrut, Şebeketü’l-arabiyye li’l-ebhâs ve’n-neşr, 2010, s.405; Daha geniş bilgi için bkz. ed-Düsûkî, İbrahim b. Abdilgafur Ömer, *el-Fütüvvetü ‘inde’l-Arab ev Ehâdisu’l-Furûsiyye ve’l-Meselü’l-‘Ulyâ*, Kâhire, Mektebetü Nehdati Mısır, t.y., s.59-70.

³² Bkz.İbn Haldûn, Ebû Zeyd, Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed Veliyuddîn el-Hadramî el-İşbîlî, *Dîvânü’l-Mübtede ve’l-Haber fi Târihi’l-Arab ve’l-Berber ve men ‘Asârahum min Zevi’s-Şe’ni’l-Ekber*, thk. Halîl Şehhâde, C.1, 2.B., Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1988, s.153.

³³ Abdullah, Sa’d es-Süyân, *es-Sahrâu’l-Arabiyye*, s.407; Montagne, *Çöl Medeniyeti*, s.64.

Bedevîler ziyâfet vermeyi o kadar severlerdi ki gece olunca muhtaç olanlar tarafından görülmesi için bir dağın tepesine veya yüksek bir yere misafir ateşi yakarlardı.³⁴ Genellikle geceleri çölde yolculuk yapanlar yollarını kaybederlerdi. Böyle yolculuklar tehlikeli olacağından muhtaç olanlar bu ateşe doğru gider ve burada misafir edilirdi. Hatta Araplar arasında “فلان كثير الرماد / falancanın külü çoktur” darb-ı meseli “cömertlikten” kinâyeye olarak kullanıla gelmiştir.³⁵ Bedevîlerin bu karakterini çok iyi bildiği için Hz. Peygamber, bir şey sormak için kendisine gelen fakat bu esnada gözü vadideki koyunlara takılan bedeviye sürünün tamamını hediye etmiştir. Bu ihsana çok sevinen bedevî kavmine döner dönmez, “ Ey kavmim! Siz de Müslüman olun. Muhammed yoksulluktan korkmadan veriyor” demiştir. Onun bu çağrısı üzerine kavminden pek çok kişi Müslüman olmuştur.³⁶

b- Cesaret ve Şecaat

Araplar cesarete çok fazla önem vermektedirler. Cesaret ve şecaatin simgesi olan kılıca yüze yakın isim vermeleri bunun en büyük göstergesidir.³⁷ Kılıca verilen isimlere baktığımızda bunların ekseriyetinin bazı vasıfları ifade ettiğini müşâhede etmekteyiz. Vasıflar ise ekseriyetle çok değerli görülen şeylere verilmektedir. Araplar kılıçları övmeye çok mübalağa etmişler hatta hakem bile tayin etmişlerdir.³⁸ Araplar korkak insanı pek sevmezler ve “إِنَّ الجبان حنفة من فوقه” (Korkak eceli ensesinde hisseder.)” şeklinde darb-ı meselle onun halinin vehâmetini ifade etmişlerdir.³⁹ Hamaset şairi olan Antere, kasidesinin büyük bir bölümünde harbe, vuruşmaya yer vermiş, uzun uzadıya

³⁴ Câhız, *a.g.e.*, C.III, s.296.

³⁵ Se’âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail, *et-Temsîl ve'l-Muhâdara*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 2.B., y.y., Dâru'l-arabiyye li'l-küttâb, 1981, s.273.

³⁶ Bkz. Müslim, Fedâil, 57(6020), 58(6021).

³⁷ Kılıcın isimleri için bkz. Suyutî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Müzhir fi 'Ulûmi'l-Lugâ ve Envâ'ihâ*, thk. Fuat Ali Mansûr, I-II, C.1, 1.B., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998, s.321; Samadov. *a.g.e.*, s.92; Detaylı bilgi için bkz. Abdullah, Sa'd es-Sûyân, *a.g.e.*, s.779-780.

³⁸ Süveyd el-Merâsid el-Hârisî'nin “ولكن حكم السيف فيكم مسلط ... فنرضى إذا ما أصبح السيف راضيا” (Tamam öyleyse aramızda kılıç hüküm versin... Kılıcın verdiği hüküm başımız üstüne.” şeklindeki ifadesi için bkz. Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, C.II, s.129; Kılıcın övülmesinden kasıt o kılıcı kullandır. Zirâ o kılıcı kullanacak cesaretli biri olmazsa o kılıcın değeri anlaşılmaz. Bu hakikati açıklama sadedinde Araplar “وما نفع السيوف بلا رجال” (Kullanıcısı olmayan kılıçtan fayda gelmez.)” demişlerdir. Bkz. Se'âlibî, *a.g.e.*, s.289; Bedeviler adalet ve hakkın infazını güç-kuvvet anlayışı üzerine bina etmişlerdir. Bkz. Cevad Ali, *a.g.e.*, VII, s.296.

³⁹ Kâsım b. Sellâm, Ebû 'Ubeyd b. Abdillâh el-Herevî el-Bağdadî, *el-Emsâl*, thk. Abdülmecîd Katâmiş, 1.B., y.y., Dâru'l-Me'mûn, 1980, s.316; Şairler çoğu zaman yatağında ölenleri, savaşa katılmayanları veya ailesinden birisinin ölümü kendisine haber verilmesine rağmen harekete geçmeyen kişiyi hicvederek kınamışlardır. Alûsî'nin bu başlık altında genişçe yer verdiği şiir örnekleri için bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.I, s.103-118; Hamaseti ve şecaati ile darb-ı mesel olan şahıslar için topluca bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.I, s.118-122.

savaşı anlattıktan sonra muallakasına son vermiştir.⁴⁰ Bu durum Antere kadar olmasa da diğer Muallaka şairlerinde de görülmektedir.⁴¹

Çölü belirleyen etkenler bedevînin hayatının şekillenmesinde çok büyük bir etkiye sahiptir. O, her an dramatik bir sahne ile karşılaşabilmektedir. Hayatı, çölü şekillendiren etkenlere ve iklim şartlarına bağlı olan bedevî, değişen şartlar neticesinde mal varlığının ekseriyetini oluşturan develeri - çoğunlukla bu develer baskın ve yağma ile elde edilmiştir- ve çadırları ile başka bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadır. En değerli varlığı olan taşınabilir malları koruma ihtiyacı, bedevîyi bir seferberlik haline zorlamış ve onu silahıyla maceralara atılan biri yapmıştır. Çöl insanının hayatının idamesi için cesaret ve binicilik olmazsa olmaz niteliklerdir.⁴² Bedevî toplumu kendi mensuplarına, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı daima hazır olma gereğini telkin eder; kendisinden olmayana güvenmemeyi öğretir. Onun için bedevî ne kendisini ne ailesini ne de kabilesini hiçbir zaman emniyette hissetmez; yaşamak için kendinin ve kabilesinin gücünden başka şeye güvenmez, kendisini cesur olmaya mecbur hisseder.⁴³

İbn Haldun, bedevîler ile hadarîler arasındaki farkı evcil hayvanlarla vahşi olanlar arasındaki farka benzeterek ortaya koymaya çalışmaktadır. İbn Haldun'a göre şehirliler, rahatlık ve eğlenceye dalmış, kendilerini düşmana karşı savunma işini de hükümdara bırakmışlardır. Bedevîler ise, şehirden uzak olmaları, sığınacak kaleleri bulunmaması sebebiyle başkalarına güvenmemektedirler. Düşmana karşı savunma görevini de bizzat kendileri yerine getirmektedirler. Bu sebepten hadarîlere nisbetle daha cesaretli olan bedevîler, ihtiyaç hâsıl olduğunda hiç korkmadan savaş meydanına atılmaktadırlar. İbn Haldun'a göre bir bedevînin cesur olmasındaki en önemli faktör yaşadığı çevredir.⁴⁴ Cesaret için gerekli olan en önemli şartlardan biri olan sağlıklı bünye çöl insanında fazlasıyla vardır. Çünkü bedevî kararlı bir şekilde temiz havada rızkını elde etmek için canla başla çalışır. O daima devenin üzerinde çölün ortasında zor

⁴⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allekâti'l-'Aşr: Muallakatü Antere b. Şeddâd*, s.234-257; bkz. Samadov, Vugâr, *Sünnet Verilerine Göre Hz. Peygamber'in Bedevileri Toplumla Bütünleştirme Siyaseti* (doktora tezi, 2010), s. 93.

⁴¹ Bkz. Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allekâti'l-'Aşr: Muallakatü Tarafe*, s.112, 120; a.m., *Mullakatü Amr b. Külsûm*, s.210, 213-214.

⁴² Abdullah, Sa'd es-Sûyân, a.g.e., 404; Aka İsmail, vd. , *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi: (Hz. Muhammed Devri)*, C.I, s.162.

⁴³ Mustafa Fayda, "Bedevî", *DİA*, V, 311-312.

⁴⁴ İbn Haldun, a.g.e., C.I, s.155; Alûsî, a.g.e., C.III, s.435.

koşullara göğüs germektedir. İşte bedevînin bu mücadelesi ona çok büyük bir cesaret kazandırmıştır.⁴⁵

Çöl hayatı yaşayan bedevînin en büyük varlığı, elinde bulunan yeşil bölge veya su kuyusudur. Kendisi bunlardan istifade ederken kendisinin dışındaki herkesi burayı ele geçirmek isteyen birer düşman olarak görür, ona göre tedbirini almaya çalışır. Aslına bakılırsa başkasının ne halde olduğu bedevîyi pek ilgilendirmez; onun asıl derdi otlağının hayvanlarına yetip yetmeyeceği veya yağmurun yağıp yağmayacağıdır.⁴⁶ Muhtelif zamanlarda Hz. Peygamber'e bazı bedevîler gelip, yağmurun yağmadığını, mallarının telef olduğunu bu sebepten de geçim sıkıntısı çektiklerini dile getirmişlerdir.⁴⁷ İşte tüm bunlardan dolayı bedevi cesur olmak zorundadır. Bedevilerde mevcut olan bu cesaret ileriki zamanlarda onların İslam ordularına entegre olmalarıyla birlikte şehitlik idealiyle birleşmiş ve kısa süre zarfında pek çok bölgenin fethine iştirak etmişlerdir.⁴⁸

c- Dilde Sadelik

Çölde yaşayan bedevîlerin müsbet özellikleri içinde 'dilde sadelik' veya 'dilde fesahat' dediğimiz husus da dikkat çekici oranda kendini hissettirmektedir. Onlar, nesebleri karışmadığından diğer insanlarla ihtilatları az olduğundan dildeki sadeliklerini korumuşlardır. Dildeki yetkinlikleri tartışılmaz olan bedevîlerin ilhâm kaynağı ise içinde yaşadıkları çöl ortamıdır.⁴⁹ Bedevî şâir, çevreden aldığı ilhamları zihninde biriktirip bunları duygu ve düşünceleriyle birleştirerek bir muhayyele oluşturmaktadır.⁵⁰ Bedevîler, kabilelerinin tarihini canlı tutmak için mazileriyle iftihar etmekte ve ölenlerine mersiyeler söylemektedirler. Hâtipleri hutbeler irâd eder, hikâyecileri de kıssalar anlatır.⁵¹ Böylelikle kabilenin toplumsal-kabilese hafızası yenilenmekte ve

⁴⁵ Ömer ed-Düsûkî, *a.g.e.*, s.37.

⁴⁶ Ali, Cevad, *a.g.e.*, C.I, s.274.

⁴⁷ Buharî, *İstiskâ*, 24; Ebû Davûd, *Salât*, 2; Nesâî, *İstiskâ*, 1, 9,10,18; İmâm Mâlik, *Muvatta*, *İstiskâ*, 3; Başka bir rivayet için bkz. Ebû Davûd, *Sünnet*, 18; Nesâî, *İstiskâ*, 10.

⁴⁸ Bkz. Harun Ögmüş, *Câhiliye Döneminde Araplar*, I.B., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s.346.

⁴⁹ Abdullah, Sa'd es-Süyân, *a.g.e.*, s.403; Ayrıca bkz. Aka İsmail, vd. , *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi: (Hz. Muhammed Devri)*, C.I, s.161.

⁵⁰ Samadov, *a.g.e.*, s.157; Bedeviler, çölden maksimum düzeyde etkilenmiş, bundan dolayı da duygu ve bu duyguyu ifade edebilme melekeleri olan dil yeteneği ileri derecede gelişmiştir. Bazen yerinde söylenen belagatli bir söz savaşı başlatmış bazen de barışı getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Haz'al, *Târihu Cezîreti'l-Arabiyye*, s.21.

⁵¹ El-Kayravânî Ebû İshak İbrahim b. Ali el-Hasrî, *Zehrü'l-Âdâb ve Semerü'l-Elbâb*, şrh. Zeki Mübârek, I-IV, C.IV, 4.B., Beyrut,Dâru'l-Cil, 1972, s.1028; Esmâ'î, Bedevîlerin belîğ hutbeleriyle

kolektif bir bilinç oluşmaktadır. Bedevîler, Câhiliye döneminde şenliklerin yapıldığı, şiirlerin okunduğu panayırlara katılmakta ve buralarda fesahatlerini ortaya koymaktadırlar.⁵² Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesinde o dönemde çölde yaşayan bazı kabilelerin dillerinin fasih olmasının da önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in verildiği Sa'd b. Bekr kabilesi şeref, cömertlik gibi özelliklerinin yanında fasih Arapça ile de temâyüz etmiştir.⁵³ Dolayısıyla bu da Hz. Peygamberin dilinin fasih olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Hz. Peygamber'in fesahate dair melekesi o kadar güçlü idi ki fasih olanları fasih olmayanlardan rahatlıkla ayırabilmiştir. Nitekim bir seferinde Hz. Peygamber, kendisine gelen iki bedevînin konuşmasını beğenmiş ve "Öyle ifadeler vardır ki çok büyüleyicidir; öyle şiirler vardır ki hikmetlerle doludur." demiştir.⁵⁴

Bedevîlerin dildeki otoritesi bilindiğinden, Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin meclisinde yapılan dil tartışmasında Hamza el-Kisâî ile Sibeveyh gibi iki büyük dil âlimi, dışarıdan Bağdat'a gelen bedevilerden birini hakem seçmişler, onun başkanlığında münâzara yapmışlardır.⁵⁵ Aynı şekilde pek çok dil âlimi fasih Arapçayı kaynağından öğrenmek için çöllere seyahatlerde bulunmuş ve bedevîlerin fesahatinden istifade etmiştir.⁵⁶ Arap olmayanlarla ihtilat olması sebebiyle ortaya çıkan bozuk Arapçanın tesirinden uzak kalmak isteyen İmâm Şafî, döneminin en fasih bedevi

istişhâd etmektedir. Bkz. İbn Abdirabbih Ebî Amr Ahmed b. Muhammed el-Endelusî, *el-'İkdü'l-Ferîd*, I-VII, C.IV, 3.B., Kahire, Matba'atü Lecneti't-Te'lif ve't-Terceme, 1965, s.151-152.

⁵² Murat Sarıçık, "Câhiliye Döneminde Arap Yarımadası Panayırıları", *SDÜİFD*, Sy. 31, Yıl 2013/2, ss. 109-140, s.136; Câhiliye devrinde kurulan panayırılar için topluca bkz. Alûsî, *Bülûgu'l-Ereb*, C.I, s.264-270; Örneğin bir gün pazara yolu düşen bir bedevi, pek çok insanın satış esnasında konuşmalarında hata yaptıklarını görmüş, bu duruma çok üzülmüş ve "sübhallah! Adamlar yanlış yapıyor buna rağmen kazanıyor, biz ise yanlış yapmamıza rağmen kazanamıyoruz" diyerek şaşkınlığını ifade etmiştir. Bkz. Enîs Fureyha, *el-Fükâhetü 'inde'l-Arab*, I.B., Dâru'l-Felsefe- ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsu'ât, t.y., s.150.

⁵³ İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed, *Tabakatü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, I-VIII, C.I, I.B., Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1990, s.354; Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XVI, s.291; Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesine dair topluca bilgi için bkz. Elnura Ezizova, "Câhiliye'den İslam'a Sütanneliği Geleneği Üzerine Bazı Notlar", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası*, sy. y. , Yıl 2010(nisan), ss.195-204.

⁵⁴ Muvatta, *Kelâm*, 7; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh, *Müsned*, XLV, thk. Şuayb Arnavut-Âdil Mürşid vd., C.IV, I.B., Müessesetü'risale, 2001, s.486; Ayrıca geniş bilgi için bkz. İbn Hamza, *a.g.e.*, C.II, s.73.

⁵⁵ el-Enbârî, Kemâluddîn Ebû'l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî, *el-İnsâf fi Mesâilil-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn: el-Basriyyîn ve'l-Kufiyyîn*, I-II, C.II, I.B., y.y., Mektebetü'l-Asriyye, 2003, s.576-577; Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XVII, s.33; Ayrıca bkz. Mustafa Fayda, "Bedevî", *DİA*, V, 314; Ayrıca bkz. Nihat Yatkın, "Bedeviler ve Hadislerin Vürûdündeki Yeri", *EKEV AKADEMİ DERGİSİ*, Yıl:10, sy.27, (Bahar 2006), ss.105-122, s.113.

⁵⁶ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XVI, s.224.

kabilesi Hüzeyl'e gitmiş, bir müddet çölde kalarak onlardan fasih Arapçayı öğrenmiştir.⁵⁷

Bedevîlerin şiir hafızaları o kadar güçlü idi ki bir defasında Emevî halifesi Süleymân b. Abdilmelik, meclisinde bulunan üç büyük dilci; Ferezdak, Cerîr ve Ahtel'e "العود أحمد" beytinin başını sormuş, tam bu esnada Uzre kabilesinden bir bedevi gelmiş bu soruyu cevaplamaya başlamıştır. Şiir mahfuzâtı son derece güçlü olan bedevî, tüm alternatifleri zikrettikten sonra halifenin zihninde doğru cevap olarak belirlediği beyti söylemiştir. Bedevî, halifenin sorduğu diğer sorulara da cevap verince orada bulunan Cerîr daha fazla dayanamış ve kalkıp bedevîyi alnından öpmüştür.⁵⁸ Ebû Nuvâs ise pazarda koyun satan bir bedevîye rastlamış ve koyunu satın almak istediğini bir şiirle ifade etmiştir. Bunun üzerine bedevî de onun söylemiş olduğu şiirin vezniyle cevap vermiş ama ücrette anlaşamadıklarından alışveriş gerçekleşmemiştir.⁵⁹ Bir bedevî, nahiv uzmanı olan Ebu'l-Meknûn'un yağmur duası esnasında irâb hatalarını görünce "Vallahi bu Nuh tufanıdır. Ben gideyim de bir mağaraya sığınayım." diyerek nahivcinin yaptığı hatanın büyüklüğünü ifade etmiştir.⁶⁰ Dil, özellikle de şiir, bedevînin hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bedevî erkek bazen bir kuyuyu şiirle anlatmış,⁶¹ bedevî kadın kabrin başında üzüntüsünü yine şiirle ifade etmiş,⁶² bedevî çocuk ise yaşı küçük olmasına rağmen esmâ-i sitteden olan "فوه-fûhu" kelimesinin ref', nasb ve cer hâlini hiç hata yapmadan söyleyebilmiştir.⁶³ Bazen de bedevînin 'Arapçadaki her harfe üç uzuv' saydığını müşahede etmekteyiz.⁶⁴ Bedevî tabiatı gereği dile çok önem vermektedir.

⁵⁷ Aybakan Bilal, "Şâfîr", *DİA*, XXXVIII, s.223.

⁵⁸ Muhammed el-Mısırî, *Mecâlisü Şü'arâi'l-Arab mine'l-'Asri'l-Câhilî ile'l-Karnî's-Sâlis 'Aşer el-Hicrî*, 1.B., Dımeşk, Dâru Sa'duddîn, 1997, s.143.

⁵⁹ Muhammed el-Mısırî, *a.g.e.*, s.321.

⁶⁰ İbn Abdirabbih, *a.g.e.*, C.III, s.475-476.

⁶¹ İbn Abdirabbih, *a.g.e.*, C.VI, s.443.

⁶² Muhammed Ahmed Cadu'l-Mevlâ- Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebu'l-Fudeyl İbrahim, *Kıyasu'l-Arab*, I-IV, C.II, 4.B., y.y., Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1962, s.174,

⁶³ Küçük bedevî çocuğu su içmeye çalışırken kırbanın ağzını kontrol edememiş ve babasına;

"عَلْبِي فَوْهَا، لَا طَاقَةَ لِي بِفِيهَا"
"Babacığım! Kırbanın ağzını tut! Onun ağzı bana galip geldi. Kontrol edemiyorum onu." diye bağırıştır. Bkz. el-Ebhîşî, Ebu'l-Feth Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr, *el-Müstatref fi külli Fennin Müstatref*, 1.B., Beyrut, 'Âlemü'l-Kütüb, 1998, s.64; İbn Abdirabbih, *a.g.e.*, C.III, s.476.

⁶⁴ Hikâye için bkz. Ebhîşî, *a.g.e.*, s.60-61; Hikâyenin Türkçesi için bkz. Hüseyin Günday, *Klasik Arap Edebiyatında Mizahi Karakterler*, 1.B., Bursa, Emin Yayınları: 129, s.249-250; Bâdiye ve yaylalarda eğitim hususunda bkz. Baltacı, Cahid, *İslam Medeniyeti Tarihi*, 4.B., İstanbul, M.Ü.İ.F.A.V. Yay., 2013 s.135-136.

Belagatli ve etkili olan bir söz, onu barışa sevkedebilmiş veya savaşa sokabilmiştir.⁶⁵ Kısacası kendi içerisinde kapalı bir kutu gibi olan çöl, bedevînin dil yapısını şekillendirmiş, çeşitli ilham kaynaklarıyla da bedevînin hissiyatını canlı tutarak ve güçlendirerek bu birikimin özellikle şiire dökülmesine vesile olmuştur. Arap dilinin tükenmez menbaini temsil eden bedevilerden fasih Arapçayı öğrenmek isteyen çok sayıda âlim, İslam medeniyetinin çeşitli kentlerinden yola çıkmış ve bu uğurda pek çok sıkıntıya katlanmıştır.

d- Özgürlüğe Düşkünlük

Bedeviler sınır tanımaz bir şekilde hürriyete düşkündürler. Onların hürriyetten anladıkları ferdî hürriyettir; toplumsal hürriyet değildir. Onların tarihleri -Hz. Ömer dönemi müstesna- iç savaşlarla doludur. Bedeviler hiçbir otoriteye boyun eğmez, kimseye itaat etmezler. Belli vasıfları haiz olan kabile liderine itaat ederler ve eşitlik kavramını da sadece kabile üyeleri arasında nazar-ı dikkate alırlar.⁶⁶ Kabile şeyhine itaat ederlerken bile bu durumun kendi hürriyetlerine bir hanel getirmemesine azami derecede dikkat etmektedirler.⁶⁷

Bedevî, şehirde veya herhangi bir yerleşim merkezinde şehirlilerin yanındayken kendini zindanda hisseder, şehirlilerin bazı âdetlerinin, özgürlüğüne zarar verdiğini düşünür ve istediği her şeyi özgürce yapabildiği çölüne geri dönmeyi arzular. Bedevînin özgürlük sevdasının bir nihayeti bulunmadığından dolayı bu hal çoğu zaman mutlak ferdiyet hatta mutlak manada enaniyete varmıştır.⁶⁸ Bedevînin özgürlüğü herhangi bir haktan veya prensipten meydana gelmemiştir. Doğada yaşamının neticesinde kendiliğinden oluşmuş bir özgürlüktür; kazanılmış bir hak değildir. Ama bu, herkes için geçerli bir özel mülkiyettir.⁶⁹ Bedeviler çöldeki başıboşluğa, kuralsızlığa o kadar alışmışlardır ki, şehir kuralları ve âdetleri onlara zor gelmektedir. Bu özellikleri ve yapıları gereği olsa gerek ki Hz. Peygamber'e gelerek biat eden bir grup bedevî İslam'ın prensiplerine uyum sağlayamamaları neticesinde yapmış oldukları biâti bozup çöle

⁶⁵ Haz'al, Hüseyin Halef, *Târihu Cezîreti'l-Arabîyye fî 'Asri'sh-Şeyh Muhammed b. Abdilvehhâb*, 1.B., Beyrut, Lübnan, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1968,s.21.

⁶⁶ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.I, s.267-268.

⁶⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.408.

⁶⁸ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.408; Seydişehirî, **Târihi Dini İslâm**, C.I, s.229; Canan, İbrahim, **Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1**, İstanbul, Nesil, 1998, s.195.

⁶⁹ Samadov, *a.g.e.*, s.89.

dönmek istemişlerdir.⁷⁰ Çünkü onlar, çölde özgür olduklarını, şehir gibi yerleşim yerlerindeki kural ve adetlerin, özgürlüklerini kısıtladığını düşünmektedirler. Özgürlüklerinin zedelendiğini hissettikleri an ise muhatabın Peygamber veya başka birisi olduğu konusu onları hiç ilgilendirmemekte ve çöle dönme arzusuna kapılabilmektedirler. İlerleyen dönemlerde bir kısım bedevîlerin uyumsuzluğu bazı sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bedevîlerin bu özellikleri, ileriki zamanlarda Harici zihniyetinin oluşmasında çok büyük bir etkiye sahip olacaktır. Zira kayıtsız şartsız yaşadıkları çöl ortamından tam teşkilatlı bir sisteme adapte olamayan bedevîlerin hisleri gerginleşmiş ve nihayetinde Haricî isyan hareketi olarak ortaya çıkmıştır.⁷¹

e- Ahde Vefâ

Ahde vefâ Arapların çok değer verdikleri hasletlerden biridir. Kendilerine sığınan birini hayatları pahasına korurlardı. Araplar vefâlı kişileri severler, ahde vefâ gösterenler de büyük saygı gösterirlerdi.⁷² Hatta bazı şahıslar vefâlarıyla darb-ı mesellerde yerlerini almışlardır.⁷³ Bedevî için de durum böyle olmuştur. Bedevî isterse düşmandan veya kısıstan kolaylıkla kurtulabilirdi. Zira bedevî uçsuz bucaksız çöllere daldığı zaman düşmanı atlatmış demektir. Çünkü bedevîyi korkutacak veya dizginleyecek hiçbir güç veya din yoktu. İşte böyle bir coğrafyada adaletin bir nebze de olsa uygulanması için vefâ duygusu devreye girmiştir. Öyle ki insanlar vefâ ile övünür yine vefasızlıktan dolayı da yerilirlerdi.⁷⁴ Bedeviler arasında vefâsız insan kötülenmiş, hor hakir görülmüş; vefâlı insan da yere göğe sığdırılmamıştır.⁷⁵ Hatta bazen karşı

⁷⁰ Bedevî Hz. Peygamber'e çöle dönmek istediğini bu sebepten de biatini geri almayı istediğini söyleyince Hz. Peygamber, onun isteğini kabul etmedi. O bu isteğinden vazgeçmedi ve ikinci defa Hz. Peygamber'e gelerek talebini dile getirdi. Allah Rasulü bu seferde biâti bozmadı. Bedevî çöl umudunu yitirmedi ve üçüncü defa çıkıp geldi. Hz. Peygamber bu sefer de kabul etmedi. Ama o, Hz. Peygamber'i dinlemeyerek O'na rağmen çekip gitti. Bunun üzerine Allah Rasulü "Medine demirci körüğü gibidir. Kirlisini atar, temiz olanını da orada tertemiz bırakır." demiştir. Bkz. Buhârî, Fedâilu'l-Medine, 10; Ahkâm, 45, 47, 50; İ'tisâm, 16; Tirmizî, Menâkıb, 67; Nesâî, Bey'at; Bedevilerin çölü çok sevdiğini ifade eden Cevad Ali, ilgili kitabında bu konuya dair bir başlık açarak bu hususa değinmiştir. Bkz. Cevad Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.299-301.

⁷¹ Bkz. Ethem Ruhi Fiğlalı, "Hâriciler", *DİA*, XVI, s.169; Azmi M. S. Es-Salihi- Mustafa Öz, "Hâriciler", *DİA*, XVI, s.176.

⁷² Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.404; Seydişehrî, *a.g.e.*, s.222; Samadov, *a.g.e.*, s.97.

⁷³ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.363.

⁷⁴ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, 365; Şifahi olarak verilen bir sözün infazını canlarından bile mukaddem tutan bedeviler, bir kimse düşmandan kaçıp kendilerine iltica etmesi halinde ölümleri pahasına onu karşı tarafa teslim etmezlerdi. Bkz. Seydişehrî, *a.g.e.*, C.I, s.220.

⁷⁵ Haz'al, Hüseyin Halef, *a.g.e.*, s.20-21.

tarafın vefâsını test etmek için değerli veya değersiz bir takım eşya belli süreliğine karşı tarafın yanına bırakılıp böylelikle vefâ testleri bile uygulanmıştır. Karşı tarafla eğer bir ilişki kurulacaksa bu ilişki, çıkan neticeye göre kurulur veya kurulmazdı.⁷⁶

Bedevîler, ellerinden geldiği kadar ahde vefâ prensibine önem vermiş olsalar de zaman zaman ihanet de etmişlerdir. Zira bedevîler uçsuz bucaksız çölde muâhedeli dostlarından uzaklaşınca aralarındaki dostluk sevgisi azalır, bu durum da taraflardan birinin ihanetine sebep olabilirdi. Câhiliye döneminde yapılan ihanetleri teşhir maksadıyla ‘Ukâz panayırında veya yüksek yerlerde herkesin görmesi için ihanet sancakları dikilirdi. Ahde vefâ göstermeyenler adına dikilen bu sancaklar özellikle de önemli gün ve mevsimlerde dikilirdi. Hatta komşusunu aldatanlar adına da Minâ’da bir ateş yakılırdı.⁷⁷ Câhiliye döneminden gelen bu anlayışı Hz. Peygamber değiştirmemiş ve ‘Kıyâmet günü ahde vefâ göstermeyenler için sancak dikilecek ve ‘bu falanca oğlu falancanın sancağıdır’ denilecektir.’ demiştir.⁷⁸ Böylelikle Allah Rasûlü, bu olgunun insanlar arasında devam etmesini istemiştir.

f- Saflık-Samimiyet

Bedevîler çölde yaşadıklarından dolayı doğayla içiçe olmuş, hissiyatları da doğanın ilhamlarına açık hale gelmiştir. Şehirli rahatlık ve bolluk içinde nefsi arzularını tatmin etmeye çalışırken, bedevîler aksine çölün saf ve temiz havasında, insanın tenine etki eden parlak güneş altında geçim derdine düşmüşlerdir. Bedevîlerin yaşadıkları bu ortam onlara bir saflık ve samimiyet hali kazandırmıştır.⁷⁹ Nitekim Kur’ân’ı Kerim, imanlarında samimi olan bedevîler için ‘‘Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah’a ve ahiret gününe iman eder, hayır için harcadığını Allah katında yakınlığa ve Peygamber’in dualarını almaya vesile edinir. Haberinizi olsun ki, o harcadıkları, onlar için bir yakın vesilesidir. Elbette Allah onları rahmetine(cennetine) koyacaktır. Şüphesiz ki yüce Allah bağışlayan ve esirgeyendir.’’ demiştir.⁸⁰

⁷⁶ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.406-407.

⁷⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.402; Samadov, *a.g.e.*, s.97; Geniş bilgi için bkz. Murat Sarıcık, *Câhiliye Döneminde Arap Yarımadası Panayırları*, s.124.

⁷⁸ Buharî, *Cizye ve Muvedâ’a*; 22, Edeb, 99;Hiyel, 9; Fiten, 21; Müslim, *Cihâd ve Siyer*, 9(4529); Tirmizî, *Siyer*, 28.

⁷⁹ İbn Haldun, *a.g.e.*, C.I, s.153; Ayrıca bkz. Aka İsmail, vd. , *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi: (Hz. Muhammed Devri)*, C.I, s.160; Canan, *a.g.e.*, s.194.

⁸⁰ Tevbe, 9/99.

Bedevîlerin samimi yönlerini bazı hadislerde de görebilmekteyiz. Nitekim bedevînin biri bir gün Hz. Peygamber'e gelerek imân ve biat ettikten sonra: "Senin yanına hicret etmek istiyorum" deyince, Hz. Peygamber sahabilerden birine onunla ilgilenmesini tavsiye etmiştir. Hayber savaşı sona erdiğinde sıra ganimet taksimine gelince Allah Rasulü, o esnada develerini otlatmakta olan bu bedeviye de ganimetten hisse ayırmıştır. Bedevî geldiğinde, kendisine hisse ayrıldığını görünce payını almamış ve "Ben ganimet için sana intisap etmedim" demiştir. Hemen sonrasında da boğazını işaret ederek "Atılacak bir okla şuramdan vurulup da cennete gireyim diye sana tâbi oldum" deyince Hz. Peygamber, "Eğer bu isteğinde samimi isen Allah seni isteğinde yalancı çıkarmaz ve elbet isteğine de nâil olacaksın." buyurmuştur. Bir zaman sonra o bedevî savaşa girmiş, tam da gösterdiği yere bir ok saplanması neticesinde şehit olmuştur. Bedevî, Hz. Peygamber'in huzuruna getirilince "Bu o adam mı?" diye sordu. Ashâb da o olduğunu onaylayınca Allah Rasulü "O, Allah'a doğru söyledi, Allah da isteğine kavuşma hususunda onu doğruladı." buyurmuştur. Hz. Peygamber o bedevîyi kendi cübbesine sarıp cenâze namazını kıldıktan sonra "Ey Allah'ım! Bu kulun muhacir olarak geldi ve şehit olarak da öldü. Ben onun bu hâline şahidlik ediyorum!" diyerek duâ etmiştir.⁸¹

g- Zekâ

Bedevîler açık gökyüzü, berrak ve tertemiz hava gibi şartlardan istifade ettiklerinden dolayı bedenleri bu durumdan olumlu etkilenmiştir.⁸² Aynı şekilde çölün zor ve sert koşullarına göğüs germek için birçok şeyi inceden inceye düşünmüşlerdir. Onların beslendikleri gıdaların da bunda önemli bir payı olduğunu düşünen İbn Haldun'a göre bedevîler, varlık içinde yüzüp herşeyden istifade edenlere oranla daha güzel bir bedene ve ahlaka sahiptirler. Onların renkleri daha açık, bedenleri daha temiz, şekilleri daha güzel, ahlakları daha mutedil ve zihinleri eşyanın mahiyetini kavrama hususunda daha keskindir.⁸³ Zirâ hadarîlerin besin maddelerinde gayri tabîi maddeler çok olduğundan bu maddeler doğallığından çıkmakta ve vücuda zarar vermektedir. Aksine bedevîlerin gıdaları daha çok arpa, buğday, süt, et gibi içerisinde gayr-i tabîi

⁸¹ Nesâî, Cenâiz, 61; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Samadov, *a.g.e.*, s.100.

⁸² Samadov, *a.g.e.*, s.98.

⁸³ İbn Haldun, *a.g.e.*, s.69.

maddelerin az olduğu yiyeceklerden oluştuğundan onların zekâları daha duru ve saf bir hale sahip olmuştur.⁸⁴

Bedevîler o kadar zekiydiler ki develeriye yol alırlarken ezberden satranç oynamaktaydılar. Aynı şekilde onlar bir çocuğun ayağına bakarak o çocuğun kime ait olduğunu bilebiliyorlardı.⁸⁵ Bedevîlerin bu özelliği sahabenin de dikkatini çekmişti. Zira ashâbdan Enes b. Mâlik'in "akıllı bir bedevinin Hz. Peygamber'e gelip soru sormasını çok arzularдық" demesi⁸⁶, bazen de gelen zeki bedevilere 'Hz. Peygamber'e soru sorma karşılığında rüşvet(hediye) vermeleri('abâ veya buna benzer elbise gibi)⁸⁷ bedevilerin zekâlarının sahabe tarafından kabul edildiğinin ve bundan istifade edilmek istendiğinin önemli bir delilidir. Böylece zamanla sahabede Hz. Peygamber'e soru sorma hususunda baş gösteren çekingenliği 'akıllı bedevîler' telafi etmişlerdir. Bedevîler, anlayamadıkları veya bilmedikleri şeyleri öğrenmek için hiç çekinmeden Hz. Peygamber'e gelmişlerdir.⁸⁸

h- Kıyâfet, Firâset, Ta'bir gibi Tabî ve Astronomi İlimlerini Bilmeleri

Bedevîlerin içinde yaşadıkları ortam onlara bazı yetenekler kazandırmıştır. Bu yeteneklerden kendileri yararlandığı gibi; bu hususta onların yeteneklerine ihtiyaç duyan diğer insanlar da istifâde etmişlerdir. Onlar neseplerini korumaya, mensup oldukları kabilenin tarihini bilmeye mecbur kalmış ve bunların hepsini korumaları gerekmiştir. Çünkü kabile olmadan uçsuz bucaksız çölde gezen bedevi başına nelerin geleceğini bilememiş, hayatı tehlikeye girmiştir.⁸⁹ Aynı şekilde kabile, devletlerin olmadığı bir yerde veya dönemde insanların sığınacakları ideal bir yer olmuştur.⁹⁰ Bedeviler kendi kabilelerinin neseplerini öğrenip öğretmekle yetinmemiş aksine pek çoğu diğer kabilelerin neseplerini de ezberlemiştir. 'Birisinin fiziki yapısına bakarak onun hangi kabileye mensup olduğunu ve kan bağıını ortaya koymak' demek

⁸⁴ İbn Haldun, *a.g.e.*, s.70; Bedevîlerin ana besin maddeleri için bkz. İbn Haldun, *a.g.e.*, s.70.

⁸⁵ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.218.

⁸⁶ Müslim, imân, 10(102), 11(103); Nesâî, Sıyâm, 1; Tirmizî, Zekât, 2; Dârimî, Tahâret, 1, Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 19, 71.

⁸⁷ Tirmizî, Menâkıb, 21.

⁸⁸ Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-Salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1.

⁸⁹ Halef, Hüseyin, *a.g.e.*, s.19; Ali, Sâlih Ahmed, *Târihu'l-Arabi'l-Kadîm ve'l-Bi'setü'n-Nebeviyye*, 2.B., Beyrut, Lübnan, Şirketü'l-Matbu'ât li't-Tevzî' ve'n-Neşr, 2003, s.164.

⁹⁰ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.357.

olan kıyâfe ilmi⁹¹ araplar arasında çok yaygındı. Câhiliye döneminde özellikle kıyâfet-i eserde (iz takibi) uzmanlaşmış ve meşhur olmuş kabileler mevcuttur. Bunların en meşhurları Benî Müdlic, Benî Lihb (Leheb) ve Mudar kabileleridir.⁹² Nitekim çölde şarkı söyleyerek kayıp eşeğini arayan bedevi, sayılamayacak kadar eşek izinin arasında kendi eşeğinin izini hemen farkedebilmekte veya bir akraba topluluğundan müteşekkil büyük bir grubun içerisinde bulunan yabancıyı kısa bir göz gezdirme ile keşfedebilmektedir.⁹³

Modern tıbbın soy tespitinde kullandığı DNA yöntemi, cahiliye döneminde -her ne kadar zannî ve tahmini bir bilgi olsa da- kıyâfe ilmi ile yapılmaktaydı.⁹⁴ Hz. Peygamber döneminde de kıyâfe ilminin önemli bir yeri vardır. Bir gün Zeyd ile oğlu Usâme sadece ayakları gözükmüş bir vaziyette yatarlarken Müdlic kabilesinden Mucezziz el-Müdlicî onların ayaklarını görmüş ve “Bu ayaklar birbirinin parçasıdır.” diyerek onların nesebinin bir olduğunu söylemiştir.⁹⁵ Aynı şekilde Hz. Peygamber Sevr mağarasına sığındığında Kureyş’in rehberi kılavuzlukla meşhur olan Müdlic oğullarından Surâka adlı bir bedeviydi.⁹⁶ Câhiliye dönemindeki bu olguyu bilen Hz. Peygamber, neseb bilgisinin sıla-i rahme bir vesile olacağını ifade etmek için “Sıla-i rahimde bulunmanızı sağlayacak ölçüde neseb ilimlerini öğreniniz.” demiştir.⁹⁷ Aynı

⁹¹ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XII, s.350; Samadov, *a.g.e.*, s.120; Kıyâfet ilmi kendi içerisinde kıyâfetü'l-eser ve kıyâfetü'l-beşer olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kıyâfetü'l-esere ‘iyâfe de denilmektedir. ‘İyâfe, insanın veya hayvanın kumlar üzerinde bıraktığı izleri tesbit ederek sahibini bulma faaliyetidir. Bu ilim son derece önemlidir. Çünkü bu, sahibinden kaçan bir kölenin veya kayıp bir hayvanın geride bıraktıkları izler sayesinde rahatlıkla bulunması demektir. Hatta bu hususta o kadar ileri gitmişlerdir ki bedevilerden bir kısmı kadınla erkeğin, gençle yaşlının veya bakire ile dul kadının bıraktıkları izleri birbirinden kolayca ayırt ediyorlardı. Kıyâfetü'l-beşer ilmi bizim ifade ettiğimiz kıyâfet ilmi manasında kullanılmaktadır. Kıyâfet ilmi ise aynı nesebe sahip olan iki kişinin uzuvlarının durumuna bakarak onların ortak olduğu halleri ve hasletleri tesbit etme faaliyetidir. Bkz. Alûsî, Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd, *a.g.e.*, C.III, s.261; Seydişehrî, *a.g.e.*, s.287; Netşe, İsmâ’îl Davûd Muhammed, *Eşâru Hüzeyl ve Eseruhâ fî Muhîti'l-Edebi'l-Arabî*, I-II, C.I, 1.B., Beyrut, Lübnan, Müessesetü'r-Risâle, 2001, s.49. Ayrıca bkz. Mehmet Serhan Tayşi, “Kıyâfe”, *DİA*, XXV, s.508.

⁹² Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XII, s.350; Ayrıca bkz. Seydişehrî, *a.g.e.*, s.287.

⁹³ Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.262.

⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Muhammed Saîd es-Sa’dî, “İsbâtu'n-Neseb ve Nefyuhü bi'l-Basmeti'l-Virâsiyye: Dirâsetün Fikhiyyetün Mükârinetün”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sy. XII, yıl 2014/ Kasım, ss. 49-85, s.56.

⁹⁵ Usame, siyah olduğundan ve babası Zeyd’e fazla benzemediğinden dolayı bazıları onların nesebinde ta’nda bulunmuşlar, bu durum da herkesi üzmüştü. Tam bu esnada bir kâif çıkagelmiş ve onların baba oğul olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in yüzünde sevinç ifadeleri belirmiştir. Bkz. Buhâri, Menâkıb, 23; Fedâilü Ashâbi’n-Nebî, 17; Ferâiz, 31. Ayrıca bkz. Mustafa Fayda “Ensâb”, *DİA*, XI, s.244-249.

⁹⁶ Aka İsmail, vd., *a.g.e.*, C.I, s.255.

⁹⁷ Tirmizî, Birr ve’s-Silâ, 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 456.

şekilde Hz. Peygamber bir başka hadisinde ‘nesebe dil uzatmanın küfür olduğunu’ belirtmiştir.⁹⁸

Bedevîlerin kendisiyle temâyüz ettiği ilimlerden bir diğeri olan firâset, kişinin şeklinden, durumundan, renginden, söz ve fiillerinden yararlanarak onun ahlakını, menkıbelerini, iyilik ve kötülüklerini keşfedip ortaya koymaktır. Firâset çok zeki olma sonucunda ortaya çıkan fitrî bir özelliktir.⁹⁹ Firâsetin eğitim öğretim neticesinde elde edilen ikinci bir kısmı daha vardır ki, bu çeşidinde eğitim alan şahıs, şekillerin ve renklerin mizaç ve karakterle alakasını keşfetmektedir.¹⁰⁰ Firâsetin en büyük kaynağı akıl olup, zekâ ile doğru orantılıdır.¹⁰¹ Bedevîlerin Müslüman olmalarıyla firasetleri daha da artmıştır.¹⁰² Hz. Peygamber bu hususta “انْقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ” (Mü’minin firasetinden sakının. Çünkü o Allah’ın nuruyla bakmaktadır) buyurmuştur.¹⁰³

Bedevîler (Envâ) «الأَنْوَاء» ilmi¹⁰⁴ ile de şöhret bulmuşlardır. Yani yapacakları işlerde havanın hallerinden ve yıldızların buldukları konumlarından yollarını bulma, yağmurun tesbiti vb. hususlarda yararlanmışlardır.¹⁰⁵ Zirâ uçsuz bucaksız çölde yaşayan bedeviler su sıkıntısı yaşadıkları zaman göçe mecbur kalmışlardır. Göçler ise genelde gündüzün yakıcı sıcaklığında değil de serin çöl gecelerinde yapılmıştır. Ama geceleyin çölün derinliklerinde kaybolmak işten bile değildi. Bedevîler çölde kaybolmamak, yollarını bulmak için gökyüzündeki yıldızlardan yardım almışlardır. Eğer yıldız bilgileri olmasaydı çölün kum tepeleri arasında bedevi kabileleri yollarını kaybederdi ve malları telef olurdu.¹⁰⁶ Bu sebepten bedevîler bu alanın mütehassısı olmuşlardır. Onlar,

⁹⁸ Buhâri, Menâkıbu'l-Ensâr, 27; Müslim, Cenâiz, 29 (2160).

⁹⁹ Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.263; Seydişehrî, *a.g.e.*, s.288; Bakara suresinde yer alan “تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ” ibaresi (2/273) ile Hicr suresinde zikredilen “لِلْمُتَّوَسِّمِينَ” ibareleri firâseti ifade etmektedir. (15/75)

¹⁰⁰ Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.263; Ayrıca bkz. Samadov, *a.g.e.*, s.122.

¹⁰¹ Netşe, *a.g.e.*, C.I, s.50.

¹⁰² Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.266.

¹⁰³ Tirmizî, Suretü'l-Hicr, 6.

¹⁰⁴ Araplar yağmur yağdırdığına inandıkları 28 tane yıldız bu ismi vermişlerdir. Diğer yıldızlara bu ismi vermezler. Yağmur getiren yıldızlar olarak bilinmektedir. Araplar yıldızlar sayesinde yağmurun ne zaman yağacağını tahmin etmektedirler. Bkz. İbn Manzûr, *a.g.m.*, “n-v-e” mad., C.I, s.473; Detaylı bilgi için bkz. İbn Kuteybe, Ebî Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Envâ fî Mevâsimi'l-Arab*, Bağdâd, Irak, Dâru'ş-şuûni's-sekâfiyeti'l-âmmeh, t.y. , s.9-10; Muharrem Çelebi, “Envâ”, *DİA*, XI, s.257-258; Alûsî bu konuda eser telif edenlerin ismini vermektedir. Bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.223.

¹⁰⁵ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.291.

¹⁰⁶ İbnu'l-Ecdâbî, Ebî İshâk İbrahim b. İsmâil, *el-Ezminetü ve'l-Envâ*, thk. İzzet Hasan, 2.B., Rabât, Fas, Dâru Ebî Rekrâk li't-Tıbâ'a ve'n-Neşr, 2006, s.7; Montagne ise ilgili kitabında “bedevinin gece yıldızlara bakarak yolunu bulduğu rivayeti yanlıştır” diyerek bu görüşe karşı çıkmış ve bedevilerin

yıldızların insanın eylemlerine etkisi olduğunu da düşünmekteydiler. Yani oturup kalkmalarını, sefere çıkacakları vakti veya bir yerde ikâmeti hep buna göre belirlemişlerdir. Bulutların bazı hallerine de mana yüklemişlerdir. Meselâ ‘beyaz bulut boştur, kırmızı bulut az, siyah bulut çok yağmurludur.’ demişlerdir.¹⁰⁷ Bedeviler kadar olmasa da çöl hayatı yaşayan araplardan bu konuda uzman olanlar da vardır. Yüce Allah Kuran-ı Kerîm’de bu hususu “Kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan O’dur. Şüphesiz biz bilen bir toplum için ayetlerimizi açıkça bildirdik” şeklinde bizlere hatırlatmaktadır.¹⁰⁸ Bedeviler, yıldızların insan hâl ve hareketlerine tesir ettiklerine inanıyorlardı. Tabiiattaki bu değişimin sebebi olarak yıldızları görüyorlardı. Hz. Peygamber bu anlayışı kabul etmemiş, böyle düşünenleri kınamış; yağmurun yağma veya yağmama sebebi olarak yıldızları görmenin küfür olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁹

Bedevîlerin sahip olduğu özelliklerden bir tanesi de ta‘bir ilmidir.¹¹⁰ Bu ilim kehânet kabilinden bir ilim olup pek çok bedevi, rüyalarını bir kâhine ta‘bir ettirirlerdi. Kâhin olmayan pek çok kişi de bu işle uğraşırđı. Nitekim câhiliye döneminde bu konuda bilgi sahibi olanlardan biri de Hz. Ebubekir’di. O yaptığı rüya tabirlerinde isabet ederdi.¹¹¹ Hz. Peygamber de “Salih müminin rüyası peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür.” diyerek salih rüyanın önemini vurgulamıştır.¹¹² Rüyalarını sık sık ta‘bir ettiren bedeviler, Hz. Peygamber’e de gördükleri rüyaların mahiyetini sormuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber’e gelen bir bedevi “Ben rüyamda başımın kesildiğini ve onun ardından gittiğimi gördüm.” deyince Allah Rasulü “İnsanlara rüyanda şeytanın seninle oynamasını anlatma” diyerek onu uyarmıştır.¹¹³ Hz. Peygamber’in bu uyarısının fayda verdiğini müşahade etmekteyiz. Zirâ Hz. Peygamber’in tavsiyelerini yerine getiren kişi “Ben rüyanın üzerimdeki kötü etkisini bir dağdan daha ağır hissediyordum. Ama bu

yollarını rahatlıkla bulmalarını harikulede görüş hafızasına dayandırmıştır. Bkz. Montagne, *a.g.e.*, s.54.

¹⁰⁷ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.292; Samadov, *a.g.e.*, s.123.

¹⁰⁸ “وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ” Enâm(6/97)

¹⁰⁹ Buhârî, Ezân, 156; İstiskâ, 28; Megâzî, 36; Tevhîd, 35; Müslim, İmân, 125(231).

¹¹⁰ Uyku halinde gayb âleminde görülen bazı alametlerden yararlanak gerçek dünyadaki bir takım şeyleri önceden tahmin etmektir. Bkz. et-Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Mevsu‘atü Keşşâfi Istulâhâti’l-Fünûn ve’l-‘Ulûm*, I-II, thk. Ali Dehrûc, C.I, 1.B., Beyrût, Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 1996, s.56.

¹¹¹ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.288.

¹¹² Buhârî, Ta‘bîr, 2; 3.

¹¹³ Müslim, Rüyâ, 14(5925- 16(5927); İbn Mâce, Ta‘bîr-r-Rüyâ, 5.

sözü işittikten sonra ona hiç aldırış etmiyorum.” diyerek bu husustaki inancını dile getirmiştir.¹¹⁴

2. Menfi Özellikleri

Kuran-ı Kerîm’e baktığımızda bedevîlerden bahseden on ayet görmekteyiz. Bu ayetlerin kâhîr ekseriyeti bedevîlerin menfi özelliklerine değinmektedir. Bu özelliklerin başında da ‘câhil, görgüsüz, kaba, savaştan geri kalma’ gibi davranışları gelmektedir.¹¹⁵ Bedevîleri en çok kınayan ayetler ise Tevbe suresinde yer almaktadır.¹¹⁶ Hz. Peygamber de bedevi karakterini “من بدأ جفا” / Çöl hayatı yaşayan insan katılaştır, kaba olur.” şeklinde tahlil etmektedir.¹¹⁷ Burada bedevîlerin en çok muttasıf oldukları bâriz özelliklere değinerek onların karakterini tahlil etmeye çalışacağız.

a- Câhillik

Bedevîlerin en çok suçlandığı, tanımlanırken maruz kaldıkları en meşhur özellik cehalettir.¹¹⁸ Bedevîlerin bu özelliği irsî bir özellik değildir, çevre faktörünün etkisi sonucunda onlarda kendiliğinden oluşan bir vasıftır.¹¹⁹ Çölde yaşamaları hasebiyle yerleşik hayat ve şehirlilerin bazı adetleri hakkında fazla bilgileri bulunmamaktadır. Çöl, bedeviye geceleyin muhteşem bir atmosfer yani duygularını harekete geçiren bir ortam sunarak ona duygusal bir karakter kazandırmakla birlikte¹²⁰ onu olumsuz manada da etkilemiştir. Bedevîlerdeki cahillik özelliğini kendi içerisinde cehl-i basit ve cehl-i mürekkeb olarak ikiye ayırabiliriz. Cehl-i basitten kastımız onların şehir kültürüne ve nezaket kurallarına aşina olmamaları veya bir takım dini konulardaki bilgisizlikleri iken, cehl-i mürekkepten muradımız ise asabiyet duygusu gereği âmiyâne duygularla hareket etmeleridir.

Çölde yaşayan bedevîler diğer sahabiler gibi Hz. Peygamberle daimi bir şekilde beraber olma fırsatı bulamamış, bu sebepten dinî pek çok konuda diğer sahabiler kadar

¹¹⁴ Müslim, Rüyâ, 2(5900); Ayrıca bkz. Aydar, Hidayet, “Hz. Muhammed’in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarındam Örnekler”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 25, yıl 9,(Güz 2005), ss.89-102, s.91.

¹¹⁵ el-Feth 48/11; el-Hucurât 49/ 14; et-Tevbe 9/90, 97, 101, 120;el-Feth 48/16; Bedevîleri yeren bu ayetlere baktığımızda bunlardan Fetih ile Tevbe surelerinin askeri meselelerle, Hucûrât suresinin ise daha çok davranışlarla alakalı olduğunu ve aynı şekilde bu ayetlerin daha çok bedevîlerin siyasi yönüne değindiklerini, dini yönlerinin ikinci planda olduğunu müşahede etmekteyiz. Bkz. a.y.

¹¹⁶ et-Tevbe 9/90, 97, 101.

¹¹⁷ Ebû Davûd, Sayd, 24, 25, Tirmizî, Fiten, 69.

¹¹⁸ Samadov, *a.g.e.*, s.105.

¹¹⁹ Ali, Salih Ahmed, *Târihu'l-Arabi'l-Kadîm ve'l-Bi'setü'n-Nebeviyye*, s.160.

¹²⁰ Abdullah, Sa'd es-Sûyân, *a.g.e.*, s.432.

bilgi sahibi olamamışlardır. Hadislerde bedevilerin bu özelliği sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bazen bir bedevi bilmediği şeyleri Hz. Peygamber'e sorup öğrenmek için gelmekte,¹²¹ bazen de cehaletleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Bir gün Hz. Peygamber bir bedevinin sabahtan akşama kadar Allah rızası için ayakta kalmak için nezir yaptığını görmüş, hemen müdahale ederek onu bu hareketinden vazgeçirmiş, günah işlemek üzere adakta bulunulamayacağını, sadece hayırlı işlerde adak yapılabileceğini söylemiştir.¹²² Hz. Peygamber Ci'râne'de iken bir bedevi cübbesini giyinmiş ve zaferan sürünmüş bir halde umre yaparken insanlar onunla alay etmiş, o da bu durumu Hz. Peygamber'e arz edince, Allah elçisi, vücuduna sürdüğü zaferanı üç defa yıkamasını ve cübbesini çıkartmasını söylemiş, hemen ardından da Hacc'da yaptığı uygulamaları Umre'de de yapması gerektiği husunda onu tenbihlemiştir.¹²³ Hadislere baktığımızda Hz. Peygamber'e 'Ey Muhammed' şeklinde hitap edenlerin çoğunun bedeviler olduğunu müşahade etmekteyiz.¹²⁴ Onların bu davranışı sebebiyle Hucurât suresinin 2-5. ayetleri nazil olmuştur.¹²⁵ Onların cahilliklerine rağmen Allah Rasulü kendisine hilali gördüğünü söyleyen bazı bedevilerin şehadetlerini kabul etmiştir.¹²⁶ Bedevîlerin yalancı peygamberlere uymalarında asabiyet ve kabilecilik anlayışının yanı sıra onların cahil ve bilgisiz olmaları da etkili olmuştur.¹²⁷ Pek çok bedevi kabilesi Hz. Peygamber'in vefatından sonra yalancı peygamberlere destek vermiştir.¹²⁸

¹²¹ Bkz. Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Bkz. Canan, *a.g.e.*, s.200.

¹²² İbn Mâce, Keffarât, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 558.

¹²³ Buhârî, Hacc, 17, 'Umre, 10, Megâzi, 57, Fezâilu'l-Kurân, 2; Tirmizî, Hacc, 20; Muvatta, Hacc, 18; Ayrıca bkz.Samadov, *a.g.e.*, s.10.

¹²⁴ Örnekler için bkz. Örnek-1 Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Örnek-2; Müslim, İmân, 12(104), 13(105); Örnek-3 Tirmizî, Zekât, 2; Dârimî, Tahâret, 1; Örnek-3 Nesâî, Kasâmet, 23, 24.

¹²⁵ el-Hucurât 49, 2-4; Bkz.Kurtubî, Şemsuddîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferruh el-Ensârî el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân(Tefsiru'l-Kurtubî)*, thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş, I-X, C.XVI, 2.B., Kâhire, Dâru'l-kutubi'l-mısriyye, 1964, s.309.

¹²⁶ Ebû Davûd, Sıyâm, 14; Tirmizî, Savm, 7; Nesâî, Sıyâm, 8; İbn Mâce, Sıyâm, 6; Dârimî, Savm, 6; Hz. Peygamber'in şehadetlerini kabul ettiği diğer iki bedevi için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 120.

¹²⁷ Samadov, *a.g.e.*, s.107; Hatta bazı mizahi anekdotlarda bedevilerin kendilerine verilen sorumluluğu kaldıramayacak ölçüde bilgisiz olduklarını görmekteyiz: "Koyunla cinsel ilişkiye giren bir adam, vali olan bedevinin huzuruna getirildi. Bedevi neden koyunla cinsel ilişkiye girdiğini sorduğunda adam, "Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de 'أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ' 'diyor. Benim de elimin altında bundan başka bir şey yoktu." diyerek cevap verdi. Bu cevap üzerine kafası karışan vali koyunun çözülmesini, adamın da serbest bırakılmasını istedi. Ama 'ortada bir hadise varsa ilahi ceza mutlaka uygulanmalı' diyen bedevi bu sefer had cezasını koyuna uygulamaya karar verdi. Koyun sahibinin 'o zavallı bir hayvan' şeklindeki itirazlarına ise 'O kişi anam veya kız kardeşim de olsa affetmem' demiştir. Bkz. Ebû Sa'dî'l-Âbî, Mansûr b. El-Hüseyn er-Râzî, *Nesrû'd-Dürr fi'l-Mühâdarât*, thk. Hâlid Abdülganî

b- Kabalık

İbn Haldûn, bedevilerin geçimlerinin deveye dayanmasının onları uzun süre çölde kalmaya mecbur ettiğini, çölde kalmalarının da onları vahşileştirdiğini söylemektedir.¹²⁹ Aynı şekilde İbn Haldun onların vahşi ve kaba olmasını yırtıcı hayvanlara benzeterek açıklamaktadır.¹³⁰ Bedeviler bir düzene boyun eğmediklerinden dolayı hal ve hareketleri son derece kabadır.¹³¹ Onlar, itaat ettikleri bir kabile sistemi olsa da belli bir noktadan sonra o da etkili olmamaktadır. Bedevi insan, nezaketi ve kibarlığı bilmediğinden, Allah Rasulü onların karakterini tahlil mahiyetinde “من بدأ جفا / Çöl hayatı yaşayan insan katılaştır, kaba olur.” demiştir.¹³² Hz. Peygamber’in huzuruna gelen pek çok bedevinin şahsında bu kabalığın izlerini görmekteyiz. Yanına gelen bedevilerden bir kısmı O’na (s.a.) yüksek sesle ve ismiyle hitab etmiştir. Nitekim onların bu hareketi de Hucurât suresindeki “Ey Muhammed! Odaların arkasından sana seslenenlerin çoğu akli ermeyen kimselerdir. Eğer sen onların yanına çıkıp gelinceye kadar sabretselerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹³³ ayetinin inmesine sebep olmuştur. Bir bedevi Rasulullah’a gelerek kaba bir şekilde meramını dile getirmiş, bu hususta ısrarcı olmuş ve Hz. Peygamber’i üzmüştür.¹³⁴ Bedevilerin yemek esnasında bazen besmele çekmediklerini veya ortada olan bir yemeği tek bir lokmada silip süpürdüklerini de görmekteyiz.¹³⁵

Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hisn, bir defasında Hz. Peygamber’in huzuruna izin almadan girerek bir kabalık yapmıştır. Durumu gören Rasulullah, Hz. Aişe’nin ‘bu adam kimdir?’ sorusuna ise ‘peşinden gidilen bir ahmaktır.’ şeklinde cevap vermiş ve Uyeyne’yi huzuruna izinsiz girmesinden dolayı uyarmıştır. İleriki zamanlarda Uyeyne, Hz. Peygamber’e geldiğinde içeri girmek için izin istemiş, Uyeyne’nin kapıda olduğu ve içeri girmek için izin beklediği Hz. Peygamber’e bildirildiğinde O, (sav) Uyeyne’nin

MaHFût, I-VII, C.VI, 1.B., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004, s.299; Bu hususta diğer örnekler için bkz.Günday, Hüseyin, *a.g.e.*, s.244-246.

¹²⁸ İbnu’l-Esîr, *a.g.e.*, C.II, s.201.

¹²⁹ İbn Haldûn, *a.g.e.*, C.I, s.161-162.

¹³⁰ İbn Haldûn, *a.g.e.*, C.I, s.212.

¹³¹ İbn Haldûn, *a.g.e.*, C.I, 187.

¹³² Ebû Davûd, Sayd, 24, 25, Tirmizî, Fiten, 69.

¹³³ Hucurât, 49/4-5.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 246.

¹³⁵ Bkz.Müslim, Eşribe, 102(5259-5260-5261); Ebû Davûd, Et’ime, 15; Dârimî, Et’ime, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, s.43.

kaba ve kötü karakterini tahlil mahiyetinde «بُنْسَ أَخُو الْعَثِيرَةِ، وَبُنْسَ ابْنُ الْعَثِيرَةِ» buyurmuştur.¹³⁶

c- Sertlik ve Merhametsizlik

Bedeviler çok sert bir ortamda yetiştiklerinden dolayı onların yumuşak huylu ve merhametli olmaları, herhangi bir şeyi kolaylıkla kabullenmeleri veya bir otoriteye boyun eğmeleri zor olmuştur.¹³⁷ İçinde yaşadıkları sert ve katı coğrafya onları kendisi gibi sert ve katı yapmıştır.¹³⁸ Hatta Araplar da bir kimsenin sert ve merhametsiz karaktere sahip olduğunu belirtmek için “فيه أعرابية (Bu adamda bedevilik var)” demişlerdir. Hz. Aişe de Hz. Peygamber’in bir süre çölde kaldığını ama çöle gitmeden önce çöl insanında bulunmayan yumuşak huyluluk özelliğine “Ey Aişe! Yumuşak huyluluk nerde bulunursa onu süsler. Hangi şeyden de çıkartılıp alınırsa onun için ar ve utanma sebebi olur” şeklinde telmihte bulunduğunu nakletmektedir.¹³⁹

Bedevilerin Hz. Peygamberle iletişim ve muamelerinde bu özellikleri zaman zaman bariz bir şekilde kendini göstermiştir. Nitekim Allah Rasulü bir gün bir bedviden deve satın almış, devenin ücretini evdeki hurmalardan vereceğini söylemişti. Bedevi ile birlikte eve gelen Allah Rasulü hurmaların yeterli olmadığını farkedip bedeviye durumu anlatınca “uğradığım şu haksızlığa bak” diyerek Hz. Peygamber’e çıkmış ve O’nu (s.a.) incitmiştir. Bu durumu gören ashâb, bedeviye müdahalede bulunmak isteyince Rasulullah “Ona dokunmayın. Hak sahibi hakkını isteyebilir.” buyurarak onları engellemiştir.¹⁴⁰ Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Siz çocuklarınızı öper misiniz? Biz hiç öpmeyiz.” diye sorunca Hz. Peygamber “Allah sizin kalbinizden merhamet duygusunu çıkartıp aldıysa ne yapabilirim!” diyerek hallerinin vehametini ortaya koymuştur.¹⁴¹ Hz. Peygamber bir seferinde de Huneyn gazvesinden elde edilen ganimetleri Ci‘rane’de taksim ederken bedeviler Allah Rasulü’nün toplanıp yığılarak ve onu dikenli semure ağacının altına sıkıştırmışlar ve ridasının ağaca

¹³⁶ Buharî, Edeb, 38, 48, 82; Samadov, *a.g.e.*, s.112.

¹³⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.XIII, s.12-13.

¹³⁸ Haz‘al, *a.g.e.*, s.16.

¹³⁹ Ebû Davûd, Edeb, 10; Cihâd, 1; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 209; Kuran’ı Kerîm, Hz. Peygamber’in insanlara yumuşak muamelede bulunduğunu, katı olmadığını Al-i İmrân suresindeki “Allah’ın rahmetiyle sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın etrafından dağılır giderlerdi...” ayeti ile bizlere bildirmektedir. Bkz. Al-i İmrân 3/159.

¹⁴⁰ Müslim, Müsâkât, 120(4110), 121(4111); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 475.

¹⁴¹ Buhari, Edeb, 18.

takılmasına sebep olmuşlardır. Onların bu hareketi Allah Rasulü'nü üzmüştür. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara “Ridâmı bana geri verin. Eğer bu semure ağacının dikenleri sayısınca elimde deve veya sığır olsa onu aranızda pay ederdim. Siz de beni cimri, yalancı, korkak olmakla itham edemezsiniz” demiştir.¹⁴²

d- Bencillik

Bedevilerin bencilliğine değinmeden önce onların sahip olduğu cömertlik ile bu özelliğin birbirlerine karşı bir aykırılık arzetmediğini belirtmemizde fayda vardır. Zirâ bedevilerdeki cömertlik duygusu genel itibariye misafirler, ihtiyaç sahipleri olduğunda söz konusudur. Bedeviler cömertliği de ekseriyetle nâmlarını duyurmak için yapmaktadırlar.¹⁴³ Yani farklı şartlar onlara farklı özellikleri bir arada sunmuştur. Bedeviler bir taraftan cömertken bir başka taraftan ise zaruri ihtayaçların da etkisiyle ferdiyetçi bir tutum içine girmişlerdir. Çölün sert ve zor ortamı bedevide bencillik duygusunun oluşmasında etkili olmuştur.¹⁴⁴ Nitekim onlarda uhrevî mükafaât beklentisi veya cezâ kaygısı bulunmadığından, erdemli davranışların övülmek için yapılması gayet tâbiî bir durumdu.¹⁴⁵

Bedevilerin bu özellikleri hadislerde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim mescitte bir bedevi “Ey Allah'ım! Bana ve Muhammed'e merhamet et. Bizden başkasına da etme.” şeklinde dua edince Allah Rasulü “Yavaş ol! Sen geniş olanı daralttın” diyerek böyle yapmaması gerektiği hususunda onu uyarmıştır.¹⁴⁶ Bedevilerdeki bencillik duygusunun Hz. Peygamber'in kazandırmaya çalıştığı îsâr ruhuna galip geldiği de oluyordu. Hayber'e katılan bir bedevi eline geçen ganimetten iki dinarı abâsının altına saklayıp üzerini de dikmiş ve elbiseyi katlamıştı. Ashâb, bedevi ölünce dinarları görmüşler ve bunu Hz. Peygamber'e haber vermişlerdi. Bunun üzerine Allah Rasulü o şahsın çaldığı dinarlarla dağlanacağını ifade etmiştir.¹⁴⁷

¹⁴² Buhârî, Cihâd, 24; Farzu'l-Humus, 19.

¹⁴³ Bedevilerde tezâd olarak isimlendirilmesi mümkün olan bir başka özellik de mevcuttur. Detaylı bilgi ve bu konuda başka örnekler için bkz. Seydişehri, *a.g.e.*, 224.

¹⁴⁴ El-Yesûî, Henri Lamins, Nefsiyyetü'l-Bedv Kable'l-İslâm, *Meşrik*, XXXII, Beyrut, 1932, Şubat, s.101-105; Canan, *a.g.e.*, s.197; Ayrıca bkz. Samadov, *a.g.e.*, s.104.

¹⁴⁵ Bkz. Ögmüş, *a.g.e.*, s.265.

¹⁴⁶ Buhârî, Edeb, 27; Ebû Davûd, Tahâret, 136; Tirmizî, Tahâret, 112, İbn Mâce, Tahâret, 78; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 197; İbn Hamza, *a.g.e.*, C.III, s.121.

¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 308.

e- Gururlu ve Kibirli Olma

Bedevilerin misafire ikram, cesaret, şeref-onur, -belli sınırlar dâhilinde de olsa- vefa gibi sahip oldukları çok önemli bazı özellikler vardır. Bizim menfi olarak zikrettiğimiz intikâm vs. gibi özellikleri bedevî müspet olarak telakki etmektedir. Nihâyetinde bu özelliklerin kendisine bir ayrıcalık kazandırdığını düşünür. Çöl insanı, hiçbir zafiyetinin olmadığına inandığı ve ölünceye kadar da müdafaa edeceği büyüklük ideallerinin yegâne temsilcisi olduğuna inanır ve bundan dolayı da gururlanıp kibre kapılır.¹⁴⁸ Bedevi, şehirlilerin sahip olduğu bazı özellikleri hor hakir görmekteydi. Şehirlileri onur, cömertlik, savaşa atılma, zorluklara göğüs germe, ölümü basite alma gibi çölün erdemlerini kaybeden muhannesler olarak gören bedevî, şehre yolu düştüğünde ise şehrin kokusunu koklamamak için burnuna bir mendil koyardı. Zira bedeviler şehrin kokusunu pek sevmezlerdi.¹⁴⁹ İşte bundan dolayı Allah Rasulü (sav) bedevilerdeki gurur ve kibri “Kibir ve kendini beğenmişlik deve çobanlarında, imân ve tevâzu ise koyun çobanlarında bulunur” şeklinde vurgulamıştır.¹⁵⁰

Hadislerde bedevilerin gururlu ve kibirli yönlerinin olduğunu da müşahade etmekteyiz. Cumâ esnasında Hz. Peygamber hutbe irâd ederken O’nun kim olduğunu hiç önemsemeyip hutbesini keserek arz-ı hâl eden bedeviler olduğu gibi¹⁵¹ yine Cumâ esnasında diğer insanlara hiç değer vermeden onlara eziyet vererek üzerlerinden atlayan bedeviler de olmuştur.¹⁵² Yine bir gün Allah Rasulü ashâbıyla birlikte mescitte otururken üç bedevi mescide çıkagelmişlerdi. Bedevilerden biri içeriyi süzdükten sonra boş yer olmadığını görünce hiç beklemeden oradan ayrılmış ama diğer iki arkadaşı ise bir müddet beklemiş; biri halkadaki boş yere diğeri de hemen arkasına oturmuştu. Konuşmasını bitiren Hz. Peygamber bu durumu “ Size bu üç kişinin durumunu haber vereyim mi! Biri Allah’a sığındı Allah da onu sığındırdı. Diğeri Allah’tan utandı Allah

¹⁴⁸ Montagne, Robert, *a.g.e.*, çev. Avni Yakalıoğlu, I.B., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.109; Bu hususta geniş bilgi için bkz. Samadov, *a.g.e.*, s.102.

¹⁴⁹ Enîs Fureyha, *a.g.e.*, s.135.

¹⁵⁰ Buharî, *Bed’u’l-halk*, 15, *Menâkib*, 1, *Megâzi*, 75, *Talâk*, 25; Müslim, *İmân*, 81(181); Tirmizî, *Fiten*, 61.

¹⁵¹ Buharî, *İstiskâ*, 6; Cum’a, 34, 12, 14; *Menâkib*, 25; *Edeb*, 68; *Da’âvât*, 24; Müslim, *İstiskâ*, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082).

¹⁵² Ebû Davûd, *Salât*, 230, 232; İbn Mâce, *İkâmetu’s-salavât*, 88.

da onun utanmasını kabul etti. Öbürü ise Allah'tan yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi." şeklinde ifade buyurmuştur.¹⁵³

f- İntikâm Alma

Bedevilerin sahip oldukları özelliklerden bir tanesi de intikam alma konusundaki hassasiyetleridir. Bu, biyolojik yani kalıtsal olmayıp yaşadıkları ortamın onlara vermiş olduğu bir özelliktir. Bedeviler intikamın uygulanmaması durumunda bunun topluma zarar vereceğini düşünmekteydiler. Onların intikam davasındaki temel düşünceleri ise "الدم لا يغسل الا بالدم/Kanı ancak kan yıkar" cümlesinde ifadesini bulmuştur. Çölde boş yere kanın akmasını engelleyen en önemli faktör de yine bu olgudur. Eğer intikam alınacak endişesi olmasaydı akacak kanın önü alınamazdı. Baskın ve yağma yapan bedevi, bu davranışına belli sınırlar koymuş, onların dışına çıkmamaya çalışmıştır.¹⁵⁴ Ekserisi çölde yaşayan bu kabileler arasında basit bir sebepten dolayı telafi edilemeyecek savaşların patlak vermesi kaçınılmazdı. Böyle durumda ya intikam alınırdı ya da diyetle sulh yoluna gidilirdi.¹⁵⁵ Bedeviler intikam almaya çok hırslı olduklarından dolayı¹⁵⁶ bu duygu, bedeviyi aşırıya gitmekten alıkoymuştur. Bu örf hem anlaşılmalı hem de düşman kabileler arasında nazarı itibara alınmıştır. İntikam alınırken de maktûlün konumunda olan birisi tercih edilirdi. Öldürülen bir efendi ise intikam için tercih edilecek olan da bu konumda birisi olurdu.¹⁵⁷

Kabileler intikamı alamadıkları zaman umutlarını yitirmemektedirler. Toplumda intikamdan vazgeçenlerle alay edilip hor hakir görüldüğünden aradan seneler geçse de maktûlün yakınları intikamdan vazgeçmezlerdi.¹⁵⁸ İntikâm duygusu İslam'ın gelmesiyle tamamen ortadan kalkmamış, belli hududlar içerisinde devam etmiştir. Hz. Osman şehit edildiğinde "يا لثارات عثمان" , Hz. Hüseyin şehit edildiğinde "يا لثارات الحسين" vb. nidâların atılması bunun kanıtlarından bir tanesidir.¹⁵⁹ İntikam bir taraftan kan dökmeyi engellerken bir taraftan da kan döküldükten sonra işleri daha da çıkmaza sokmaktadır.

¹⁵³ Buhârî, İlim, 8, Salât, 84; Müslim, Selâm, 26(5681); Muvatta, Selâmet, 4.

¹⁵⁴ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.398-399; Ayrıca bkz. Aka, vd. , *a.g.e.*, C.I, s.161.

¹⁵⁵ Haz'al, *a.g.e.*, s.20.

¹⁵⁶ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.228.

¹⁵⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.398-399.

¹⁵⁸ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.400; Haz'al, *a.g.e.*, s.20.

¹⁵⁹ Bkz. Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.401.

İslam'ın gelmesiyle intikam duygusu hayırlı mecralara sevk edilmiş ve bundan yararlanılmıştır.

g- Saldırı ve Baskın Yapma

Çölde ikamet ederek, çobanlık yaparak geçinen bedeviler çölün sırlarına muttaliydiler. Göçebe tarzında yaşayan bu insanlar, su kaynaklarını ve otlakları takip ederler, kalmaya uygun yer buldukları zaman da orada kalırlardı. Ama aynı yerde üç dört günden fazla kaldıklarına nadir rastlanılırdı.¹⁶⁰ Çöllerde ve Arap yarımadasının büyük bir bölümünde imkânlar son derece kıt olduğundan insanlar sıkıntı çekmekteydiler. Bu nedenle bedevinin eline geçen her şey onun gözünde değerli gözük müştür. Çöl ortamında bir mal ne kadar değersiz olursa olsun bedevinin gözünde o mal çok değerli ve mutlaka ele geçirilmesi gereken bir servet olarak görülürdü. Son derece fakir ve ihtiyaç sahibi olan bedevi, kendisinden daha zayıf olandan bu malı-serveti güç kullanarak almayı kendisine tanınan bir yaşam hakkı olarak görürdü. İçinde yaşadığı coğrafya bedeviye bu inancı aşlamıştı.¹⁶¹ Bedevi saldırı ve baskın yaparken bazen haddi aşardı. İşte o zaman da intikam duygusu devreye girerdi.¹⁶²

Bedevi toplumu Müslüman olunca bu özelliğini hemen terk edememiştir. Nitekim Medine'ye Hz. Peygamber'e gelen bir grup bedevi, Medine'nin havasına uyum sağlayamayıp hasta olmuşlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber de -o dönemin bir âdeti olarak- develerin idrâr ve sütlerinden içmeleri için onları Medine dışında havası temiz olan bir bölgeye gönderdi. Bu insanlar Hz. Peygamber'in tavsiyesini yerine getirip iyileştiklerinde ise -fitratlarına yerleşmiş olan yağma ve baskın yapma duygusunun da tetiklemesiyle- çobanı öldürüp sürüyü de önlerine katıp götürdüler. Sabahın erken vakitlerinde bu haberi alan Allah Rasulü (sav) onları yakalamaları için beş on kişiden oluşan bir müfreze gönderdi. Öğleye doğru yakalanıp Hz. Peygamber'in huzuruna getirildiklerinde ise Allah Rasulü(sav) işledikleri suçun cezası olarak el ve ayaklarının kesilmesini emretmiştir. Gözleri de çıkartılan bu şahıslar Medine'nin kayalık ve aynı zamanda sıcak bölgesi olan Harre'ye terk edilmiş, su istediklerinde su verilmemiştir.¹⁶³

¹⁶⁰ Seydişehri, *a.g.e.*, s.216.

¹⁶¹ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.398; Hüseyin Alan, *a.g.e.*, s.155.

¹⁶² Abdullah, Sa'd es-Sûyân, *a.g.e.*, s.758.

¹⁶³ Buharî, Vudû', 66; Zekât, 68; Cihâd, 152; Megâzi, 37; Tefsir, 5; Tıbb, 5, 6, 29, Muhâribûn min ehli'l-kufri ve'r-ridde, 15-18; Diyât, 22; Müslim, Kasâme, 9(4353)- 12(4356); Ebû Davûd, Hudûd, 3; Tirmizî, Et'ime, 38; Tıbb, 6; Nesâî, Tahâret, 191; Nesâî, Muhârebe, 7- 9; İbn Mâce, Hudûd, 19;

h- Savaştan Kaçma

Bedevi, güç ve kuvvetten başka bir şeye inanmaz ve sadece güce boyun eğer. Bedevi, hak ve adaletin temellerini de bu inancı üzerine bina eder; sahip olduğu cesaretiyle övünür, savaşmayı da çok sever. Ama savaş biraz uzayınca özellikle de karşı tarafın gücünün daha etkili olduğunu gördüğünde ve şartların aleyhine döneceğini hissettiği anda sırtını dönüp savaştan kaçır.¹⁶⁴ Savaştan kaçarken bunu bir âr veya kusur olarak da telakki etmez. Meselâ Câhiliye döneminde Pers ve Bizans ordularıyla yapılan pek çok savaşta bedevilerin orduyu terk ettiklerini görmekteyiz. Özellikle de maddi bir çıkarlarının olmayacağını hissettikleri zaman ordudan ayrılmışlardır. Onlar kaçır giderlerken de verdikleri sözlerin manevi değerini hiç düşünmemişlerdir.¹⁶⁵

Samimi bir şekilde Müslüman olan bedevilerden sık sık Hz. Peygamber'e gelerek "Ne dersin ey Allah'ın Rasulü! Eğer Allah yolunda şehit olursam hatalarım affolunur mu?" şeklinde soru soranlar da vardı.¹⁶⁶ Samimi olarak cihada iştirak eden bedeviler olduğu gibi ganimet maksadıyla katılanlar da önemli yekûn oluşturuyordu. Bir olgu olarak bedevilerin savaştan kaçmasına gelince; genel itibariyle bedevilerin katıldıkları savaşlar ganimet elde etmek amacıyla yapılan küçük savaşlardan veya kabile savaşlarından öteye geçmiyordu. İslâm'ın gelmesiyle birlikte Arap yarımadasında düzenli İslâm birlikleri kurulmuş ve bedeviler de bu oluşumun içinde yer almışlardır. Ama pek çok seferinde bedevilerin bu ordulardan ayrılarak orduyu terk ettikleri kaydedilmiştir.¹⁶⁷

C- EKONOMİK KAYNAKLARI

Bedevîlerin iktisadî hayatlarını yaşadıkları coğrafya belirleyip şekillendirmektedir. Bedevîlerin başlıca geçim kaynakları ticaret, hayvancılık, avcılık, yağmacılık ve kılavuzluktur.¹⁶⁸ Bunlara 'devenin seyrinde iştियakını sağlamak için şarkı söylemek' demek olan hâdîliği de ekleyebiliriz.

Tıbb, 30. Bedevilerin ilk dönemlerde İslâm'a gösterdikleri ilgiye rağmen ileriki dönemlerde İslâm'ı terk ettikleri, hatta İslâm'ın öğretilerini alaya aldıkları, eski adetlerine geri döndükleri ve kendilerini çölün efendileri olarak tayin ettikleri de ifade edilmiştir. Bkz. Haz'al, Hüseyin Halef, *a.g.e.*, s.23-24.

¹⁶⁴ Samadov, *a.g.e.*, s.104.

¹⁶⁵ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.296-297; Savaşlardan geri kalan veya gitmek istemeyen bedevilerin mizah konusu oldukları görülmektedir. Örnekler için bkz. Günday, *a.g.e.*, s.254-255.

¹⁶⁶ Tirmizî, Cihâd, 33; Nesâî, Menâsik, 4; Cihâd, 31, 32; Muvatta, Cihâd, 31.

¹⁶⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.297; Ayrıca bkz. Samadov, *a.g.t.*, s.104.

¹⁶⁸ Samadov, *a.g.e.*, s.147; Nizâr Ebâze, *fî Medîneti 'r-Resûl*, 1.B., Dimeşk, Dâru'l-Fikir, 2009, s.164.

1- Hayvancılık

Tabiatın yeşillik ve deniz gibi imkânlarından yoksun olan Arap yarımadasında özellikle de çölde yaşayanlar tarafından gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri deve, koyun, keçi, at, merkep, katır gibi hayvanları kapsamaktaydı.¹⁶⁹ Yapılan savaşlarda elde edilen ganimetlerin pek çoğunun hayvanlardan oluşması, bedevilerin şahsiyatında hayvancılığın önemini ortaya koymaktadır.¹⁷⁰ Bedevi de köylü gibi bir toprağa sahip olmak istemiş ama orayı ekip biçmekten ziyade hayvanlarına otlak temin etmek için bunu arzulamıştır. Onun asıl malı elindeki toprak parçası değil, kendisiyle birlikte hareket eden sürüleridir. Yani önemli olan toprak değil toprağın üzerindedir.¹⁷¹

Bu hayvanlar arasında ilk sırayı deve alıyordu.¹⁷² Hayatın pek çok alanında kullanılan deveye çöl gemisi manasında çöl sefinesi ismi verildiği gibi deve kervanına da çöl donanması denilirdi.¹⁷³ Devenin isimlerinden biri olan “الجمال” kelimesinin kökü “الجمال” kelimesi ile aynı olması iki kelime arasındaki benzerliği ve irtibatı göstermektedir. Zira deveye bu ismin verilmesinde devenin çöl şartlarına uyum sağlaması, sahibine boyun eğmesi gibi güzel özelliklerin rolü olduğunu göstermektedir. Zira deve yük taşınması, uzun yollar katetmesi, bolca süt vermesi ve çok sayıda misafir olduğunda da hepsini doyurması açısından çok fonksiyonlu bir hayvandır.¹⁷⁴ Bedevilerin deve kadar olmasa da kullandıkları bir diğer hayvan attır. Bedeviler ata çok fazla önem vermelerine rağmen onu genellikle savaşta, baskın ve yağmada kullanırlardı.¹⁷⁵ Bedeviler atları o kadar severlerdi ki atların renklerini, hâl ve hareketlerini en ince ayrıntısına kadar önemsemişler ve bunların herbirine ayrı ayrı isim vermişlerdir.¹⁷⁶ Bedeviler için çölde rastlanılan kayıp bir hayvandan daha değerli bir şey düşünülemezdi. Bedeviler Müslüman olduklarında Hz. Peygamber’e gelerek çölde

¹⁶⁹ Seydişehrî, *a.g.e.*, 216; Geniş bilgi için bkz. Elnura Azizova, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, 1.B., İstanbul, İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s.59-84.

¹⁷⁰ Ganimetlerin tablosu için bkz. Azizova, *a.g.e.*, s.62-65;

¹⁷¹ Abdullah, Sa‘d es-Sûyân, *a.g.e.*, s.406.

¹⁷² İbn Haldun, *a.g.e.*, C.I, s.162; Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.286-287; Samadov, *a.g.e.*, s.148.

¹⁷³ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.233. Luvis, Şeyhō, *a.g.e.*, s.176; Ayrıca bkz. Seydişehrî, *a.g.e.*, s.216.

¹⁷⁴ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.X, s.9; Luvis, Şeyhō, *a.g.e.*, s.176; Deve çeşitleri için bkz. Cevad Ali, *a.g.e.*, C.X, s.10-11.

¹⁷⁵ Es-Sebî‘î, Sened b. Mütlik, *el-Haylū Ma‘kūdün fî Nevâsîhâ el-Hayr*, 1.B., Riyâd, Mektebetü'l-Ubeykân, 2004, s.16; Öğmü, Harun, *Câhiliyye Döneminde Araplar*, s.169; Montagne, *a.g.e.*, s.16; Mustafa Fayda, “Bedevî”, *DİA*, V, s.312; Câhiliye döneminde arapların konumunu gözler önüne sermesi bakımından kahramanlık ve cesaret şâiri ve aynı zamanda bir a‘rabî olan Antere’nin muallkasına bakmamız kâfidir. Bkz. Zevzenî, *Şerhu’l-Mu‘allemâti’l-‘Aşr: Muallakatü Antere*, s.241, 246.

¹⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.II, s.93-95.

kaybolmuş hayvanın bulunması durumunda ne yapılacağını sormuşlar, Hz. Peygamber de bu konuda onlara gerekli açıklamayı yapmıştır.¹⁷⁷

2- Ticaret

Câhiliye dönemindeki kara ticareti yani kervanlarla gerçekleştirilen ticarete bedevilerin önemli rolü bulunmaktadır.¹⁷⁸ Bölgeye varmak için yola çıkan kabileler genellikle çadırlarda ikâmet eden çöl bedevileri tarafından muhafaza edilip hedeflerine ulaştırılırdı. Bedeviler, kabileler halinde yola çıkanlara çok sayıda deve tedârik ettikleri gibi onlardan aldıkları pek çok yükü de develerine yükleyip götürürlerdi. Bu açıdan bakıldığında bedeviler, yapılan ticaretten fazlasıyla kazanç sağladıkları gibi ayrıca bu ticarete iştirâk ederek ticareti de canlandırmışlardır.¹⁷⁹ İbn Haldun özel bir takım san'atların bedevilerde bulunmadığını bunların daha çok hadarilerde bulunduğunu söylemekle birlikte bedevilerde ticaretin önemli bir yeri olduğunu kabul etmektedir.¹⁸⁰

3- Avcılık

Bedeviler, ziraati yani tarımı pek sevmez hatta ziraatle uğraşanları hor-hakir görürlerdi. Bedeviler avlanmaya çok düşkün olduklarından dolayı gruplara ayrılmış ve geçimlerini daha çok avcılıktan temin etmişlerdir.¹⁸¹ Av hayvanları arasında dağ keçisi, yaban sığırı, ceylan, yaban eşeği, tavşan, keklik, deve kuşu ve büyük kertenkeleler sayılabilir.¹⁸² İbn Haldun, bedevilerin avcılıkla uğraşmalarının onlara ekonomik katkısının olduğu gibi vücutlarına sıhhat açısından da faydası olduğunu söylemektedir.¹⁸³ Avcılıkla uğraşan bu insanlar, Müslüman olmalarıyla birlikte Hz. Peygamber'e gelerek avcılıkla ilgili sorular sormuşlar ve Hz. Peygamber'de bu konuda onları bilgilendirmiştir.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Bkz. Buhârî, İlim, 28; İstikrâz ve'd-Duyûn, 12; Lukata; 2, 3, 4, 9, 11, Talâk, 22; Edeb, 75; Lukata, 2(4499), 3(4500), 7(4504); Ebû Davûd, Lukata, 1; Tirmizî, Ahkâm, 35; İbn Mâce, Lukata, 1; Muvatta, Ekziyye, 46.

¹⁷⁸ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.228; Alan, *a.g.e.*, s.155.

¹⁷⁹ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.232-233.

¹⁸⁰ İbn Haldun, *a.g.e.*, C.I, s.480.

¹⁸¹ Alûsî, *a.g.e.*, C.I, s.14.

¹⁸² Nesâî, Sayd ve'-zebâih, 26; Mustafa Fayda, "Bedevî", *DİA*, V, s.313.

¹⁸³ İbn Haldun, *a.g.e.*, C.I, s.523.

¹⁸⁴ Buhârî, Zebâih ve's-sayd, 4, 10, 14; Müslim, Sayd, 8(4983-4984); Ebû Davûd, Sayd, 24, 25; Tirmizî, Sayd, 1; Nesâî, Sayd ve'-zebâih, 4; İbn Mâce, Sayd, 3, 5; Dârimî, Siyer, 56.

4- Yağmacılık

Çölde yağmurların düzensiz olması neticesinde servetin gayri müsâvî bir şekilde dağılımı sebebiyle bedevilerin baskın ve yağma yapması zaruri olmuştur. Gazve her ne kadar kabile arasında dayanışmayı temin ve tesis ederek¹⁸⁵ önemli bir rol oynamış olsa da sosyal açıdan topluma zarar vermiştir.¹⁸⁶ Bedeviler küçük baskınlarda genellikle atı tercih ederlerdi. Ama uzun mesafeli ve büyük baskınlarda deve, bedevilere büyük imkânlar sunmuş ve onların baskın yapmasını kolaylaştırmıştır. Baskın yaptıkları develer, uçsuz bucaksız çölleri izlerini kaybettirerek aşmışlardır.

Develer, a'râbiye baskın yapma imkânı tanıdığı gibi zaman zaman da yağmaya maruz kalmalarına sebep oluyordu. Develerdeki uzun yolculuklara ve çöle dayanıklılık özelliği hırsızların iştahını kabartıyordu. Çünkü hırsızlar önüne kattıkları bir deve sürüsünü istedikleri yere götürebiliyorlardı. Baskın yapacak olan birisinin dayanıklı ve güçlü bir deveye ihtiyacı vardı.¹⁸⁷ Bazen de baskın yapmak için tacirlere deveci ile muhâfiz ayarlayıp kervana hizmet ediyorlardı. Kervân çölün ortasında bir müddet yol aldıktan sonra da kabileyi yağmalıyorlardı.¹⁸⁸ Bedeviler Müslüman oldukları zaman bu özelliklerini tamamen geride bırakamamışlardır. Zirâ Medine'ye gelen bir grup bedevi, Medine'nin havasına uyum sağlayamadığından hasta olmuşlardı. Bunun üzerine Allah Rasulü (sav) onları o dönemin âdeti gereği develerin idrâr ve sütlerinden istifade etmeleri için yaylaya göndermişti. Onlar ise orada şifâyâb oldukları zaman çobanı öldürüp sürüyü yağmalamışlardı.¹⁸⁹ Ayrıca bedevilerin bu konudaki maharetleri ve çapulculukla meşhur olmaları megâzî konulu şiir türünün ortaya çıkmasını da sağlamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Montagne, *a.g.e.*, s.66-67.

¹⁸⁶ Bedeviler, istikrârı ifade eden hiçbir şeyi sevmemişlerdir. Aksine aksiyon-hareketliliği de çok sevmişlerdir. Onlar rahat hareket edebilmeyi, sağa sola saldırmayı çok seviyorlardı. Ama onların baskın yapmaları –bu yönü olmasıyla birlikte- daha çok geçim derdinden kaynaklanıyordu. Bkz. Abdurrahmân, Afif, *eş-Şi'ru'l-Câhili Hasâdu Karnin*, 1.B., Ammân, Ürdün, Dâru Cerîr, 2007, s.60-64.

¹⁸⁷ Abdullah, Sa'd es-Sûyân, *a.g.e.*, s.678-679.

¹⁸⁸ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.219.

¹⁸⁹ Buharî, Vudû', 66; Zekât, 68; Cihâd, 152; Megâzi, 37; Tefsir, 5; Tıbb, 5, 6, 29, Muhâribûn min ehli'l-kufri ve'r-ridde, 15-18; Diyât, 22; Müslim, Kasâme, 9(4353), 10(4354), 11(4355), 12(4356); Ebû Davûd, Hudûd, 3; Tirmizî, Et'ime, 38; Tıbb, 6; Nesâi, Tahâret, 191; Nesâi, Muhârebe, 7- 9; İbn Mâce, Hudûd, 19; Tıbb, 30.

¹⁹⁰ Bkz. Abdullah, Sa'd es-Sûyân, *a.g.e.*, s.680-686.

5- Kılavuzluk

Çöl, adeta bir labirenti andırdığı için orada hidayet ve dalalet kelimelerinin çok önemli yerleri vardır. Zira çölde görülen kocaman kum tepesi her an bir yerden başka bir yere kayabilmekte ve ortadan kaybolabilmektedir.¹⁹¹ Bu hususta bedeviler ise çöldeki izleri takip ederek yolu bulmada büyük maharetler kesbetmişlerdi.¹⁹² Bedevilerin önemli bir kısmı kabilelere kılavuzluk yaparak geçimini temin etmeye çalışmış¹⁹³ ve büyük çöl kervanlarına klavuzluk ederek onların çölde kaybolmalarının önüne geçmişlerdir.¹⁹⁴ Klavuzlukla şöhret bulmuş pek çok bedevi kabilesi mevcuttu ve rehberler de ale'l-umûm bu kabilelerden temin edilirdi.

Kaynaklara baktığımızda delilin (kılavuzun) özelliğinden bahsedilirken “ دليلًا / Alanında uzman kılavuz”¹⁹⁵ veya “هادياً خريئاً/ alanında uzman rehber” vb. ibarelerin olduğunu müşahade etmekteyiz.¹⁹⁶ Hz. Peygamber’e hicret izni verildiğinde Allah Rasulü’nün (sav) kiraladağı klavuz, Benî Adiyî kabilesinin bir alt kolu olan Benî Dîl’den Abdullah b. Uraykî isminde bir bedeviydi.¹⁹⁷

6- Hâdîlik

Çölde develeri seyir halinde iken onları daha çok hareketlendirmek ve insanların yorgunluklarını bir nebze de olsa unutturmak için hâdî¹⁹⁸ denilen kişiler tarafından mevzun ve kâfiyeli sözler söylenirdi. Develer, hâdinin sesini duyar duymaz onun sesine kulak verirler ve o sese kendilerini kaptırırlardı.¹⁹⁹ Kervânların konumları ve Medine’ye

¹⁹¹ Samadov, *a.g.e.*, s.151.

¹⁹² Seydişehrî, *a.g.e.*, s.219.

¹⁹³ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.V, s.49; Alan, Hüseyin, *a.g.e.*, s.155; Ayrıca bkz. Aka, *a.g.e.*, C.I, s.163.

¹⁹⁴ Bkz. Seydişehrî, *a.g.e.*, s.232-233.

¹⁹⁵ İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, ‘*Uyûnu’l-Ahbâr*, I-IV, C.I, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997, s.228; İbrâhim el-Meydânî, Ebu’l-Fadl, Ahmed b. Muhammed, *Mecme’u’l-Emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-II, C.I, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, t.y., s.274.

¹⁹⁶ Kâsım b. Sellâm, *a.g.e.*, s.203.

¹⁹⁷ Taberî, Ebû Ca’fer, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib b. Âmilî, *Tarihu’t-Taberî(Tarihu’r-Rusul ve’l-Mulûk)*, I-XI, C.III, 2.B., Beyrut, Dâru’t-turâs, 1967, s.116; İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Ahmed, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hülefâ*, malk. Azîz Bek, I.B., Beyrut, Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, 1987, s.129; Muhammed Esed’in Mekke’ye yaptığı yolculuktaki klavuzu, develerini çölün ortasında otlatan Şammar kabilesinden Zeyd nâm zattı. Bkz. Esed, Muhammed, *Mekke’ye Giden Yol*, çev. Cahit Koçtak, İstanbul, İnsan Yayınları, 1984, s.20.

¹⁹⁸ Devenin nağmeli ve mevzûn sözler söyleyene tabi olup süratli seyir haline geçmesine “الحذاء” denilir. Bazen kesre ile “hidâ” denildiği de olmuştur. Bunu yapan kişiye de “hâdî” denilir. Bkz. İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.XIV, s.168.

¹⁹⁹ Şeyhî, *a.g.e.*, C.4, s.144.

yaklaştıkları hâdînin ‘heyâ hîd’ sesinden anlaşılırdı.²⁰⁰ Hz. Peygamber döneminde bu mesleğin devam ettirildiği ve O’nun (sav) hidâ (hüdâ) âdetini takrir ettiği görülmektedir. Habeşli siyah köle olan Enceşe’nin²⁰¹ ve şâir sahabî Âmir b. Ekva‘ın hüdâ yaparak develeri coşturduklarını müşahade etmekteyiz.²⁰² Hâdîlik her ne kadar bir meslek olarak zikredilse de daha çok gönüllülük esası üzerine kurulmuştur. Maddî çıkar sağlamak amacıyla ortaya çıkmış bir meslek değildir.

D- SOSYAL HAYAT

Bedeviler çölde hayvanları için otlak veya yağmur bölgelerini arayarak hayatlarını idâme ediyorlardı. Göçebe tarzında ve genellikle çadırlarda yaşayan bu insanlar²⁰³ kendileri için gölgelik veya hayvanları için mera buldukları zaman oraya çadırlarını kurarlardı. Hayvanları oradaki otu yiyip bitirdikten sonra orayı terk ederlerdi.²⁰⁴ Onlar çölden etkilenmişlerdir. Ekseriyetle insan yaşadığı yerden etkilenir. Zirâ insan yaşadığı coğrafyanın çocuğudur. Bazen de yaşadığı yeri etkiler. Bedevilerde bu durum daha çok etkilenme olarak gözükmektedir.²⁰⁵ Onlar uçsuz bucaksız çöllerden etkilenmişlerdir. Çöl, bedevinin sosyal hayatını şekillendiren en önemli unsur olmuştur.

1- Aile Hayatı

Bedevilerde aile kurumu çok önemlidir. Malları, herşeyi ortak olan bu küçük grubun bir ideali vardır: Sayıca artmak. Pek çok bedevi kabilesi “tenâkehû ve tenâselû” emrini çok büyük oranda gerçekleştirmişlerdir.²⁰⁶ Bedevilerde çocuğun çok olması önemli olmasına rağmen onlar da zaman zaman Câhiliye dönemindeki diğer insanlar gibi çocuklarını özellikle de kızlarını diri diri toprağa gömmüşlerdir. Çöl insanı sakat, hastalıklı ve gayrı meşru dünyaya gelen ya da annesi doğum esnasında ölen çocukları

²⁰⁰ El-Ezherî, *a.g.e.*, C.VI, s.207; Ayrıca bkz. Azizova, *a.g.e.*, s.334.

²⁰¹ Buhârî, Edeb, 90, 95, 111; Müslim, Fezâil, 70(6036), 72(6039).

²⁰² Buhârî, Edeb, 90; Müslim, Cihâd, 123(4668); Muhammed Esed yaptığı çöl yolculuğunda yanında bulunan bedevî Zeyd’in icrâ ettiği hüdâdan duyduğu zevkin çok büyük olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Esed, *a.g.e.*, 137.

²⁰³ Bedevilerin birbiririnden farklı on çeşit çadırlarının olduğu da zikredilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Alûsî, *a.g.e.*, C.III, s.393; Bedevilerin çadırları hususunda ayrıca bkz. Montagne, *a.g.e.*, s.19-20.

²⁰⁴ Seydişehrî, *a.g.e.*, s.216.

²⁰⁵ Hz. Peygamber çölde yaşayanların kaba olacağını dolayısıyla ondan etkileneyeceğini ifade etmiştir. Bkz. Ebû Davûd, Sayd, 24, 25, Tirmizî, Fiten, 69.

²⁰⁶ Montagne, *a.g.e.*, s.35.

diri diri gömerdi.²⁰⁷ Bedevî ailede mutlak hâkimiyet erkeğindir.²⁰⁸ Kadınların durumu ise kabileden kabileyeye değişiyordu. Kabilesi güçlü olan kadın statü bakımından diğer kabiledeliklerden üstün görülmüşlerdir.²⁰⁹

Aile içinde erkek çocuk doğuran kadınların statüsü daha yüksek olurdu. Ama kadınların genelde mirâs hakkı yoktu. Göçebe hayatında çocukların bakımı, develerin sağılması, hurma liflerinin ve çadırların örülmesi de kadının yapması gereken önemli işlerden bazılarıydı. Bedevilerde kadının veya kızının düşman eline esir düşüp de pazarda satılması veya cariye olarak kullanılması bedevi için bir utanç kabul edilmekteydi.²¹⁰

2- Yönetim

Bedeviler kabile merkezli yaşamış ve yönetimlerini de bu esas üzerine bina etmişlerdir. Onların kabileyi merkeze almaları çok güçlü asabiyet duygusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²¹¹ Asabiyet de çeşitli sebeplerden etkilenecek tesir gücü artan veya azalan tabî ve fitrî bir toplum gerçeğidir.²¹² Onların “أنصر أخاك ظالماً أو مظلوماً”/ Zâlim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et” şeklindeki ifadeleri asabiyetin vardığı boyutları göstermektedir.²¹³ Bedevilerde kabilevî yönetim sisteminin esasını, temelini asabiyet oluşturuyordu. Çünkü bedevi kardeşim zâlim mi yoksa mazlum mu diye düşünmezdi. İşte bundan dolayı kendi içerisinde küçük bir devlet sayılan bedevi kabilesinde²¹⁴ yönetim, sosyal hayat vd. yerlerde kurallar ve uygulamalar asabiyet silsilesine göre şekillenirdi.²¹⁵

Bedevilerde kabilenin her ferdinin başkana mutlak itaatle bağlı olması esastır. Kabilenin fertlerinden biri başkanın emrine uymadığı zaman bu kişi derhal başkan

²⁰⁷ Alan, *a.g.e.*, s.148; Demircan, Adnan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, 1.B., İstanbul, Beyân Yayınları, 2008, s.12.

²⁰⁸ Montagne, *a.g.e.*, s.36.

²⁰⁹ Alan, *Siyerin Gölgesinde 1: Hz. Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*, s.148.

²¹⁰ Alan, *a.g.e.*, s.149-150; Montagne, *a.g.e.*, s.20.

²¹¹ Ögmüş, *a.g.e.*, s.343; Nizâr Ebâze, *a.g.e.*, s.295.

²¹² Apak, Adem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, Osmangazi Bursa, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2004, s.28; Ayrıca geniş bilgi için bkz. İbn Haldûn, *a.g.e.*, C.I, s.159.

²¹³ Kâsım b. Sellâm, *a.g.e.*, s.142; İbn Hamza, *a.g.e.*, C.II, s.174; Ebû Sa'dî'l-Âbî, er-Râzî, *Nesrû'd-Dürr fi'l-Mühâdarât*, C.VI, s.75; Asabiyetin sadece menfî yönlerinin bulunmadığını, bununla birlikte özellikle bazı kabilelerin Müslüman olmasında asabiyetin müsbet yönlerinin de olduğunu belirtmek isteriz. Detaylı bilgi için bkz. Apak, *a.g.e.*, s.69-74.

²¹⁴ Abdurrahmân, Afif, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, s.22.

²¹⁵ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.VII, s.392.

tarafından kovulur ve kabileyi terk etmesi istenir.²¹⁶ Başboşluğa alışan bedevi de genellikle başkana boyun eğmeyip kabileyi terk etmeyi tercih etmektedir. Çünkü onun gözün de hürriyetten daha değerli bir şey yoktur.²¹⁷ Başkan mutlak otorite olmayıp aksine gücünü örf adetlerden almaktadır. Asıl otorite kendisinin de bağlı olduğu ve herkesin benimseyip boyun eğdiği kabile kurallarıdır.²¹⁸ Bir başkanda bulunması gereken özelliklerin en başında yaş, cömertlik, yiğitlik, zeki olmak, kahramanlık, cesaret, sabır, tevâzu, ikrâmda bulunmak gibi özellikler gelmektedir.²¹⁹ Başakanın en önemli görevleri arasında meclis toplantılarını idâre etmek, sorunları tartışıp çözüme kavuşturmak, kurallara aykırı davrananları cezalandırmak, savaş ilan etmek, baskın yapma kararı vermek, ganimet taksimi yapmak, konaklama yerini seçmek gibi konular yer almaktadır.²²⁰

3- Yemek ve Giyim

Çölün imkânlarının yetersizliği sebebiyle bedevilerin yiyecekleri bazı besin maddeleriyle sınırlı kalmıştır. Onların gıdaları ale'l-umûm basit maddelerden oluşmaktaydı. İçerisinde gayr-i tabîi ve zararlı yağlar bulunmamaktaydı. Bedeviler genellikle zayıf ve çevik insanlardı. Şişmanlıktan hoşlanmazlar ve bu hususta “البطنة تأنن الفطنة/ Şişmanlık zekâyı köreltir.” derlerdi.²²¹ Bedevilerin temel besin maddeleri arasında vahalardan elde edilen hurma²²² ile süt, bunlardan elde edilen yağ, peynir ve bazı av hayvanları yer almaktadır. En çok avladıkları hayvanlar ise dağ keçisi, yaban sığırı, ceylan, yaban eşeği, tavşan, keklik, deve kuşu, büyük kertenkeleler²²³, fareler ve kekliklerdir.²²⁴ Yağmur yağmadığında, kıtlık baş gösterdiğinde zorda kalan bedeviler bazı hayvan derilerini yemişler veya devenin kanını akıtıp içerek zinde kalmışlardır.

²¹⁶ Haz'al, *a.g.e.*, s.22; Çelebi, Ahmet, *İslam Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, İstanbul, Seriyye Kitapları:2, 1997, s.90; Bir başkanda bulunması gereken özellikler için bkz. Haz'al, Hüseyin Halef, *a.g.e.*, s.21-22.

²¹⁷ Çelebi, *a.g.e.*, s.90.

²¹⁸ Alan, *a.g.e.*, s.163.

²¹⁹ Afif, Abdurrahman, *a.g.e.*, s.24-25; Alan, *a.g.e.*, s.164; Detaylı bilgi için bkz. Alan, *a.g.e.*, s.164-170.

²²⁰ Alan, *a.g.e.*, s.165; Samadov, *a.g.e.*, s.136.

²²¹ Cevâd, Ali, *a.g.e.*, C.IX, s.58.

²²² Montagne, *a.g.e.*, s.9.

²²³ Cevâd, Ali, *a.g.e.*, C.IX, s.60; Sa'd es-Süyân, *a.g.e.*, s.627; Mustafa Fayda, “Bedevî”, *DİA*, V, s.313.

²²⁴ Montagne, *a.g.e.*, s.12-13; Bedeviler yemek ihtiyaçlarını zaman zaman şiirle ifade etmişlerdir. Dilleri fasih Arapçayı konuşma hususunda son derece mâhir olan bedevilerin irticalen şiir okumalarını burada da müşahade etmekteyiz. Bkz. İbn Abdірabbih, *a.g.e.*, C.III, s.484-488.

Hatta zaman zaman çıkarttıkları bu kanı bir gün misafir gelir umuduyla saklayıp muhafaza etmişlerdir.²²⁵

Hız. Peygamber döneminde yağmurun yağmamasından muzdarib olan ve ailece açlık sıkıntısı çeken pek çok bedevi farklı zamanlarda Hız. Peygamber'e gelerek bu durumu ona arz edip yağmur duasında bulunmasını talep etmişlerdir.²²⁶ Çölün zor şartlarında yaşayan bedeviler, hareket eden her şeyi veya başka bir ifade ile dışlarının kestiği her şeyi yemekle meşhurdurlar.²²⁷ Onların bu hâli Allah Rasulü (sav) zamanında da devam etmiştir. Müslüman olmalarıyla birlikte Hız. Peygamber'e gelen bazı bedeviler önlerine konulan yemeği besmele çekmeden bir iki lokmada silip süpürmüşlerdir.²²⁸

Bedevilerin hayvancılıkla yani göçebe hayat sürdüklerinden dolayı giydikleri elbiseler de sadece bunlardan elde edilen giyecek çeşitleri ile sınırlı kalmıştır. Elbiseyi ve çadırı örme, işleme görevi kadına tevdi' edilmişti. Bedevilerin evleri de genellikle koyun yününden, deve kılından veya ağaçtan yapılmış çadırlardan oluşurdu. Bunlar dışında mağaralarda ve başka oyuklarda kalan bedeviler de mevcuttu.²²⁹

²²⁵ Cevâd, Ali, *a.g.e.*, C.IX, s.59.

²²⁶ Buhârî, *İstiskâ*, 6; Cum'a, 34, 12, 14; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Daavât, 24; Müslim, *İstiskâ*, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082); Hız. Peygamber'e yemek istemek maksadıyla gelenler için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 246.

²²⁷ Cevâd Ali, *a.g.e.*, C.IX, s.58,60; Füreyha, *a.g.e.*, s.139; Bedevinin oburluğu mizahlardaki önemli konulardan biri olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Şahin, *Sofra Mizahı*, s.350-357.

²²⁸ Dârimî, *Et'ime*, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 43.

²²⁹ İbn Haldun, *a.g.e.*, C.I, s.152.

İKİNCİ BÖLÜM
BEDEVİLERİN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

I- BEDEVİLERİN ESBÂB-I VÜRUD'DAKİ YERİ

Bedevilerin, hadis kitaplarında ne kadar yekûn oluşturduklarını öğrenmek maksadıyla kütüb-i sitte özelinde yaptığımız taramanın neticeleri şöyledir: Mükerrerler hâriç tutularak "أعرابي, الأعراب, أهل البادية, البدوي, بدوي" gibi kelimeler esas alınıp elde edilen örnekler 110'a ulaşmıştır. Hadis koleksiyonunda tespit edilen bu rakamlara, "رجل" kelimesi ve türevlerinin²³⁰ eklenmesi ile elimizdeki mevcut sayı 160'ı bulmuştur. Yine bu rakamlara heyetlerin sebep oldukları hadislerin ilavesiyle elimizdeki hadis sayısı 200'ü geçmiştir. Ayrıca bunlara kütüb-i sitte dışındaki hadis koleksiyonunun veya bir takım tabakât ve siyer kitaplarının da dâhil edilmesi halinde bu rakam daha da artacaktır. Tüm bu verilere binâen sahabe tabakasının içerisinde değerlendirilen bu nesil, hadislerin şekillenmesinde, başka bir ifade ile hadislerin vürudunda önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Bedevilerin Esbâb-ı Vürûd'daki rollerinin kavranması için öncelikle Hz. Peygamber'in 'soru sormayı' bir öğrenme metodu olarak kullanması ve sahabeyi buna teşvik etmesine, bir müddet sonra çok ve ihtiyaç dışı soru sormaktan yasaklamasına, ardından da bu hususta ortaya çıkan boşluğu dolduran bedevilere, onların soru sormadaki rahatlıklarına ve sahabenin bu durum karşısındaki tavrına değindikten sonra onların sordukları soruları ele alacağız.²³¹

A- HZ. PEYGAMBER'İN SORU SORMAYA TEŞVİKİ

Hz. Peygamber'in 23 yıl gibi kısa sürede gerçekleştirdiği başarısında kişilik özelliklerinin yanısıra uyguladığı metotları da son derece önemlidir. Nitekim O (s.a.) kimi zaman anlatım yöntemine başvurmuş, kimi zaman da mesajın muhatap tarafından daha da içselleştirilmesi için soru-cevap yöntemini kullanmıştır.²³² Zira bu yöntem konu

²³⁰ Racülün şeklinde mübhem-nekre olarak varid olan şahısların önemli bir kısmı bedevilerdir. Örnek olarak bkz. Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Bir başka örnekte ise bedevi kelimesi yerine 'racülün' kelimesi yer almıştır. Bkz. Buhârî, Vekâlet, 5, 6; İstikrâz ve'd-Duyûn, 4, 6, 7, 13; Hibe, 23, 25; Nesâî, Buyû', 64; Ayrıca sebep-i vürûd hakkında yazılan ilk eser olan *Lümâ'* da Suyûtî, tespit ettiğimiz 200 hadisten sadece bir kaçını ele alırken, yine bu konunun en önemli kitabı sayılan *el-Beyân ve't-Ta'rif*'te İbn Hamza bu hadislerin yarısı kadarına yer vermiştir.

²³¹ Bu hususta ayrıca bkz. Yatkın, , *a.g.m.*, s.113.

²³² Bkz. Şükrü Keyifli, Hz. Peygamber'in Bazı Eğitici Davranışlarının Günümüze Yansıyan Yönleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.13, sy.2, 2013(Temmuz-Aralık),ss.81-101, s.92;

üzerinde düşünme, konuşma alışkanlığı kazandırmakla birlikte yine bunların davranışlara dönüştürülmesine de katkı sağlamaktadır.²³³ Bu hususta Kuran-ı Kerîm de “eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz”²³⁴ diyerek insanları bilmedikleri hususlarda soru sormaya teşvik etmektedir. Hz. Peygamber zaman zaman sahabeyi bu hususta teşvik etmiş ve bir şeyler öğrenmelerini sağlamıştır. Örneğin Allah Rasulü’nün bir gün yine sahabeyi teşvik ettiği esnada kimsenin soru sormaması üzerine Cibrîl gelerek soru sormuş ve sahabeye dinlerini öğretmiştir.²³⁵ Hz. Peygamber bazen de kendine ferdî olarak sorulan bir takım soruları minberde müminlerin geneline sorarak yine kendisinin cevapladığı da olmuştur.²³⁶ Örneğin İbn Ömer’in aktardığı bir olayda Hz. Peygamber “ağaçlar içinde öyle bir ağaç var ki yaprakları hiçbir zaman dökülmez. O ağacın durumu Müslümana benzer” diyerek o ağacın ne olduğunu sormuş, sahabenin doğru cevabı bulamaması üzerine onun hurma ağacı olduğunu belirtmiştir.²³⁷ Yine Hz. Peygamber’in Vedâ haccında da bu metodu kullanması sual-cevap yönetimini ne kadar önemseydiğini göstermektedir.

Allah Elçisi, soru sorulmadığında vahim neticelerin ortaya çıkmasına ise kızmıştır. Örneğin Abdullah b. Abbas’ın bize aktardığına göre yolculuk esnasında bir adam yaralandı ve bu haldeyken ihtilam oldu. Adamın yanında bulunanlar teyemmüm yapamayacağını, gusletmesi gerektiğini söylediler. Adam da gusletti ve öldü. Döndüklerinde bu olay Hz. Peygamber’e bildirildiğinde “onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün, cehaletin şifası sual değil midir?” buyurdu.²³⁸

Hz. Peygamber’in tedrisatından geçen sahabe, ihtiyaçları olduğunda hiç çekinmeden sorularını sormuş ve meselenin hakikatini öğrenerek mutmain olmuşlardır.²³⁹ Soracakları sorunun mahiyetinden dolayı istihya edenler ise yerlerine başkasını nasbederek Hz. Peygamber’e yönlendirmişlerdir. Örneğin Hz. Ali’nin bize

Soru-cevap yönteminin sunduğu bir takım maslahatlar için topluca bkz. Saadettin Özdemir, Din Eğitiminde Soru-Cevap Metoduyla Öğretimde Hz. Peygamber Örneği, Isparta, (SDÜİF), IV. Kutlu Doğum Haftası, (19-21 Nisan 2001), ss.395-414, 399-414.

²³³ Keyifli, *a.g.e.*, s.92.

²³⁴ Nahl 16/43, Enbiya 21/7.

²³⁵ Bkz. Buhârî, Tefsir, 6.

²³⁶ Keyifli, *a.g.e.*, s.93; Detaylı bilgi için bkz. Detaylı bilgi için bkz. Şâtıbî, İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Gırnâtî el-Mâlikî, *el-Muvafakât fi Usûli’s-Şeria*, I-IV, C.IV, B.Y., Mısır, el-Mektebetü’t-Ticâriyetü’l-Kübrâ, t.y., s.261-262.

²³⁷ Buhârî, İlim, 14.

²³⁸ Ebû Davûd, Tahâret, 127; İbn Mâce, Tahâret, 93; İbn Hamza, *a.g.e.*, C.II, s.116.

²³⁹ Yatkın, *a.g.m.*, s.114.

naklettiğine göre kendisi çok mezisi olan birisi olduğundan bu durumu Hz. Peygamber'e sormak istemiş ama O'nun (s.a.) kızı ile evli olması sebebiyle bundan hayâ etmiş ve bu konuda Allah Rasulü'ne sorması için Mikdâd b. Esved'i görevlendirmişti. Mikdâd da konuyu Hz. Peygamber'e arzetmiş ve O (s.a.) da 'organını yıkamasını, abdest almasını" buyurmuştur.²⁴⁰ Böylelikle Hz. Ali, Allah Rasulü'nün (s.a.) kızı ile evli olmasına rağmen normal şartlarda bu soruyu aklına dahi getirmemesi gerekirken -araya üçüncü bir şahsı da sokarak- başkasına sordurmuştur. Erkeklerde hal böyleyken kadınlarda da durum pek farklı olmamıştır. Örneğin Ümmü Süleym Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! Şüphesiz ki Allah hakikati açıklamaktan kaçınmaz. Kadın ihtilam olduğunda ona gusül gerekir mi?" diye sordu. Hz. Peygamber de "eğer kadın suyu görürse evet" şeklinde karşılık verdi. Bu cevaptan dolayı utanan Ümmü Süleym yüzünü kapatarak "ey Allah'ın Rasulü! Kadın ihtilam olur mu?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.) "evet olur, sağ eli toprak olasıca! Çocuğu niçin ona benzer"²⁴¹ diyerek açıklama yapmıştır. Hadisi bize aktaran Ümmü Seleme, "Allah hayrını versin! Kadınları rezil ettin" diyerek Ümmü Süleym'i kınamış, Hz. Peygamber de "bırakın onu"²⁴² diyerek engel olunmamasını istemiştir.

B- HZ. PEYGAMBER'İN GEREKSİZ SORU SORMAYI YASAKLAMASI

Allah Rasulü (s.a.) her ne kadar soru-cevap yöntemini bir eğitim-öğretim metodu olarak kullanmış, kendisine çokça soru sorulmasını istemiş ve buna teşvik etmiş olsa da zaman zaman çokça ve ihtiyaç dışı soru sormaktan da yasaklamıştır. Misalden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber bu türden soruları yasakladığı gibi aynı zamanda öfkelenmiştir.²⁴³ Örneğin bir gün Hz. Peygamber'e hoşlanmadığı bir takım şeyler soruldu. Bu tarz sorular çoğalınca kızdı ve halka dönerek 'Bana dilediğinizi sorun!' buyurdu. Derken bir adam Hz. Peygamber'e "benim babam kimdir?" diye sordu. "Senin baban Huzeyfe'dir" buyurdu. Ardından bir başkası kalkarak "peki benim babam kimdir? Ey Allah'ın Rasulü!" dedi. Hz. Peygamber "senin baban Şeybe'nin azatlısı

²⁴⁰ Müslim, Hayz, 17.

²⁴¹ Buharî, İlim, 50; Müslim, Hayz, 313.

²⁴² Bkz.Müslim, Hayz, 312-314; Ayrıca bkz. Yatkın, *a.g.m.*,s.114; Kadınların en mahrem konularda bile Hz. Peygamber'e soru sordukları, bu konularda erkeklerden geri kalmadıkları kaynaklarda nakledilmektedir. Detaylı bilgi için topluca bkz. Recep Aslan, Kadınların Hz. Peygamber'e Yöneltilikleri Sorular ve Bunların Eğitim Açısından Değeri, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:15, Sy.49 (Güz 2011).

²⁴³ Ayrıca bkz.Yatkın, *a.g.m.*, s.114.

Sâlim'dir" buyurdu. Bu durumu müşahede eden Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in yüzündeki öfkeyi görünce "Ey Allah'ın Rasulü! Biz Allah'a tevbe ediyoruz" dedi.²⁴⁴ Yine buna benzer bir olayı Ebû Hureyre aktarmaktadır: "Hz. Peygamber, Âl-i İmrân suresinde "oraya yol bulanların o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır"²⁴⁵ şeklindeki hac ayeti nazil olunca bunu insanlara bildirdi. Derken adamın biri "yâ Rasulallah! Hac her sene mi?" diye sordu. Bu sorudan rahatsız olan Hz. Peygamber "hayır. Eğer evet deseydim her sene yapmanız vacip olacaktı" buyurdu ve aradan fazla geçmeden 'Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın'²⁴⁶ ayeti nazil oldu. Bu durum üzerine Allah Rasulü "size neyi yasaklarsam ondan uzak durun. Neyi emredersem gücünüz ölçüsünde onu yapın. Şüphesiz sizden öncekiler, çok sualleri ve nebilerine ihtilafları sebebiyle helak oldu" buyurdu.²⁴⁷

Hz. Peygamber'in uyarıları neticesinde sahabede baş gösteren çekingenliği²⁴⁸ İbn Abbas "Muhammed'in ashabından daha hayırlısını görmedim. Zira onlar, vefatına kadar Rasulullah'a sadece onüç konuda soru sordular ki hepsi de Kurân'da vardır: 'Sana kadınların ay halini soruyorlar...', 'Sana haram ayı yani onda savaşmayı soruyorlar...'... onlar ancak ve ancak kendilerine faydası dokunacak olanı sorarlardı."²⁴⁹ sözleriyle ortaya koymaktadır.

Bu konuda son derece duyarlı olan sahabe, artık dışarıdan birilerinin gelip de bir şeyler sormasını, böylelikle yeni şeyler öğrenmeyi dört gözle bekler olmuşlardı. Onlardaki bu hissiyat, Enes b. Mâlik'in bu durum hakkındaki değerlendirmesi olan "Bâdiyede yaşayanlardan birisinin Rasulullah'a çıkıp gelmesini çok arzulardık. Derken bir bedevi çıkageldi ve dedi ki..."²⁵⁰ sözü ile bir başka rivayetteki "Rasulullah'a bir şeyler sormaktan yasaklanmıştık. Bundan dolayı da bâdiye ehlinde 'aklı başında'

²⁴⁴ Buhârî, İlim, 28; İ'tisâm, 3; Müslim, Fezâil, 136.

²⁴⁵ Âl-i İmrân 3/9.

²⁴⁶ Mâide 5/101.

²⁴⁷ İbn Mâce, Menâsik, 2; Yine Hz. Peygamber, çokça soru sormaktan nehiy sadedinde "...Dedikodu etmeyi, çok soru sormayı ve malı israf etmeyi de sizin için hoş karşılamamıştır" buyurmuştur. Bkz. Buhârî, Zekât, 53; Ayrıca bkz. Yatkin, *a.g.m.*, s.115.

²⁴⁸ Bkz. Yatkin, *a.g.m.*, s.115.

²⁴⁹ Hz. Peygamber'e sorulan on üç soruyu ele alan Kadir Canatan, bu soruların on üçle sınırlandırılmasının akla ve tarihi verilere aykırı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Kadir Canatan, *Kur'an'da Hz. Peygamber'e Sorulan 13 Soru*, İstanbul Beyân, 2005, s.11-12; Kurân-ı Kerim'deki ayetlerin bir kısmı, sahabe tarafından Hz. Peygamber'e yöneltilen sorulara cevap olarak nâzil olmuş, bu sorular mübâşeretle vahye yansımıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Hümeysra Arslantürk, "Hz. Peygamber'e Yöneltilen Sorular Üzerine İnen Âyetlerin İncelenmesi", *VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, ed. İsmail Yakıt, Isparta, Tuğra Matbaası, (18 Nisan 2015), ss.91-108, 93.

²⁵⁰ Buhârî, Edeb, 95; İlim, 1; Müslim, Birr, 165; Tirmizî, Zühd, 50.

birisinin gelmesini, Rasulullah'a bir şeyler sormasını, bizim de bunu dinlememiz çok hoşumuza giderdi. Derken bir adam çıkageldi ve dedi ki..."²⁵¹ ifadelerinde vücut bulmuştur. Hatta sahabenin, bedevilere soru sormaları için bir takım hediyeler verdikleri de kaynaklarda yer almaktadır. Ebû Umâme el-Bâhilî nakletmektedir: "...Biz çokça soru sormaktan çekinirdik. Bundan dolayı bir bedeviye bir ridâ hediye ettik ve 'biraz önce bahsettiği konu hakkında soru sor' dedik..."²⁵² Aynı şekilde bu rivayetten bedevilerin, soru sorma hususunda önemli rollerinin olduğu anlaşılmaktadır.

İmâm Şatıbî, Muvafakât adlı meşhur kitabında 'İctihâd' bölümünün ikinci ekinde 'soru ve cevaba dair hükümler' başlığı altında, çokça soru sorulmamasını emreden bu rivayetleri değerlendirdikten sonra yasağın kapsamına giren on yeri, yani on soru çeşidini tek tek açıklamıştır.²⁵³

C- BEDEVİLERİN SORU SORMADAKİ RAHATLIKLARI

Bedeviler, çölün onlara vermiş olduğu rahatlık veya başka bir ifade ile 'usul-erkân bilmemeleri' sebebiyle Hz. Peygamber'in huzuruna girme hususunda çok rahat davranmış, çokça soru sormaktan nehyedilen sahabe için de bulunmaz fırsatlar sunmuşlardır.²⁵⁴ Örneğin Dımâm b. Sa'lebe devesiyle mescide girmiş, devesini mescidin ortasına ıhtırmış ve "Muhammed hanginiz?" diyerek söze başlamıştır.²⁵⁵ Fezâre kabilesinden ve bir bedevi olan Uyeyne b. Hisn, bir defasında Hz. Peygamber'in huzuruna izin almadan girerek nezaketsizlik yapmıştır. Hz. Aişe'nin 'bu adam kimdir?' sorusuna Rasulullah 'peşinden gidilen bir ahmaktır.' şeklinde cevap vermiş ve Uyeyne'yi huzuruna izinsiz girmesinden dolayı da uyarmıştır.²⁵⁶ Bir başka olayda ise Hz. Peygamber, mescitte ashâba bir şeyler anlatırken bir bedevi çıkagelmiş, Allah

²⁵¹ Buhârî, İlim, 6; Müslim, imân, 10(102), 11(103); Nesâî, Sıyâm, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19, 71.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 622.

²⁵³ Detaylı bilgi için bkz. Şatıbî, *a.g.e.*, C.IV, s.311-321.

²⁵⁴ Kamacı, Fatımatüz Zehra, *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, (Mescid-i Nebevi)*, Fatih, İstanbul, İnkılâb, 2013, s.352.

²⁵⁵ Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Ayrıca bkz. Yatkın, *A.g.m.*, s.117; Hz. Peygamber'e sorulan sorulara baktığımızda bunların önemli bir kısmının bedevilerin sorularının olduğunu görmekteyiz. Bkz.Hüner Yayınevi, *Hz. Peygamber'den İktibâslar 6 (Hz. Peygamber'e Sorulan Sorular)*, Konya, Hüner, 2007, s.7, 28, 30, 35, 39, 44, 46, 47...

²⁵⁶ İleriki zamanlarda Uyeyne, Hz. Peygamber'e geldiğinde içeri girmek için izin istemiş, Uyeyne'nin kapıda olduğu ve içeri girmek için izin beklediği Hz. Peygamber'e bildirildiğinde O, (sav) Uyeyne'nin kaba ve kötü karakterini tahlil mahiyetinde «بئس أخو العشيبة، وبئس ابن العشيبة» buyurmuştur. Bkz.Buhârî, Edeb, 38, 48, 82.

Elçisi'nin sözünü dahi bitirmesini beklemeden “Ey Allah'ın Rasulü! Kıyâmet ne zaman kopacaktır?” şeklinde soru sormuştur.²⁵⁷

Bedeviler, Hz. Peygamber'in huzuruna girmede rahat oldukları gibi bundan başka pek çok yerde de bu rahatlıkları görülmektedir. Örneğin Cuma günleri gelen bazı bedevilerin, hutbenin bitmesini beklemeden ve Hz. Peygamber'in konuşmasını keserek taleplerini dile getirdiklerini müşahade etmekteyiz.²⁵⁸ Onlar, o kadar rahat davranmışlardır ki bu özellikleri; kimi zaman mescide bevleden birinin,²⁵⁹ kimi zaman mescitte insanların üzerlerinden atlayarak yer arayan birinin²⁶⁰ kimi zaman da sert bir şekilde Hz. Peygamber'den yardım talebinde bulunan bir bedevinin²⁶¹ şahsında müşahade edilmektedir.

Bedevilerin bu özelliği, onların pek çok hal ve hareketlerinde gözlemlenmekte; bu durumda Hz. Peygamber'in onlara karşı tutumu ise son derece önem kazanmaktadır. Zirâ Hz. Peygamber'in bu insanlara karşı tutumu, onların şahsında evrenselleşerek bize hitap etmekte, önemli prensipler sunmaktadır.

II- BEDEVÎLERİN HZ. PEYGAMBER'E SORDUKLARI SORULARIN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

Bedeviler, zaman zaman Hz. Peygamber'e gelerek bazı konularda sorular sormuşlardır. Onların sordukları sorular her ne kadar ihtiyaçlarıyla alakalı ve sınırlı olsa da sordukları bu sorular incelendiğinde, bedevilerin zihin dünyası hakkında yeterli bilgi elde edilebilir.

A- İNANÇLA İLGİLİ SORULARI

1- Tevhîd

Bedeviler Müslüman olmadan önce ve olduktan sonra zaman zaman Hz. Peygamber'e gelerek inanç konusunda zihinlerine takılan soruları sormuşlardır. Sözelimi bir bedevi Allah Rasulü'ne gelerek “Babam sılâ-i rahim yapardı. Buna benzer

²⁵⁷ Buhârî, ilim, 2; Rikâk, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 343. Sorunun tamamı için tezin ‘İnançla İlgili Sordukları Sorular’ bölümüne bakınız.

²⁵⁸ Bkz.Buhârî, İstiskâ, 6; Cum‘a,12, 14, 34; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Da‘âvât, 24; Müslim, İstiskâ, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082); Ayrıca bkz. Nesâî, Cum‘a, 26; Zekât, 55.

²⁵⁹ Bkz.Müslim, Tahâret, 98(659), 99(660), 100(661).

²⁶⁰ Bkz.Ebû Davûd, Salât, 230, 232; İbn Mâce, İkâmetu’s-salavât, 88.

²⁶¹ Bkz.Buhârî, Farzu’l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430).

daha neler neler yapardı. O şimdi nerededir?” diye sordu. Allah Rasulü “cehennemdedir” diye cevap verdi. Bu cevabı beklemeyen bedevi sanki öfkelenmişti. Bunun üzerine bedevi “Peki senin baban nerededir?” dedi. Hz. Peygamber ona cevaben “Sen nerede bir müşrik kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele.” buyurdu. İlerleyen vakitlerde bu bedevi Müslüman oldu ve “Rasulullah gerçekten bana çok ağır bir sorumluluk yükledi. Uğradığım her müşrik kabrini cehennemle müjdeledim.”²⁶² dedi.

Yine bir bedevi Allah Rasulü’ne gelerek “Ey Allah’ın Elçisi! Büyük günahlar nelerdir?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Allah’a şirk koşturmak.” dedi. Bu konuda bilgi sahibi olmak isteyen bedevi sormaya devam ederek “Peki sonra hangisidir?” dedi. Hz. Peygamber “anne babaya itaatsizliktir” dedi. Bedevi ondan sonra en büyük günahın ne olduğunu sorduğunda ise Allah Rasulü “Yemîn-i gamûstur.” buyurdu. Bunun üzerine hadisin râvisi Abdullah b. Amr “Yemîn-i gamûs nedir?” diye sormuş, Hz. Peygamber de “ Müslüman kimsenin malından bir parça alabilmek için yalan yere yapılan yemindir.” buyurmuştur.²⁶³

2- Kıyâmet

Bedeviler zaman zaman kıyamet hususunda da bir takım sorular sormuşlardır. Hz. Aişe’den nakledilen bir rivayette yalınayak olan bedevi Araplar, Allah Rasulü’ne gelerek ‘Kıyamet ne zaman kopacaktır?’ şeklinde sordular. Hz. Peygamber, kıyamet hakkında soran bu insanlara cevap verirken onlar arasındaki yaşça en küçük olan bir çocuğa işaret ederek “Eğer bu çocuk yaşarsa o ihtiyarlamadan kıyametiniz kopacaktır” demiştir. Hadisin râvilerinden Hişâm, burada kıyametten muradın onların ölümü olduğunu söylemiştir.²⁶⁴

Hz. Peygamber mescitte ashâba bir şeyler anlatırken bir bedevi çıkageldi. Hz. Peygamber konuşurken sözünü dahi bitirmesini beklemeden “Ey Allah’ın Rasulü! Kıyâmet ne zaman kopacaktır?” dedi. Hz. Peygamber, bedeviye cevap vermedi ve konuşmasına devam etti. Allah Rasulü’nün bu davranışı ashâb-ı kirâmı meraklandırdı. Onlardan bir kısmı “Allah Rasulü soruyu duymadı mı acaba” diye şaşırmış, bir kısmı da “duydu ama soruyu beğenmedi” şeklinde tahminlerde bulunurlarken Hz. Peygamber

²⁶² İbn Mâce, Cenâiz, 48.

²⁶³ Buharî, Eymân ven’n-Nuzûr, 16; Diyât, 2; İstîtâbetu’l-Mürteddîn, 1; Tirmizî, Tefsîru’l-Kurân, 4; Nesâî, Muhârebe, 3.

²⁶⁴ Buharî, Rikâk, 42; Müslim, Fiten, 136(7409), 137(7410), 138(7411).

konuşmasını bitirdi. Allah Rasulü konuşmasını bitirir bitirmez “Az önce kıyamet hakkında soru soran nerede?” diye bedeviyi sordu. Bedevi “İşte buradayım ey Allah’ın Rasulü!” deyince Hz. Peygamber “Emânet zâyi edildiği vakit kıyâmeti bekle!” buyurdu. Bedevi bu cevabı tam anlamadığından ve kalbi yeterince mutmain olmadığından “Ey Allah’ın Rasulü! Emânet nasıl zâyi olur?” şeklinde bir soru daha sordu. Hz. Peygamber de “Emânet ehil olmayan kimselere verildiği zaman kıyâmeti bekle.” buyurmuştur.²⁶⁵ Burada Hz. Peygamber’e soru soran bedevi edebe riâyet etmeyerek O’nun (sav) konuşmasını bitirmesini beklememiş, sorusunu sormuştur. Allah Rasulü de onun sorusunu hemen cevaplamamış, sırası ve zamanı geldiğinde cevaplamıştır. Aynı şekilde Allah Rasulü, onu bu kabalığın ve kusurundan dolayı kınayıp ayıplamamıştır.

Bir gün bâdiye ehlinden bir adam Hz. Peygamber’e çıkageldi ve “Yâ Rasulallah! Kıyâmet ne zaman kopacaktır?” diye sordu. Allah Elçisi ona “Yazık sana! Sen kıyâmet için ne hazırladın?” diye sordu. Bedevi “Allah ve Rasulü’nün sevgisinden başka bir hazırlığım yok.” Cevabını verince Hz. Peygamber “O zaman sen sevdiklerinle berabersin.” buyurdu. Bedevinin Hz. Peygamber’e soru sormasından hoşlanan ve bu hadisin râvisi olan Enes b. Mâlik bu manzara karşısında “İslamiyet geldikten sonra Allah Rasulü’nün ‘Öyleyse sen sevdiklerinle berabersin’ sözünden daha fazla hiçbir şeye sevinmedik.” dedi. Hz. Peygamber bedeviye açıklama yaparken Muğire’nin küçük çocuklarından biri oradan geçmekteydi. Hz. Peygamber o çocuğa işaret ederek “Eğer bu çocuk yaşarsa o ihtiyarlamadan kıyamet kopacaktır” buyurmuştur.²⁶⁶ Böylelikle Allah Rasulü, adamın kendisini ilgilendirmeyen boş işlerle uğraşmaması gerektiğine; asıl önemli olan şeyin insanın ameli olduğuna dikkat çekmiştir.

Bedevinin biri “Ey Allah’ın Rasulü! İslam’ın sonu var mı?” diye sordu. Hz. Peygamber ise “Evet. İster Arab olsun ister Acem, Allah’ın kendileri hakkında hayır murad ettiği her aileyi nihayetinde İslam’la tanıştırır.” dedi. Bedevi bunun üzerine “Peki bunlar olduktan sonra ne olur ey Allah’ın Rasulü?” dedi. Hz. Peygamber “Bundan sonra ise karanlığa benzeyen fitneler vuku bulacaktır.” dedi. Bedevinin bu şaşkınlığını gören

²⁶⁵ Buhârî, ilim, 2; Rikâk, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 343.

²⁶⁶ Buhârî, Fedâilu Ashâbi’n-Nebiyy, 6; Edeb, 95, 96; Ahkâm, 10; Müslim, Birr, 161(6710), 162(6711-6712), 163(6713-6714), 164(6715); Tirmizî, Zühd, 50.

Hız. Peygamber “Evet gerçekten de canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki birbirinizin boynunu vurur bir hâle geleceksiniz.” buyurmuştur.²⁶⁷

Bir başka bedevi Allah Rasülü’ne gelmiş ve “Sûr nasıl bir şeydir?” diyerek bu hususta bilgi edinmek istemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber “O, kendisine üflenmek suretiyle ses çıkartan ve kıyametin haber verilmesini sağlayan bir alettir.”²⁶⁸ diyerek bedeviyi bilgilendirmiştir.

3- Cennet-Cehennem

Bedevilerin cennet ve cehennem hakkındaki bilgileri daha çok somutun bilgisiydi. Bu hususta Allah Elçisi’ne sordukları sorulara bakarsak bunların cennet ve cehennemin ayrıntılarına yönelik olmadığını, daha çok genel ve somutun bilgisini elde etmek için olduğunu görmekteyiz. İnanç sahasının dışındaki alanlarda bedevi daha çok somutun, müşahhas olan şeylerin bilgisini elde etmeye çalışmıştır. O, gözüyle gördüğü, kulağıyla işittiği, eliyle dokunduğu şeylerin mahiyetini merak etmiştir. Nitekim bir gün Hz. Peygamber cennet ve cehennemin ahvalinden bahsederken orada bulunan bir bedevi “Ey Allah’ın Rasülü! Ben atı severim; cennette at var mıdır?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “eğer Allah seni cennete sokarsa ve sen orada bir ata binmek istersen şüphesiz cennette nereye gitmek istersen Allah, seni oraya götürecek kızıl bir ata bindirir” cevabını verdi. Bu manzaraya şahitlik eden başka bir bedevi daha fazla dayanamayıp “ey Allah’ın Rasülü! Ben de deveyi severim; cennette deve var mı?” diye sordu. Ama Hz. Peygamber bu adama “Allah seni cennete koyarsa orada canının çektiği ve gözünün hoşlandığı her şeyi bulacaksın” diyerek²⁶⁹ önceki adama verdiği cevaptan daha şümüllü bir cevap vermiştir.

Yine bir başka bedevi, Hz. Peygamber’e gelerek cennet ve kevser havuzu hakkında bilgi aldıktan sonra “peki orada meyve var mı?” diye sordu. Allah Elçisi “tabi hem de Tubâ adında bir ağaç var.” Bedevi daha da meraklandı ve “peki bölgemizdeki ağaçların hangisi ona benziyor?” dedi. Hz. Peygamber “bu senin arazindeki hiçbir ağaca benzemez. Ama sen Şam’a hiç gittin mi? Orada tek gövde üzerinde büyüyen ve dalları yukarıya doğru iyice yayılan ceviz adında bir ağaç var. İşte bu ağaç Tuba ağacına benzer” dedi. Hz. Peygamber’in her cevabı bedevinin zihninde yeni bir sorunun ortaya

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 261.

²⁶⁸ Tirmizî, *Sıfatu’l-kıyâme*, 8; *Tefsiru’l-kurân*, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 53.

²⁶⁹ Tirmizî, *Sıfatu’l-Cennet*, 11.

çıkmasına sebep oluyordu. Bedevi bu sefer “o ağacın gövdesinin kalınlığı ne kadardır?” dedi. Hz. Peygamber ise “şayet senin sahip olduğun beş yaşındaki develerinden biri onun gövdesini kuşatmak için hareket etse onun gövdesinin etrafından tamamen dolaşamaz ve nihayetinde ihtiyarlıktan boynu kırılır” dedi. Bedevi cennetle ilgili sorularına devam ederek “orada üzüm var mı?” diye sordu. Allah Rasulü “evet” deyince bedevi “peki onun salkımının büyüklüğü ne kadardır?” diye üsteledi. Allah Rasulü(sav) “alacakarganın hiç durmadan uçacağı bir aylık mesafe kadardır” dedi. Bedevi bu sefer “o üzümün taneleri ne kadardır?” diye sordu. Hz. Peygamber, bedevinin bu sorusunu cevaplamaadan önce ona “baban hiç büyük bir teke kesti mi?” diye bir soru sordu. Bedevi “evet” deyince Hz. Peygamber “işte o salkımın tanelerinin büyüklüğü onun kadardır” buyurdu.²⁷⁰ Böylelikle Allah Rasulü (sav), cennet hakkında kendisine soru soran bedeviye cevap verirken onun zihin dünyasını gözetmiştir. Nitekim bedeviye cevap verirken onun muhayyilesini birinci derecede şekillendiren deve, teke, karga gibi en çok bildiği, aşına olduğu hayvanlar üzerinden açıklamada bulunmuştur. Hz. Peygamber “ilk karşılaşılan şeyler daima güç gelir” ilkesine binaen muhatabın halini gözetmiş ve onun zihin dünyasının kavrayacağı şekilde açıklamada bulunmuştur.

4- Mucize

Hz. Peygamber’e gelen bedeviler bazen de onun peygamber olduğuna dair alametler aramışlardır. Bedeviler, Hz. Peygamber hakkında duydukları üstün özelliklerin yanı sıra O’nda mucizeler görmek istemişlerdir. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Senin Peygamber olduğunu nasıl bilebilirim?” diyerek mucize göstermesini talep etmiştir. Bunun üzerine Allah Rasulü “Eğer bu hurma ağacının yukarısında bulunan dalı çağırırsam o da gelirse benim Allah’ın Rasulü olduğuma şehâdet getirir misin?” dedi. Bedevi kabul edince Hz. Peygamber o dalı çağırdı. Hz. Peygamber’in isteği üzerine aşağıya kadar gelen dal bir müddet sonra Allah Rasulü’nün tekrar eski haline dönmesini emrettiği üzerine eski yerine geri döndü. Bu duruma tanıklık eden bedevi ise hemen orada Müslüman oluverdi.²⁷¹

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 191.

²⁷¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 6.

B- İBADETLERLE İLGİLİ SORULARI

Bedevilerin en çok soru sordukları konulardan biri de ibadetler konusudur. Bedeviler Müslüman olduktan sonra itikâdî konuların tafsilâtı hususunda pek fazla kafa yormamışlardır. Ama ibadet konularında bilmediklerini Hz. Peygamber'e sormuşlardır. Bu sorulardan kendileri istifade ettiği gibi Medine'de ikamet eden sahabiler de faydalanmışlardır. Çünkü Hz. Peygamber, ziyaretçilerin soru sormasına izin vermiş, ensar ve muhacirlere ise bazı sınırlandırmalar getirmiştir. Bu sebepten muhacirler gelen ziyaretçilerin soru sormalarından memnun kalmışlardır. Çünkü bazen sormak isteyip de soramadıkları bu sorulardan kendileri de fazlasıyla istifâde etmişlerdir. Hz. Peygamber, soru sorma hususunda bedevileri ma'zûr görmüş ve onların bu ihtiyaçlarını karşılamıştır.²⁷²

1- Abdest

Bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Abdest nasıl alınır?" diye sordu. Allah Rasulü, ona abdestin nasıl alınacağını uygulamalı olarak anlatmaya başladı ve abdest uzuvlarının üçer defa yıkanması gerektiğini ona anlattı. Ardından "İşte abdest böyle alınır. Her kim bundan daha fazlasını yaparsa kötü yapmıştır, haddi aşmıştır ve de zulmetmiştir."²⁷³ buyurdu.

Yine bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek temizliğin(abdestin) nasıl yapıldığını sordu. Allah Elçisi bir kap su istedi. Su geldiğinde üçer defa elini, yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra da başını meshedip küçük parmaklarıyla kulağını mesh ettikten sonra ayaklarını da üçer defa yıkadı. Bu esnada bedevi pür dikkat O'nu(sav) izliyordu. Allah Rasulü, abdesti bitirince "İşte abdest böyle alınır. Her kim bundan daha fazlasını yaparsa kötü yapmıştır, haddi aşmıştır ve de zulmetmiştir."²⁷⁴ diyerek onu bilgilendirmiştir.

Bedeviler, abdestin nasıl alınacağı hakkında soru sordukları gibi abdesti bozan haller hakkında da Allah Elçisi'ne başvurmuşlardır. Bedevilerin bu hususta sordukları sorular daha çok içinde buldukları şartlarla bağlantılı olan sorulardır. Meselâ bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! Bizim deve eti yediğimiz zaman

²⁷² Nevevî, Muhyiddîn, Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. El-Haccâc*, I-VI, C.VI, 1.B., Dâru'l-Feyhâ ve Dâru'l-Menhel, Dimeşk, 2010, s.119.

²⁷³ Nesâî, Tahâret, 105; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 277.

²⁷⁴ Ebû Davûd, Tahâret, 52; ibn Hamza, *a.g.e.*, C.III, s.268.

abdest almamız lazım mı?” diye sordu. Hz. Peygamber “Evet alın.” dedi. Bunun üzerine bedevi “Peki o zaman koyun-keçi eti yemekten dolayı abdest almamız gerekir mi?” dedi. Hz. Peygamber “Hayır, gerekmez.”²⁷⁵ cevabını vererek onu bilgilendirmiştir.

Bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Bizden birisi çölde bulunur; kendisinden azıcık koku çıkar ve bu esnada elinde mevcut olan su da kıttır. Böyle durumda hüküm ne olur?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Sizden birisi yellendiği vakit abdest alsın ve kadınlara sakın arkalarından yaklaşmayın. Allah, hakkın açıklanmasını hayâ edilecek bir şey olarak görmez.”²⁷⁶ buyurmuştur. Yine başka bir bedevi bu soruya benzer bir soru sormuştur. Bedevi Allah Rasulü’ne gelerek O’na (sav) “Yâ Rasulallah! Çölde küçük bir su birikintisi var ve bunun içinde yırtıcı hayvanların atıkları kalıyor. Bu su hakkında ne dersin?” şeklinde bir soru yöneltti. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Eğer o su iki kulle veya daha fazlaysa pis sayılmaz.”²⁷⁷ karşılığını vermiştir.

Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Bazen denize açılıyoruz ama bu esnada yanımızda fazla su bulunmuyor. O sudan abdest alma halinde susuz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyoruz. Böyle bir durumda deniz suyuyla abdest alabilir miyiz?” diye sordu. Hz. Peygamber “denizin suyu temiz, ölüsü de helaldir” buyurdu.²⁷⁸

Yine başka bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek tenâsül uzvuna dokunmanın abdesti bozup bozmayacağını sormuş, Allah Rasulü de ona cevaben “O senin bir parçan değil midir?”²⁷⁹ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Yani diğer organlar gibi tenâsül uzvunun da vücudun bir parçası olduğunu; diğerlerine dokununca nasıl abdest bozulmuyorsa aynı şeyin onun için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuca da doğrudan söyleme yerine muhâtab üzerinde daha etkili bir yöntem olan istifhâm-ı takrîrî ile ulaşmıştır.

²⁷⁵ Müslim, Hayız, 97(802); Ebû Davûd, Tahâret, 71; Tirmizî, Tahâret, 60; İbn Mâce, Tahâret, 67.

²⁷⁶ Tirmizî, Radâ’, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 82.

²⁷⁷ Ebû Davûd, Tahâret, 33; Tirmizî, Tahâret, 50; İbn Mâce, Tahâret, 75.

²⁷⁸ Ebû Davûd, Tahâret, 41; Tirmizî, Tahâret, 52; Nesâî, Tahâret, 47; Miyâh, 4; İbn Mâce, Tahâret, 38; İmâm Mâlik, Muvatta, Tahâret, 12; Dârimî, Sayd, 6; İbn Hamza, *el-Beyân ve’t-Ta’rîf fî Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’s-Şerîf*, C.II, s.239.

²⁷⁹ Ebû Davûd, Tahâret, 70; Tirmizî, Tahâret, 62; İbn Hamza, *a.g.e.*, C.III, s.283.

2- Namaz

Hız. Peygamber kendisine abdest, namaz gibi hususlarda soru soran bedevilere cevaplarını ihtiyaç halinde uygulamalı olarak göstermiştir. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek namaz vakitlerini sordu. Allah Rasulü ona "Bizimle kal, nasıl kıldığımızı bak, öğrenirsin." dedi. Sabah namazı vakti gelince Bilâl'e ezân okumasını emretti, fecir doğunca sabah namazını kıldı. Güneş tepeden batıya meylettiğinde Allah Rasulü Bilâl'e öğle namazı için ezân okumasını emretti ve namazı kıldı. Daha sonra güneş hâlâ diri ve yüksekte canlı iken Bilâl'e ikindi namazı için ezân okumasını emretti. Ezân okunduktan sonra ikindiye kıldı. Güneş batıda kaybolunca Bilâl'e akşam namazı için ezân okumasını emretti ve akşamı kıldılar. Ufuktaki kızılık kaybolunca Hz. Peygamber, yine Bilâl'e yatsı namazı için ezân okumasını emretti ve yatsıyı kıldılar. Hz. Peygamber, bedevinin birinci gününde ona namaz vakitlerinin başlangıçlarını öğretmek istiyordu. Ertesi gün olunca Allah Rasulü, sabah namazını havanın ağarmasına kadar, öğle namazını havanın serinlemesine kadar, ikindi namazını güneşin son parlaklığına kadar, akşamı şafağın kaybolmaya yüz tuttuğu vakte kadar ve yatsıyı da gecenin son üçte birine kadar geciktirdi. Hz. Peygamber böylelikle bedeviye namazın hangi vakit aralığında kılınabileceğini göstermek istiyordu. Bu şekilde iki gün sona erdikten sonra Allah Rasulü'nün gözleri o bedeviyi aradı ve "Namaz vakitlerini soran o adam nerede?" diye sordu. Bedevi "buradayım deyince Hz. Peygamber "Namazların vakitleri bu iki zaman arasındadır."²⁸⁰ buyurdular. Hz. Peygamber isteseydi şifâhî olarak da bunları ona anlatabilirdi. Ancak Allah Rasulü, namaz gibi günde beş vakit yapılan bu ibâdetin önemine binaen onun doğru ve kalıcı bir şekilde öğrenilmesini sağlamak için bedeviyi birkaç gün yanlarında tutmuştur. Bedevi böylelikle namaz zamanlarının belli bir vakitle mahsûr olmadığını, namazın ilk ve son vakit diye iki zamanının olduğunu ve bu vaktin de geniş tutulduğunu öğrenmiştir. Medine'de iki gün zarfında Hz. Peygamber ve ashâbının namazı nasıl kıldıklarına tanıklık eden mezkûr bedevi, Hz. Peygamber'in

²⁸⁰ Müslim, Mesâcid, 177(1392), 178(1393), 179(1394); Ebû Davûd, Salât, 2; Tirmizî, Salât, 1; Nesâî, Salât, 12, 15; İbn Mâce, Salât, 1; İmâm Mâlik, Vukûtu's-salât, 3; Buna benzer bir hadis daha bulunmaktadır ki söz konusu hadiste Cebrâil Ka'be'nin yanında Hz. Peygamber'e iki defa imamlık yapmıştır. Cebrâil'den uygulamalı olarak namazın vakitlerini öğrenen Allah Rasulü, kendisinden namazın vakitlerini soranlara aynı şekilde uygulamalı olarak göstermiştir. Bedeviye uygulamalı olarak göstermesi de bu kabildendir. Cebrâil'in Hz. Peygamber'e imamlık yaptığına dâir olan rivâyetler için bkz. Buhârî, Mevâkitü's-Salât, 1; Bed'u'l-Halk, 6; Megâzî, 12; Müslim, Mesâcid, 166(1379).

bu öğretim metodu sayesinde namazın vakitleri hususunda ve namazla ilgili pek çok şeyi öğrenmiş, zihninde hiçbir soru kalmamış bir hâlde oradan ayrılmıştır.

Bedevinin biri Allah Rasulü'ne “Yâ Rasûlallah! Gece namazı nasıl kılınır?” dedi. Hz. Peygamber onun bu sorusuna “İkişer ikişer kılınır. Ama eğer sabah olacağından korkarsan namazını vitir yap.” dedi.²⁸¹ Bir bedevi kabilesi olan Sa'd b. Bekr kabilesinin temsilcisi olarak Hz. Peygamber'e gelen Dımâm b. Sa'lebe'nin Hz. Peygamber'e ilk sorduğu sorulardan biri de namazla ilgiliydi.²⁸²

Namazların nerede kılınıp nerelerde kılınmayacağı konusu da bedevilerin zihnindeki önemli sorulardan biridir. Özellikle de günlük hayatlarında karşılaştıkları bir takım hâller bedeviler için problem olmuştur. İşte bundan dolayı bazı bedeviler Hz. Peygamber'e gelmiş ve bu hususta bilgi edinmek istemişlerdir. Bir bedevi Allah Rasulü'ne gelerek abdesti bozan hâllere dair bir takım sorular sorduktan sonra “Ey Allah'ın Rasulü! Peki deve ağılında namaz kılabilir miyiz?” diye bir soru sordu. Hz. Peygamber “Hayır deve ağıllarında namaz kılmayın. Çünkü oralar şeytanın yatak yerleridir.” buyurdu. Bunun üzerine bedevi “Peki koyun-keçi ağıllarında namaz kılalım mı?” diye sordu. Allah Rasulü “Evet. Oralarda namaz kılabilirsiniz. Çünkü oralarda bereket bulunmaktadır.”²⁸³ cevabını verdi.

Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber'e gelerek “Ey Allah'ın Rasulü! Bizler deve ağıllarındayken namaz vakti geliyor. Ne dersin orada namaz kılabilir miyiz?” dediğinde Allah Rasulü deve ağıllarında namaz kılınmayacağını ona haber vermiştir.²⁸⁴

3- Zekât ve Sadaka

Bedeviler, zekât ve sadaka hakkında da soru sormuştur. Bu konudaki soruları ekseriyetle ‘Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?’ şeklindedir. Sözelimi bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek en faziletli namaz ve haccı sorduktan sonra “Peki sevabı en büyük sadaka hangisidir?” dedi. Allah Rasulü sevabı en büyük olan sadakanın bir

²⁸¹ Buhârî, Salât, 84; Vitir, 1; Teheccüd, 10; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 145(1748); Ebû Davûd, Vitir, 3; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl ve Tatavvu'u'n-Nehâr, 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 45.

²⁸² Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Ayrıca bkz. Buhârî, İmân, 34; Savm, 1; Hiyele, 3; Müslim, İmân, 8(100), 9(101); Ebû Davûd, Salât, 1; Nesâî, Salât, 4; Nesâî, Sıyâm, 1; İmân, 23; İmâm Mâlik, Muvatta, Kasru's-Salât fi's-Sefer, 97.

²⁸³ Müslim, Hayız, 97(802); Ebû Davûd, Tahâret, 71; Tirmizî, Tahâret, 60; İbn Mâce, Tahâret, 67.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 185.

insanın mala tamahının çok olduğu, zenginliği umup fakirlikten korktuğu bir durumdayken verilen sadaka olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁵ Yine Hz. Peygamber'e gelen bir bedevi O'na en faziletli sadakayı sormuş ve Hz. Peygamber "sağlıklı olduğun, mala arzun çok olup, zenginliği ister ve fakirlikten korkar bir haldeyken verdiğin sadakadır." cevabını vermiştir.²⁸⁶

Bedeviler sık sık Hz. Peygamber'e gelerek 'yaptığımda benim cennete girmeme vesile olacak bir amel bana göster' tarzında sorular da sormuşlardır. Hz. Peygamber bu sorulara cevap verirken namazı zikrettikten hemen sonra zekâtı da ilave etmiştir.²⁸⁷

Mesela bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Elçisi! Yaptığım takdirde cennete girmemi sağlayacak bir amel söyle" dedi. Bunun üzerine orada olan sahabeler "Ne oluyor ne oluyor?" diyerek uygunsuz bir anda soru sorduğunu düşünerek adamı kınamaya başladılar. Hz. Peygamber sahabelerin bu tavrına hemen "İhtiyacı var. Daha ne olsun." diyerek müdahale etti. Bedeviye de "Allah'a ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılıp zekâtı vermen ve sıla-i rahim yapmandır" dedi.²⁸⁸ Yine bir bedevi Abdullah b. Ömer'e gelerek "Yüce Allah'ın 'Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlara can yakıcı bir azabı müjdele.'(Tevbe 9/34) ayeti hakkında bilgi ver." dedi. İbn Ömer o ayetin manasının 'kim onu biriktirir ve zekâtını vermezse vay haline! Bu ayet zekât emri gelmeden önceydi. Zekât emri gelince, Allah zekâtı, mallar için temizlik vesilesi kıldı.' dedi.²⁸⁹

4- Oruç

Bedevilerin ibadetler hususunda sordukları sorulara bakarsak bedevilerin nâfile ibadetlerle ilgili pek fazla soru sormadıklarını görmekteyiz. Onların bu husustaki tavırları daha çok 'yaptığımda cennete gireceğim bir amel söyle'²⁹⁰ veya Hz. Peygamber'e farzların neler olduklarını sorduktan sonra 'Tamam bundan fazlasını yapmam'²⁹¹ şeklinde olmuştur. Ama bunun yanı sıra az da olsa nâfile ibâdetler

²⁸⁵ Dârimî, Salât, 135; Cihâd, 4.

²⁸⁶ Buhârî, Zekât, 11; Vesâyâ, 7; Müslim, Zekât, 92(2382), 93(2383); Nesâî, Zekât, 60; Nesâî, Vesâyâ, 1.

²⁸⁷ Hadis için bkz. Buhârî, Zekât, 1; Edeb, 10; Nesâî, Salât, 10.

²⁸⁸ Buhârî, Zekât, 1; Edeb, 10; Nesâî, Salât, 10.

²⁸⁹ Buhârî, Zekât, 4, Tefsir, 7; İbn Mâce, Zekât, 3.

²⁹⁰ Dârimî, Salât, 135; Cihâd, 4.

²⁹¹ Dimâm b. Sa'lebe örneği için bkz. Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Ayrıca bkz. Buhârî, İmân, 34; Savm, 1; Hiyel, 3;

hakkında da sorular sormuşlardır. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Yâ Rasulallah! Ramazan orucu dışında sevabı büyük olan oruç hangisidir?" dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü "Ramazan dışında sevabı çok olan ay, sizin Muharrem olarak isimlendirdiğiniz aydır."²⁹² buyurdu.

Yine bir bedevi saçını başını yolarak Hz. Peygamber'e geldi ve "Yâ Rasulallah! Ben helâk oldum." dedi. Hz. Peygamber o bedeviye "Seni helâk eden şey nedir?" diye sorunca "Oruçlu iken hanımımınla cinsel temasta bulundum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona "Bir köle azâd edebilecek gücün var mı?" dedi. Bedevi buna gücünün olmadığını söyledi. Hz. Peygamber "Peki iki ay peş peşe oruç tutabilir misin?" diye sordu. Bedevi bunu da yapamayacağını söyledi. Hz. Peygamber "Altmış fakiri doyurabilir misin?" diye sormaya devam etti. Bedevi buna da hayır deyince Allah Rasulü "Öyleyse otur ve bekle!" dedi. Bedevi bir müddet oturduktan sonra Hz. Peygamber'e içinde hurma bulunan büyük bir sepet getirildi. Allah Rasulü o adamı aradı ve "Soru soran zât nerede?" diye sordu. Bedevi "Benim, buradayım." deyince Hz. Peygamber "Şu sepeti al, tasadduk et." dedi. Bedevi "Benden daha fakiri mi var! Allah'a yemin ederim ki Medine'nin bu iki taşılığı arasında benden daha fakirini bulamazsın" şeklinde cevap verdi. Bedevinin bu cevabı karşısında Hz. Peygamber güldü ve "Tamam o zaman bunları al götür ve ailene yedir." buyurdu.²⁹³

5- Hacc

Bedevilerin Hz. Peygamber'e gelerek hac konusunda da sorular sorduklarını görmekteyiz. Nitekim bir bedevi grubu, Hz. Peygamber'e gelerek hac hakkında soru sordu. Allah Rasulü onlara "Hac Arafat'tır. Her kim cem' gününe Arafat'ta güneş doğmadan evvel ulaşırsa o kişi haccını tamamlamıştır." buyurdu. Yine bir başka bedevi mescitte kalkıp "Ey Allah'ın Rasulü! Haccı ne gerektirir?" diye sordu. Hz. Peygamber "azık ve binek" diye yanıt verdi. Bunun üzerine bir başka bedevi "Ey Allah'ın Rasulü! Peki, hacı kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber "saçı başı dağınık olan ve koku

Müslim, İmân, 8(100), 9(101); Ebû Davûd, Salât, 1; Nesâî, Salât, 4; Nesâî, Sıyâm, 1; İmân, 23; İmâm Mâlik, Muvatta, Kasru's-Salât fi's-Sefer, 97.

²⁹² İbn Mâce, Sıyâm, 43.

²⁹³ Ebû Davûd, Sıyâm, 37; Muvatta, Sıyâm, 29; Dârimî, Savm, 19; Bu hadisin başka rivayetlerinde bu zâtın bedevi olduğu belirtilmemekle birlikte onun yerine "رجل" şeklinde nekre ifade kullanılarak bu şahsın bedevi olduğu ağırlık kazanmaktadır. Bkz. Buharî, Savm, 30, 31; Hibe, 20; Nafakât, 13; Edeb, 68, 95, Kefferâtü'l-Eymân, 2, 3, 4; Müslim, Sıyâm, 81(2595), 82(2597), 83(2598), 84(2599), 85(2601), 87(2603); İbn Mâce, Sıyâm, 14.

sürünmeyendir.” Cevabını verdi. Orada bulunan bir başka bedevi ise “Ey Allah’ın Rasulü! Peki, hac nedir?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Telbiyede sesin yükselmesi ve kurbanlıkların kesilmesidir.”²⁹⁴ şeklinde açıklamada bulundu.

Hz. Peygamber, ashabıyla birlikte Ci’râne’de bulunurken elbisesine koku sürünmüş bir bedevi vardı. Bazı sahabîler onun bu durumunu mizâh konusu yaptılar. Bunun üzerine mezkûr bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Umre için ihrâma girerken koku sürünmüş bir kişi hakkında ne dersin?” diye sordu. Bir elbiseyi kendine gölge edinmiş olan Allah Rasulü bir müddet benzi atmış ve terler bir halde kaldıktan sonra “Biraz önce bana umre hakkında soru soran zât nerede?” diyerek onu aradı. Sahabe adamı aramaya koyuldu ve nihayetinde o şahıs bulunup Hz. Peygamber’in huzuruna getirildi. Bunun üzerine Allah Rasulü “Senin üzerindeki şu kokuya gelince onu üç defa güzelce yıka. O cübbeyi de çıkart. Hac yaparken yaptığın şeyleri umrende de yap.”²⁹⁵ şeklinde o bedeviye bilgilendirmiştir.

Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Elçisi! Bana Umre hakkında bilgi verir misin? O vacip midir?” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Umre’nin vacip olmadığını ama umre yapmasının kendisi için daha hayırlı olacağını ifade buyurmuştur.²⁹⁶

Bedevinin biri Hz. Peygamber’e gelerek ihrâmlı kişinin neler giyebileceğini sordu. Allah Rasulü o bedeviye “İhrâmlı kimse gömlek, sarık, takke, don giyemez, aynı şekilde kendisine vers (sarı boya elde edilen ot) ve zaferan bulaşmış elbiseyi de giyemez. Ayağına da mest benzeri ayakkabı giyemez. Ama nalın bulamazsa bu ayakkabıların topuktan aşağı kalan kısımlarını kesmelidir.”²⁹⁷ buyurdu. Bir başka bedevi mikât yerlerini öğrenmek için Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Biz ihrama nereden gireriz?” diye sordu. Hz. Peygamber, her bölgenin ihrama gireceği yeri açıklamıştır.²⁹⁸

²⁹⁴ İbn Mâce, Menâsik, 6.

²⁹⁵ Buharî, Hacc, 17; Umre, 10; Megâzi, 57; Fezâilu’l-Kurân, 2; Tirmizî, Hacc, 20; Muvatta, Hacc, 18; Bir başka rivâyette ise soru soran şahsın bedevi olduğu belirtilmeyip “رجل” şeklinde nekre ifade kullanılmıştır. Bkz. Buharî, Hacc, 17; Umre, 10; Nesâî, Menâsik, 44.

²⁹⁶ Tirmizî, Hac, 88; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, 290.

²⁹⁷ Nesâî, Menâsik, 30, 31, 34, 35, 39; Muvatta, Hacc, 8.

²⁹⁸ Buhârî, İlim, 52; Hac, 6, 8, 10; Tirmizî, Hacc, 17; Nesâî, Menâsik, 18.

6- Cihad

Bedeviler cesur insanlardı. Savaş yapmayı, saldırı ve baskın yapmayı severlerdi. Ama savaşın kızışması durumunda veya sonuçların aleyhine olacağını hissettiği an kaçmaktan da geri durmazdı. İslâm, bedevilerin cesaret, şecaat, atılganlık gibi özelliklerini Allah yolunda cihad etme ve şehîd olma ideali ile faydalı bir yöne sevketmiştir. Cesur ve atılgan pek çok bedevi, Hz. Peygamber'e gelerek cihad hakkında sorular sormuşlardır. Hz. Peygamber bir gün ayağa kalkarak "Şüphesiz ki Allah yolunda cihad ve Allah'a iman, amellerin en faziletlisidir." buyurdu. Allah Rasulü'nün cihad hakkındaki bu sözünü duyan bir bedevi ayağa kalkarak "Ey Allah'ın Elçisi! Eğer Allah yolunda öldürülürsem bütün günahlarım affolunur mu? Bu hususta ne dersin?" dedi. "Eğer sabırlı bir şekilde sevabını Allah'tan umarak savaşır, gerisin geriye kaçmadan ileriye atılarak savaşırsan ve Allah yolunda öldürülürsen evet." dedi. Sonra Hz. Peygamber bedeviye "nasıl sormuştun?" dedi. Bedevi sorusunu yineledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Eğer sabırlı, sevabını Allah'tan umarak savaşır, gersin geriye kaçmadan ileriye atılır vaziyette savaşarak öldürülürsen evet. Ama kul borcu müstesnâ. Bunun dışındakiler affedilir. Cebrâîl bunu bana haber verdi. " buyurdu.²⁹⁹

Bedevilerin İslâm gelmeden önceki savaşlarının pek çoğu ganimet ve intikâm almak için yapılırdı. İslâm'ın gelmesiyle savaş sadece i'lâyî kelimetullah ile kayıtlandırılmıştır. Bedeviler, Müslüman olduklarında zaman zaman savaşın sebepleri arasında bir fark olup olmadığını sorgulamışlardır. Bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! Ganimet elde etmek için savaşan mı yoksa şan şöret kazanmak için savaşan mı Allah yolundadır?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Her kim i'lâyî kelimetullah için savaşırsa o Allah yolundadır."³⁰⁰ buyurdu.

Uhud savaşı esnasında bir bedevi zırhını kuşanmış bir vaziyette Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Elçisi! Savaşayım mı yoksa Müslüman mı olayım?" diye sordu. Hz. Peygamber "Müslüman ol sonra savaş." cevabını verdi. Bu adam Müslüman oldu ve hemen savaşın ortasına daldı. Biraz çarpıştıktan sonra da şehit oldu.

²⁹⁹ Müslim, İmâret, 117(1885); Tirmizî, Cihâd, 33; Nesâî, Menâsik, 4; Cihâd, 31, 32; Muvatta, Cihâd, 31.

³⁰⁰ Buharî, İlim, 45; Cihâd, 15; Farzu'l-Humus, 10; Tevhîd, 28; Müslim, İmâret, 149(4919), 150(4920), 151(4922); Ebû Davûd, Cihâd, 24; Nesâî, Cihâd, 21; İbn Mâce, Cihâd, 13.

Bunun üzerine Hz. Peygamber “Az amel etti, çok kazandı.”³⁰¹ diyerek onun bir secde dahi etmeden şehitliği sayesinde cenneti hak ettiğini imâ etmiştir.

Başka bir bedevi Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Elçisi! Allah yolunda yapılan cihada hangi amel denk olur?” diye sordu. Alla Rasulü “Başka bir amelle ona güç yetiremezsiniz” cevabını verdi. Soruyu ikinci ve üçüncü defa sorduğunda Hz. Peygamber aynı cevabı veriyordu. “Allah yolundaki mücâhidin misâli gündüzleri ve geceleri hiç ara vermeden oruç tutup, namaz kılan ve her halinde Allah’a itaatkâr olan kimse gibidir.”³⁰² buyurdu.

7- Hicret

Allah Rasulü hicreti çok önemsemiştir. Buna ilaveten, hicretten sonra en büyük faziletin, müminlere yardım etme olduğunu “Eğer Ensâr, bir dere veya dağ yoluna girse, muhakkak ki ben de onlarla birlikte Ensâr’ın tuttuğu vadiye girerim. Şayet ben, Muhacirlerden olmasaydım, muhakkak kendimi Ensâr’dan sayardım.”³⁰³ sözleriyle ifade etmiştir. Medine’de İslâm devletinin temelini atan Allah Rasulü, Müslümanların buraya hicret etmesini istemiştir. Zira İslamiyet’in ilk dönemlerinde –Mekke’nin fethine kadar- hicret, imanla ilgili bir mesele olarak görülmekteydi.³⁰⁴ Hz. Peygamber’in, kendisine biat edenler için “Allahım! Ashâbımın hicretini sabit kıl. Onları toplukları üzerine gerisin geriye döndürme!”³⁰⁵ diyerek dua etmesi hicretin, biât şartlarından biri olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber’in, hicreti vurguladığını haber alan bedeviler, ya hicret etmişler ya da hicret konusunda bilmedikleri şeyleri O’na(sav) gelerek sormuşlardır. Mesela bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Hicret nedir? Ben de yanına hicret edeyim mi?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Vay sana! O ağır bir iştir, yapamazsın. Senin develerin var mı?” dedi. Bedevi “evet” karşılığını verdi. Hz. Peygamber “Onların sadakasını veriyor musun?” diye sordu. Bedevi “evet” dedi. Hz. Peygamber “Suya geldikleri gün onları sağlıyor musun?” diye sormaya devam etti.

³⁰¹ Buhârî, Cihâd, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 533.

³⁰² Buhârî, Cihâd, 1; Müslim, İmâret, 117(1885); Nesâî, Cihâd, 17.

³⁰³ Buhârî, Menâkibu’l-Ensâr, 2; Tirmizî, Menâkıb, 65.

³⁰⁴ Hz. Peygamber, Mekke’nin fethi günü “Artık hicret yoktur. Artık o, cihad ve niyet vardır” demiş, böylelikle hicretin vucûbiyetinin son bulduğunu söylemiştir. Bkz. Buhârî, Cezâu’s-Sayd, 10; Müslim, Hac, 445(3302); Ebû Davud, Cihâd, 2; Nesâî, Bey’at, 15.

³⁰⁵ Buhârî, Cenâiz, 36; Müslim, Vasiyyet, 5(4209).

Bedevi bu soruya da “evet” cevabını verince Allah Rasulü “O halde sen uzaklarda kal, işini yap. Şüphesiz Yüce Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksiltmez”³⁰⁶ dedi. Hz. Peygamber Müslüman olan herkesin Medine’ye hicret etmesini isterken bedeviyi bundan muaf tutmuştur. Hz. Peygamber, bedeviye bir takım sorular sorup bunlara da evet cevabını alınca “Tamam sen köylerin bile ötesinde olsan hicret etmene gerek yoktur” diyerek onu zorlamamıştır. Çünkü Allah Rasulü, hicretin bedeviye ağır geleceğini biliyordu. Zaman zaman Medine’ye hicret eden bedevilerden bazılarının, çöl sevdasını yitirmediklerini, biatin şartlarından biri olan hicretten dolayı pişman olduklarını ve sahralarına dönmek istediklerini müşahede eden Hz. Peygamber, onları hicret hususunda zorlamamıştır.³⁰⁷

Bir bedevi, Hz. Peygamber’e gelerek O’na (sav) iman etti ve Hz. Peygamber’e “Seninle hicret edeyim mi?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu ashabından birine teslim ederek onunla ilgilenmesini istedi. Daha sonra Hz. Peygamber yapılan gazveden elde edilen ganimeti taksim ederken o bedeviye de pay ayırdı. Bedevi kendisine pay ayrıldığını görünce “Bu nedir?” diye sordu. Rasulullah (sav) “Bu payı sana ayırdım” dediğinde bedevi, “Ben bunun için sana tabi olmadım. Ben –eli ile boğazını göstererek- şuramdan bir okla vurulup ölmem ve cennete gitmem için sana tabi oldum” dedi. Rasulullah (sav) “Sen eğer Allah’a sadık olursan Allah da seni bu isteğinde doğru çıkartır” buyurdu. Bir zaman sonra düşmanla yapılan bir çarpışmada sahabeler, o bedeviyi tam gösterdiği yere bir ok saplanmış bir vaziyette getirdiler. Hz. Peygamber “Bu, o adam mı?” diye sordu. Sahabe, o olduğunu söyleyince Allah Rasulü “O Allah’a sadakat gösterdi, Allah da ona sadakat gösterdi.” buyurdu. Daha sonra Hz. Peygamber, o bedeviyi kendi cübbesi ile kefenlemiş ve onun şehîd olarak öldüğüne de şahitlik etmiştir.³⁰⁸

³⁰⁶ Buharî, Zekât, 36; Şhadât, 35; Menâkibu’l-ensâr, 35; Edeb, 95; Ebû Davûd, Cihâd, 1; Nesâî, Bey’at, 11.

³⁰⁷ Daha önceleri Allah Rasulü’ne gelen bir bedevi, pişman oldu ve Hz. Peygamber’e çöle dönmek istediğini bu sebepten de biatini bozmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, onun isteğini kabul etmedi. Bedevi, bu isteğinden vazgeçmedi ve ikinci defa Hz. Peygamber’e gelerek talebini dile getirdi. Allah Rasulü bu sefer de biâti bozmadı. Bedevî çöl umudunu yitirmedi ve üçüncü defa çıkıp geldi. Hz. Peygamber bu sefer de kabul etmedi. Ama o, Hz. Peygamber’i dinlemeyerek O’na rağmen çekip gitti. Bunun üzerine Allah Rasulü “Medine demirci körüğü gibidir. Kirlisini atar, temiz olanını da orada tertemiz bırakır.” demiştir. Bkz. Buharî, Fedâilu’l-Medine, 10; Ahkâm, 45, 47, 50; İ’tisâm, 16; Tirmizî, Menâkib, 67; Nesâî, Bey’at.

³⁰⁸ Nesâî, Cenâiz, 61,

Yine bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! Hangi hicret sevap bakımından daha büyüktür." diye sordu. Hz. Peygamber "Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri terk etmendir. Hicret, yerlinin hicreti ve bedevinin hicreti olmak üzere ikiye ayrılır. Bedevinin hicreti çağrıldığında davete icâbet etmesi, emredildiğinde itaat etmesidir. Yerlinin hicretine gelince onun imtihânı ve sevabı daha büyüktür." buyurdu.³⁰⁹

Bir bedevi Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Elçisi! Hicret etmeyi anlat. Hicret nereye yapılır?" diye sordu. Hz. Peygamber bir süre sükût ettikten sonra soru soran nerede dedi. Adam "O benim" deyince Hz. Peygamber "Hicret görünen ve görünmeyen günahları terk etmen, namaz kılman, zekâtı vermendir. Eğer bunları yaparsan Hadramevt'te ölsen dahi sen muhacirsin" dedi.³¹⁰ Hicretten geri kalan bedeviler olduğu gibi hicreti seven bedeviler de olmuştur. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Sevdiği topluluğa varamayan bir adam hakkında ne dersin?" diye sordu. Allah Rasulü (sav) "Kişi sevdiğiyle beraberdir" buyurdu.³¹¹

8- Duâ

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok dua örnekleri mevcuttur. Hatta en çok okuduğumuz Fâtiha suresi, sırat-ı müstakime ulaşmak için her vakit yaptığımız bir duadır. Aynı şekilde en muteber hadis kitaplarında duaya özel bölümlerin tahsis edilmesi Hz. Peygamber'in bu hususa verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bedevilere gelince onlar da bu hususta kayıtsız kalmamışlar, Hz. Peygamber'e gelerek dua ile alakalı pek çok soru sormuşlardır. Bir bedevi, Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Rasulü! Dua olarak söyleyebileceğim bir şeyler bana öğretebilir misin?" dedi. Allah Rasulü "Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı da yoktur. O çok büyüktür. Hamdlerin hepsi de çokça O'nadır. Âlemlerin rabbi olan Allah'ı tesbih ederiz. O'ndan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur." diye dua etmesini tavsiye etti. Bedevi duayı dinledikten sonra "Tamam bu söylediklerin rabbim içindir. Peki, kendim için nasıl dua edebilirim?" dedi. Hz. Peygamber, bedevinin duada kendini düşünmesine ses çıkartmayarak "Ey Allah'ım! Beni affeyle! Bana rahmetinle muamele et! Beni doğru yola ulaştır ve beni

³⁰⁹ Nesâî, Bey'at, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 26.

³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 665.

³¹¹ Tirmizî, Zühd, 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 11; ibn Hamza, *a.g.e.*, C.III, s.247.

rızıklandır!”³¹² şeklinde dua etmesini tavsiye etmiştir. Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Sana nasıl salât getiririz?” şeklinde sorunca Rasulullah (sav) ona nasıl salât getireceğini açıklamıştır.³¹³

Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Elçisi! Hangi dua daha faziletlidir?” diye sordu. Hz. Peygamber “Dünyada ve ahirette afiyet ve belalardan kurtuluş istemendir.” dedi. Aynı bedevi, Hz. Peygamber olur da farklı bir şey söyler beklentisiyle ikinci gün yine geldi ve aynı soruyu sordu. Allah Elçisi’nin cevabı aynı oldu. Üçüncü gün tekrar gelerek aynı soruyu sordu. Bunun üzerine Allah Rasulü “Eğer sana dünya ve ahirette afiyet verilirse zaten kurtulmuşsunur.”³¹⁴ diyerek bu duanın önemini göstermiştir.

Bedeviler çölde yaşarlardı. Hayatları yağmura bağlıydı. Yağmur yağmadığı zaman kendileri, aileleri ve malları bu durumdan zarar görür ve telef olurdu. İşte bu sebepten dolayı bedevilerin sık sık Hz. Peygamber’e gelerek yağmur duasında bulunmasını istediklerini³¹⁵ hatta ihtiyaçlarını Cuma günü hutbeyi keserek arz ettiklerini müşahade etmekteyiz.³¹⁶ Bir başka bedevi ise Rasulullah’a gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Ailem aç kaldı, hayvanlarımız açıktan helak oluyor. Bizim için yağmur duası yapabilir misin? Biz de dua ederken senden şefaata taleb edelim” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in rengi değişti. Allah’ı o kadar çok tesbih etti ki yüzünden sinirlenmiş olduğu anlaşılıyordu. Bir müddet sonra Hz. Peygamber’in öfkesi biraz hafifleyince, mahlûkattan hiç kimse ile şefaata yapılamayacağını o bedeviye söyleyerek bu hatalı anlayışını düzeltti.³¹⁷

Bir başka bedevi, Hz. Peygamber’in Cuma günü hutbede olduğu sırada minberin tam karşısındaki kapıdan içeri girdi ve mescide oturmadan “hayvanlarımız helak oldu, ailemiz aç kaldı. Bizim için dua et!” diyerek yağmur duasında bulunmasını istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini kaldırarak yağmur duası yapmaya başladı. Ellerini kaldırmadan önce gökyüzünde hiçbir bulut yokken ellerini indirmedi yağmur yağmaya başladı. Öyle ki yağmur tam bir hafta yani ertesi cumaya kadar yağdı. Bedevi

³¹² Müslim, Zikir ve Duâ, 33(2696); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 162.

³¹³ Nesâî, *Sehv*, 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 58.

³¹⁴ Tirmizî, *Da’âvât*, 84; İbn Mâce, *Duâ*, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 304.

³¹⁵ İbn Mâce, *İkâmetu’s-Salavât*, 154.

³¹⁶ Buharî, *İstiskâ*, 6; Cum’a, 12, 14, 34; Menâkıb, 25; Edeb, 68; *Da’âvât*, 24; Müslim, *İstiskâ*, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082).

³¹⁷ Ebû Davûd, *Sünnet*, 18; Nesâî, *İstiskâ*, 10.

ertesesi Cuma tekrar gelerek “evlerimiz yıkıldı, hayvanlarımız suda boğuldu bizim için dua ediver de yağmur kesilsin!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Allahım! Etrafımıza da yağdır, üzerimize değil! Dağların, tepelerin üzerine, vadilerin içlerine ve ağaçların olduğu yere de yağsın!” şeklinde dua etti. Hz. Peygamber’in duası neticesinde bulutlar Medine’nin semalarından kaybolmaya başladılar.³¹⁸

9- Diğer Konular

Bedeviler, İslâmın zuhurundan itibaren Hz. Peygamber’e gelerek bu yeni din hakkında bilmedikleri meseleleri öğrenmişlerdir. Bu dönemlerde gelenler daha çok ferdî olarak gelenlerdi. Mekke’nin fethi ile başlayan senetü’l-vüfûd döneminden itibaren kabileler, ya kendileri gelmiş ya da temsilciler göndermişlerdir. Benî Sa’d b. Bekr kabilesinden Dımâm adında bir şahıs da kendi kabilesini temsilen Medine’ye geldi ve mescidin önünde devesini çöktürdü. Hz. Peygamber’in yanına kadar geldikten sonra “Muhammed sen misin?” dedi. Hz. Peygamber onu onaylayınca “Ey Abdülmuttalib’in oğlu! Sana bazı şeyler soracağım, velakin sorularımda biraz haşin ve sert olabilirim. Sakın incinmeyisin” dedi. Allah Elçisi kırılmayacağını, güvenmeyeceğini ifade edince Dımâm “Senin elçin bize gelerek yeri ve göğü Allah’ın yarattığını, senin de Allah’ın Peygamber’i olduğunu, gündüz ve gece bize toplam beş vakit namazın farz olduğunu iddia etti. Allah aşkına haber ver bunlar doğru mudur?” diye sordu. Hz. Peygamber “evet doğrudur” diyerek onu doğruladı. Bunun üzerine Dımâm “Öyleyse ben Allah’tan getirdiklerinin tamamına iman ettim ve bunların hepsini eksiksiz olarak yapacağım. Ben, Sa’d b. Bekr kabilesinden Dımâm b. Sa’lebe’yim. Ben kavmimin temsilcisiyim. Döndüğümde bunları onlara haber vereceğim” dedi. Dımâm “Bunlardan fazla da yapmam, eksik de!” diyerek kalkıp gitti. Bedevinin bu tavrı Hz. Peygamber’in dikkatini çekti ve “Eğer doğru söylüyorsa muhakkak kurtulmuştur” buyurdu.³¹⁹ Hz. Peygamber, Dımâm’a büyük bir kitlenin önünde İslâm’ın esaslarını anlatmış, onu bilgilendirmiştir. Dımâm, konuşmaya girmeden önce sert olacağını söylemiş ama aksine İslâmı çok veciz bir şekilde özetlemiştir. Yine Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü!

³¹⁸ Buhârî, İstiskâ, 6; Cum’a, 34, 12, 14; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Daavât, 24; Müslim, İstiskâ, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082).

³¹⁹ Hadisçiler, Dımâm’ı çok sevmiş ve kitaplarında ona yer vermiş, genel olarak da ilim, iman, oruç, hac, zekât gibi kitaplarda ele almışlardır. Bkz. Buhârî, İlim, 6; İmân, 34; Savm, 1; Hiyel, 3; Müslim, İmân, 8(100), 9(101); Ebû Davûd, Salât, 1, 23; Tirmizî, Zekât, 2; Nesâî, ; İmân, 23; Salât, 4; Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salâvât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; İmâm Mâlik, Muvatta, Kasru’s-salât fi’s-Sefer, 97.

Hangi İslâm daha hayırlıdır?” dedi. Hz. Peygamber “Tanıdığına ve tanımadığına yemek yedirip selam vermendir” buyurdu.

Bedeviler, abdest konusunda soru sordukları gibi abdestin halefi olan teyemmüm konusunda da soru sormuşlardır. Zira çölde yaşayan bedevilerin hâl-i pürmelali dikkate alındığında teyemmüm hakkında soru sormalarının gayet normal olduğu anlaşılır. Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Yâ Rasulallah! Ben bazen dört-beş ay çölde oluyorum; biz böyle bir haldeyken aramızda loğusa, hayızlı ve cünüb kimseler oluyor. Böyle durumda ne yapalım? Ne buyurursun?” diye sordu. Hz. Peygamber “toprağı kullanın” diyerek³²⁰ teyemmüm yapmalarını tavsiye etmiştir.

C- MUÂMELÂTLA İLGİLİ SORULARI

İslâm toplumu iki ana esastan müteşekkildir. Bunlardan biri, kişinin kendisi, diğeri ise toplumun en önemli alt birimi olan ailedir. İslâm, gerek aile ilişkileri gerekse İslam ümmetinin diğer milletlerle ilişkileri olsun bunların hepsi için ölçüler belirlemiş, insanlararası ilişkilerin belli bir mecrada gerçekleşmesini temin etmiştir. İslâm hukukunun bir bölümünü oluşturan muamelat, ibadet alanı dışında kalan taabbudî kısmın ekseriyetini oluşturmaktadır. Muamelat, toplumun en alt birimi olan aileden başlayarak İslam ümmetinin siyasetine kadar pek çok meseleyi konu edinmiştir. Bedeviler bu alanda da soru sormaktan geri kalmamışlar; muamelatın kapsamına giren hususlarda bilmedikleri meseleleri Hz. Peygamber’e gelerek sormuşlardır.

1- Aile

Bedevilerde aile kurumu çok önemlidir. Onlar çoğalmayı sevmişler ve “tenâkehû ve tenâselû” emrini çok güzel bir şekilde ifâ etmişlerdir.³²¹ Bedeviler her zaman ailesini düşünmüştür. Hz. Peygamber döneminde pek çok bedevi O’na (sav) gelerek yağmurun yağmadığını, bu sebepten de ailelerinin aç kaldığını şikâyet etmiştir.³²² Bedeviler, ailevi sıkıntılarını ve özel hayatlarına dair pek çok meseleyi Hz. Peygamber’e arz etmişlerdir. Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek tariz yoluyla “Ey Allah’ın Rasulü! Karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi. Ne buyurursunuz?” diyerek

³²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 171.

³²¹ Montagne, *a.g.e.*, s.35.

³²² Buharî, *İstiskâ*, 6; Cum’a, 34, 12, 14; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Da’âvât, 24; Müslim, *İstiskâ*, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082).

zımnen Hz. Peygamber'den çocuğun kendisine ait olmadığını söylemesini istemişti. Bunun üzerine Allah Rasulü “Senin develerin var mı?” diye sordu. Bedevi “evet” deyince Hz. Peygamber “Onların renkleri nasıldır?” dedi. Bedevi “kırmızıdır” dedi. Allah Rasulü “Peki onların içinde boz renkli olanları var mı?” buyurdu. Bedevi “evet içlerinde boz olanları da var” karşılığını verince Hz. Peygamber “Bunun nasıl olduğu düşünülebilir?” diye sordu. Bedevi “bir damara çektiğini düşünüyorum” dedi. Bunun üzerine Allah Elçisi “Senin çocuğunun da bir damara çekmesi muhtemeldir” dedi.³²³ Böylelikle Hz. Peygamber, en çok bildiği varlık üzerinden akıl yürütmesini sağlayarak bedeviyi ikna etmiştir.

Bir bedevi Hz. Peygamber'e geldi ve “Ey Allah'ın Rasulü! Benim bir hanımım vardı. Ben onun üzerine bir kadınla daha evlendim; yeni evlendiğim kadın önceki hanımımı kendisinin bir veya iki defa emzirdiğini iddia ediyor.” diyerek ne yapması gerektiğini O'na (sav) sordu. Hz. Peygamber “Bir ya da iki defa emmeden dolayı haramlık ortaya çıkmaz.” dedi.³²⁴ Böylelikle Hz. Peygamber, birkaç emme sebebiyle süttten dolayı haramlığın gerekmeceğini bedeviye öğretmiştir. Yine bir bedevi sıkıntısını söylemek için Allah Rasulü'ne geldi ve “Ey Allah'ın Rasulü! Benim malım ve çocuklarım var. Ama babam malımı sağa sola savurmak istiyor?” diyerek şikâyetini dile getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Evlatlarınız en temiz-helal kazanç kaynaklarınızdır. Dolayısıyla evlatlarınızın malından yiyebilirsiniz, afiyet olsun” buyurdu.³²⁵

Hz. Peygamber, Mekke'nin Fethi'ne kadar biat için gelenlere hicret etmeyi de şart koşmuştu. Zira Allah Rasulü, yeni kurulan Medine devletinin güçlü olmasını ve Müslümanların kaynaşmasını istiyordu. Hz. Peygamber'in, hicreti zorunlu gördüğünün haberini alan bir bedevi arkasında gözü yaşlı ana babasını bırakarak Hz. Peygamber'e geldi ve “Ey Allah'ın Rasulü! Hicret üzere sana biat etmek için geldim ama gelirken gerimde anne babamı ağlar bir halde bıraktım” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber

³²³ Buhârî, Talâk, 26; İ'tisâm, 12; Hudûd, 41; Müslim, Li'ân, 18(3766), 20(3768); Ebû Davûd, Talâk, 27, 28; Tirmizî, Velâ ve'l-Hibe, 4; İbn Mâce, Talâk, 58.

³²⁴ Müslim, Radâ', 18(3591), 19(3592); Nesâî, Nikâh, 51; Radâ'a sebebiyle haramlığın miktarını ele alan hadislere baktığımızda kendisi sebebiyle haramlığın ortaya çıktığı emmelerin en alt seviyesinin uzun bir süre on emme olarak devam ettiğini ama Hz. Peygamber'in vefat etmesine yakın bir dönemde bunun nesh edildiğini ve en alt seviyenin ondan beşe tağyir edildiğini görmekteyiz. Bkz. Müslim, Radâ', 24(4); Ebû Davûd, Nikâh, 10; Nesâî, Nikâh, 51.

³²⁵ İbn Mâce, Ticârât, 64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 261.

“Öyleyse onlara geri dön; onları ağlattığın gibi güldür” dedi.³²⁶ Allah Rasulü, hicretin hep hayırlı sonuçlar doğurduğunu, mezkûr bedevinin hicretinin ise anne babasının gözyaşlarına neden olduğunu bildiğinden bu şahsı hicretten istisna etmiştir. Başka bir bedevi Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Rasulü! Anne babanın çocuğu üzerindeki hakkı nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber veciz ve belîğ ifadeyle “Onlar senin hem cennetin hem de ateşindir” diyerek³²⁷ anne baba hakkının büyüklüğünü vurgulamıştır. Aynı şekilde bir bedevi olan Akrâ b. Hâbis, Hz. Peygamber’i çocukları öperken gördü ve “ey Allah’ın Rasulü! Siz çocuklarınızı öper misiniz?” diye şaşkınlığını ifade ederek soru sordu. Hz. Peygamber “evet öperiz” şeklinde yanıt verince bu adam “ama biz öpmeyiz” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Allah sizin kalbinizden rahmeti çekip aldıysa ne yapabilirim!” buyurdu.³²⁸

Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Ben hanımımınla zihâr yapmışım ama kefareti daha vermemişim ki onunla cinsel temasta bulundum. Durumum ne olur?” diye sordu. Bunun üzerine Allah Rasulü “Seni buna ne sevk etti? Allah sana merhamet etsin.” dedi. Bedevi “Ay ışığında onun bacağını görünce daha fazla dayanamadım ve cinsel temasta bulundum” diye karşılık verdi. Bu cevap karşısında Allah Rasulü gülümsedi ve “Allah’ın bu husustaki hükmünü açıklayınca kadar ona yaklaşma” buyurdu.³²⁹

Bir bedevi Hz. Peygamber’e “Hanımım hayızlı iken cinsel ilişkide bulunurken nereleri helaldir?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Hanımın izârını(alt elbise) giyinsin. İzâr bölgesinin yukarısı sana helaldir” dedi.³³⁰ Yine bir bedevi saçını başını yolarak Hz. Peygamber’e geldi ve oruçlu iken hanımı ile ilişkiye girdiğini söyleyerek ne yapması gerektiğini sordu. Bunun üzerine Allah Rasulü Hz. Peygamber bedeviye sırasıyla ‘bir köle azâd etmeye, peş peşe iki ay oruç tutmaya veya altmış yoksulu doyurmaya’ gücünün olup olmadığını sordu. Bedevi bunların hiçbirine gücünün olmadığını söyleyince Allah’ın Elçisi bir müddet sonra kendisine getirilen bir

³²⁶ Ebû Davûd, Cihâd, 31; Nesâî, Bey’at, 10; İbn Mâce, Cihâd, 12.

³²⁷ İbn Mâce, Edeb, 1; Hz. Peygamber sahabeden başkalarına anne baba hakkı hususunda tavsiyede bulunurken aynı ifadeleri kullanmıştır. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 341.

³²⁸ Müslim, Fedâil, 64(6028); İbn Mâce, Edeb, 3.

³²⁹ Nesâî, Talâk, 33.

³³⁰ İmâm Mâlik, Muvatta, Tahâret, 95.

miktar hurmayı tasaddukta bulunması için ona verdi. Adam ise buna herkesten çok kendisinin ihtiyacı olduğunu belirterek Rasulullah'ı güldürdü.³³¹

2- Lukata

Çöl kelimesi çoğu zaman dalâlet ve hidâyet kelimelerini çağrıştırır. Çöl kelimesinden bahsedildiğinde bu iki kelime insanın aklına gelmektedir. Çünkü insan çölde ya kaybolur ya da yolunu bulur.³³² Aynı şekilde mallar da çölde kaybolmaktadır. Çöldeki yitik mal demek olan lukata ile yitik hayvan demek olan dâlle, bedevinin geçim kaynaklarından birisidir. Bir bedevi için çölde bulunan sahipsiz bir deve sürüsünden daha büyük bir servet söz konusu değildir. İslâm ferdî ve ictimâî hakların tamamını koruma altına almıştır. Veleve ki bu çölün ortasında kaybolmuş değersiz bir mal olsun. İslâm, lukata konusunda mal sahibinin hakkını korumak için malı bulan kişiye bir takım sorumluluklar yüklemiştir.³³³ Bedeviler Müslüman olmalarıyla beraber Hz. Peygamber'e gelerek yitik malın kendilerine kalıp kalmayacağını sormuşlardır. Bir bedevi Hz. Peygamber'e yitik malın hükmünü sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber "onu bir yıl ilan et, özelliklerini de tanı, sahibi gelinceye kadar kullan. Eğer sahibi gelirse iade et" dedi. Bedevi "Peki ey Allah'ın Rasulü! Yitik koyunun durumu nedir?" dedi. Hz. Peygamber "Onu alabilirsin. Zira o ya senin ya mümin kardeşinin ya da kurdundur." dedi. Bedevi yitik koyun konusunda istediği cevabı aldıktan sonra bu sefer de "Ey Allah'ın Rasulü! Yitik develerin durumu nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber o kadar öfkeleni ki yanakları kızardı ve "ondan sana ne! Ayağı yerinde, üzerinde de su tulumu var; bazen su içer bazen de otlar. Sahibini bulur o. Onu serbest bırak" buyurdu.³³⁴

Yine bir bedevi yanında hanımı ve çocuğu da varken Harre'ye gelip konakladı. Tam o esnada devesini kaybetti. Bunun üzerine oradan geçen birisine "eğer devemi bulursan onu bağla" diye tembihledi. Adam deveyi buldu ama bu sefer sahibini bulamadı. Bir müddet sonra deve hastalandı. Bunun üzerine hanımı onu kesmesini istedi. Adam kesmedi ve deve öldü. Hanımı bu sefer "öyleyse derisini yüz de etinden ve

³³¹ Bkz. Buhârî, Savm, 29; Hudûd, 26; Müslim, Sıyâm, 81(2595), 82(2597), 83(2598), 84(2599), 85(2601), 87(2603); İbn Mâce, Sıyâm, 14.

³³² Samadov, *a.g.e.*, s.151.

³³³ Bu sorumluluklar için bkz. Buhârî, Lukata, 1-4,9; Ebû Davûd, Lukata, 1; Tirmizî, Ahkâm, 35.

³³⁴ Buhârî, İlim, 28; İstikrâz ve'd-Duyûn, 12; Lukata, 2- 4, 9, 11; Talâk, 22; Edeb, 75; Müslim, Lukata, 2(4499), 3(4500), 7(4504); Ebû Davûd, Lukata, 1; Tirmizî, Ahkâm, 35; İbn Mâce, Lukata, 1; Muvatta, Ekziyye, 46.

yağından istifade edelim” dedi. Adam “o zaman bunun hükmünü Allah Rasulü’ne sormalıyım” dedi. Adam, Hz. Peygamber’e gelip durumu haber verince ona “Bundan başka yiyecek bir şeyin var mı?” dedi. Adam olmadığını söyleyince “öyleyse onu yiyebilirsin” buyurdu. Adam gidip deveden istifade etti. Daha sonra sahibi çıkıp gelince ona olan biteni haber verdi. Bedevi “onu kesseydin ya!” dedi. Adam “senden utandım” dedi.³³⁵

Bedeviler zaman zaman kaybettikleri hayvanları mescide gelerek orada ilan etmişlerdir. Zira mescitte herkes bulunurken bundan daha iyi bir fırsat bulamazlardı. Bir bedevi sabah namazından sonra orada hazır bulunanlara “benim kırmızı devemi göreniniz var mı?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu terbiye etmek ve başkalarını da bu işten caydırmak için üç defa “onu bulamazsın inşallah!” şeklinde hafif beddua etti ve “bu mescitler bu maksatlar için inşa edilmedi!” diyerek³³⁶ mescitlerde yitik malın ilanı veya alışveriş gibi dünyevi işlerin yasak olduğunu vurguladı.

3- Helâl-Harâm

Şer’î hükümler genel olarak helâl ve haram şeklinde iki ana kısımdan oluşmaktadır. Haram kılınan bir takım eşya ve davranışların haramlık sebebi, insan sağlığına zararlı olmaları veya başka hikmetlere mebni iken, helâl olan şeylerin ise helâl olmaları, temiz ve sağlıklı olmalarına bağlıdır.³³⁷ Eşyada asıl olan ibâha olması hasebiyle helâlin kapsamı geniştir. Ama bunun yanı sıra helâl ve haram arasında bir takım şüpheli şeyler bulunmaktadır.³³⁸ İnsanların pek çoğu bu şüpheli şeyler hususunda nasıl hareket edeceğini bilemez. Bedeviler, İslâm’da -şüpheli şeylerin yanı sıra- neyin helâl ve neyin haram olduğunu merak etmişler; bu konularda bilmedikleri meseleleri öğrenmek için Hz. Peygamber’e müracaat etmişlerdir.

Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelip “Ey Allah’ın Rasulü! Benim ailemin temel besin kaynağı kelerdir. Keler yemenin hükmü nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber ona cevap vermedi. Bedevi ikinci ve üçüncü defa soruyu tekrarlayınca Allah Rasulü “Şüphesiz ki Allah, İsrailoğulları’ndan bir gruba öfkelenip lanet etti ve onlar da bir takım

³³⁵ Ebû Davûd, Et’ime, 36.

³³⁶ Müslim, Mesâcid, 80(1262), 81(1263-1264); Nesâî, Mesâcid, 25; İbn Mâce, Mesâcid, 11, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 151.

³³⁷ Bkz. Mâide, 5/4.

³³⁸ Buhârî, İmân, 39; Müslim, Müsâkât, 107; Ebû Davûd, Buyû’, 3.

hayvanlara dönüştüler. Belki bu da o tür hayvanlardan biridir. Dolayısıyla ben onu ne yerim ne de insanları onu yemekten yasaklarım” buyurdu.³³⁹

Bir bedevi kabilesi olan Tay kabilesinin lideri Âdî b. Hâtîm, Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Biz avlanırken bu iş için yetiştirilmiş av köpeklerimizi de salıveriyoruz. Bu konuda ne buyurursunuz?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Evcil köpeklerinizi ava saldıgınızda eğer onlar hayvana zarar vermediyse siz de avı boğazlarken Allah’ın adını andıysanız yiyebilirsiniz. Eğer köpek hayvana zarar verdiyse o zaman yemeyin. Çünkü avı kendisi için yakalamış olabilir. Aynı şekilde avın yanına vardığımızda kendi köpeğinizin dışında başka bir köpek bulursanız yine o avı yemeyin” buyurdu.³⁴⁰

Hadis kaynaklarında adı Ebû Sa’lebe el-Huşenî olarak geçen ve aynı zamanda bedevi olan bu şahıs Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Biz ehli kitap bir kavmin içinde yaşıyor ve yemek yerken de onların kaplarını kullanıyoruz. Aynı şekilde av hayvanlarının olduğu bir yerdeyiz. Bazen yayımla bazen de eğitimli veya eğitimsiz köpeğimle avlanıyorum. Bunlardan hangisinin helal olduğunu bana haber ver” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sorunun sıralamasını takip ederek “Ehli kitap bir kavmin içinde bulunduğunuzu ve onların kaplarından yemek yediğinizi söylemene gelince; eğer onların kapları dışında başka kaplar bulursanız o zaman onlardan yemeyin. Eğer bulamazsanız onları yıkadıktan sonra kullanabilirsiniz. Av yerinde bulunmanıza gelince yayımla avladığınız hayvanı besmele çekerek ye. Aynı şekilde evcil köpeğinle avladığınız hayvanı da besmele çekerek ye. Evcil olmayan köpekle avlamış olduğun hayvana gelince eğer onu temiz bir halde bulursan Allah’ın adını an ve sonra ye” buyurdu.³⁴¹ Yine bir grup bedevi, Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Kendi öldürdüklerimizi yiyip Allah’ın öldürdüklerini yemeyelim mi?” diye sordular. Bunun üzerine En’âm suresinin “Kesilirken üzerinde Allah’ın adının anılmış olduğu hayvanları yiyin!” manasındaki ayeti nâzil oldu.³⁴² Allah Rasulü, akli örten, onun fonksiyonlarını işlevsiz bırakan ve sarhoşluk veren her türlü içeceğin haram olduğunu muhtelif yerlerde

³³⁹ Müslim, Sayd, 39(5027); Nesâî, Sayd ve’-Zebâih, 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 142.

³⁴⁰ Buharî, Vudû’, 33; Buyû’, 3; Zebâih ve’-s-Sayd, 1- 3, 7- 10; Müslim, Sayd, 5(4949)- 7(4982); Tirmizî, Sayd, 1, 3- 6; Nesâî, Sayd ve’z-Zebâih, 2, 3, 5- 8; İbn Mâce, Sayd, 3, 5, 6; Dârimî, Sayd, 1, 4.

³⁴¹ Buharî, Zebâih ve’-s-Sayd, 4, 10, 14; Müslim, Sayd, 8(4983-4984); Ebû Davûd, Sayd, 24, 25; Tirmizî, Sayd, 1; Nesâî, Sayd ve’z-Zebâih, 4; İbn Mâce, Sayd, 3, 5; Dârimî, Siyer, 56.

³⁴² En’âm, 6/118.

dile getirmiştir. Hz. Peygamber'e günümüzdeki karşılığı bira olan Bit'u ve Mizr adındaki içeceklerin hükmü sorulduğunda O (sav) “sarhoşluk veren her şey haramdır” buyurdu.³⁴³ Yine bir başka bedevi Allah Rasulü'ne gelerek “neleri içebiliriz ve neleri içemeyiz?” diye sorduğunda Hz. Peygamber “sarhoşluk veren her şeyden uzak dur” şeklinde tavsiye etti.³⁴⁴

D- UKÛBÂTLA İLGİLİ SORULARI

İslâm dini imân, ibadet, muamelât ve ahlak alanlarındaki prensiplerin uygulanmasını sağlamak, emir ve yasakların ihlalini önlemek, ferdî ve ictimâî hayatı tüm boyutlarıyla ıslâh etmek amacıyla gerek dünya gerekse ahiret hayatına yönelik bir takım caydırıcı ve özendirici tedbirler almıştır. Bu tedbir ve müeyyidelerin hepsi ceza kapsamına girmektedir.³⁴⁵ Bu cezalar, cezayı gerektiren hâlin varlığı durumunda toplumun her ferdine istisnasız olarak terettüb etmektedir. Bedevilerden bir kısmı zaman zaman Hz. Peygamber'e gelerek yapmış oldukları hatalar sebebiyle ne yapmaları gerektiğini ve cezalarının ne olduğunu sormuşlardır.

Bedevi Araplardan bir kişi yanında hasmını da getirerek Hz. Peygamber'e biraz da kaba bir şekilde “Ey Allah'ın Rasulü! Soracağımız meselede Allah'ın kitabıyla hükmetmeni istiyorum” dedi. Yanında getirdiği hasmı edebiyile “Evet doğru söyledi. Allah'ın kitabıyla hükmetmeni ve konuşmam için bana izin vermeni istiyorum” dedi. Hz. Peygamber ona “söyle” diyerek izin verdi. Bunun üzerine ikinci hasım “benim oğlum bu bedevinin yanında çobandı ve onun hanımıyla zina etmiş. Bana söylediklerine göre oğluma recm cezası gerekirmiş. Ben de fidye olarak yüz koyun ve bir câriye vererek oğlumu kurtardım. Ama bu durumu ilim sahibi ashaba sorduğumda ise o kadına recm gerektiğini, bekâr olan oğluma da yüz değnek had ve bir sene sürgün gerektiğini haber verdiler. Şimdi bu hususta Allah Rasulü ne buyurur?” diyerek meseleyi Hz. Peygamber'e arz etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber “nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki aranızdaki bu davada Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim.” Dedi ve birinci bedeviye “Koyunları ve câriyeyi iade et.” ve ikinci bedeviye “senin oğluna da

³⁴³ Buharî, Vudû', 71, Eşribe, 4; Müslim, Eşribe, 70(5214-5215), 71(52169); Ebû Davûd, Eşribe, 5; Muvatta, Eşribe, 9; Dârimî, Eşribe, 8.

³⁴⁴ Nesâî, Eşribe, 48; Hz. Peygamber bir başka hadisinde sarhoşluk veren maddenin az olması halinde de durumun değişmeyeceğini “çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır” sözüyle ifade etmiştir. Bkz. İbn Mâce, Eşribe, 10.

³⁴⁵ Adil Bebek, “Ceza”, *DİA*, VII, s.469.

yüz değnek vurulup bir sene sürgün tatbik edilecek” dedi. Ardından ashaptan Üneys’e “Sen de bu bedevinin hanımına git; suçunu itiraf ederse onu recmet!” dedi. Üneys gidip kadına sorduğunda suçunu kabul ette ve Üneys de onu recmetti.³⁴⁶

Yine bir bedevi saçını başını yolarak Hz. Peygamber’e geldi ve “Yâ Rasulallah! Ben helâk oldum.” dedi. Hz. Peygamber “Seni helâk eden şey nedir?” diye sordu. Bedevi “oruçlu iken hanımımla cinsel temasta bulundum.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Bir köle azâd edebilecek gücün var mı?” dedi. Bedevi buna gücünün olmadığını söyledi. Hz. Peygamber “Peki iki ay peş peşe oruç tutabilir misin?” dedi. Bedevi bunu da yapamayacağını söyledi. Hz. Peygamber “Altmış fakiri doyurabilir misin?” dedi. Bedevi buna da hayır deyince Allah Rasulü “Öyleyse otur.” dedi. Bedevi bir müddet oturduktan sonra Hz. Peygamber’e içinde hurma bulunan büyük bir sepet getirildi. Bunun üzerine Allah Rasulü o adamı aradı ve “Soru soran zât nerede?” diye sordu. Bedevi “Benim, buradayım.” deyince Hz. Peygamber “Şu sepeti al, tasadduk et.” dedi. Bedevi “Benden daha fakiri mi var! Allah’a yemin ederim ki Medine’nin bu iki kayalığı arasında benden daha fakiri yoktur.” şeklinde cevap verdi. Bedevinin bu cevabı karşısında Hz. Peygamber güldü ve “Tamam o zaman bunları al götür ve ailene yedir.” dedi.³⁴⁷ Böylelikle Hz. Peygamber bedeviye karşı müsamahâkâr davranmış, onu keffâret hususunda sıkıştırmamıştır.

Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Hanımımla zıhâr yapmışken kefareti vermeden onunla ilişkiye girdim.” dedi. Hz. Peygamber bedeviden bu hareketinin sebebini sorup öğrendikten sonra “Allah’ın bu husustaki hükmünü yapıncaya kadar hanımına yaklaşma” buyurdu.³⁴⁸

E- AHLÂKLA İLGİLİ SORULARI

İslâm aslında bir ahlak, fazilet ve güzellik dinidir. Bir taraftan kişinin ferdî ve ictimâî konumunu tanzim ederken öbür taraftan da insanın kendi nefsi ile olan mücadelesinde başarıya ulaşmasını sağlamaktadır. İslâm dini kişinin hem bu dünyada

³⁴⁶ Buharî, Vekâlet, 13; Şehâdât, 8; Sulh, 5; Şurût, 9; Eymân ve’n-Nuzûr, 3; Hudûd, 30, 32, 34, 38, 46; Ahkâm, 39; Ahbâru’l-Âhâd, 1; İ’tisâm, 1; Müslim, Hudûd, 25(4435-4436); Ebû Davûd, Hudûd, 24; Tirmizî, Hudûd, 8.

³⁴⁷ Ebû Davûd, Sıyâm, 37; Muvatta, Sıyâm, 29; Dârimî, Savm, 19; Ayrıca bkz. Buharî, Savm, 30, 31; Hibe, 20; Nafakât, 13; Edeb, 68, 95, Keffarâtü’l-Eymân, 2, 3, 4; Müslim, Sıyâm, 81(2595), 82(2597), 83(2598), 84(2599), 85(2601), 87(2603); İbn Mâce, Sıyâm, 14.

³⁴⁸ Nesâî, Talâk, 33.

hem de öbür dünyada mutlu olmasını ve diğer insanları da kendisinden razı etmesini gaye edinmektedir. Arap toplumu İslâmın zuhurundan önce her ne kadar bazı erdem ve faziletlere sahip olsa da bunları daha çok şan şöhret için yapmaktaydı. Yani bu güzellikleri, düşman olarak gördüğü insanlara karşı fedâ etmekteydi. İşte İslâm tam da bu noktada devreye girerek bu savaşı, kişinin içine çekmiş, mecrâsını değiştirmiş ve bu savaşı nefisle mücadele savaşı haline getirmiştir. Hz. Peygamber de gönderiliş gayesini ifâde ederken “ben ancak yüce ahlakı tamamlamak için gönderildim” demiştir.³⁴⁹ Yine Kurân-ı Kerîm de Hz. Peygamber’in yüce ahlak üzere olduğunu bize haber vermiştir.³⁵⁰

1- Nazarî Ahlak

Ahlakın nazarî kısmı amelî kısmından önce gelmektedir. Ahlakın nazarî boyutu güçlü olmadığı zaman amelî boyutu da bundan olumsuz olarak etkilenir. Bu iki alan da birbirisiyle son derece irtibat halindedir. Bedeviler zaman zaman Hz. Peygamber’e nazarî ahlak hususunda da sorular sormuşlardır. Bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Yâ Rasulallah! Bana iyilik ve kötülüğün ne olduğu hakkında bilgi ver!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise senin kalbinde gıcıklık yapan ve insanların ondan haberdâr olmasını istemediğin şeydir” buyurdu.³⁵¹ Bir başka bedevi, Hz. Peygamber’e gelip “Ey Allah’ın Rasulü! Büyük günah nelerdir?” diye sordu. Hz. Peygamber “Allah’a şirk koşturmak” dedi. Bedevi “Peki sonra hangisidir?” diye sordu. Hz. Peygamber “anne babaya itaatsizliktir” dedi. Bedevi “ondan sonraki en büyük günah hangisidir?” diye sordu. Allah Rasulü (sav) “Yemin-i gamûstur” diye cevap verdi. Bunun üzerine hadisin râvisi Abdullah b. Amr “Yemîn-i gamûs nedir?” diye sordu, Hz. Peygamber de “ Müslüman kimsenin malından bir parça alabilmek için yalan yere yapılan yemindir.” buyurdu.³⁵²

Bir bedevi devesiyle mescidin önüne kadar geldikten sonra Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Rasulü! Devemi bağlayıp da mı tevekkül edeyim yoksa salıverip de mi tevekkül edeyim?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Önce deveni bağla sonra tevekkül et!” buyurdu.

³⁴⁹ Muvatta, Hüsni’l-Hulk, 8.

³⁵⁰ Kalem, 68/4.

³⁵¹ Müslim, Birr, 15(6517); Tirmizî, Zühd, 52; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIX, 179; ibn Hamza, *el-Beyân ve’t-Ta’rif fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’s-Şerîf*, C.II, s.240.

³⁵² Buharî, Eymân ven’n-Nuzûr, 16; Diyât, 2; İstitâbetu’l-Mürteddîn, 1; Tirmizî, Tefsîru’l-Kurân, 4; Nesâî, Muhârebe, 3.

2- Amelî Ahlak

Amelî ahlak, nazari ahlakın hayata yansımalarıdır. Ahlak her iki bölümüyle hayatın tamamını kuşatmaktadır. Dolayısıyla ahlakın hayata yansıyan tarafı bu kısımdır. Bedeviler de daha çok amelî ahlak hususunda sorular sormuşlardır. Zira onlar, sahip oldukları çok geniş şiir muhayyilesi ve mahfuzâtı dışında soyut alanla pek fazla ilgilenmemişler; daha çok somutun bilgisini aramışlardır. Bedevilerin bu özelliğini burada da görmekteyiz. Onlar ahlakın amelî kısmıyla daha çok ilgilenmişlerdir. Bedeviler sıklıkla Hz. Peygamber'e gelerek ahlak hususunda bir takım sorular sormuşlardır. Bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! İnsanların en hayırlısı kimdir?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber "insanların en hayırlısı ömrü uzayıp da amelî güzel olandır" dedi. Bedevi bu sefer "Peki insanların en şerlisi kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber ona "ömrü uzayıp da amelî kötü olandır" şeklinde karşılık verdi.³⁵³ Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber'e gelerek "Yâ Rasulallah! İnsanların en hayırlısı kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber bu bedeviye "canıyla, malıyla Allah yolunda savaşan mümin" diye karşılık verdi. Adam "sonra kim?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber "vadilerden bir vadide uzlete çekilmiş; Allah'tan korkan ve bu sebeple de insanları şerrinden rahat bırakan mümindir" buyurdu.³⁵⁴ Böylelikle Hz. Peygamber, soru soranların maksadına ve sorunun zeminine mebnî olsa gerek aynı soruya muhtelif cevaplar vermiştir.

Bir bedevi olan Ebû Cüreyc el-Huceymî, Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah Rasulü! Biz çölde yaşayan bir topluluğuz. Yeni din hakkında yeni şeyler öğrenmek hoşumuza gidiyor. Dolayısıyla yüce Allah'ın kendisiyle bize fayda vereceği bir şey söyle!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Sakın iyilik adına yapılan bir şeyi hor hakir görmeyesin; velev ki bu iyilik su isteyenin kabına kendi kovandan su dökmen olsun ya da bir Müslüman kardeşine güler yüz göstermen olsun. Elbisenin paçasını uzun tutma. Çünkü bu kibir alâmetidir. Kibir ise Allah'ın sevmediği bir şeydir. Eğer bir kişi sendeki bir şey sebebiyle sana söverse sen sakın onun hakkında bildiğin bir şeyle sövme! Böylelikle sen bunun ecrini alırsın, söven de vebalini alır" buyurdu.³⁵⁵ Hz. Peygamber'i çocukları öperken gören ve bir bedevi olan Akrâ b. Hâbis "siz

³⁵³ Tirmizî, Zühd, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 58.

³⁵⁴ Buharî, Cihâd, 2; Rikâk, 34.

³⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 342.

çocuklarımızı öper misiniz?” diye şaşkınlığını ifade edince Allah Rasulü “evet” dedi. Akrâ ise kendilerinin çocukları öpmediğini büyük bir iftiharla söyleyince Hz. Peygamber “Allah sizin kalbinizden rahmeti çekip aldıysa ne yapabilirim” buyurdu.³⁵⁶

Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! İslam’da ibadetler çoktur. Dolayısıyla sen bana kendisine tutunacağım bir ibadet söyle!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “dilin her an Allah’ı ansın” buyurdu.³⁵⁷ Bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Beni cennete sokacak bir amel bana öğret!” dedi. Bunun üzerin Hz. Peygamber “sen her ne kadar sözü kısa tuttuysan da meseleyi bayağı uzattın” diyerek sorunun birden fazla cevaptan müteşekkil olduğunu söylemiştir. Ardından Hz. Peygamber “köleni azâd etmen ve birisinin rakabesini(başkasının kölesini) çözmen” dedi. Bunun üzerine bedevi “ikisi aynı şey değil mi ey Allah’ın Rasulü?” diye sordu. Hz. Peygamber ise “hayır aynı şey değildir. Azâd etme tek başına onu azâd etmendir. Kölelik ipini çözmen ise azâd edilmesinde yardımcı olmandır. Yine sütü bol olan bir koyunu istifade etmesi için birisine vermen veya zalim akrabaya iyilik etmen de cennete sokan amellerdir. Eğer bunları yapamazsan iyiliği emret ve kötülükten de alıkoy. Buna da gücün yetmezse diline tut ve sadece hayırlı söz söyle!” buyurdu.³⁵⁸ Pek çok bedevi Hz. Peygamber’e gelerek cennete sokacak amelin ne olduğunu sormuşlardır. Hz. Peygamber de bir defasında kendisine bu soruyu soran bedeviye, cennete sokacak amellerin namaz, hac, oruç ve zekât olduğunu belirtmiştir.³⁵⁹

Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Rasulü! Yaptığımda Allah’ın ve insanların beni seveceği bir amel bana söyle!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Dünyaya karşı arzu ve isteğin olmazsa Allah seni sever, insanların sahip olduğu şeylerde gözün olmazsa insanlar seni sever” buyurdu.³⁶⁰ Başka bir bedevi Hz. Peygamber’e “kendisinden faydalanacağım bir amel bana söyle!” dedi. Hz. Peygamber ise “insanların yolu üzerindeki eziyet kaynağını oradan kaldır”³⁶¹ şeklinde nasihatte bulundu. Bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Hangi

³⁵⁶ Müslim, Fedâil, 64(6028); İbn Mâce, Edeb, 3.

³⁵⁷ Tirmizi, Da’âvât, 4; İbn Mâce, Edeb, 53.

³⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 600.

³⁵⁹ Buharî, Zekât, 1; Müslim, İmân, 14(106), 15(107); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 205; Hz. Peygamber’in aynı soruya farklı cevap verdiği bedevi için bkz. Buharî, Zekât, 1; Edeb, 10; Nesâî, Salât, 10.

³⁶⁰ İbn Mâce, Zühd, 1.

³⁶¹ İbn Mâce, Edeb, 7.

sadakanın sevabı daha büyüktür?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “ mala tamahın çokken, fakirlikten korkup zenginliği düşlediğin bir zamanda verdiğin sadakadır” buyurdu.³⁶² Bir başka bedevi ise Hz. Peygamber’e geldi ve “bana bir şeyler öğret ama kavrayabilmem için meseleyi uzatma!” diyerek talebini O’na (sav) arz etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona “kızma!” dedi. Bedevi sorusunu defalarca tekrarladı ama Hz. Peygamber ona her seferinde “kızma” şeklinde tavsiyede bulundu.³⁶³

Hz. Peygamber’e gelerek kendilerine dua öğretmesini isteyen bedeviler olduğu gibi³⁶⁴ zaman zaman duanın fazileti hakkında bilgi almak isteyenler de olmuştur. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber’e “ey Allah’ın Rasulü! Hangi dua daha faziletlidir?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Rabbinden dünyada ve ahirette afiyette ve belalardan uzak olmayı iste” şeklinde tavsiyede bulundu. Bedevi, Hz. Peygamber’in farklı bir dua öğreteceğini umarak aynı gün iki defa daha geldi. Ama Hz. Peygamber’in tavsiyesi değişmedi ve “eğer sana dünyada ve ahirette afiyet verilirse zaten kurtulursun!” buyurdu.³⁶⁵ Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Biz sana nasıl salât getiririz?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber nasıl salat getirileceğini o adama öğretti.³⁶⁶

III- BEDEVÎLERİN HÂL VE HAREKETLERİNİN ESBÂB-I VÜRÛD’DAKİ YERİ

İnsanlar tabiatları gereği farklı hal ve hareketlere sahiptirler. Yine her insan bu davranışlara aynı karşılığı verememektedir. Hz. Peygamber ise ortada olan bir harekete, kaba bir davranışa muhatabını incitmeyecek şekilde, İslâm dininin amacına hizmet edecek ve dolayısıyla İslâm’ın hoşgörüsü çerçevesinde yaklaşmış ve değerlendirmiştir. Hz. Peygamber, daima muhatabının hal ve hareketini gözetmiş, ona uygun emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.³⁶⁷ Hz. Peygamber, muhatabıyla konuşurken sözün yanında muhatabıyla göz göze gelmiş, elinden tutmuş, jest ve mimiklerini kullanarak onu önemseydiğini belli etmiş; hatta zaman zaman kendisine soru soranların haline

³⁶² Buhârî, Zekât, 11, Vesâyâ, 7; Müslim, Zekât, 92(2382), 93(2383); Nesâî, Zekât, 60; Nesâî, Vesâyâ, 1.

³⁶³ Buhârî, Edeb, 76; Müslim, Tirmizî, Birr ve’s-Sıla, 73.

³⁶⁴ Müslim, Zikir ve Duâ, 33(2696); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 162.

³⁶⁵ Tirmizî, Da‘âvât, 84; İbn Mâce, Duâ, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 304.

³⁶⁶ Nesâî, Sehv, 52.

³⁶⁷ Örnek için bkz. Buhârî, Savm, 30, 31; Hibe, 20; Nafakât, 13; kitabü’l-edeb, 68, 95; Kefarâtü’l-Eymân, 2- 4.

acıdığından irad ettiği hutbeyi keserek onların yanına gitmiş ve ihtiyaçlarını karşılamıştır.³⁶⁸ Hz. Peygamber, herhangi bir şahıstan İslam'ın özülüyle çelişen ve yakışık almayan bir davranış sadır olduğunda o şahsı kötülemedi aksine müsamaha göstermiştir. Yine Hz. Peygamber, davranış sahibini değil yaptığı kötü davranışı eleştirmiştir. Hoşlanmadığı ve kötü bir davranış veya soruyla karşılaşınca isim vererek “falancaya ne oluyor” dememiş aksine “şu insanlara ne oluyor, neden böyle yaparlar!” demiştir.³⁶⁹ Hz. Peygamber kendisine gelen bu insanların kaba, sert insanlar olduğunu bildiği için onları af etmiş, onlara ihsanda bulunmuş, hatta zaman zaman onlarla şakalaşmıştır.³⁷⁰

A- HATALARINI DÜZELTMESİ VE BAZI UYGULAMALARI YASAKLAMASI

Bedeviler şehirden, şehirli insanların iyi gördükleri bazı adetlerden uzak kaldıklarından dolayı bu konuda bihaber kalmışlardır. İçinde yaşadıkları çölün haşin ve sert ikliminin de etkisiyle zamanla fitratları da negatif yönde değişime maruz kalmıştır. Onların bu hallerine şehirlileri hor hakir, mezellet ve meskenet içinde görmeleri de eklenince durum daha vahim bir hal almıştır.³⁷¹ Hz. Peygamber de bu özelliklere sahip bedevileri, İslâm toplumuna kazandırma yoluna gitmiş ve bunu zaman zaman onların hatalarını düzeltme ve bazı şeylerden de yasaklama suretiyle gerçekleştirmiştir. Kendisinde pek çok olumsuz özellik bir araya gelen bedeviler, hadislerde en çok bu yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Mesela bir bedevi saç sakalı birbirine karışmış bir halde Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde ona dışarı çıkıp saç ve sakalını düzeltmesini işaret etti. Bedevi dışarıda saç ve sakalını düzeltip döndüğünde Hz.

³⁶⁸ Bkz. Buhârî, Zekât, 1; Edeb, 10; Nesâî, Salât, 10.

³⁶⁹ Ebû Davûd, Edeb, 5; Ayrıca bkz. İhsan Arslan, Sahabenin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.12, sy.3, 2012, ss.119-149, s.148; Hz. Peygamber istisnâî durumlarda ve topluluk içinde olmadığı zamanlarda kötü şahısların şerrinden dolayı kinayeli ve mübhem ifadeler kullanmamış, aksine kimi kastettiğini söylemiştir. Bir defasında Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısn'ın içeri girmek için kapıda beklediği Hz. Peygamber'e bildirildiğinde “aşiretin bu oğlu-kardeşi ne kötü adamdır!” diyerek Uyeyne'ye dair hoşnutsuzluğunu ifade etmiştir. Kanaatimizce Hz. Peygamber'in yanında sadece Hz. Aişe'nin bulunması ve topluluğun olmaması bu durumda etkili olmuştur. Bkz. Buhârî, Edeb, 38; 48; 82; Müslim, Birr, 73(6596).

³⁷⁰ Buhârî, Muzâreat, 20, Tevhîd, 38.

³⁷¹ Nitekim şehre gelen bedeviler, oranın havasını pis ve kerih gördüklerinden o havayı teneffüs etmemek için burunlarına mendil koyarlardı. Bkz. Enîs Fureyha, *el-Fükâhetü 'inde'l-Arab*, s.135.

Peygamber “bu hal, adamın şeytan kılığında çıkıp gelmesinden daha iyi değil mi!” diyerek taaccübünü ifade etti.³⁷²

Bir başka olayda ise Hz. Peygamber ashabıyla birlikte mescitteyken bir bedevi gelip mescide bevletmeye başladı. Ona engel olmaya çalışan sahabeye Hz. Peygamber müdahale etti ve sonra da oraya su dökülmesini emretti. Daha sonra ise Hz. Peygamber bedeviye dönerek “bu mescitler bevletme, pisletme gibi şeyler için yapılmamıştır” diyerek³⁷³ onu uyarılmış ve bu davranıştan yasaklamıştır. Yine bir bedevi yitik devesini insanlara duyurmak için mescide geldi ve “benim kırmızı devemi gören var mı?” diye bağırmaya başladı. Bedevinin bu hareketi üzerine herkes ona yöneldi. Onun bu hareketini gören Hz. Peygamber “bulamaz ol! Mescitler böyle şeylerin ilan edilmesi için yapılmadı” diyerek³⁷⁴ onu bu davranışı tekrarlamaması konusunda uyardı. Hz. Peygamber mescitte insanlara zarar verecek şekilde elinde oklarla geçen bedeviyi gördüğünde “okun temreninden yani sivri tarafından tut ki bir Müslümanı yaralamasın” diyerek³⁷⁵ insanlara zarar vermemesini ve mescitte bu tarz yaralayıcı aletlerle geçmemesini tavsiye etti.

Yine bir gün Hz. Peygamber ashabından altı kişi ile birlikte yemek yerken bir bedevi çıkageldi ve ortadaki yemeği iki lokmada silip süpürdü. Bu manzarayı izleyen Hz. Peygamber “eğer bu adam yemeğin başında besmele çekseydi hepinize yeterdi. Sizden birisi yemek yemeden önce besmele çeksin. Eğer Allah’ın adını anmayı unutursa hatırladığı zaman hem başı hem de sonu için besmele çeksin” buyurdu.³⁷⁶ Hz. Peygamber yine ashabıyla beraber yemek yerken orada bulunan bir kız çocuğu elini yemeğin etrafında gezdiriyordu. Onun bu halini gören Allah Rasulü (sav) cariyenin elinden tuttu. Tam bu esnada ortaya çıkan bir bedevi sanki arkasından kendisini iten biri varmış gibi yemeği yemeye başladı. Hz. Peygamber, bedevinin de elinden tutarak “Allah’ın adı anılmadığı zaman şeytan da yemeğe gelir. Zira şeytan önce bu cariye ile geldi, ben de tam o esnada onun elinden tuttum. Bu a’rabî de aynısını yapınca bu sefer

³⁷² Muvatta, Kader, 756.

³⁷³ Müslim, Tahâret, 98(659), 99(660), 100(661); Ayrıca bkz. Arslan, *a.g.m.*, s.137.

³⁷⁴ Müslim, Mesâcid, 80(1262), 81(1263-1264); Nesâî, Mesâcid, 25; İbn Mâce, Mesâcid, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 151.

³⁷⁵ Buhârî, Salât, 66; Fiten, 7; Müslim, Birr, 120(6661), 121(6662), 122(6663), 123(6664), 124(6665); Ebû Davûd, Cihâd, 65; Nesâî, Mesâcid, 26; Dârimî, *Mukaddime*, 53.

³⁷⁶ Dârimî, Et’ime, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 43.

onunla yemeğe başladı ben onun da elinden tuttum” dedi ve ikisini de uyardı.³⁷⁷ Yine Hz. Peygamber’in ashabıyla yemek yediği bir esnada bir bedevi de yemeğe iştirak etti ve sol eliyle yemeye başladı. Hz. Peygamber sağ eliyle yemesi huşunda onu uyardı. Adam ise sağla yemeyi özgürlüğünü kısıtlama olarak algıladığından “sağla yiyemiyorum” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Allah Rasulü (sav) ise “yiyemez ol! Onun bu hareketine ancak kibir sebep olmuştur.” buyurdu.³⁷⁸ Allah Rasulü (sav) yemek yerken yanında geçiren bir bedeviye “geçirmeni tut. Zira dünyada insanların en tok olanı kıyamet günü en çok aç olacak olandır” diyerek³⁷⁹ geçirmeyi yasakladığı gibi aynı zamanda mideyi tıka basa doldurmamasını da tavsiye etmiştir.

Bedeviler, namaz kılmak için mescide geldiklerinde de kabalık ve cahillikleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Nitekim bir gün Allah Rasulü (sav) Cuma günü hutbe irad ederken mescide gelen bir bedevi insanların boyunlarına baskı yaparak ve onların üzerinden atlayarak kendine yer aradı. Onun insanlara sıkıntı verici halini gören Hz. Peygamber “ otur artık yeterince eziyet verdin” diyerek³⁸⁰ bir yere oturmasını istedi. Zaman zaman mescide gelen kimi bedeviler de namaz kılmadan oturmaktaydılar. Nitekim bir Cuma günü Hz. Peygamber’in hutbe verdiği esnada elbisesi eski ve yırtık olan bir bedevi mescide geldi. Namaz kılmadan oturmaya yöneldiğinde ise Hz. Peygamber ona namaz kılıp kılmadığını sordu. Adam namaz kılmadığını söyleyince Allah Rasulü (sav) “kalk iki rekât namaz kıl” buyurdu.³⁸¹ Yine başka bir bedevi Hz. Peygamber’in ashabıyla birlikte olduğu bir esnada mescide girip namaz kıldı. Adam namazını bitirince onu uzaktan izleyen Hz. Peygamber “kalk namaz kıl. Zira sen namazı tam kılmadın” dedi. Bedevi kalkıp öneki namazı gibi bir namaz kıldı. Allah Rasulü (sav) bedeviye aynı şekilde üç defa deneyince adam “seni hakla gönderene yemin olsun ki vallahi bundan daha iyisini yapamıyorum. Sen bana öğret!” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber onunla ilgilendi ve namazın nasıl kılınacağını ayrıntılı olarak anlattı.³⁸²

³⁷⁷ Müslim, Eşribe, 102(5259-5260-5261); Ebû Davud, Et’ime, 15.

³⁷⁸ Müslim, Eşribe, 102(5259); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 21.

³⁷⁹ İbn Mâce, Et’ime, 50; İbn Hamza, *el-Beyân ve’t-Ta’rîf fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadisi’ş-Şerîf*, C.III, s.82.

³⁸⁰ Ebû Davûd, Salât, 230, 232; Nesâî, Cum’a, 20; İbn Mâce, İkâmetu’-salavât, 88.

³⁸¹ Nesâî, Cum’a, 26; Zekât, 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 209.

³⁸² Buharî, Ezân, 95, 122; İsti’zân, 18; Eymân ve’n-nuzûr, 15; Müslim, Salât, 45(885), 46(886); Ebû Davûd, Salât, 143, 144; Tirmizî, Salât, 110; İsti’zân; Nesâî, Tatbîk, 77; Sehv, 67; İbn Mâce, İkâmetu’-s-salavât, 72; Dârimî, Salât, 78.

Çöl şartlarının bedevilerin karakterlerini belirlemesi sebebiyle onlar genelde bencil ve kendilerini düşünen insanlar haline gelmişlerdir. Zaman zaman onlar, bu ruh hallerini yaptıkları dualara da yansıtılmışlardır. Nitekim Hz. Peygamber bir gün mescitte otururken bir bedevi içeriye girdi ve “Allahım! Bana ve Muhammed’e rahmet eyle! İkimizden başkasına da merhamet eyleme!” şeklinde duada bulundu. Adamın bu duasını duyan Allah Rasulü (sav) ona doğru dönerek “geniş olanı daralttım” dedi ve nasıl dua yapması gerektiğini ona öğretti.³⁸³ Hz. Peygamber’in mescitte olduğu esnada oraya gelen bir başka bedevi namaz kıldı ve oturup dua yapmaya başladı. Duasını bitirince onu uzaktan izleyen Hz. Peygamber “namaz kılan zât! Acele ettin. Namazı kıldıktan sonra dua için oturduğunda Allah’ı hamd ettikten ve bana da salât getirdikten sonra dua et ki duana icabet edilsin”³⁸⁴ şeklinde gerekli izahatı yaptı. Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek yağmur duası yapmasını istedi ve O’nu (sav) Allah’la kendi aralarında şefaathçi yapmak istediklerini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber o adamı bu davranışından yasakladı ve “kendisinden bir şey istenilmeye layık olan yegâne varlık Allah’tır” diyerek onu uyardı.³⁸⁵

Bedeviler yapıları gereği cahil insanlardı. İçinde yaşadıkları ortam bedevilerin İslam’ın pek çok konusunda bilgisiz kalmalarına sebep olmuştu. Zira onlar Medine’de Hz. Peygamber’le birlikte kalan sahabe kadar şanslı değillerdi. Onlar pek çok şeyi bizzat Hz. Peygamber’in uygulamasından öğrenirlerken, bedeviler için bu tarz bir imkân söz konusu olmamıştır. Hatta zaman zaman İslâm’ın özüne aykırı bazı davranışlarda da bulunmuşlardır. Nitekim bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Sana secde etmem için bana izin ver!” dedi. Adamın bu sorusu üzerine Hz. Peygamber “eğer ben her hangi bir kişiye birisine secde etmesini emrederdim olsaydım kadının kocasına secde etmesini emrederdim” diye cevap verdi.³⁸⁶ Böylelikle Hz. Peygamber, bedevinin sahip olduğu zihniyeti de kullanarak en iyi anlayacağı şekilde ona yanıt verdi.

Hz. Peygamber’in ashabıyla birlikte Ci’râne’ye vardığı esnada bir bedevi Umre’de iken elbisesine koku sürünmüş bir halde çıkageldi. Onu gören bazı sahabiler onu mizah konusu yaptılar. Bunun üzerine adam ne yapması gerektiğini Hz.

³⁸³ Ebû Davûd, Tahâret, 136; Tirmizî, Tahâret, 112, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 197; Bir başka rivayet için bkz. Ebû Davûd, Edeb, 36; Mezkûr hadiseye dair detaylı bilgi için bkz. Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.37-38.

³⁸⁴ Tirmizî, Daavât, 64; Nesâî, Sehv, 48.

³⁸⁵ Ebû Davûd, Sünnet, 18; Nesâî, İstiskâ, 10.

³⁸⁶ Ebû Davud, Nikâh, 40; Tirmizî, Radâ’, 10.

Peygamber'e arz edince "senin üzerindeki şu kokuya gelince onu üç defa güzelce yıka. O cübbeyi de çıkart. Hac yaparken yaptığın şeylerin aynısını umrende de yap" diyerek adamı bilgilendirdi.³⁸⁷ Hz. Peygamber bir başka olay da ise kurbanlığını önünde sevk eden bir bedeviye ona binmesi hususunda izin verdi ama o binmedi. Hz. Peygamber üçüncü defasında ise "yazıklar olsun sana! Bin şu hayvana" diyerek adamı bu davranışından yasakladı.³⁸⁸

Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince Müslümanların oraya hicret etmesini istedi ve bu durum yeni kurulmakta olan İslam toplumunun güçlü olabilmesi için Mekke'nin fethine kadar farz olarak görüldü. Bu arada Medine'ye hicret eden kimi bedeviler içlerindeki çöl sevdasının galip gelmesi sebebiyle ve hatta Hz. Peygamber'i de dinlemeyerek çekip gitmişlerdir.³⁸⁹ Bu sebepten Hz. Peygamber bedevileri bu farziyetin dışında tutmuştur.³⁹⁰ Buna rağmen bedevinin biri arkasında gözü yaşlı ana babasını bırakarak samimi bir muhacir olarak Hz. Peygamber'e geldi ve "ben hicret üzerine sana biat etmeye geldim. Ama gerimde gözü yaşlı anne babamı bıraktım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "öyleyse onlara geri dön ve onları ağlattığın gibi güldür" buyurdu.³⁹¹ Böylelikle Hz. Peygamber Medine'de bir birliği tesis ederken bir başka ve daha önemli bir birlik olan aile birliğinin zedelenmesini önledi.

Bedeviler yapıları gereği zaman zaman özel hayatı ihlal eden bazı davranışlarda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber bir gün odalardan birinde iken kapının oyuklarından içeriye gizlice izleyen bedeviyi sonradan fark edince gözünü çıkartmak için elindeki demir çubukla ona doğru gitti. Ona yaklaştığında adam kaçtı. Bunun üzerine Hz. Peygamber "eğer yerinde kalsaydın ve kaçmasaydın gözünü çıkartırdım" diyerek³⁹² yaptığı davranışın vahametini gösterdi.

³⁸⁷ Buharî, Hacc, 17; Umre, 10; Megâzi, 57; Fezâilu'l-Kurân, 2; Tirmizî, Hacc, 20; Muvatta, Hacc, 18; Bu olay hakkında bir başka rivayet için bkz. Buharî, Hacc, 17; 'Umre, 10; Nesâî, Menâsik, 44.

³⁸⁸ Buharî, Hacc, 103, 112; Vesâyâ,12; Edeb, 95; Ebû Davûd, Menâsik, 17; Tirmizî, Hacc, 72; Nesâî, Menâsik, 74, 75; İbn Mâce, Menâsik, 100; Muvatta, Hacc, 140; Dârimî, Menâsik, 69.

³⁸⁹ Bkz. Buharî, Fedâilu'l-Medine, 10; Ahkâm, 45, 47, 50; İ'tisâm, 16; Tirmizî, Menâkıb, 67; Nesâî, Bey'at.

³⁹⁰ Bir örnek için bkz. Buharî, Zekât, 36; Şehadât, 35; Menâkibu'l-ensâr, 35; Edeb, 95; Ebû Davûd, Cihâd, 1; Nesâî, Bey'at, 11.

³⁹¹ Ebû Davûd, Cihâd, 31; Nesâî, Bey'at, 10; İbn Mâce, Cihâd, 12.

³⁹² Ebû Davûd, Edeb, 126, 127; Tirmizî, İsti'zân, 17; Nesâî, Kasâmet, 46, 47; Dârimî, Diyât, 23; Olaya dair detaylı bilgi için bkz. Mahmut Kavaklıoğlu, "Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010/2, c.9, sy.18, ss.25-60, s.49.

Bir başka bedevi ise Hz. Peygamber'e geldi ve "ey Allah'ın Rasulü! Ben rüyamda başımın kesildiğini ve onun peşinden gittiğimi gördüm." diyerek bu rüyanın tefsirini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "insanlara rüyanda şeytanın seninle oynamasını haber verme!" dedi ve daha sonra hutbede bu hususta "sakın sizden birisi rüyasında şeytanın kendisiyle oynamasını kimseye haber vermesin!" buyurdu.³⁹³

B- AFFEDİCİLİĞİ VE HOŞGÖRÜSÜ

Hoşgörü veya Arapça olarak bu manayı ve daha fazlasını ifade eden müsamaha, Hz. Peygamber'in tebliğde takip ettiği önemli metotlardan biridir. Nitekim O(s.a.) insanı kaybetme değil de kalpleri kazanma merkezli bir siyaset takip etmiş,³⁹⁴ tebliğ döneminde pek çok sıkıntıya maruz kalmış olmasına rağmen müşriklerin ileri gelenleri dışında pek çok kişiyi affetmiştir. Yine Kuran-ı Kerîm Hz. Peygamber'in bu özelliğini te'yid ve tenbîh mahiyetinde "sen af yolunu tut! Bağışla, iyiliği emret ve cahillerden de yüz çevir!" buyurmuştur.³⁹⁵ Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince orada yeni bir toplumun tesisine başladı. Yeni İslam toplumunun inşasında takip ettiği siyasetlerden birisi de müsamahaydı. Özellikle de Medine dışından gelen ve ekseriyetle de bedeviler olan bir takım insanlar yerleşik hayatın âdâb ve adetlerini bilmediklerinden dolayı bazı kaba ve sert davranışlar sergilemekteydiler. Hz. Peygamber dinin özüne aykırılık arz etmediği sürece onların bu tarz hâl ve hareketlerini müsamaha ile karşılamış, hukukullah çiğnenmedikçe kendi şahsı için intikam almamıştır.³⁹⁶ Bir defasında Hz. Peygamber bedevi birisinden bir miktar et satın aldı. Bunun karşılığını da evdeki hurma vesaire ne varsa onlardan verecekti. Ama bedevi ile birlikte eve giden Hz. Peygamber, eve vardıklarında hurmanın anlaştıkları miktara ulaşmadığını gördüler. Bedevi bunun üzerine bağırmaya hatta rencide edici, hakaretâmiz sözler sarf etmeye başladı. Bedevinin saygısızlığına daha fazla dayanamayan ashâb hemen "sen kiminle konuştuğunu biliyor musun?" diyerek üzerine yürümeye başladılar. Tam müdahale

³⁹³ Müslim, Rüyâ, 14(5925)-16(5927).

³⁹⁴ Canan, *a.g.e.*, s.207; Aşır Örenç, *Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar Ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), S.D.Ü.S.B.E.T.İ.B.A.D., Haziran-2007, s.33.

³⁹⁵ A'râf, 7/199; Şunu da belirtmekte fayda vardır ki; hoşgörünün sınırı, hoş görülecek şeye veya karşıdaki kişiye göre değişmektedir. Örneğin câhil insana gösterilen hoşgörü ile kasten hata yapana gösterilen hoşgörü birbirinden tamamen farklıdır. Bkz. Elif Kopal, "*Buhari ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Nezaket ve Zarafeti*" (Yüksek Lisans Tezi 2013) RTEÜSBE, Rize, Hadis Bilim Dalı, s.69.

³⁹⁶ Bkz. Buharî, Menâkıb, 23.

edecekleri esnada Allah Rasulü (sav) onlara engel oldu ve “hak sahibinin hakkını istemeye hakkı vardır. Siz de bu olayda hak sahibinin yanında dursaydınız ya!” diyerek onları uyardı ve Ensardan birisinden borç alarak adamın ücretini ödedi. Hz. Peygamber’in müsamahası karşısında etkilenen bedevi, duygu yüklü cümleler sarfederek teşekkürlerini ifade etti.³⁹⁷ Böylelikle Hz. Peygamber kendisine hakaretamîz sözler sarf eden bedeviyi kınamamış aksine haklı olduğunu ve alacağını istemesinin gayet doğal olduğunu söylemiştir. Hatta Hz. Peygamber ashaba “hak sahibinin yanında olsaydınız ya” diyerek onların nerede yer almaları gerektiğini ifade etmekle beraber; bu tarz kabalıkları şahsileştirmedini anlatmak istemiştir.

Bir başka defasında ise maddi yardım talep etmek için gelen bir bedevi Hz. Peygamber’in üzerindeki kalın kumaştan imal edilmiş hırkayı sert bir şekilde çekerek “ey Muhammed! Yetkin altındaki beytü’l-mâlden bana da verilmesini emret” dedi. Bedevinin kabalığını hatta kendisine adıyla hitap etmesini dikkati nazara almayan Hz. Peygamber, bedevinin “yetkin altındaki mallardan” sözünden dolayı istiğfâr etti ve olaya mizahî bir görünüm kazandırmak için de tebessüm ederek orada bulunanlara adamın isteğinin yerine getirilmesini emretti.³⁹⁸ Bedevinin yardım talebinde bulunması gayet normal olmasına rağmen bunu ifade ediş tarzı çok kabaydı. Hz. Peygamber’in elbisesini o kadar çekmişti ki râvi Enes Hz. Peygamber’in boynunda oluşan kızarıklık karşısında hayrete düşmüştür. Hz. Peygamber’in bedeviye kızmaması ve hoşgörü ile karşılaşması O’ndaki müsamahanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Kendisi için kısas almaktan dahi vazgeçen Allah Rasulü adamın isteğini de geri çevirmemiştir.

Bedeviler, kabalıkları sebebiyle pek çok yerde ve muhtelif zamanda Allah Rasulü’nün hutbesini kesmişlerdir. Hz. Peygamber hutbesini kesen bedevilere kızmamış aksine onların taleplerini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber’in Cuma günü hutbe verdiği esnada bir bedevi çıkageldi ve ayakta olduğu halde “ ey Allah’ın Rasulü! Mallarımız helâk oldu ve çoluk çocuk aç kaldı. Allah’a yağmur yağdırması için yağmur duasında bulun!” diyerek hutbeyi kesti. Allah Rasulü bedevinin bu hareketine kızmadı ve yağmur

³⁹⁷ Buharî, Vekâlet, 5, 6; İstikrâz ve’d-duyûn, 4, 6, 7, 13; Hibe, 23, 25; Nesâî, Buyû’, 64, İbn Mâce, Sadakât, 17; Benzer bir olay için bkz. Müslim, Mûsâkât, 120(4110), 121(4111); Tirmizî, Buyû’, 75; Nesâî, Buyû’, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14, 475; Ayrıca bkz. Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.28-29.

³⁹⁸ Buharî, Farzu’l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430); Nesâî, Kasâme, 23,24; Ayrıca bkz. Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010/2, c.9, sy.18, ss.25-60, s.27; Kopal, *a.g.e.*, s.118.

duasında bulundu. Bir sonraki hafta Cuma günü yine Hz. Peygamber'in tam hutbede olduğu bir esnada aynı bedevi çıkageldi ve bir önceki gelişi gibi ayakta durarak “mallar helak oldu, yollarımız kapandı” diyerek bu sefer de yağmurun çok yağmasından şikâyetinde bulundu. Bedevinin Cuma hutbesini ikinci defa kesmesini mûsamaha ile karşılayan Allah Rasulü (sav) “Allahım sadece üzerimize değil etrafımıza da yağdır!” şeklinde duada bulundu.³⁹⁹ Bir başka defasında ise Allah Rasulü bir yerde ashâb ile konuşurken bir bedevi çıkageldi ve “kıyamet ne zaman kopacak?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber hiç ara vermeden konuşmasına devam etti. Hz. Peygamber'in konuşmasına devam ettiğini gören sahabeden biri “onun sorusunu duydu ama hoşuna gitmedi.” dedi. Bir başkası ise “hayır soruyu duymadı” dedi. Hz. Peygamber konuşmasını bitirir bitirmez ise “kıyamet hakkında soru soran nerede?” diye sordu. Adam “benim” dediğinde ise Allah Rasulü “emânet zayı edildiğinde kıyameti bekle” buyurdu.⁴⁰⁰ Hz. Peygamber mescidin âdâb ve kurallarını bilmeyen mezkûr bedeviye konuşmayı kestiği ve yersiz sorusundan dolayı kızmamış, kızmadığı gibi bu konuya hiç değinmemiştir.

Hz. Peygamber, şehir kültürüne vakıf olmayan bu insanlar tarafından kendisine yapılan kabalıkları özellikle de kısası gerektiren halleri affetmekteydi.⁴⁰¹ Kendi nefsi için kısas almamaya çalışmıştır. Ama dini konularla ilgili konularda ise hatanın ve kabalığın mahiyetine göre tavır takınmıştır. Hz. Peygamber'in ashâbıyla mescitte olduğu bir esnada bir bedevi Hz. Peygamber'e bir şeyle sormak için gelmişti. Tam o esnada bedevi mescidin bir tarafına durarak bevletmeye başladı. Adamı o halde gören ashâb hemen harekete geçerek “dur! Yapma!” demeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber “idrarını bitirmesini bekleyin, kesmeyin!” diye tenbihte bulundu. Adam idrarını bitirince Allah Rasulü “oraya bir kova su dökün. O, pisliği temizler” dedi ve bedeviye de dönerek “mescitler bu tarz pis şeylerin yapılması için uygun mekânlar

³⁹⁹ Buhârî, İstiskâ, 6; Cum'a, 34, 12, 14; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Da'âvât, 24; Müslim, İstiskâ, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082).

⁴⁰⁰ Buhârî, ilim, 2; Rikâk, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 343.

⁴⁰¹ Bkz. Nesâî, Kasâme, 23,24; Hatta Hz. Peygamber, kendisini öldürmek için gelen bedeviyi bile affetmiştir. Allah Rasulü, Necid tarafına gazveye gittiklerinde insanlar istirahat için sağa sola dağılmış, Hz. Peygamber de bir sakız ağacına kılıcını asmış bir halde dinleniyorlardı. Rasullullah uyanır uyanmaz sahabeyi çağırdı. Bedevi de Hz. Peygamber'in yanında olduğu halde “şu bedevi ben uyurken gelmiş, kılıcımı alarak kınından çıkartmış ve üzerimde durmuştu. Kılıç kınından sıyrılmış bir halde iken ben uyandım. Bu esnada bedevi bana ‘seni şu anda benden kim koruyabilir?’ dedi. Ben de ‘Allah korur’ dedim. Bunun üzerine o adam oraya oturdu ve Allah Rasulü adama her hangi bir ceza da vermemiştir. Bkz. Buhârî, Cihâd, 83; Siyer, 83; Megâzî, 31; Müslim, Müsâfirîn, 307, 311.

değildir. Buralar ibadet mekânlarıdır.” diyerek bedeviyi bir defa tekrarlamaması hususunda uyarılmıştır.⁴⁰² Hz. Peygamber kutsal bir mekân olan mescidin kutsiyetini ihlal ederek orayı kirleten bedeviye her hangi bir yaptırım uygulamadığı gibi kalbini kırarak sözler de söylememiştir. Allah Rasulü (sav) bu kadar vahşî ve kaba olan bedevileri nebevî eğitim tarzı vesilesiyle topluma kazandırmaya çalışmıştır.

Bir başka olayda ise Hz. Peygamber ashabıyla Huneyn'den dönerken bir grup bedevi O'nun (sav) yoluna çıkıp başına üşüşerek elde ettikleri ganimet mallarını dağıtmasını istemişler ve Hz. Peygamber'in üzerine o kadar gitmişlerdi ki nihayetinde dikenli bir Semure ağacının altına sıkışmasına sebep olmuşlardı. Hatta Hz. Peygamber'in ridâsını da çekip almışlar ama Hz. Peygamber onların bu davranışını müsamaha ile karşılamıştır.⁴⁰³ Yine bir başka bedevi Hz. Peygamber'in üzerinde kenarları kalın olan Negrân dokuması bir elbise varken elbisesinden tutup sert bir şekilde çekmiş hatta bedevinin bu sert çekmesi Hz. Peygamber'in ensesinde iz bırakmıştı. Bedevi “ey Allah'ın Rasulü! Allah'ın senin yanındaki malından bana da ver!” diyerek muradını ve ihtiyacını arz edince Hz. Peygamber ona kızmadı ve tebessüm ederek ona bir şeyler verilmesini emretti.⁴⁰⁴ Yine başka bir bedevi mescidin ortasında Hz. Peygamber'in dokuması sert ve kalın olan elbisesinden tutup çekti. O kadar sert çekti ki Hz. Peygamber'in boynu kızardı. Allah Rasulü (sav) bedeviye müdahale etmek için harekete geçen sahabeyi teskin etti. Bedevi “ya Muhammed! Benim için şu iki deveye yük yükle. Zira onlar senin ya da babanın malı değildir.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “ Hayır Allah'a yemin ederim ki çekmene karşı kısas almadıkça vermem.” dedi. Kısasın alınmasını kendisi için bir zillet olarak gören bedevi Hz. Peygamber'in kısas almadaki hikmetini kavrayamadığından bunu kabul etmedi. Hz. Peygamber üç defa talebini ona söyledi ama bedevi kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber topluluktan birisine devenin birisine arpa diğerine de buğday yüklemesini emretti ve dağılmalarını istedi.⁴⁰⁵

Yine bir bedevi, Hz. Peygamber, devesiyle seyir halindeyken devesinin yularından tutarak “ey Muhammed! Beni cennete yaklaştıracak ve cehennemden

⁴⁰² Buhârî, Vudu', 57, 58; Edeb, 35; Müslim, Tahâret, 98(659), 99(660), 100(661); Nesâî, Tahâret, 45; İbn Mâce, Tahâret, 78.

⁴⁰³ Buhârî, Cihâd, 24; Farzu'l-humus, 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.27, s.320; Ayrıca bkz. Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.40-41.

⁴⁰⁴ Buhârî, Farzu'l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430).

⁴⁰⁵ Ebû Davud, Edeb, 1; Nesâî, Kasâmet, 23, 24.

uzaklaştıracak şeylerden haber ver!” diye sordu. Hz. Peygamber onun bu kabalığına müsamaha ile karşılık vermiş ve sorusunu cevaplamıştır. Bedevinin hâlâ devesinin yularını tuttuğunu gören Allah Rasulü, ona (sav) “artık deveyi bırak” buyurmuştur.⁴⁰⁶

Hz. Peygamber bedevileri topluma kazandırmak için zaman zaman onları ziyarette de bulunmuştur. Nitekim bir defasında Allah Rasulü (sav) hasta olan bir bedeviyi ziyaret etti ve her hasta ziyaretinde söylediği “bir şeyin yok, temizleyicidir. Hastalığın günahlarına kefaret olur inşallah” mutâd duasını söyleyince bedevi “senin dediğin gibi temizleyici değil. Bu yaşlı bir ihtiyara saldıran bir sıtma! Kendisine kabirleri ziyaret ettiriyor.” diyerek itiraz edince Allah Rasulü (sav) onu daha fazla yormak istemediğinden “peki senin dediğin gibi olsun o zaman” buyurdu.⁴⁰⁷ Aynı şekilde bedeviler Medine’ye geldikleri zaman pek çok defa Hz. Peygamber ve ashâbla birlikte aynı sofrada yer almışlar hatta Ebubekir gibi bir sahabiden önce süt içmekle müşerref olmuşlardır.⁴⁰⁸

C- CÖMERTLİĞİ VE HEDİYE VERMESİ

Cömertlik, çöl insanının en büyük erdemlerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁴⁰⁹ Hatta bedevilerin çölde geceleri ateş yakmalarının en büyük sebebi çölün dehlizlerinde yolunu kaybeden insanların ateşi görüp geceyi güven içerisinde geçirmelerini temin etmektir. Bedeviler her ne kadar baskın yağma yapsalar da fitratları ve adetleri gereği cömert insanlardı. Hz. Peygamber ise o dönemin cömertlerinden daha cömert olduğu gibi esen rüzgârdan bile daha cömertti.⁴¹⁰ Bedeviler, Hz. Peygamber’in bu özelliği karşısında büyülenmişler ve kavimlerine koşarak onların da İslam’la müşerref olmalarını sağlamışlardır.⁴¹¹

Bir gün bir grup bedevi, Allah Rasulü’ne (sav) üstü başı perişan, ayakları çıplak, üzerlerinde sadece yünden mamul abalar oldukları halde çıkageldiler. Hz. Peygamber, onların fakir ve sefil hallerini görünce yüzünün rengi değişti. Akabinde Hz. Bilal’e ezan okumasını emretti. Ezan okunup namaz da kılınca Hz. Peygamber orada bulunan

⁴⁰⁶ Müslim, İmân, 12(104), 13(105).

⁴⁰⁷ Buharî, Menâkıb, 25; Merdâ, 10, 14; Tevhîd, 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 223.

⁴⁰⁸ Buharî, Müsakât, 1; Mükâteb, 4; Eşribe, 14, 18; Müslim, Eşribe, 126(5291); Dârimî, Eşribe, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 132,

⁴⁰⁹ Samadov, *a.g.t.*, s.232.

⁴¹⁰ Buharî, Bed’u’l-vahy, 1; Savm, 7; Bed’u’l-halk, 6; Menâkıb, 23; Fezâilü’l-Kurân, 7; Müslim, Fezâil, 50(6009).

⁴¹¹ Bkz. Müslim, Fedâil, 57(6020), 58(6021); Bkz. Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, s.206.

cemaate tasadduk ve infakı emreden ayetleri hatırlattıktan sonra “gücü yeten herkes dirheminden, dinarından, bir sa’ buğdayından, bir sa’ arpasından tasadduk etsin. Hiçbir şeyi olmayan en azından yarım hurma da olsa tasaddukta bulunsun” şeklinde infaka teşvik amacıyla bir hutbe irâd etti. Ashâb ilk başta ağır davranınca Allah Rasulü’nün yüzünde bunun yansıması görüldü. Ama aradan fazla geçmemiştir ki Ensar’dan bir adam bir gümüş kesesi ile geldi. Ardından insanlar akın akın bir şeyler getirmeye başladı. Sonunda biri yiyecek diğeri de giyecekten oluşan iki yığın ortaya çıktı. Bu manzarayı izleyen Hz. Peygamber’in yüzünde mutluluğun alametleri belirdi ve “her kim İslam’da hayırlı bir yol açarsa ona bu hayrın ecrinin verileceği gibi kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli de vardır. Ama bu durum onların ecirlerinden hiçbir şey eksiltmeyecektir. Her kim de İslam’da kötü bir çığır açarsa ona da bunun günahı verileceği gibi kendisinden sonra onu işleyenlerin günahı verilir. Ama bu durum da onların günahlarından hiçbir şeyi eksiltmeyecektir.” diyerek tasadduk ve infakın önemini vurgulamıştır.⁴¹²

Kendisi esen rüzgârdan daha fazla cömert olan ve bedevilerin cömertliği çok önemsediklerini bilen Hz. Peygamber, kendisiyle bir şeyler konuşmak için gelen fakat bu esnada gözü vadideki koyunlara takılan bedeviye sürünün tamamını hediye etmiştir. Bedevi ise bu ihsana çok şaşırılmış kavmine döner dönmez, “Ey kavmim! Siz de Müslüman olun. Muhammed yoksulluktan korkmadan veriyor” demiştir.⁴¹³ Onun bu çağrısı üzerine kavminden pek çok kişi Müslüman olmuştur. Esen rüzgârdan bile daha cömert olan Allah Rasulü’nün bu özelliği rüzgârdan daha hızlı bir şekilde çölde yayılmış ve bunu haber alan bedeviler Hz. Peygamber’e gelmişlerdir. Başka bir defasında ise Hz. Peygamber’in yanında ashâb da varken çölden bir bedevi geldi ve Hz. Peygamber’den kendisine bir şeyler vermesini istedi. Hiç ara vermeden “ya Rasulallah! Bana bir şeyler ver!” diyerek sıkıntı verecek derecede ısrarcı oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber hemen odaya girip her tarafını aradı ama bir şey bulamadan bize doğru çıkıp geldi. Yanımıza ulaştığında “eğer sizler benim dilenme hususunda bildiklerimi bilseydiniz bir gecelik rızkı olduğu halde kimse dilenmezdi.” buyurdu ve adama bir şeyler verilmesini emretti.⁴¹⁴ Hz. Peygamber bedevinin dilenme hususunda ısrarla

⁴¹² Müslim, Zekât, 69(2351- 71(2354); Zikr ve’ d-duâ, 15(6800), 16(6804).

⁴¹³ Müslim, Fedâil, 57(6020), 58(6021).

⁴¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 246.

yüzsuyu dökmesine sinirlenmesine ve yanında verilecek bir şeyler olmamasına rağmen adamı boş çevirmedi.

Hız. Peygamber Cuma günü hutbede iken üzerinden fakir olduğu anlaşılan bir bedevi çıkageldi. Namaz kılmadan oturacaktı ki Allah Rasulü (sav) “namaz kıldın mı?” diye sordu. Adam “hayır kılmadım” deyince O (sav) “iki rekât kıl sonra otur” buyurdu. Hız. Peygamber adamın fakir ve sefil halini gördüğünden dolayı hutbede insanları infak ve tasadduka teşvik etti. Namaz sonunda sahabe, elbiselerinden fazla olanları bir yerde toplamaya başladı ve Hız. Peygamber toplanan elbiselerden iki tanesini bu fakir bedeviye verdi.⁴¹⁵

Kıtlık dönemlerinde bedevilerin Medine’ye gelmeleri daha da sıklaşmaktaydı. Özellikle de kurbanı denk gelen bir zamanda bedeviler akın akın Medine’ye geldiler. Onların yoksul ve sefil halini gören Allah Rasulü (sav) “kurbanlıklarınızın üçte birini kendinize ayırın, geri kalan kısmını da tasadduk edin” buyurdu.⁴¹⁶

Hız. Peygamber istenildiğinde yanında verilecek bir şey bulamadığında ise bu hususta yardımcı olabilecek birisine gönderirdi. Nitekim kendisinden binek isteyen bir bedeviyi sahabeden birine yönlendirmek suretiyle yardımcı olmuştur. Onun bu yardımı üzerine Allah Rasulü (sav) “hayra yol gösterenin sevabı o hayrı yapanınki gibidir” buyurdu.⁴¹⁷

Hız. Peygamber kendisinden kaba bir şekilde isteyenlere de ihsanda bulunmuştur. Bir bedevi, mescitte bulunan Hız. Peygamber’in kalın kumaştan mamul elbisesini boynunda iz bırakacak şekilde çekmesine rağmen Allah Rasulü (sav) adamdan kıyas almadı ve adama bir şeyler verilmesini emretti.⁴¹⁸

Bedeviler, Hız. Peygamber’in cömertliğine her zaman razı olmamışlardır. Nitekim bir bedevi Hız. Peygamber’e genç bir deve hediye etti. Bunun üzerine Allah Rasulü (sav) o deve karşılığında altı genç deve hediye etti. Bedevi ise memnun kalmadı. Bedevinin memnuniyetsizliği Hız. Peygamber’e ulaştığında Allah’ı hamd ü senâdan sonra “falanca bana bir deve hediye etti. Ben de ona mukabil altı genç deve

⁴¹⁵ Nesâî, Cum’a, 26; Zekât, 55.

⁴¹⁶ Kıtlık dönemi sona erdiğinde ise Hız. Peygamber “kurbanlıklarınızdan yiyin, tasadduk edin ve kendiniz için saklayın” buyurmuştur. Bkz. Ebû Davûd, Dahâyâ, 9, 10.

⁴¹⁷ Tirmizî, İlim, 14.

⁴¹⁸ Buharî, Farzu’l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430); Benzeri bir olay için bkz. Ebû Davud, Edeb, 1; Nesâî, Kasâmet, 23, 24.

hediyeye etti. Ama o buna rağmen memnun olmamış. İşte bundan dolayı bu günden sonra Kureyşliler, Ensariler, Sakifliler ve Devsliler dışında kimseden hediyeye almamaya azmettim” buyurdu.⁴¹⁹ Hz. Peygamberin ashabıyla Huneyn’den döndüğü esnada bir grup bedevi O’nun (sav) yoluna çıkıp ganimet mallarını dağıtmasını istedi. Hz. Peygamber’in üzerine o kadar üşüştiler ki O’nu (sav) dikenli bir Semure ağacının altına sıkışmaya mecbur ettiler. Hatta ridâsını da çekip aldılar. Ama Allah Rasulü (sav) onların kabalıklarını müsamaha ile karşılayarak “şayet bu ağacın dikenleri adedince ganimetten elde edilmiş hayvan olsa hepsini aranızda pay ederdim de hiçbiriniz beni cimrilikle, yalancılıkla veya korkaklıkla itham edemezdi.” buyurdu⁴²⁰

D- ŞAKALAŞMASI VE HZ. PEYGAMBER’İ GÜLDÜRMELERİ

Hz. Peygamber kendisine gelen bedevilerle zaman zaman şakalaşmıştır. Zira yerinde ve ölçülü yapılan mizah, kişiyi ve muhatabını rahatlattığı gibi aynı zamanda taraflar arasında sevgi ve iletişimi meydana getirmek suretiyle sosyal bünyenin güçlenmesini de sağlamaktadır.⁴²¹ Kuran’ı Kerim, Hz. Peygamber’e “Allah’ın rahmetiyle sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın etrafından dağılır giderlerdi...”⁴²² hatırlatmasıyla mizahın ‘yumuşaklık, güler yüzlülük” gibi toplayıcı yönlerinin olduğunu ifade etmektedir.⁴²³ Hz. Peygamber, kendisi mizah yaptığı ve tebessüm ettiği gibi sahabeye de bunu “müminin mümine tebessümü sadakadır.”⁴²⁴ demek suretiyle tavsiye etmiştir.

Çöl halkından Zâhir adında biri Medine’ye her gelişinde yetiştirdiği hurmalardan Hz. Peygamber’e hediyeler getirirdi. Tam ayrılıp gideceği zaman Allah Rasulü (sav) onun ihtiyaçlarını tedarik edip heybesine koyardı. Böylelikle gelen hediyelere fazlasıyla karşılık verirdi. Bir gün Zâhir’in dönüp gideceği esnada Hz. Peygamber orada bulunanlara “Zâhir bizim çölümüz biz de onun şehriyiz.” buyurdu. Zâhir, fizikî olarak

⁴¹⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, 295; ibn Hamza, *el-Beyân ve’t-Ta’rif fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’s-Şerîf*, C.III, s.122.

⁴²⁰ Buharî, Cihâd, 24; Farzu’l-Humus, 19.

⁴²¹ Akif Köten, *Hz. Peygamber’in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahabiler*, Bursa, Vefa yayınları, t.y., s.9.

⁴²² Al-i İmran, 3/159; İslam her alanda itidali gözettiği gibi mizah ve gülme hususunda da itidali elden bırakmamış ve az gülünmesini tavsiye etmiştir. Bkz. Tevbe, 9/82.

⁴²³ Köten, *a.g.e.*, s.9; Detaylı bilgi için bkz. Yusuf Doğan, “Hz. Peygamber ve Mizah”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2004(Aralık), cilt: VIII/2, s.191-203; Ramazan Altınay, “İslâm Mizahının Ortaya Çıkışı ve İlk Örnekleri II”, *Nüsha*, Yıl 5(kış 2005), sy. 16, s.73-88.

⁴²⁴ Tirmizi, Birr, 36; Mizah ve tebessümün ne kadar ve nasıl olması gerektiği hususunda detaylı bilgi için bkz. Köten, *Hz. Peygamber’in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahabiler*, s. 11-14.

güzel olmamasına hatta son derece çirkin bir adam olmasına rağmen Hz. Peygamber onu çok severdi. Zâhir zaman zaman pazara gelip yetiştirdiği malları satardı. Yine bir gün pazarda, çölden getirdiği malları satarken Hz. Peygamber sessizce ona yaklaştı ve sıkıca sarıldı. Zâhir arkasına dönüp bakamıyordu ama “beni tutan hemen serbest bıraksın” diyordu. Göz ucuyla arkaya bakmayı başardığında kendisine sarılanın Hz. Peygamber olduğunu gördü ve sırtını onun göğsüne daha fazla dayamaya başladı. Hz. Peygamber, Zâhir’in mutlu halini görünce “bu köleyi benden kim satın almak ister?” diyerek mizaha devam etti. Bunu duyan Zâhir, hüzünlü bir ses tonuyla “ey Allah’ın Rasulü! O halde beni değersiz bulursun” dedi. Hz. Peygamber, Zâhir’in mahzun halini görünce “Allah katında sen değersiz değilsin. O’nun katında değer yüksektir.” buyurdu.⁴²⁵ Hz. Peygamber, Zâhir’e “sen çölde yetiştirdiğin malları bize satarsın, biz de senin ihtiyaçlarını tedarik ederiz” dememiş, bunun yerine mizahi bir ifade olan “sen bizim çölümüzsün, biz de senin şehriniz” sözünü tercih etmiştir. Böylelikle Hz. Peygamber kendilerini bir tarafa, Zâhir’i de diğer tarafa koyarak ona iltifat etmiştir. Allah Rasulü’nün (sav) pazarda Zâhir’e arkadan sarılmak suretiyle şakalaşması aradaki ünsiyet ve dostluğu pekiştiren bir mizahtır.

Bir bedevi, Hz. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Beni bir deveye bindir.” dedi. Bedevinin biraz neşeli halini gören Hz. Peygamber “ben seni devenin yavrusuna bindireceğim” diyerek bedeviye mizahta bulundu. Hz. Peygamber’in bu sözü karşısında zihni karışan bedevi “ey Allah’ın Rasulü! Ben deve yavrusunu ne edeyim! Ona binilmez ki!” diyerek şaşkınlığını ifade etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber meselenin aslının mizah olduğunu “deveyi deveden başka bir şey mi doğurur!” şeklinde bedeviye izah etti.⁴²⁶

Yine bir bedevi, Ramazan ayında saçını başını yolarak Hz. Peygamber’e geldi “ben yandım, bittim” demeye başladı. Hz. Peygamber “seni yakan şey nedir?” diye sorduğunda bedevi, oruçlu iken unutması sebebiyle hanımıyla ilişkiye girdiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bedeviye sırasıyla ‘bir köle azâd etmeye, peş peşe iki ay oruç tutmaya veya altmış yoksulu doyurmaya’ gücünün olup olmadığını sordu. Bedevi bunların hiçbirine gücünün olmadığını söyledi. Aradan fazla geçmedi ki Allah Rasulü’ne (sav) içi hurma dolu bir sepet geldi. Hz. Peygamber sepeti eline aldı ve

⁴²⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, 90; İbn Hamza, *a.g.e.*, C.II, s.51.

⁴²⁶ Ebû Davûd, Edeb, 84; İbn Ahmed, *Müsned*, XXI, 323.

kinayeli bir ifade ile “yanan adam nerede?” diye sordu. Adam O’nun (sav) huzuruna gelince Hz. Peygamber “al bunu tasadduk et!” dedi. Hz. Peygamber’in bu emrine, bedevi “vallahi Medine’nin bu iki taşlığı arasında benim ailemden daha fakirini bulamazsın” şeklinde nüktevârî bir cevap verdi. Bedevinin bu cevabı Hz. Peygamber’in o kadar hoşuna gitti ki dişleri görülecek şekilde güldü ve “tamam öyleyse, bunu götür ailene yedir” buyurdu.⁴²⁷ Hz. Peygamber burada bedeviye “yanan kişi nerede?” şeklinde kinayeli bir ifade kullanmıştır. Konuşmanın ilerleyen kısımlarında ise bedevi, Hz. Peygamber’e “Medine’nin bu iki taşlığı arasında benden daha fakirini bulamazsın” diyerek O’nu (sav) güldürmüştür.

Hz. Peygamber zaman zaman kendisine yapılan kabalıklara mizah süsü vermek için de gülmüştür. Nitekim Allah Rasulü’nden bir şeyler istemek için gelen bir bedevi O’nun (sav) Necrân kumaşından mamul ve kenarları kalın olan elbisesini o kadar sert çekti ki Hz. Peygamber’in boynu kıpkırmızı oldu. Enes b. Mâlik ise bu harekete çok şaşırılmış ve Hz. Peygamber’in boynundaki kızarıklığa bakakalmıştı. Hz. Peygamber ona bir yaptırım da bulunmadığı gibi olaya mizah boyutu vermek suretiyle gerginliği dostluğa çevirmeye çalıştı ve ihtiyacının karşılanmasını emretti.⁴²⁸

Hz. Peygamber’in hayatında çok önemli bir takım olayların yanı sıra küçük ama dikkati nazardan kaçmaması gereken sahneler de yer almıştır. Hz. Peygamber’in Adbâ adında yarışta geçilemeyen dişi bir binek devesi vardı. O güne kadar Adbâ’yı hiçbir deve geçememişti. Ama bir gün genç bir yük devesi üzerinde bir bedevi çıkageldi ve gerçekleştirilen müsabakada bedevinin devesi Adbâ’yı geçti. Bu durum sahabeye ağır geldi ve “Adbâ yenildi” diyerek şaşkınlıklarını ifade ettiler. Onların bu halini gören Hz. Peygamber ‘Dünyada yükselttiği her şeyi indirmek Allah’ın bir kanunudur.’ buyurdu.”⁴²⁹ Hz. Peygamber, kendisiyle yarışmak isteyen bedevi karşısında hiçbir

⁴²⁷ Buharî, Savm, 29; Hudûd, 26; Müslim, Sıyâm, 81(2595)- 85(2601), 87(2603); İbn Mâce, Sıyâm, 14; Hadisin başka bir rivayeti için bkz. Buharî, Savm, 30, 31; Hibe, 20; Nafakât, 13; Edeb, 68, 95; Kefarâtü’l-Eymân, 2- 4.

⁴²⁸ Buharî, Farzu’l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430).

⁴²⁹ Buharî, Cihâd,59; Rikâk, 38; Ebû Davûd, Edeb, 8; Nesâî, Hayl, 14, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 68; Hz. Peygamber’in meşhur devesi Adbâ ile yarışmasının mizahi ve şakavari bir sahne içermesinin yanı sıra duygusal bir sahne de içermektedir. Nitekim Hz. Peygamber’i son derece seven sahabenin muhabbetleri, O’nun (s.a.) devesini de mutlak manada sevmeye varmıştı. İşte bundan dolayı Adbâ’nın yarışı kaybetmesi hadisesi onlara o kadar ağır geldi ki bu durum yüzlerine de yansdı. Hepsi “ya Rasulallah! Adbâ yenildi!” demeye başladılar. Onlara göre Adbâ yenilmezdi, o bir peygamber devesiydi sonuçta. Ayrıca bkz. Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.70.

gurura kapılmadan onun teklifini kabul etti ve yenilginin neticesinde ise büyük bir tevazu örneği sergilemiştir.

E- BAZI DAVRANIŞLARINI TAKDİR ETMESİ

Hız. Peygamber, bedevilerin söyledikleri güzel sözleri tasdik ve yaptıkları güzel davranışları da takdir etmiştir. Bir gün Hız. Peygamber, yanındaki insanlarla birlikte mescitte otururken üç kişi geldi. İçlerinden biri halkada bir boşluk bulup oturdu, bir diğeri de arkalara oturdu. Üçüncü şahıs ise, halkada boş yer olmadığını görünce içeri girmeden çekip gitti. Allah Rasulü (sav) konuşmasını bitirince “size bu üç kişinin durumunu haber vereyim! Biri Allah’a sığındı, Allah da onu sığındırdı. Diğeri sıkıntı vermekten hayâ etti, Allah da ondan hayâ etti. Ama diğeri Allah’tan yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi.” buyurdu.⁴³⁰ Böylelikle Hız. Peygamber, mescide oturan iki kişinin hal ve hareketlerinden memnun kaldığını, diğerinin ise kibirlenerek mescidi terk ettiğini ve bu sebepten de Allah’ın kendisini terk edeceğini ifade etmiştir.

Bir bedevi zırhını kuşanmış bir halde Hız. Peygamber’in huzuruna geldi ve “savaşayım mı yoksa, Müslüman mı olayım?” dedi. Hız. Peygamber, bedevinin iştiağını görünce “önce Müslüman ol, sonra savaş” buyurdu. Bedevi Müslüman oldu ve hemen savaşa iştirak etti. Aradan fazla geçmeden bedevi şehid oldu. Bunun üzerine Hız. Peygamber “az çalıştı velakin çok kazandı.” buyurdu.⁴³¹

Çölden gelen bir bedevi Müslüman oldu ve Hız. Peygamber’e hicret etmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, adamı sahabeden birine teslim etti. Aradan fazla geçmedi ki muharebenin birinci bölümünden elde edilen ganimetler pay edildi. Mezkûr bedevi bu esnada develeri güdüyordu. Bedevi ganimet taksim mekânına geldiğinde kendine hissesi gösterilince “bu nedir?” diye sordu. Sahabe, Hız. Peygamber’in ona da pay ayırdığını söylediler. Bedevi ganimeti hemen reddederek Hız. Peygamber’in yanına vardı ve elini kaldırıp gırtlığını göstererek “Ben bunun için Müslüman olmadım. Müslüman oldum ki tam şuradan bir ok yiyeyim de cennete gireyim.” dedi. Sonra savaş tekrar başladı ve bedevi hemen muharebeye daldı. Daha yeni savaşımaya başlamıştı ki bedevi, boğazına saplanan bir okla şehit düştü. Sırtlanıp Hız. Peygamber’in huzuruna getirildiğinde “bu o mudur?” diye sordu. Sahabe “evet

⁴³⁰ Buhârî, İlim, 8; Salât, 84; Müslim, Selâm, 26(5681); Muvatta, Selâmet, 4.

⁴³¹ Buhârî, Cihâd, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 533; ibn Hamza, *a.g.e.*, C.III, s.29.

odur” deyince Hz. Peygamber “o bu sözünde doğru söyledi, Allah da onu doğruladı” diyerek onu tasdik etti. Hz. Peygamber bedevinin cenaze namazını kılınca “Allah’ım senin bu kulun muhacir olarak yola çıktı ve şehîd düştü. Ben de buna şahitlik ederim” buyurdu.⁴³²

Hz. Peygamber, kavmini temsilen gelen Dımâm’ın İslam’ın beş şartını tasdik etmesini ve kalkıp giderken de “bundan eksikliğini de fazlasını da yapmam” demesini beğenmiş ve “eğer doğru söylüyorsa cennete girecektir” diyerek onu tasdik etmiştir.⁴³³ Hz. Peygamber, zaman zaman Ramazan Hilâl’ini gördüklerini söyleyen bedevilerin şehadetlerini de kabul etmiştir.⁴³⁴

F- ONLARA KIZMASI

Hz. Peygamber, bir insan olması hasebiyle zaman zaman öfkelenmiştir. Ama O’nun (sav) öfkesi, kızmayı içerdiği gibi kızdığı kişi veya kişiler için hayır duayı da içermiştir. Yine Hz. Peygamber, kendisi için kızmamış ve kızdığı konuların kahir ekseriyeti dinin özüne taalluk eden⁴³⁵ veya muhataptaki kabalık veya cehaletten kaynaklanan hususlarda olmuştur. Hz. Peygamber, kızmada da bir denge gözetmiştir. Yumuşak huyluluğun fayda vermediği zamanlar kızmış ama O (sav) bu kızmalarında bazen rahmet ifadelerine de yer vermiştir. Bununla birlikte Allah ve kul hakkına taalluk eden hususlarda ise muhataplarını cehennemle müjdelemiştir.

Bir gün Hz. Peygamber’in ashabıyla birlikte mescitte olduğu bir esnada bir bedevi çıkageldi ve “benim kırmızı devemi göreniniz var mı?” diyerek mescitte bağırıma başladı. İnsanlar hepsi o tarafa bakmaya başladı. Mescidin düzeninin bozulduğunu gören Hz. Peygamber hemen müdahale ederek “onu bulamaz ol inşallah! Mescitler bu gayeler için bina edilmedi!” diyerek adamı azarladı.⁴³⁶ Yine bir bedevi, Hz. Peygamber’e buluntu malın hükmünü sorduğunda Allah Rasulü (sav) “onun bağına,

⁴³² Nesâî, Cenâiz, 61.

⁴³³ Buhârî, İlim, 6; Ebû Davûd, Salât, 23; Nesâî, Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetü’s-salavât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; Ayrıca bkz. Buhârî, İmân, 34; Savm, 1; Hiyel 3; Müslim, imân, 8(100), 9(101); Ebû Davûd, Salât, 1; Nesâî, Salât, 4; Nesâî, Sıyâm, 1; İmân, 23; İmâm Mâlik, Muvatta, Kasru’s-salât fi’s-sefer, 97.

⁴³⁴ Ebû Davûd, Sıyâm, 14; Tirmizî, Savm, 7; Nesâî, Sıyâm, 8; İbn Mâce, Sıyâm, 6; Dârimî, Savm, 6; Bir diğer örnek için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 120.

⁴³⁵ Hz. Peygamber, Allah’ın yasakları çiğnendiğinde öç almıştır. Bkz. Buhârî, Menâkıb, 23; Edeb, 80; Müslim, Fezâil, 77; Ebû Davud, Edeb, 4; Muvatta, Hüsnü’l-Huluk, 2.

⁴³⁶ Müslim, Mesâcid, 80(1262), 81(1263-1264); Nesâî, Mesâcid, 25; İbn Mâce, Mesâcid, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 151.

yularını koru! Sonra bir yıl ilan et. Sahibi gelirse verirsin, gelmezse tasarrufta bulunabilirsin.” dedi. Sonra adam yitik koyunun hükmünü sordu. Hz. Peygamber “onu al. Zira o ya senin ya Müslüman kardeşinin ve yahut kurdundur” dedi. Aradan fazla geçmemiştir ki adam boşboğazlık ederek “peki yitik deve hakkında ne dersin?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber o kadar sinirlendi ki yüzü kıpkırmızı oldu ve bedeviye “ondan sana ne ki! Su tulumu ve çarığı yanında. Sahibi onu buluncaya kadar suya gider suyunu içer, ağaçlardan da istifade eder.” diyerek bedeviyi azarladı.⁴³⁷

Bir başka seferinde yine bir bedevi Hz. Peygamber’in kızmasına sebep oldu. Zira Hz. Peygamber, Mekke’nin fethine kadar hicreti zorunlu tutmuştu. Hicret’in farz olduğu bir esnada gelerek biat eden mezkûr bedevi bir süre sonra içindeki çöl sevdasının galebe çalması sebebiyle çölüne dönmek istedi. Hz. Peygamber, adamı isteğinden üçüncü defa da çevirince bedevi O’nu (sav) dinlemeyip çekip gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bedevinin bu davranışına çok kızdı ve “Medine demirci körüğü gibidir. Kirlisini atar, temiz olanını da orada tertemiz bırakır.” buyurdu.⁴³⁸

Bir bedevi, Hz. Peygamber’e gelerek O’nun (sav) kalın kumaştan mamul elbisesinden sert bir şekilde tutarak “sizin bu arkadaşınız yoksul kişileri yüceltmek, toplumda değerli kişileri de alçaltmak istiyor” diye bağırmağa başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sinirli bir şekilde kalkarak bedevinin elindeki elbisesini de çekip aldıktan sonra “sen akli başında birine benzemiyorsun” dedi. Hz. Peygamber o kadar sinirlenmişti ki dönüp oturmasına rağmen hala üstünden atamadığından öfkesinin geçmesi için Hz. Nuh’un iki oğluna vasiyetini anlatmaya başladı.⁴³⁹

Hz. Peygamber zaman zaman bedevilerin kibirli halleri sebebiyle de öfkelenmiştir. Bir gün Hz. Peygamber, yanında yemek yiyen bedevinin yemek yerken sol elini kullandığını gördü ve “sağ elinle ye!” dedi. Bedevi ise sağ eliyle yemek yiyemediğini söyleyince bedevinin bunu kibirden dolayı yaptığını bilen Hz. Peygamber ise “yiyemez ol” diye beddua etti. Bunun üzerine adam eline kaldıramaz oldu.⁴⁴⁰ Yine bir başka bedevi diğer iki arkadaşıyla birlikte mescide geldi. Ama arkadaşlarından biri

⁴³⁷ Buhârî, İlim, 28; İstikrâz ve’ d- duyûn, 12; Lukata, 2- 4, 9, 11, Talâk, 22; Edeb, 75; Lukata, 2(4499), 3(4500), 7(4504); Ebû Davûd, Lukata, 1; Tirmizî, Ahkâm, 35; İbn Mâce, Lukata, 1; Muvatta, Ekziyye, 46.

⁴³⁸ Bkz. Buhârî, Fedâilu’l-Medine, 10; Ahkâm, 45, 47, 50; İ’tisâm, 16; Tirmizî, Menâkıb, 67; Nesâî, Bey’at; Ayrıca bkz. İbn Hamza, *el-Beyân ve’ t-Ta’rif fi Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’ş-Şerîf*, C.II, s.98.

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 670.

⁴⁴⁰ Müslim, Eşribe, 102(5259); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 21.

halkada boş yere, diğeri de arkalarına oturmasına rağmen kendisi arkalara oturmayı kendine yakıştıramadığından gururlanıp orayı terk etti. Olayı müşahede eden Hz. Peygamber'in yüz ifadesi değişti ve konuşmasını bitirir bitirmez "o kişi Allah'ı terk etti, Allah da onu terk etti" buyurdu.⁴⁴¹

Bir gün Hz. Peygamber, kendisine genç bir deve hediye eden bedeviye mukabele olarak altı genç deve hediye etti. Ama bedevi buna rağmen memnun kalmadı ve memnuniyetsizliğini ifade etti. Bedevinin bu davranışını haber alan Allah Rasulü (sav) önce Allah'ı hamd ü senâ etti ve "falanca bana bir deve hediye etti. Ben de ona mukabil altı genç deve hediye ettim. Ama o buna rağmen memnun olmamış. İşte bundan dolayı bu günden sonra Kureyşliler, Ensariler, Sakifliler ve Devsliler dışında kimseden hediye almamaya azmettim" buyurdu.⁴⁴² Bedevinin aç gözlülüğü ve Hz. Peygamber'in cömertliğine vefâ göstermemesi Hz. Peygamber'in bu kararı almasına sebep olmuştur. Bir bedevi, Hz. Peygamber işe birlikte Hayber muharebesine iştirak etti. Ama savaştan elde ettiği iki dinarı, abasının altına koyarak üzerini de dikti. Bir müddet sonra adam savaşta öldürüldü ve sahabe, adamın sakladığı iki dinarı buldu ve bedevinin yaptığını Hz. Peygamber'e aktardılar. Hz. Peygamber ise bedevinin çaldığı dinarlarla dağlanacağını haber verdi.⁴⁴³

G- KABALIKLARINA KARŞI SAHABENİN TEPKİSİ

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleriyle en güzel örnek olduğu gibi⁴⁴⁴ sahabe de O'nun (s.a.) terbiyesinden ve eşsiz eğitiminden geçen en hayırlı nesil olmuştur. Onlar Hz. Peygamber ile beraber olmuş ve Rasulullah'ın sevgisini kazanmışlardır. Onlar da bu sevgiye bir mukabele olarak Hz. Peygamber'i kendilerine tercih etmişlerdir. Sahabenin Hz. Peygamber'e karşı sevgisinin boyutlarını ortaya koyması açısından O'nunla (sav) Hz. Ömer arasında cereyan eden bir diyalog son derece önemlidir: Bir defasında Hz. Ömer "ey Allah'ın Rasulü! Seni, kendim hariç her şeyden çok seviyorum" dedi. Hz. Peygamber "olmadı ey Ömer! Beni kendi canından da çok sevmedikçe gerçek mümin olamazsın" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer "seni canımdan da fazla seviyorum" diye karşılık verdi. Hz. Ömer'in bu cevabından hoşlanan Hz. Peygamber "işte şimdi oldu ey

⁴⁴¹ Buhârî, İlim, 8; Salât, 84; Müslim, Selâm, 26(5681); Muvatta, Selâmet, 4.

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 295.

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 308.

⁴⁴⁴ Ahzâb 33/21.

Ömer!” buyurdu.⁴⁴⁵ Hz. Peygamber’i bu derece seven sahabe, O’na (sav) karşı bir kabalık yapıldığında dahi bazen Hz. Peygamber’in tavrını beklemeden derhal müdahale etmek istemişlerdir.

Bir seferinde Hz. Peygamber, badiyeden Sevâ b. Kays isimli bir zattan at satın almış ve ücretini evde vermek üzere anlaşmıştı. Hz. Peygamber, adamın parasını bir an önce vermek için önden acele ile gidiyor, bedevi de yavaş yavaş O’nun (sav) peşinden geliyordu. Arada belli bir mesafe hâsıl olmuştu ki bu esnada sahabeden iki-üç kişi, bedeviyi atla giderken gördüler ve Hz. Peygamber’in atı satın aldığını bilmediklerinden bedeviyle pazarlığa giriştiler. Onların bedeviye söyledikleri fiyat, Hz. Peygamber’in vereceğinden daha fazla olduğundan bedevinin caymasına kâfi geldi. Bedevi hemen “bu atı satın alacaksan al! Değilse başkasına satacağım” diye bağırdı. Hz. Peygamber içeriden bedevinin sesini işitir işitmez derhal dışarı çıktı ve “Ben bu atı zaten senden satın almıştım ya!” dedi. Hz. Peygamber ısrar etti ve “Hayır sen de iyi biliyorsun ki ben bu atı senden satın aldım” dedi. Bu tartışma üzerine etrafa toplanan insanlar da Hz. Peygamber’in durumu nasıl çözeceğini merak ediyorlardı. Bedevi, Hz. Peygamber’e atı satmadığını ve iki şahit getirmesini söyledi. Bu olayı gören kimi sahabiler hemen bedevinin üzerine giderek “yazıklar olsun sana! Sen kiminle konuştuğunu biliyor musun? Allah Rasulü haktan başka bir şey söylemez” diyerek onu kınamaya ve vazgeçirmeye çalıştılar. Ama bedevi inadında ısrar ediyordu. Tam bu sırada Huzeyme ileri atılarak “ben sizin onu satın aldığınıza şahitlik ederim” dedi. Huzeyme’nin teslimiyetini gören Allah Rasulü (sav) “ya Huzeyme! Sen ne ile şahadet ediyorsun? Hâlbuki sen pazarlık esnasında bulunmuyordun?” dedi. Huzeyme ise “getirmiş olduğun hakikatleri tasdik etmemle ey Allah’ın Rasulü! İşte bununla şahadet ediyorum” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Huzeyme’nin züşşehadeteyn olduğunu “Huzeyme kimin için şahitlik ederse onun şahadeti iki kişi yerine geçer” diyerek belirtti.⁴⁴⁶ Bu olayda Hz. Peygamber’in etrafında olan ashâb, hemen bedeviye müdahale ederek “sen kiminle konuştuğunu biliyor musun?” diye kızdılar. Bedevinin inadından vazgeçmediğini ve Hz. Peygamber’i zor durumda gören Huzeyme hemen ileri atılarak “ben sana şahitlik ederim” diyerek teslimiyetini göstermiştir. Başka bir defasında ise Hz. Peygamber, bir bedeviden bir deve satın aldı ve parasını evde vermek üzere anlaşmıştı. Hz. Peygamber

⁴⁴⁵ Buhârî, Fedâilü’l-Ashâb, 6.

⁴⁴⁶ Ebû Davûd, Kazâ, 20; Nesâî, Buyû’, 81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 205.

eve geldiğinde bedevi ile anlaştığı miktarı denkleştiremeyince bedevi, hakaretâmiz sözler sarf etmeye başladı. Bedevinin saygısızlığını gören sahabe daha fazla dayanamayarak onun üzerine yürüdüler ve “sen kiminle konuştuğunu biliyor musun?” dediler. Tam müdahale edecekleri esnada Allah Rasulü (sav) onlara engel oldu ve “hak sahibinin hakkını istemeye hakkı vardır” buyurdu.⁴⁴⁷

Bir takım bedeviler muhtelif zamanlarda ve mekânlarda Hz. Peygamber’den bir takım şeyler istemek için O’na (sav) geldiler. Bunların büyük kısmı arzı hacet ederken veya bir şeyler isterken O’na (sav) karşı kaba ve sert davrandılar. Yine bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek “benim şu iki devemin üstüne yük yükle! Zaten babanın malından vermiyorsun ya!” dedi. Bedevinin sözleri Hz. Peygamber’i o kadar kızdırdı ki yüzü kıpkırmızı oldu. Hz. Peygamber’in bu halini ve bedevinin küstahlığını gören sahabe hemen bedeviye doğru hareket etmeye başladılar. Ashabın bedeviye doğru harekete geçtiğini gören Allah Rasulü (sav) “herkes olduğu yerde kalsın!” diye uyardı.⁴⁴⁸ Böylelikle Hz. Peygamber, ashaba yerinde müdahale ederek durumun vahim bir hal almasını önlemiş oldu. Buna benzer bir başka kabalıkta ise Hz. Peygamber, sahabenin bedeviye zarar vermesini ve yahut kalplerinde bedeviye karşı bir şeyin oluşmasını önlemek için bedeviye gülmüştür. Böylelikle olaya mizah süsü vermek istemiştir.⁴⁴⁹

Ashâb, bir gün Allah Rasulü (sav) ile birlikte mescitteyken bir bedevi çıkageldi ve mescidin ortasına durup işemeye başladı. Ashâb, bu manzara karşısında şaşırıldı ve hemen “Dur! Dur!” diyerek adamın üzerine yürümeye kalktılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber “kestirmeyin. Tamamlamasına izin verin!” diyerek onların bedeviye zarar vermesini engelledi.⁴⁵⁰

Sahabe, Hz. Peygamber’i sevdikleri gibi O’na (sav) ait olan ve O’nun (sav) sevdiği her şeyi severlerdi. Bunlardan biri de Hz. Peygamber’in Adbâ adındaki devesiydi. Medine halkı bu deveyi çok sever ve her zaman birinci olmasını isterlerdi.

⁴⁴⁷ Buharî, Vekâlet, 5, 6; İstikrâz ve’d-duyûn, 4, 6, 7, 13; Hibe, 23, 25; Nesâî, Buyû’, 64, İbn Mâce, Sadakât, 17; Mezkûr şahsın alacağını talep etmesinin son derece doğal olmasına rağmen usulüne aykırı talep etmesi sahabe-i kirâmı kızdırmış, hatta adama zarar vermeye bile sevk etmişti. Zira sahabe, hakikati itibariyle nezaketsizlik içermeyen ama muhataptan yani Hz. Peygamber’den ötürü kabalık görülen bu tarz davranışlara karşı müdahaleyi azmetmişlerdir. Bkz. Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.64, 77.

⁴⁴⁸ Ebû Davud, Edeb, 1; Nesâî, Kasâmet, 23, 24; Ayrıca bkz.Kavaklıoğlu, *a.g.m.*, s.63.

⁴⁴⁹ Bkz. Buharî, Farzu’l-humus, 19; Libâs, 18; Edeb, 68; Müslim, Zekât, 128(2429-2430).

⁴⁵⁰ Buhârî, Vudu’, 57, 58;Edeb, 35; Müslim, Tahâret, 98(659)-100(661); Nesâî, Tahâret, 45; İbn Mâce, Tahâret, 78; Muvatta, Tahâret, 113.

Adbâ, gerçekten de çok güçlü bir deveydi ve girdiği her müsabakada birinci oluyordu. Yine herkesin neşeli olduğu bir gün bir bedevi çıkageldi ve Hz. Peygamber’le müsabaka yapmak istediğini söyledi. Hz. Peygamber de adamın isteğini geri çevirmedi ve yarış yaptılar. Ama Adbâ bu sefer müsabakayı kaybetti. Bu durum sahabeye çok ağır geldi ve üzüldüler. Sahabenin mahzun ve kederli halini gören Allah Rasulü (sav) “dünyada yükselttiği her şeyi indirmek Allah’ın bir kanunudur.’ diyerek onları teselli etti.⁴⁵¹

Bu örneklerin yanı sıra, haddi zatında kabalık olmayan ama sahabenin kabalık olarak telakki ettikleri haller de vuku bulmuştur. Bir gün Hz. Peygamber ashabıyla birlikte yemek yerken kendisi sütü içtikten sonra sağındaki birisine verecekti. Ama ashâb, kadehin sahabenin büyüklerine verileceğini düşünüyordu. Bu esnada Hz. Peygamber’in sağında da bir bedevi bulunuyordu. Sahabe özellikle de Hz. Ömer, kadehin sol tarafta olan Hz. Ebubekir’e verilmesini istiyordu. Hz. Ömer, Allah Rasulü’nün (sav) dudağını kadehten çektiği esnada “ey Allah’ın Rasulü! Solunda Ebubekir var!” diyerek ona verilmesini istedi. Ama Hz. Peygamber, bunun makbul ve mendub bir kaide olmadığını “sağdakine, sonra onun sağındakine!” diyerek belirtti.⁴⁵²

Ashâbın, bazen bedevilerin sordukları güzel sorulara zamansız-yersiz sorulması sebebiyle tepki gösterdikleri de olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber bir gün sahabe ile birlikte iken bir bedevi çıkageldi ve “beni cennete sokacak bir amel söyle!” dedi. Bedevinin bu sorusunu duyan sahabe hemen “ne oluyor! Ne oluyor!” diyerek adamı kınamaya başladılar. Sahabenin bedeviyi azarladığını gören Hz. Peygamber onlara müdahale ederek “ihtiyacı var daha ne olsun!” şeklinde açıklamada bulundu.⁴⁵³

H- HZ. PEYGAMBER’İN AYNI SORUYA FARKLI CEVAP VERMESİ

HZ. PEYGAMBER, muhtelif zamanlarda ve mekânlarda kendisine aynı soruyu soran bedevilere bazen farklı cevap vermiştir. Böylelikle Allah Rasulü (sav) muhatabının durumunu göz önünde bulundurmuş ve İslam’ı hayatın her alanına taşımıştır. Nitekim iki bedevi Hz. Peygamber’e muhtelif zaman ve mekânda “insanların en hayırlısı kimdir?” diye soru sormuş; Allah Rasulü, onlardan birine “ömrü uzun olup ameli güzel

⁴⁵¹ Buharî, Cihâd,59; Rikâk, 38; Ebû Davûd, Edeb, 8; Nesâî, Hayl, 14, 16.

⁴⁵² Buharî, Mûsâkât, 1; Mûkâteb, 4; Eşribe, 14, 18; Müslim, Eşribe, 124(5289); Ebû Davud, Eşribe, 19; Tirmizî, Eşribe, 19; İbn Mâce, Eşribe, 22; ibn Hamza, *a.g.e.*, C.II, s.227.

⁴⁵³ Buharî, Zekât, 1; Edeb, 10; Nesâî, Salât, 10.

olandır”⁴⁵⁴ şeklinde cevap verirken, diğerine ise “malı ve canı ile Allah yolunda cihad eden veya insanların şerlerinden kaçarak تنها bir vadide rabbine ibadet eden kişi”⁴⁵⁵ şeklinde yanıt vermiştir.

Hız. Peygamber, özellikle de “yaptığımda cennete gireceğim bir amel söyle!” diyenlere farklı cevaplar vermiştir. Allah Rasulü (sav) böylelikle cennete sokacak amellerin çok olduğunu, belli bir sayı ile mahsur olmadığını vurgulamak istemiştir. O(sav) kendisine bu soruyu yönelten birisine “Allah’a ibadet etmen, namazı kılman, zekâtı vermen...” demiş,⁴⁵⁶ bir başkasına “köle azâd etmen, sütü bol olan koyunu istifade etmesi için birisine vermen...” şeklinde cevap vermiş,⁴⁵⁷ bir diğerine ise “dilin her an Allah’ı ansın!” buyurmuştur.⁴⁵⁸

İ-HZ. PEYGAMBER’İN SORULANDAN FAZLA CEVAP VERMESİ

Hız. Peygamber zaman zaman muhatabının sorduğu soruyla doğrudan alakalı yani birbirinin lazım ve melzumu olan konularda, kendisine sorulan soruya cevap vermekle iktifa etmemiş; aksine muhatabın zihnine başka soruların gelmesini önlemek için ek açıklamalarda da bulunmuştur. Örneğin Medine’nin dışından gelen bir adam, Hız. Peygamber’e gelerek “ey Allah’ın Rasulü! Bizler zaman zaman denize açılıyor. Ama yanımızda suyumuz az oluyor. Şayet yanımızdaki sudan abdest alırsak susuzlukla karşı karşıya kalıyoruz. Deniz suyundan abdest alalım mı?” diye sordu. Hız. Peygamber ise muhatabına “denizin suyu temizdir, ölüsü de helaldir” diye yanıt verdi.⁴⁵⁹ Eğer Hız. Peygamber muhatabının sorusuna cevapla yetinseydi muhatabın zihninde başka sorular oluşacaktı. Ama Allah Rasulü (sav) açıklayıcı olması için “ölüsü de helaldir” şeklinde önemli bir ek bilgi vermiştir.

⁴⁵⁴ Tirmizî, Zühd, 21.

⁴⁵⁵ Buharî, Cihâd, 2; Rikâk, 34.

⁴⁵⁶ Buharî, İstiskâ, 6; Cum’a, 34, 12, 14; Menâkıb, 25; Edeb, 68; Daavât, 24; Müslim, İstiskâ, 8(2078), 9(2079), 10(2080), 11(2081), 12(2082),

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 600.

⁴⁵⁸ Tirmizî, Da’âvât, 4; İbn Mâce, Edeb, 53; Bir başka rivayette ise “yaptığımda sevap kazanacağım bir amel söyle!” diye soru soran bedeviye Hız. Peygamber “Müslümanların yolundan eziyeti kaldır” demiştir. Bkz. İbn Mâce, Edeb, 7.

⁴⁵⁹ Ebû Davûd, Tahâret, 41; Tirmizî, Tahâret, 52; Nesâî, Tahâret, 47; Miyâh, 4; İbn Mâce, Tahâret, 38; İmâm Mâlik, Muvatta, Tahâret, 12; Dârimî, Sayd, 6; Ayrıca bkz. Dârimî, Tahâret, 53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HEYETLER VE ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

I- HEYETLERE GENEL BİR BAKIŞ

Hız. Peygamber'e gelen heyetleri ifade etmek için "الوفد /vefd" ve çoğulu "الوفود / el-vüfûd" kelimeleri kullanılmıştır. Heyet, delege manasına gelen pek çok kelime olmasına rağmen bu kelimenin tercih edilmesinin en önemli sebebi, bu kelimenin 'saygın kişilerin huzuruna girmeyi' ifade etmesidir.⁴⁶⁰ Mecazî olarak ise bir devlet reisi olan Allah Resulü'nün huzuruna gelerek müşerref olmayı, bu şereften mahrum kalanlara üstünlüğü zımnen ifade etmektedir.

Hız. Peygamber uzun bir uğraş verip Kureyş'in tüm çabalarını boşa çıkartmayı başardıktan sonra arap kabileleri, dört bir taraftan Kur'an-ı Kerim'in "Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğün vakit..."⁴⁶¹ şeklinde ifade ettiği gibi akın akın Medine'ye gelmeye başlamışlardır. Özellikle Hız. Peygamber'in Tebuk Gazvesi'nden dönüşü ve Sakif kabilesinin Müslüman olmasıyla eş zamanlı olan bu dönem hicrî dokuzuncu yılda gerçekleşmiş ve bu zaman dilimi "سنة الوفود /senetü'l-vüfûd" veya "عام الوفود / âmu'l-vüfûd" olarak anılmıştır. Değişik bölgelerden pek çok farklı kabileyi ve dini temsilen gelen bu şahıs ve heyetlerin aynı zamanda o günün şartlarında bir çeşit diplomatik görev yüklendikleri de anlaşılmaktadır.⁴⁶²

A- HEYETLER İÇİN HAZIRLIK

Hız. Peygamber, heyetleri yani diplomatik misafirlerini karşılamada azami derecede hassas olmuş, bu davet sürecinde oldukça güzel ve yeni elbiselerini

⁴⁶⁰ Örneğin deve kervanının veya kuş sürüsünün en önünde hareket edenler için bu kelime kullanıldığı gibi; yerin yüksek ve tümsek kısımları için de bu kelime ve türevleri kullanılmaktadır. Bkz. Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, thk. Mecmu'atün mine'l-muhakkikîn, XL, C.IX, y.y., Dâru'l-Hidâye, t.y., s.315; Detaylı bilgi için bkz. Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, 5.B., İstanbul, İnsan yay., 2014 s. 902-904.

⁴⁶¹ Nasr 110/3; Arap insanın hayatında önemli bir takım olaylar çok büyük etkiye sahip olmuş hatta çoğu zaman da bu olaylar sebebiyle söz konusu sene tarihe geçmiş ve anılagelmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Nuseyr Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdğış, "Vüfûdü'l-Arab ile'l-Medine ve Mevkifü'r-Resulî's-Siyâsî minhâ", *Mecelletü Câmiati Tikrit*, c:15, sy:5, Haziran 2008, ss.1-28, s.1.

⁴⁶² İsmail Lütfi Çakan, *İslamî Yapılanmada Siret ve Sünnet*, İstanbul İFAV, 2010, s.144; Mekke'nin fethi ile birlikte kitleler halinde Müslüman olan bu insanları Kar'an'ı Kerim "Allah'ın yardımı ve zaferi geldiğinde ve insanların Allah'ın dinine bölük bölük girdiklerini gördüğünde, Artık Rabbini hamd ile tesbih et ve bağışlamasını dile! Muhakkak ki O, çok bağışlayandır" şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Nasr 110/1-3; Senetü'l-Vüfûd hakkında bkz. Ekrem Ziya Umeri, *Medine Toplumunu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul, Risale, 2007, s.367-378.

kuşanmıştır. Hatta zaman zaman sahabiler de bu durumu fark etmiş, satılmakta olan yeni bir elbise gördüklerinde alıp giymesi için hemen Allah'ın Elçisi'ne haber vermişlerdir. Örneğin bir gün Hz. Ömer, mescidin kapısında çizgili ipekten dokunmuş bir elbisenin satıldığını görünce “Ey Allah'ın Rasulü! Bundan alsan da Cuma günleri ile heyetlerin geldiği zamanlarda giysen!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “bunu dünyadan nasibi olmayanlar giyer”⁴⁶³ diyerek elbisenin ipekten mamul olmasına binaen bu teklifi kabul etmemiştir.

Allah Rasulü, heyetler için kıyafet seçimine dikkat eder, onları karşılarken en güzel elbiselerini giyer, ashabından da bu konuda benzer tutum içinde olmalarını isterdi. Örneğin Kinde heyeti kendisine geldiğinde (10/631) O'nun(s.a.), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in üzerlerinde Yemen dokuması bir takım elbise vardı.⁴⁶⁴ Yine Murâd heyeti Ferve b. Müseyk liderliğinde geldiğinde (10/631) Allah'ın Elçisi'nin üzerinde en güzel elbisesi vardı.⁴⁶⁵

Hz. Peygamber, çok farklı amaçlarla -ekserisi ihtidâ amacıyla- kendisine gelen heyetleri en güzel şekilde karşılamış, onları ilk karşılamadan itibaren etkisi altına almayı başarmıştır. Nitekim İslam hakkında bilgi almak maksadı ve arzusuyla gelen bu insanlar, Hz. Peygamber'in şahsında gördükleri İslam'dan etkilenmiş, kısa bir süre içerisinde başka sebeplerin de etkisiyle pek çoğu Müslüman olmuştur.

B- HEYETLERİN KALDIKLARI YERLER

İslam dini hakkında bilgi almak veya başka amaçlarla⁴⁶⁶ Hz. Peygamber'e pek çok heyet gelmiş, bu durum da onların nerelerde kalacağı sorusunu gündeme getirmişti. Öncelikle Medine'ye varan elçiler orada akrabaları varsa onlarla kalmışlardır.⁴⁶⁷ Bunun dışında Medine'de yakınları bulunmayanlar ise Allah Resulü'nün misafirlik için

⁴⁶³ Bkz. Buharî, Cum'a, 7; 'ideyn, 1; Buyû', 40; Hibe, 27, 29; Cihad, 177; Edeb, 9; Müslim, Libâs, 6(5401-5402), 7(5403), 8(5404-5405), 9(5406); Ebû Davûd, Salât, 212, 213; Nesâî, Cum'a, 11; Salâtu'l-'ideyn, 5; Nesâî, Zînet, 83, 85; Buharî bu konu hakkında 'heyetler için süslenme bâbı' başlıklı bir bâb açmıştır. Bkz. Libâs, 30; Yine Buharî ilgili hadisi 'heyetler için güzel olan-süslenen kişi hakkında' başlıklı bir bâbta da el almıştır. Bkz. Buharî, Edeb, 66.

⁴⁶⁴ İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I-VIII, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, C.IV, Beyrut, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1990, s.258; Kamacı, *a.g.e.*, s.393; Ayrıca bkz. İbn Hamza, *a.g.e.*, C.I, s.97.

⁴⁶⁵ İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân, *es-Sikât*, I-IX, C.II, I.B., Haydarâbâd, Hindistan, Dâiretü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1973, s.118.

⁴⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz. Nuseyr Behçet Fâdıl, “*Vüfûdü'l-Arab ile'l-Medine ve Mevkifü'r-Resulî's-Siyâsî minhâ*”, 3-6.

⁴⁶⁷ Rûveyfî b. Sabit mensup olduğu kabilesinin gönderdiği Belî heyetini (9/630) Benî Cedîle'deki evinde ağırlamıştı. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.249.

görevlendirdiği bir sahabînin evinde veya Mescid'in avlusuna kurulan çadırlarda kalmışlardır.⁴⁶⁸ Medine'ye gelen elçiler, bu vesileyle Müslümanların namaz kılmalarını, mescitte yaptıkları ibadetleri müşahede ederek İslam'a meyilleri daha da artmıştır.⁴⁶⁹

Yedi kişiden oluşan Selâmân heyeti Medine'ye vardıklarında(10/632) Hz. Peygamber'i bir cenazeye iştirak etmek üzereyken bulmuş ve hemen kendilerini tanıtip Müslüman olduklarını söylemişlerdir. Allah'ın Elçisi de hizmetçisi Sevbân'a "Heyetlerin ağırlandığı yerde onları ağırla!" diye talimat vermiş, Sevbân da onları, Remle bnt. Hâris'in etrafı hurmalık olan evine götürmüştür. Arap heyetleri Medine'ye geldiklerinde genellikle bu evde ağırlanmışlardır.⁴⁷⁰ Onun evi diplomatik misafirlerin ağırlandığı "devlet konuk evi" konumunda olup bu fonksiyonunu Hz. Ebubekir döneminde de devam ettirmiştir.⁴⁷¹ Örneğin gelen heyetlerden Abdülkays (8/629),⁴⁷² Uzre (9/630),⁴⁷³ Kilâb (9/630),⁴⁷⁴ Muhârib (10/631),⁴⁷⁵ Havlân (10/631),⁴⁷⁶ Gassân (10/631),⁴⁷⁷ Rehâ (10/631),⁴⁷⁸ Naha' (11/632),⁴⁷⁹ heyetleri Remle bnt. Hâris'in evinde ağırlanmışlardır.

Misafirleri ağırlama görevini yürütenler arasında Beni Ezd heyetini (9/630) ağırlayan ensarın ileri gelenlerinden Ferve b. Amr'ın⁴⁸⁰ da önemli bir yeri bulunmaktadır. Ferve'nin evi de bir tür 'konuk evi' vazifesi görmektedir. Ayrıca Abdurahman b. Avf'ın Medine'deki 'ed-Dâru'l-kübrâ' diye meşhur evi de bir tür konuk evi mesabesindeydi. Bunun dışında Hz. Peygamber bazı heyetleri de Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evine göndermiştir.⁴⁸¹

⁴⁶⁸ Kamacı, , *a.g.e.*, s.361.

⁴⁶⁹ Hatta bir takım esirler, Müslümanların ibadetlerini görüp İslam'a meyilleri artsın diye mescide getirilmişlerdir. Örneğin Yemâm'de bulunan Benî Hanife'nin lideri Sümâme b. Üsâl, Kâbe'de yakalandığında mescide getirilip direğe bağlanmıştı. Bkz. Buhârî, Salât, 76, 82; Husumât, 7, 8; Megâzi, 71; Müslim, Cihâd, 59(4589), 60(4590); Ebû Davûd, Cihâd, 114; Nesâî, Mesâcid, 20.

⁴⁷⁰ Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.251; Kamacı, *a.g.e.*, s.353; Ayrıca bkz. Çakan, *a.g.e.*, s.145.

⁴⁷¹ Halil Abdülkerîm, *Devletü Yesrib: Besâir fî Âmi'l-Vüfûd ve Ahbârihi*, I.B., Kahire-Beyrut, Sînâ li'n-neşr, 1999, s.98; Çakan, *a.g.e.*, s.145; 264.

⁴⁷² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.239; Halil Abdülkerîm, *a.g.e.*, s.224-225.

⁴⁷³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.250; Halil Abdülkerîm, *a.g.e.*, s.246-247.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.228.

⁴⁷⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.227.

⁴⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I,s.245.

⁴⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.255.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.259.

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.260.

⁴⁸⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254; Kamacı, *a.g.e.*, s.356.

⁴⁸¹ Nizâr Ebâze, *fî Medîneti'r-Resûl*, s.409.

Hız. Peygamber, eşraftan olanlara zaman zaman özel ilgi göstermiş; örneğın Kinde meliklerinden ayrılıp Allah Rasulü'ne tabi olmak için Medine'ye gelen Ferve b. Müseyk, ensardan cömertliğıyle meşhur olan Sa'd b. 'Ubâde'nin evinde kalmıştır.⁴⁸² Hız. Peygamber, bunlardan bazılarını da evine davet etmiştir. Mesela İslam hakkında soru sormak için⁴⁸³ Tayy kabilesini temsilen Medine'ye gelen Adıyy b. Hâtım, Hız. Peygamber mescitte iken ona selam vermiş, kendini tanıtmış, Hız. Peygamber de onu evine davet etmiştir. Eve giderlerken Hız. Peygamber'in zayıf ve yaşlı bir kadına yardım ettiğini görmüş ve içinden "kesinlikle bu zat melik değildir" demiş; eve vardıklarında da Hız. Peygamber, Adıyy'yi içi hurma lifi doldurulmuş olan minderin üstüne oturtmuş kendisi de kuru yere oturmuştur. Bu durumu da müşahede eden Adıyy içinden ikinci bir defa "vallahı bu adam kral değildir" demiştir.⁴⁸⁴

Bunun dışında Benî Becîle'in Ukl ve Ureyne kolları geldiklerinde (6/627) Suffe'de kalmışlardır.⁴⁸⁵ Yine Sakif heyeti Medine'ye geldiğinde (9/630) mescidin avlusuna kurulan bir çadırda konaklamışlardır.⁴⁸⁶

Ağırlanma yerleri neresi olursa olsun gelen heyetlerin ağırlanması ile ilgili tüm detaylardan sorumlu kişi Bilâl'di.⁴⁸⁷ Hız. Peygamber, heyetleri karşılama ve uğurlama görevini, bunun yanında ayrılacakları vakit hediyelerin verilmesini Bilâl'e tevdi etmişti.

⁴⁸² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.247; a.e., C.VI, s.57; Heyetler, Medine'ye geldiklerinde genellikle Remle bnt. Hâris veya Mikdâd b. Amr gibi sahabilerin evinde konaklarken, Kinde krallarıyla irtibat hâlinde olan ve lüks bir yaşama sahip olan Ferve b. Müseyk farklı olarak, Hazrec'in lideri Sa'd b. Ubâde'nin evinde misafir edilmiştir. Zirâ Hız. Peygamber, Ferve'nin eski yaşamını göz önünde tutmuş, onu, Ferve gibi o dönem toplumunun önderlerinden olan Sa'd b. Ubâde'ye göndermiştir. Hız. Peygamber'in, kendisine gelen heyetleri karşılarken, siyasi yönünün güçlü olduğunu bâriz bir şekilde görmekteyiz. Çünkü Hız. Peygamber'in yeni Müslüman olmuş birisine çok önemli görevler vermesi bu amaca mebnî olsa gerektir.

⁴⁸³ Adıyy b. Hâtım'in Hız. Peygamber'e sorduğı sorular için bkz. Buhârî, Vudû', 33; Buyû', 3; Zebâih, 1- 3, 7- 10; Müslim, Sayd, 5(4949)- 7(4982); Tirmizî, Sayd, 1, 3- 6; Nesâi, Sayd ve'z-Zebâih, 2, 3, 5- 8; İbn Mâce, Sayd, 3, 5, 6; Dârimî, Sayd, 1, 4; Benzeri bir soru için bkz. Buhârî, Vudû', 33, Tevhîd, 13, Tirmizî, Sayd, 7; Nesâi, Sayd ve'z-Zebâih, 21, 22, 23; İbn Mâce, Sayd, 5, 7; Bir diğeri soru örneğı için bkz. Tirmizî, Fedâilu'l-cihâd, 5.

⁴⁸⁴ İbn Hişam, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyeri, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-II, thk. Mustafa es-Sakâ-İbrahim el-Ebyârî, C.II, 2.B., Mısır, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955, s.580; İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Ye'murî, *Uyûnu'l-Eser fî Fununi'l-Megâzi ve'ş-Şemâil ve'Siyer*, I-II, tlk. İbrahim Muhammed Ramazan, C.II, 1.B., Beyrut, Dâru'l-kalem, 1993, s.296.

⁴⁸⁵ Buhârî, Salât, 58.

⁴⁸⁶ Hız. Peygamber heyet mensuplarını sık sık ziyaret edip onlarla sohbet eder, Kureys'ten çektiğı sıkıntıyı ve geçmişte Sakiflilerle aralarındaki savaşı anlatırdı. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.237-238; Begavî, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Mu hammed b. Abdilaziz, *Mu'cemu's-Sahâbe*, I-V, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Ceknî, C.IV, 1.B., Kuveyt, Dâru'l-Beyân, t.y., s.350; Halil Abdülkerîm, *a.g.e.*, s.104.

⁴⁸⁷ Nizâr Ebâze, *fî Medîneti'r-Resûl*, s.409; Kamacı, *A.e.*, s.362.

Elçilerden sorumlu olan bir diğer kişi hizmetçisi Sevbân b. Bücdüd idi. Selâmân elçileri kendisine geldiğinde Hz. Peygamber ona “heyetlerin ağırlandığı yerde onları ağırla” buyurmuş, o da ikramda kusur etmemiştir.⁴⁸⁸

Hz. Peygamber, bu elçileri kaldıkları yerlerde ziyaret eder, onlara Kuran okur, sorularını cevaplar⁴⁸⁹ ve sohbet ederdi. Heyetler çoğu defa Hz. Peygamber’in ashabıyla olan konuşmalarından, hal ve hareketlerinden de istifade eder, bilmedikleri pek çok şeyi öğrenirlerdi.⁴⁹⁰ Yine Hz. Peygamber, Medine’ye yeni gelen bu insanların belli bir süre dinlenmesini istemiş, yol yorgunluklarıyla gelen elçilerin hemen ağırlanmasını tavsiye etmiştir.⁴⁹¹

C-HEYETLERİN YOĞUN OLARAK GELDİĞİ DÖNEMLER VE BÖLGELER

Mekke’nin Müslümanlar tarafından fethedilmesi, Kureyş’in ileri gelenlerinin Müslüman olması gibi önemli gelişmeler tereddütte olan Arap kabilelerini de dolaylı olarak etkilemiştir. Özellikle de Medine’deki siyasi yapılanma, Mekke’nin fethinin akabinde devletlerarası diplomaside kendini bir devlet olarak göstermeye başlayınca, Arap yarımadasındaki tüm kabileler bağılıklarını bildirmek üzere heyetler göndermişlerdir.⁴⁹²

Heyetler, Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretinden sonra ihtidâ etmek veya bilgi almak amacıyla gelmeye başlamış ve onların gelişleri, Allah Elçisi’nin vefatına kadar devam etmiştir. Allah Resulü’ne heyetlerin gelmesi 400 kişiden müteşekkil Müzeyne kabilesinin elçileriyle (5/626/Receb) başlayıp,⁴⁹³ Yemen’den gelen 100 kişiden oluşan Naha‘ heyetiyle (11/632/15 Muharrem) de son bulmaktadır.⁴⁹⁴

⁴⁸⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, C.I, s.251.

⁴⁸⁹ Buhârî, *Vudû*, 33; *Buyû*‘, 3;; Müslim, *Sayd*, 5(4949)- 7(4982); Ayrıca bkz. Buhârî, *Vudû*, 33, *Tevhîd*, 13, *Tirmizî*, *Sayd*.

⁴⁹⁰ Örneğin kavminin temsilcisi olarak Medine’ye varan Adıyy b. Hâtim’in Hz. Peygamber’den bir şeyler talep etmek için gelenleri büyük bir iştıyakla dinlediği kaydedilmiştir. Bkz.Buhârî, *Zekât*, 9; *Menâkıb*, 25; *Rikâk*, 49.

⁴⁹¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.247.

⁴⁹² Şulul, *a.g.e.*, s.903; Ayrıca bk. Kara, Cahid, “Heyetler Yılı (Senetü’l-Vüfûd): Tarihsel Arka Plan Üzerine Bir İnceleme”, *İstem*, yıl:12, Sy.23, 2014, ss.101-123, s.110-122.

⁴⁹³ İbn Sa’d eserinde heyetler için hacimli bir bölüm tahsis etmiş ve bu kısmı Müzeyne heyeti ile başlatmıştır. Bkz.İbn Sa’d, *Tabakât*, C.I, s.222; Şulul, *a.g.e.*, s.644-645.

⁴⁹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, C.I, s.260-261; Nizâr Ebâze, *fî Medîneti’r-Resûl*,s.406; Ayrıca bkz.Şulul, *a.g.e.*, s.902.

Elçilerin yoğun olarak geldikleri dönem, hicrî 8. yılın sonlarından itibaren başlayıp özellikle hicrî 9. senede yoğunlaşan zaman dilimidir.⁴⁹⁵ Bu süre zarfında pek çok heyet, kabilesini temsilen Medine'ye gelmiştir.

Arap yarımadasının dört bir tarafından gelen heyetleri incelediğimizde başta Yemen olmak üzere, Hicâz, Necid, Bahreyn, Irak ve Şam bölgelerinden geldiklerini görmekteyiz. Tespitlerimize göre Yemen'den 42, Hicaz'dan 25, Necid'den 13, Bahreyn'den 6, Şam'dan 4 ve Irak'tan da 3 heyet gelmiştir. En çok Yemen'den gelmeleri sebebiyle Hz. Peygamber, muhtelif zaman ve mekânda onları övmüştür. Aslında Hz. Peygamber'in Yemen'deki bir topluluğu övmesi zımnen Yemen'in tamamını övmeyi ifade etmektedir. Örneğin Allah'ın Elçisi'nin Ezd kabilesi hakkında "Ezd kabilesi, yeryüzünde İslâm'ın yardımcılarıdır. İnsanlar onları alçaltmak ister de aksine Allah onları yüceltir. İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki o vakit kişi; 'Keşke babam Ezdî olsaydı, keşke annem Ezdî olsaydı' diye temenni edecek"⁴⁹⁶ buyurması o kabilenin savaşta sebatkâr olmasına binaen Yemen'in tamamı için yapılan bir açıklamadır.⁴⁹⁷

II- HZ. PEYGAMBER'İN HEYETLERE KARŞI TUTUMUNUN ESBÂB-I VÜRÛD'DAKİ YERİ

Hiz. Peygamber, diplomatik misafirlerine İslam'ı anlatmak, onlara yeni şeyler öğretmek için bir takım uygulamalarda bulunmuştur. Allah Elçisi, tebliğ görevi gereği huzuruna gelen bu insanlara "kazanılacak kalp" ya da "gönül kazanma" gözüyle bakmış,⁴⁹⁸ böylelikle kısa bir süre zarfında Arap yarımadasının tamamını kazanmıştır. Hiz. Peygamber'in, elçilerle olan ilişki ve onlara karşı muamelisinde, diplomatik yönünü en bâriz şekliyle görmekteyiz. Zirâ O (s.a.) bir gayeye binâen bu ilişkisinde bir takım prensipler, kurallar geliştirmiş, gelen elçilerle bu çerçevede muamelede bulunmuştur.

A- İLGİ GÖSTERMESİ VE ÖVMESİ

Hiz. Peygamber, huzuruna gelen elçilere zaman zaman iltifatta bulunmuş ve onları övmüştür. Böylelikle iltifatın ve övgünün insan üzerindeki etkisini çok iyi bilen

⁴⁹⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, C.II, s.559; Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, thk. Muhammed Revvâs Kal'acî-Abdülbirr Abbâs, C.I, 2.B., Beyrut, Dâru'n-nefâis, 1986, s.617.

⁴⁹⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 71.

⁴⁹⁷ Bkz. Tirmizî, *Menâkıb*, 71.

⁴⁹⁸ Çakan, *a.g.e.*, s.153.

Allah Resulü, onların duygularını harekete geçirerek islam'ı benimsemelerini kolaylaştırmıştır. Mesela Hz. Peygamber, Abdülkays heyeti hakkında “Hoş geldiniz, safa geldiniz. Allah sizleri utandırmasın ve pişman etmesin”⁴⁹⁹ demiş, Eş‘arîler hakkında ise “İnsanlar arasında Eş‘arîler, miskten bir keseye benzerler”⁵⁰⁰, “Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman ve hikmet Yemen’e has hasletlerdir”⁵⁰¹ buyurmuştur. Yine Eş‘arîler hakkında “ben Eş‘ari topluluğunun geceleyin evlere girdikten sonraki Kuran okuyuşlarını bilirim. Her ne kadar gündüzleyin onları evlerine girerken görmemiş olsam da geceleyin Kuran okuyuşları sebebiyle evlerini tanırım”⁵⁰² buyurmuştur. Esed kabilesi hakkında da “Esed ne güzel bir kabiledir”⁵⁰³ diye övgüde bulunmuştur. Allah Elçisi, Eslem ve Gıfâr hakkında “Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfâr kabilesine de mağfiret etsin” buyurmuştur.⁵⁰⁴

Yine hicrî 8. yılda Abdülkays heyeti’ne başkanlık ederek Hz. Peygamber’e gelen ve son derece çirkin olan Eşec el-Abdî, diğer kabile üyeleri gibi üstünün tozu ile Allah Elçisi’nin huzuruna çıkmamış, en güzel elbiselerini kuşandıktan sonra çıkmıştır.⁵⁰⁵ Hz. Peygamber, huzuruna gelen Eşec’i beğenmiş ve “sende Allah’ın sevdiği iki özellik vardır: Bunlar hilm ve teennidir.”⁵⁰⁶ diye beğenisini dile getirmiştir. Eşec “ben bu fitrat üzerine mi yaratıldım yoksa bunlar sonradan olan şeyler midir?” diye sorunca Hz. Peygamber “hayır, sen o hasletler üzerine yaratılmışsın” buyurmuştur.⁵⁰⁷ Bir başka olayda ise Yemenli Uzre heyeti, Medine’ye geldiğinde (9/630 Safer) Hz. Peygamber

⁴⁹⁹ Buhârî, İmân, 40; İlim, 25; Mevâkitü’s-salât, 2; Zekât, 1; Farzu’l-humus, 2; Menâkıb, 5; Megâzi, 70; Edeb, 98; Ahbâru’l-âhâd, 5; Tevhîd, 56; Müslim, İmân, 23(115- 25(117), 27(119), 28(120);Eşribe, 39(5178); Nesâî, Eşribe, 34, 36- 38; Abdülkays heyetinin Medine’ye varmasından önce Hz. Peygamber ufka bakmış, onların geldiklerini görmüş ve “Müşriklerden bir kabile gelecek ki onlar İslam’a girmek için zorlanmamışlar, ama kervan yorgun düşmüş ve azıkları tükenmiştir. Onların liderlerinde bir alamet var. Ey Allah’ım! Abdülkays’a mağfiret et. Onlar hiçbir mal talep etmedikleri halde bana gelmişler. Onlar, Doğu’nun en hayırlı insanlarıdır” diyerek onların gelişini ashaba müjdelemiştir. Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.238.

⁵⁰⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.348.

⁵⁰¹ Buhârî, Bed’u’l-halk, 15, Menâkıb, 1; Müslim, İmân, 82(182- (85(185), 89(189), 90(190), 92(193).

⁵⁰² Buhârî, Megâzi, 39; Müslim, Fedâilu’s-sahâbe, 166(6407); Ebû Davûd, Libâs, 42.

⁵⁰³ Tirmizî, Menâkıb, 73,

⁵⁰⁴ Buhari, Menâkıb, 6; Müslim, Fezâilü’s-Sahabe, 183; Hz. Peygamber’in Eş‘arîler hakkında yaptığı bir başka dua misali için bk. Tirmizî, Menâkıb, 73.

⁵⁰⁵ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.238; Nizâr Ebâze, *fî Medîneti’r-Resûl*, s.382.

⁵⁰⁶ Müslim, imân, 26(118); Ebû Davûd, Eşribe, 7; Tirmizî, Birr ve’s-Sılâ, 66; İbn Mâce, Zühd, 18; İbn Hamza, *el-Beyân ve’t-Ta’rif fî Esbâbi Vürûdi’l-Hadîsi’s-Şerîf*, C.II, s.61.

⁵⁰⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.239.

“merhaba size; ehlen ve sehlen, hoş geldiniz”⁵⁰⁸ demiş, bir başka kabile olan Âmir b. Sa’sa’a’ya(9/630) da “merhaba size! Siz benden, ben de sizdenim”⁵⁰⁹ şeklinde açıklamada bulunarak onları onurlandırmıştır.

Allah Resulü, zaman zaman da bedevi kabilelerini övmüş, böylelikle onların gönüllerini kazanmış, böylelikle bir hissi müşterek oluşturmuştur. Örneğin Allah Elçisi, Eslem ve Gıfâr kabileleri hakkında “Eslem kabilesini Allah selametli kılsın! Gıfâr kabilesine de mağfired etsin!”⁵¹⁰ buyurmuştur. Bir başka kabile olan Abs’ın elçileri Hz. Peygamber’e geldiğinde “biz dokuz kişiyiz, eğer ganimet elde edersek aramızda nasıl paylaşıyoruz?” deyince Hz. Peygamber, onlar için bir sancak bağlamış, sloganlarını “يا عشرة /ey on adam” olarak belirlemiş ve “sizin onuncunuz benim” diyerek heyet mensuplarını onurlandırmıştır.⁵¹¹ Yine Ezd kabilesinin elçileri Medine’ye vardıklarında Hz. Peygamber “Yüz bakımından insanların en güzeline, kavuşma yönünden en doğrusuna, en güzel sözlülerine ve emanete en çok sahip çıkanlarına merhaba! Siz bendensiniz, ben de sizdenim”⁵¹² buyurmuştur. Ayrıca daha önce geçtiği gibi Hz. Peygamber, Ezd hakkında “idâre Kureys’tedir, kazâ ensârdadır, ezân Habeş’tedir, emânet ise Ezd’dedir.”⁵¹³ “Ezd kabilesi, yeryüzünde İslâm’ın yardımcılarıdır. İnsanlar onları alçaltmak ister, ama Allah onları yüceltir. İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki o vakit kişi; ‘Keşke babam Ezdî olsaydı, keşke annem Ezdî olsaydı’ diye temennide bulunacak.”⁵¹⁴ buyurmuştur.

Tucîb heyeti(9/630), on üç kişiden oluşan bir grupla hicretin 9. yılında Medine’ye geldiklerinde beraberlerinde zekâtlarını da getirmişler, onların bu hali ise Allah Resulü’nü sevindirmişti. Hz. Peygamber onları “merhaba size” diye karşıladıktan sonra “getirdiğiniz bu malları geri götürün fakirlerinize dağıtın” demiş, onlar da “biz zaten fakirlerimizden arta kalanı getirdik” şeklinde cevap vermişlerdir. Tucîblilerin bu cevabı üzerine Hz. Peygamber onları daha fazla takdir etmiş ve “gelen Arap kabileleri

⁵⁰⁸ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.331.

⁵⁰⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.236.

⁵¹⁰ Buharî, Menâkıb, 6; Müslim, Fezâilü’s-sahabe, 184 (2515); Tirmizî, Menâkıb, 72,73; Dârimî, Siyer, 79.

⁵¹¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.225-226; İbn Asâkir, Ebu’l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Tarihu Dimesşk*, LXXX, thk. Amr b. Garrame el-Amrî, C.XLIX, y.y., Dâru’l-Fikr, 1995, s.359.

⁵¹² İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.254.

⁵¹³ Tirmizî, Menâkıb, 71.

⁵¹⁴ Tirmizî, Menâkıb, 71.

arasında Tucîb gibisi yok” diyerek onları onurlandırmış, onları en güzel şekilde ağırlamış ve heyetlere verdiği hediyelerin kat kat fazlasını Tucîbilere vermiştir.⁵¹⁵

Tayy kabilesinden Zeydu'l-Hayl, kavmini temsilen geldiğinde (9/630) Hz. Peygamber, “Bir adam bana methedilerek anlatıldığında mutlaka onu anlatılanların altında görürdüm. Bunun istisnâsı Zeyd'dir. Çünkü onun hakkında anlatılan meziyetlere ulaşamamıştır.”⁵¹⁶ diye Zeyd'i methetmiştir. Yine Hz. Peygamber, Cerîr b. Abdillâh el-Becelî'yi o henüz gelmeden önce “Yemen'in en hayırlılarından olup, yüzünde hükümdarlık izi bulunan bir kişi bu vadiden çıkıp size gelecektir”⁵¹⁷ diyerek sahabeye müjdelemiştir. Yine bir başka kabile olan Fezâre'den gelen Ebû Büheyse el-Fezârî, Hz. Peygamber'e yaklaşarak O'nu (s.a.) öpmüştür.⁵¹⁸

B- SORUNLARINI DİNLEMESİ VE SORULARINI CEVAPLAMASI

İhtidâ etmek amacıyla veya başka amaçlarla Hz. Peygamber'e gelen elçilerin çoğunun zihninde yer edinen bir takım soruları veya bazı konularda sıkıntıları olmuştur. İşte bu insanlar Medine'ye vardıklarında ilk olarak bu sorunlarını Allah'ın Elçisi'ne arz etmişlerdir. Medine'ye dışarıdan gelen bu heyetler, aynı zamanda kendi coğrafyalarının, kültürlerinin bir takım problemlerini de getiriyorlardı. Hz. Peygamber'in bu tür soruları cevaplama ve sıkıntıları çözmesi ise sünnetin kısa bir sürede evrenselleşmesini, çok uzak bölgelere ulaşmasını sağlamıştır. Örneğin heyetlerin meşhurlarından Abdülkays elçileri (9/630) Medine'ye geldiklerinde “Ey Allah'ın Resulü! Biz senin yanına çok uzak bir yerden geliyoruz. Bizimle senin aranda kâfir Mudar kabilesinin bir kolu olduğundan haram aylar dışında gelemiyoruz. Dolayısıyla bize öyle kestirme bir şey emret ki gerideki akrabalarımızla birlikte onu yaptığımız takdirde cennete girelim.” Ardından içecekler hakkında da sordular. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi, “size dört şeyi emrediyorum ve dört şeyi de yasaklıyorum: Yalnızca Allah'a iman etmenizi emrediyorum. Allah'a iman nedir bilir misiniz?” diye sordu. Elçiler “Allah ve Resulü daha iyi bilir” deyince Hz. Peygamber “ Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun Resulü olduğuna şahadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek, ramazan orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini

⁵¹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.244-245.

⁵¹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.243; İbn Asâkîr, *a.g.e.*, C.XIX, s.518.

⁵¹⁷ Buhârî, İlim, 42; Mevâkitü's-Salât, 3; Zekât, 2; Buyu', 68; Şurût, 1; Ahkâm, 43; İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.261.

⁵¹⁸ Ebû Davud, Zekât, 35; Kamacı, *a.g.e.*, s.65.

vermektedir. Size dört şeyi de yasaklıyorum: Dübbâ, hantem, müzeffet ve nakîr adındaki kaplardan içmeyi yasaklıyorum. Bunları iyice ezberleyiniz ve memleketinizdekilere de haber verin” buyurdu.⁵¹⁹ Bölgelerinde en çok kullanılan kapların kendilerine yasaklandığını gören heyet üyelerinden biri “öyle ise su içmek için bize hangi kab daha uygundur?” diye sorunca Allah’ın Elçisi “nakîrden içmeyin” dedi. Onlar “nakîr hakkında ne bilirsin ey Allah’ın Resulü” diye sordu. Hz. Peygamber “evet. Ortası oyuk bir hurma kütüğüdür. Sizler önce onun içine küçük hurmalardan atar sonra da üzerine su döker, köpüğü yatışınca da onu içersiniz. Hatta içtikçe öyle bir hâl alırsınız ki sizden birisi amcasının oğlunu kılıçla vuracak bir hale gelmektedir” buyurdu. Hz. Peygamber’in tavsîf ettiği bu durumda olan biri hayâ sebebiyle biraz geri durduktan sonra “ey Allah’ın Resulü! Öyle ise biz neyin içinde su içeceğiz?” diye sordu. Hz. Peygamber “ağızları bağlı deri su kaplarından için” dedi. Adam sorularına devam ederek “Ey Allah’ın Elçisi! Bizim memleketimizde fare çoktur, bu sebeple deri su kapları pek fazla dayanmaz” diye sordu. Bunun üzerine Resulullah üç defa vurgulayarak “dubbâdan da hantemden de içmeyin. Fareler yeseler bile ağzı bağlı kaplardan için” diyerek⁵²⁰ onları bilgilendirdi.

Ebû Musa el-Eş‘arî, Muaz b. Cebel’le birlikte Yemen’e gitmek için hareket edeceği esnada “ey Allah’ın Resulü! Memleketimizde ‘mizr’ adında arpadan yapılan bir içki türü ile ‘el-bit‘u’ denilen baldan elde edilen bir içki türü var. Bunları içmenin hükmü nedir?” diye sorduğunda Hz. Peygamber “sarhoşluk veren her şey haramdır”⁵²¹ buyurmuştur.

Heyetler, Medine’de bir müddet kalır, bu süre zarfında Hz. Peygamber ve ashabının hal ve hareketlerini gözlemler ve bazı hususlarda zihinlerine takılan soruları sorarlardı. Örneğin Murad kabilesi(10/631) Ferve b. Müseyk liderliğinde Medine’ye

⁵¹⁹ Buhârî, İmân, 40; İlim, 25; Mevâkitü’s-salât, 2; Zekât, 1; Farzu’l-humus, 2; Menâkıb, 5; Megâzi, 70; Edeb, 98; Ahbâru’l-âhâd, 5; Tevhîd, 56; Müslim, İmân, 23(115)-25(117), 27(119), 28(120); Eşribe, 39(5178); Nesâî, Eşribe, 34, 36- 38; Ayrıca bk. Buhârî, Seh, 8, Megâzi, 70.

⁵²⁰ Müslim, İmân, 26(118); Ebû Davûd, Eşribe, 7; Tirmizî, Birr ve’s-Silâ, 66; İbn Mâce, Zühd, 18.

⁵²¹ Buhârî, Megâzi, 60; Vudû’, 71; Eşribe, 4; Müslim, Eşribe, 70(5214-5215), 71(5216); Ebû Davûd, Eşribe, 5; Muvatta, Eşribe, 9; Dârimî, Eşribe, 8; Aynı soruyu Yemen’in Ceyşân şehrinde gelen Ceyşân heyeti de Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Resulü! Memleketimizde insanların darıdan elde edip içtikleri ‘Mizr’ adında bir içki var. Bunu içmenin hükmü ne olur?” diye sordu. Hz. Peygamber “o sarhoşluk verir mi?” diye sordu. Onlar “evet, verir” dediğinde ise Resulullah “sarhoşluk veren her şey haramdır. Sarhoş edici içki içene ahirette ‘tînetü’l-habâl’ denilen cehennem halkının bedenlerinden akan sarı sudan içirmesi Allah’ın bir taahhüdüdür” buyurdu. Bk. Müslim, Eşribe, 72(5217); Nesâî, Eşribe, 49.

geldiğinde, Ferve, Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Rasulü! Bizim kırsalımızda Ebyen adında bir bölge var ki orada salgın hiç eksik olmuyor. Orası vebalı bir bölgedir. Ne yapalım?" diye soru sormuş Hz. Peygamber de "Ondan uzak dur. Bulaşıcı hastalıkların bir kısmı öldürür." şeklinde bir cevapla Ferve'yi uyarmıştır.⁵²² Bunun üzerine Muradlılardan biri "Ya Rasulallah! Peki, Sebe nedir? Bir bölge adı mı yoksa bir kadın adı mı?" dedi. Hz. Peygamber "Hayır, bölge adı da kadın adı da değil. O, Araplardan on çocuğu olan bir adamın adıdır. Bu çocuklardan altısı hayırlı olmuş, dördü de hayırsız olmuştur. Uğursuz olanlar; Lahm, Cüzâm, Gassân ve Âmile'dir. Uğurlu olanlar ise Ezdliler, Eş'arîler, Himyer, Mezhic, Enmâr ve Kinde'dir." deyince Muradlılardan biri "Ya Rasulallah! Peki, Enmâr da nedir?" deyince Rasulullah "Enmâr, Has'am ve Becîle'nin kendisinden meydana geldiği bir kabiledir." buyurmuştur.⁵²³

Abs kabilesinin elçileri Medine'ye geldiklerinde Hz. Peygamber'e "okuma bilen adamlarımız bize gelip 'hicreti olmayanın dini yoktur' dediler. Bizim ise geçim kaynağı olan mallarımız ve hayvanlarımız var. Eğer hicreti olmayanın dini yoksa bunları satıp hicret edeceğiz" diye sordular. Bu sual üzerine Allah'ın Elçisi " Nerede olursanız olun Allah'tan korkun. Ülkenizdeki Samd ve Câzân adlı yerlerde olsanız bile Allah amellerinizden bir şey eksiltmez"⁵²⁴ buyurdu.

Benî Sa'd b. Bekr kabilesinden Dımâm(5/626) adında bir şahıs da kendi kabilesini temsilen Medine'ye geldi ve mescidin önünde devesini çökertti. Hz. Peygamber'in yanına kadar geldikten sonra "Muhammed sen misin?" dedi. Hz. Peygamber onu onaylayınca "Ey Abdülmuttalib'in oğlu! Sana bazı şeyler soracağım, velakin sorularımda biraz haşin ve sert olabilirim. Sakın incinmeyesin" diye Hz. Peygamber'i uyardı. Allah Elçisi ise kırılmayacağını ve ona güvenmeyeceğini ifade

⁵²² Ebû Davud, Tıb, 24; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXV, 18; Ma'mer, b. Ebî Amr Râşid el-Ezdî Mevlâhum, Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi*, thk. Habiburrahmân el-e'zamî, C.XI, 2.B., Beyrut, Meclisu'l-ilmî Pakistan-el-Mektebu'l-islâmî, 1983, s.148; Beyhâkî, Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Musâ el-Husrevcirdî el-Horasanî, Ebû Bekr, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, I-IX, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, C.IX, 3.B., Lübnân- Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2003, s.583; Ayrıca bk. Ebû Davûd, Hurûf ve'l-kıraât, 1.

⁵²³ Ebû Davud, el-Hurûf ve'l-Kıraât, 1; Tirmizî, Tefsir, 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 528; Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed B. İbrâhim b. Osman b. Hâstî el-Absî, *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, I-II, thk. Adil b. Yusuf el-Azzâzî ve Ahmed b. Ferid el-Müzeydî, C.II, 1.B., Riyâd, Dâru'l-Vatan, 1997, s.225; Muradlıların bu sorusu üzerine Sebe suresinin 15. ayeti nazil olmuştur. Bkz. Et-Taberî, Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmilî, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vili'l-Kurân*, I-XXIV, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, C.XX, 1.B., Müessesetü'r-risâle, 2000, s.375.

⁵²⁴ İbn Sa'd *a.g.e.*, C.I, s.226.

edince Dımâm “Senin elçin bize gelerek yeri ve göğü Allah’ın yarattığını, senin de Allah’ın Peygamber’i olduğunu, gündüz ve gece bize toplam beş vakit namazın farz olduğunu iddia etti. Allah aşkına haber ver bunlar doğru mudur?” diye sordu. Hz. Peygamber “evet doğrudur” diyerek onu doğruladı. Bunun üzerine Dımâm “Öyleyse ben Allah’tan getirdiklerinin tamamına iman ettim ve bunların hepsini eksiksiz olarak yapacağım. Ben, Sa’d b. Bekr kabilesinden Dımâm b. Sa’lebe’yim. Ben kavmimin temsilcisiyim. Döndüğümde bunları onlara haber vereceğim” dedi. Dımâm “Bunlardan fazla da yapmam, eksik de!” diyerek kalkıp gitti. Bedevinin bu tavrı Hz. Peygamber’in dikkatini çekti ve “Eğer doğru söylüyorsa muhakkak kurtulmuştur” buyurdu.⁵²⁵

Yine başka bir bedevi kabilesi olan Tayy’ın lideri Adıyy b. Hâtım, Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Rasulü! Biz avlanırken bu iş için yetiştirilmiş av köpeklerimizi de salıveriyoruz. Bu konuda ne buyurursunuz?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Evcil köpeklerinizi ava saldıgınızda eğer onlar hayvana zarar vermediyse siz de avı boğazlarken Allah’ın adını andıysanız yiyebilirsiniz. Eğer köpek hayvana zarar verdiyse o zaman yemeyin. Çünkü avı kendisi için yakalamış olabilir. Aynı şekilde avın yanına vardığınızda kendi köpeğinizin dışında başka bir köpek bulursanız yine o avı yemeyin”⁵²⁶ buyurdu. Yine Adıyy b. Hâtım, sahabeden başka birinin de daha önce sorduğu⁵²⁷ bir soru olan “fecirden beyaz ip siyah ipten ayrılınca kadar...”⁵²⁸ ayeti hakkında “ey Allah’ın Elçisi! Yastığımın altını beyaz ve siyah olmak

⁵²⁵ Dımâm, başta hadisçi ve tarihçi olmak üzere pek çok ilim erbabının dikkatini ve ilgisini çekmiş ve kitaplarında ona yer vermişlerdir. Muhaddisler genel itibariyle onu ilim, iman, oruç, hac, zekât gibi kitaplarda ele almışlardır. Bkz. Buhârî, İlim, 6; İmân, 34; Savm, 1; Hiyel, 3; Müslim, İmân, 8(100), 9(101); Ebû Davûd, Salât, 1, 23; Tirmizî, Zekât, 2; Nesâî, ; İmân, 23; Salât, 4; Sıyâm, 1; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salâvât, 194; Dârimî, Tahâret, 1; İmâm Mâlik, Muvatta, Kasru’s-salât fi’s-Sefer, 97.

⁵²⁶ Buhârî, Vudû’, 33; Buyû’, 3; Zebâih ve’s-Sayd, 1- 3, 7- 10; Müslim, Sayd, 5(4949)- 7(4982); Tirmizî, Sayd, 1, 3- 6; Nesâî, Sayd ve’z-Zebâih, 2, 3, 5- 8; İbn Mâce, Sayd, 3, 5, 6; Dârimî, Sayd, 1, 4; Tay kabilesinden Amr b. Müsebbih Ma’n et-Tâi yüz elli yaşındayken Rasulullah’a gelerek avı sormuş, Hz. Peygamber, on da “ Öldürdüğünü ye. Ama yaralayıp da sonra öleni bırak” diye aynı cevabı vermiştir. Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.244; Müslüman olduktan sonra da Tayy kabilesinden şahıslar gelip Hz. Peygamber’e sorular sormuşlardır. Mesela bunlardan biri de Tay kabilesinden Urve b. Mudarris’tir. Urve diyor ki: “Hz. Peygamber Müzdelife’de vakfe yerindeyken ona geldim. Dedim ki ‘Yâ Rasulallah! Tay dağından geldim, bineğimi perişan ettim, kendimi de yordum. Vallahi kum tepelerinin hepsinin de üzerinde bekledim. Ben hâcı olabilir miyim?’, Hz. Peygamber de ‘ Her kim bizimle şu namazı kılar, daha önceden de gece ve gündüz Arafât’a gelmiş olursa Haccını tamamlamış, tefesini yerine getirmiş olur.” Bk. Ebû Davud, Menâsik, 69; Tirmizî, Hacc, 57; Nesâî, Menâsik, 211.

⁵²⁷ Müslim, Sıyâm, 34(2534).

⁵²⁸ Bakara, 2/187.

üzere iki ip koysam da geceyi gündüzden böylelikle ayırt etsem” diye talepte bulunmuş, Hz. Peygamber de “senin yastığın pek genişmiş” buyurdu.⁵²⁹

Zaman zaman Hz. Peygamber ile elçiler arasında bazı konularda soru alışverişi olurdu. Nitekim Allah Resulü, elçiler huzuruna gelmeden onlar hakkında detaylı bilgi toplar, onlar geldiklerinde ise bu bilgiye binaen iletişime geçerdi. Örneğin Câhiliye döneminde kendisine yürek yemeyi haram kılmış olan Cu‘fi kabilesi’nin elçileri kendisine geldiğinde “öğrendim ki sizler yürek yemeyi kendinize yasaklamışsınız. Ama Müslümanlığınız kalp eti yemeden tamam olmaz” diyerek onların bu cahilâne davranışlarını kabul etmemiş ve Allah’ın helal kıldığı şeylerin haram kılınmak suretiyle dinin özünü çelişeceğini belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra Allah Resulü “kalp kızartıp getirin” demiş, heyet üyeleri önlerine gelen kalp etini zorlanarak yemişlerdir. Ardından “Ya Rasulallah! Annemiz Müleyke bnt. El-Hulv köle azad eden, yoksulları doyuran, miskinlere yardım eden bir kadındı. Fakat ölmeden önce o, küçük bir kız kardeşimizi diri diri toprağa gömmüştü. Onun hali ne olacak?” şeklinde annelerinin hayırlarını da zikrederek Hz. Peygamber’den güzel bir cevap beklemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Gömülen kız ile gömen anne her ikisi de ateştedir. Eğer gömücü sonradan Müslüman olduysa bu istisnâ. O zaman Allah onu affeder.”⁵³⁰ dedi. Hz. Peygamber’den böyle bir cevap beklemeyen temsilciler kızarak ayağa kalktılar. Hz. Peygamber onların geri çevrilmelerini emretti. Elçiler, huzura geldiklerinde onlara “Bana bakın! Benim annem de sizin annenizle birlikte” demesine rağmen onlar bu durumu kabullenmediler ve çıkıp gittiler. Üstelik giderken de “Adam bize hem yürek yedirdi hem de annemizin cehennemde olduğunu söyledi. O, asla kendisine tabi olunmayacak bir kimsedir.” dediler. Biraz yol aldıklarında ise yolda Hz. Peygamber’e zekât devesini getiren bir sahabîye rastladılar. Onu bağlayıp deveyi aldılar.⁵³¹ Bu durum kendisine haber verilince Hz. Peygamber, yetmiş kurrâyı şehit eden kabilelerle birlikte “Allah

⁵²⁹ “Sen hakikaten de pek kalın kafalıymışsın” şeklinde de tercüme edilebilecek bu ifade ile Allah’ın Elçisi, bu ayetteki ipten maksadın gerçek ip olmadığını muhatap için daha müfid ve muhtasar olan bu ifade ile bildirmiştir. Bk. Müslim, Sıyâm, 33(2533).

⁵³⁰ Ebû Davûd, Sünnet, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 268; Taberânî, *Mu‘cemu’l-Kebîr*, C.X, s.93.

⁵³¹ Bkz. İbn Sa‘d, *a.g.e.*, C.I, s.246.

Ri'1, Zekvân, Usayye, Lihyân ve Müleyke'nin iki oğluna, Harîm ve Murrân'a lanet etsin.”⁵³² diyerek bedduada bulunmuştur.

Hız. Peygamber'e, ihtidâ etmek amacıyla gelen heyetler içerisinde İslâm hakkında bilgisi olan hatta Kurân'dan bir takım ayetleri ezberleyen de olmuştur. Bunun en güzel örneği de Mekke'nin fethi ile beraber Müslüman olan Cerm(10/631) heyetidir. Temsilcilerden biri olan Seleme'nin oğlu Amr b. Seleme el-Cermî bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Biz, Arapların Hız. Peygamber'e gidip gelirlerken uğradıkları bir bölgede yaşıyorduk. Bu sebepten onlar buradan her geçtiklerinde, hıfzlarındaki Kurân'ı ve öğrendikleri şeyleri bana da söylerlerdi. Ben de zeki bir genç idim. Hemen ezberlerdim. Bu vesileyle azımsanmayacak derecede Kurân mahfuzâtım oluşmuştu. Sonraları babam, bizim kabileden bir grupla Hız. Peygamber'e gitti. Rasulullah, onlara namazı öğretti. ‘Ey Allah'ın Rasulü! Peki, namazı bize kim kıldırır?’ diye sordular. Bunun üzerine Rasulullah ‘Namaz vakti geldiğinde biriniz ezân okusun. Kurân'ı en çok bileniniz de size imâmlık yapsın.’ buyurdu.”⁵³³

Zaman zaman Medine'ye gelen heyetlerden yolda çektikleri sıkıntı sebebiyle hastalananlar da olmuştur. Bu kişiler Hız. Peygamber'e vardıklarında bu hususta yardım talebinde bulunmuşlardır. Mesela Hadramut heyetinden Mihves b. Ma'dikerib yüz felci geçirmiş, yanında bulunan bir grup “Ey Allah'ın Elçisi! Arapların efendisine yüz felci isabet etti, onun devasını bize göster” diyerek durumu bildirince Hız. Peygamber “Bir iğne alıp onu ateşte kızdırın. Sonra da gözlerinin kapaklarına batırın” diye heyet üyelerini bilgilendirmiş, bu talimatlar yapılıncaya da adam eski sıhhatine kavuşmuştur.”⁵³⁴

⁵³² Buharî, Cihâd, 184; İ'tisâm, 16; Müslim, Mesâcid, 307(1557), 308(1558); Müslim, İmâret, 147(4917).

⁵³³ Ebû Davûd, Salât, 60; Nesâî, İmâmet, 11; et-Tayâlisî, Ebû Davûd Süleymân b. Davûd b. el-Cârûd el-Basrî, *Müsnedü Ebî Davûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Turkî, C.II, 1.B., Mısır, Dâru Hicr, 1999, s.702; Abdurrezzak, *Musannef*, C.II, s.391; Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, *Musannef*, C.I, s.302; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 442, Beyhakî, *Delâil*, C.V, s.111; Amr b. Seleme el-Cermî rivayetinin devamında “İnsanlar, bu özelliklere sahip kişiyi araştırdılar; kervanlardan hıfzettiğimden dolayı, benden daha fazla Kurân okumasını bilen birisini bulamadılar. Ben de yaşım küçük olmasına rağmen onlara imâmlık yapıyordum. Namazı, küçük sarı kürkümle kıldırıyordum. Elbise küçük olduğundan namazda eğildiğimde avret yerlerim açılıyordu. Bir kadın ‘Okuyucunuzun arkasını örtmez misiniz?’ dedi. Bunu üzerine onlar da Ummân dokuması bir kamîs alıp bana giydirdiler. Müslüman olduktan sonra hiçbir şeye bu kamîse sevindiğim kadar sevinmemiştim. Ben 7-8 yaşımdan itibaren onlara namaz kıldırıyordum.” şeklinde haber vermiştir. Ebû Davûd, Salât, 60; İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254; Amr b. Seleme'ye verilen bu elbisenin Bahreyn dokuması olduğu, tarifi imkânsız bir mutluluk haline girdiği de zikredilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254; VII, 62; Ayrıca bkz. Tirmizî, Da'âvât, 124.

⁵³⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.263.

C- HEDİYE VERMESİ

Devletlerarası diplomaside ve Arap örfünde önemli bir yer olan hediyeleşme, Hz. Peygamber'in günlük hayatının en önemli rükünlerinden bir tanesi olmuştur. O(s.a.) hem almayı hem de vermeyi sever⁵³⁵ ve daima “hediye insanın öfkesini giderip kalbini yumuşatır” derdi.⁵³⁶ Hz. Peygamber, kalpleri kazanmak için sadece tek bir şekilde davranmamış, duruma göre farklı uygulamalar geliştirmiştir. Bunlardan bir tanesi de gelen heyetlerin tamamına hediyeler vermesidir. Zira Allah Resulü, İslam'a yeni yeni meyletmeye başlayan bu insanların daha iyi Müslüman olmalarını sağlamak için maddiyatın da imkânlarını sonuna kadar kullanmış, gelen diplomatik misafirlerine ayrılmadan önce hediyeler vermiştir. Tabii olarak bu bahşişlerin miktarları eledeki imkâna göre değişiklik arz ediyordu.⁵³⁷ Allah Resulü, hediyelerin verilmesini ömrünün sonuna kadar sürdürmüş ve “elçilere benim hediye verdiğim gibi sizler de verin” diyerek sahabeye bu konuda tavsiyede bulunmuştur.⁵³⁸ Hz. Peygamber, zekatın sarf mahhallerinden biri olarak müellefei külübü belirlemiş; buna binaen Medine'ye gelen elçilere gümüşün zekat nisabı olan beşer ukiyye hediye vermiştir.

Heyetler, Medine'de belli bir süre kalır; bu esnada Hz. Peygamber'e sorular sorar, sahabeye olan diyalogunu müşahade eder, bir müddet sonra da gitmek için hazırlanırlardı. Tam gidecekleri esnada Allah'ın Elçisi, hediyeleri vermekle görevli Bilâl'e “diğer heyetlere hediye verdiğin gibi bunlara da ver” derdi.⁵³⁹

Hz. Peygamber'in heyetler için belirlediği hediye miktarı genel olarak elçilerden her biri için gümüşün zekât nisabı olan beşer ukiyye idi. Meselâ Belî heyetine(9/630),⁵⁴⁰ Behrâ heyetine (9/630),⁵⁴¹ Sa'd Huzeyn elçilerine (9/630)⁵⁴² gümüş beşer ukiyye verilmesini emretmiştir.

⁵³⁵ Kamacı, *a.g.e.*, s.328.

⁵³⁶ Tirmizî, *Velâ*, 6; Konuya dair detaylı bilgi için bkz.Kamacı, *a.g.e.*, s.328-344.

⁵³⁷ Çakan, *a.g.e.*, s.151.

⁵³⁸ Buhari, *Cihad*, 176; Ebû Davûd, *Harâc*, 27, 28.

⁵³⁹ Örneğin Benî Sa'lebe elçileri gideceği zaman Hz. Peygamber, Bilâl'e hatırlatmış, o da elçilerden her birine beşer gümüş ukiyye vermiş ve “şuanda dirhemimiz yok” demiştir. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.227.

⁵⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.249.

⁵⁴¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.250.

⁵⁴² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.249.

Allah'ın Elçisi, heyetlerde gördüğü olumlu özelliklerden dolayı memnuniyet duymuş,⁵⁴³ bu elçilere verilecek miktarda mutâd miktarın üzerine çıkmıştır. Örneğin Tucîb kabilesi (9/630), Medine'ye gelişleri esnasında yanlarında farz zekâtlarını da getirmişlerdi. Onların bu hâlimden hoşlanan Hz. Peygamber “merhaba size! Hoş geldiniz” diyerek onları en güzel şekilde ağırlamış ve heyetlere verdiği hediyelerin kat kat fazlasının verilmesini emretmiştir. Daha sonra onlara “sizden Medine'ye gelip de burada olmayan kimse kaldı mı ?” diye sormuş, elçilerin “evet, en gencimizi develere bakması için ardımızda bıraktık. Sadece o kaldı” demeleri üzerine “onu bana gönderin” diyerek gencin de gelmesini istemiştir. Delikanlı, Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde heyete verilen hediyelerden ona da verilmesini emretmiş, böylelikle Tucîbliler, ikrâm görmüş bir vaziyette memleketlerine dönmüşlerdir.⁵⁴⁴ Yine Tayy kabilesinden Zeydu'l-Hayl, kavmini temsilen geldiğinde (9/630) Hz. Peygamber, “bir adam bana methedilerek anlatıldığında mutlaka onu anlatılanların altında görürdüm. Bunun istisnâsı Zeyd'dir. Çünkü onun hakkında anlatılan meziyetlere ulaşamamıştır” diye onu methetmiş, Tayy elçilerini mutâd beş gümüş ukiyye, Zeydu'l-Hayl'a ise on iki buçuk ukiyye vermiştir.⁵⁴⁵

H. Peygamber, Ferve b. Müseyk liderliğinde gelen Muradlılara da on ikişer gümüş ukiyye, ayrıca Ferve'ye iyi cins bir deve ve Umân dokuması bir cübbe vermiştir.⁵⁴⁶

H. Peygamber, bazen de huzuruna gelen kabilenin karektiristik özelliğine göre de hediye miktarını arttırma yoluna giderdi. Örneğim tam manasıyla bir bedevi kabilesi olan Temîm heyetine(9/630) gönüllerini kazanmak amacıyla elçilerden her birine on iki buçuk gümüş ukiyye, aralarındaki bir çocuğa da beş gümüş ukiyye vermiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴³ Kamacı, *a.g.e.*, s.394.

⁵⁴⁴ Hatta Hz. Peygamber, Tucîbliler kendisine zekât mallarını getirdiğinde, onu götürüp fakirlerine dağıtmalarını istemiş, onların “zaten fakirlerimizden arta kalanı getirdik ey Allah'ın Resulü!” demeleri üzerine “gelen Arap elçileri içerisinde Tucîbliler gibisi yok” diyerek beğenisini ifade etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.244, 245.

⁵⁴⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.243; İbn Asâkîr, *a.g.e.*, C.XIX, s.518.

⁵⁴⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.247.

⁵⁴⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.224.

Bazen de Medine'ye gelen bu insanlar yanlarında Hz. Peygamber'e bir takım hediyeler getirmişlerdir. Örneğin Cüzâm kabilesinin elçileri (7/628) Hz. Peygamber'e bir köle hediye etmiş ve bu adam kısa bir müddet içerisinde Müslüman olmuştur.⁵⁴⁸

Hz. Peygamber, huzuruna gelen bu insanların maddiyata düşkünlüğünü ve cömertliği önemsediklerini bildiğinden onların kalplerini kazanmak için 'hediye verme' ilkesini benimsemiş, böylelikle kısa bir süre zarfında bu insanların çoğunu kazanmıştır. Bu olayı yakından takip eden Enes, "ilkın bu insanlar her ne kadar maddi amaç uğruna Müslüman olmuş olsalar da kısa bir zamanda İslam'ın en önemli neferleri haline gelivermişlerdir"⁵⁴⁹ diyerek bu husutaki izlenimlerini aktarmaktadır.

D- DUA ETMESİ

Dua, insanın manevi yönden en büyük ihtiyacıdır. Kuran'ı Kerim'de pek çok dua örneğinin olması⁵⁵⁰ ve muteber hadis kitaplarında duaya özel bölümlerin tahsis edilmiş olması, Hz. Peygamber'in bu hususa verdiği önemi ortaya koymaktadır. Hayatının her ânı ve her alanı için özel dualar yapan Allah'ın Elçisi, heyetler için de muhtelif dualar etmiştir. Örneğin Becîle heyetinin lideri Cerîr b. Abdillâh (10/631), Medine'ye gelerek Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber, Yemen'deki meşhur şirk mabedi olan puthaneyi kastederek "Zu'l-halâsa'yı yıkarak bana kalp rahatlığı vermez misin" demiş, Cerîr b. Abdillâh da 'tamam ya Rasulallah!' diye cevap vermiş ama 'ata binerken göğsünün daraldığını bundan dolayı da atın üzerinde duramadığını' zikretmiştir. Bu olayı bize nakleden Cerîr "Hz. Peygamber göğsüme sert bir şekilde vurdu hatta onun parmak izlerini göğsümde gördüm" dedikten sonra "Allahım! Cerîr'i atı üzerinde sabit kıl! Onu hidayete ermiş ve hidayet edici kıl!" şeklinde kendisine dua ettiğini bu duadan sonra bir daha attan düşmediğini ifade etmiştir. Cerîr, Medine'ye geldiğinde"ey Allah'ın Elçisi! Seni hak ile gönderene yemin olsun ki vallahi ben o şirk ma'bedini uyuz, bakımsız deve gibi bir hale getirdim" diye müjdeli haberi verince Hz. Peygamber, Becîleliler ve Ahmesliler için "Allahım! Onların, insanlarını ve atlarını

⁵⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.354.

⁵⁴⁹ Bkz. Müslim, Fedâil, 57(6020), 58(6021).

⁵⁵⁰ Bkz. Sıtkı Güllü, "Kuran-ı Kerim'de Dua Kavramı", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:8, Sy:18 (Kış 2004), ss.115-130; Ayrıca bk. Veli Atmaca, "Hadiste Dua Edebiyatının Oluşumu ve Kaynakçası", *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, c.9, sy.27, ss.57-78.

mübârek et!” şeklinde duada bulunmuştur.⁵⁵¹ Allah’ın Elçisi, Eslem ve Gıfâr hakkında “Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfâr kabilesine de mağfîret etsin” buyurmuştur.⁵⁵²

Bir defasında da Allah Resulü, Medine’ye gelen Tucîb elçilerine “sizden Medine’ye gelmiş olup da burada olmayan kimse var mı ?” diye sordu. Onlar da “evet, en gencimizi develere bakması için geride bıraktık. Sadece o kaldı” deyince Hz. Peygamber “onu bana gönderin” dedi. Genç Hz. Peygamber’e yönelerek ”ben biraz önce sana gelen heyetteki kişilerin çocuklarındım. Onların ihtiyaçlarını giderdiğim gibi sen de benim ihtiyacımı gider.” dedi. Hz. Peygamber “senin ne ihtiyacın var?” diye sorunca “Allah’ın beni affetmesini, bana merhamet etmesini ve zenginliğini gönlüme koymasını istiyorum” şeklinde cevap vermiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de “Allahım ona mağfîret et, ona merhamet et ve zenginliğini de onun gönlüne koy!” buyurmuştur.⁵⁵³

Bir başka defasında ise Devs kabilesinden şâir et-Tufeyl Amr b. ed-Devsî, Kâbe’yi ziyareti sırasında bir yol bulup Hz. Peygamber ile görüşüp Müslüman olmuş, Hz. Peygamber de ona, kavmine tebliğde bulunması vazifesini vermiştir. Memleketine döner dönmez tebliğ faaliyetlerine başlayan Tufeyl’e, kavmi kulak vermeyince şikâyet için tekrar Hz. Peygamber’e gelmiş “Deps isyan etti ve Allah’ın emrini kabulden imtinâ etti” diyerek onlara beddua etmesini istemiştir. O esnada orada bulunanlar Hz. Peygamber’in beddua edeceğini zannetmiş, O (s.a.) ise “Alahım! Devs’e hidâyet ver. Onları buraya getir”⁵⁵⁴ diyerek Müslüman olmaları için duada bulunmuştur. Allah’ın

⁵⁵¹ Zu’l-Halâsa, Yemen’de Has’am ile Becîle kabileleri arasında bir puthaneydi. İçinde kendisine ibadet edilen dikili taşlar vardı ve bu puthaneye Ka’betu’l-Yemâniyye adı verilmekteydi. Bk. Buhârî, Cihâd, 154, 162, 192; Menâkibu’l-Ensâr, 21; Megâzî, 63; Edeb, 68; Da’âvât, 19. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.261.

⁵⁵² Buhari, Menâkıb, 6; Müslim, Fezâilü’s-Sahabe, 183; Hz. Peygamber’in Eş’arîler hakkında yaptığı bir başka dua misali için bk. Tirmizî, Menâkıb, 73.

⁵⁵³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.244, 245; Vedâ Haccı’nda Minâ’da on altı kişi olarak bu heyet tekrar Medine’ye gelmiş, Hz. Peygamber onlara bu gencin durumunu sormuş, onlar da “Onun kadar Allah’ın verdiği rızka kanaat eden birini görmedik” diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de “Umarım hepimiz bu minvâl üzere ölüürüz” buyurmuştur. Bk. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.245.

⁵⁵⁴ Buhârî, Cihâd, 100; Megâzî, 76, Da’âvât, 59; Benzeri bir olay Sakîf kabilesi için de söz konusu olmuştur. Nitekim Sakîf’in savaşta oklarla Müslümanlara zarar vermesi üzerine sahabeden bazıları “ey Allah’ın Resulü! Sakîf, oklarıyla bizi yaktı yıktı. Onlara beddua etsen!” diye talepte bulunmuş, Allah’ın Elçisi ise “Allah’ım! Sakîf’e hidayet ver!” şeklinde dua etmiştir. Bkz. Tirmizî, Menâkıb, 73; Nizâr Ebâze, *a.g.e.*, s.364.

Elçisi'nin duasından sonra kavmine dönen et-Tufeyl'in de gayretleriyle kısa bir sürede sonuç alınmış ve Tufeyl yetmiş veya seksen kişilik bir grupla Medine'ye gelmiştir.⁵⁵⁵

Hız. Peygamber, kimi elçiler için yağmur duasında da bulunmuştur. Mesela Selâmân heyeti geldiğinde “memleketinizin durumu nasıldır?” diye sormuş, “kuraktır ey Allah'ın Elçisi! Allah'a dua et de yurtlarımıza yağmur versin ki oralarda kalmaya devam edelim” şeklinde cevap verilince de “Ey Allahım! Yurtlarında onları sula!” diye dua etmiştir. Hız. Peygamber'in dua esnasında el-kol hareketlerini de yakından takip eden elçiler “Ey Allah Resulü! Her iki elini de kaldır. Çünkü bu durum daha çok rahmet sebebi olur ve daha hoştur” şeklinde talepte bulunmuş, bu isteğe gülümseyen Hız. Peygamber, koltuk altları görününceye kadar iki elini kaldırmıştır. Elçiler, memleketlerine vardıklarında tam da Hız. Peygamber'in dua ettiği vakitte yağmurun yağdığını haber almışlardır.⁵⁵⁶

Hız. Peygamber'in, nadir de olsa bazı elçilere beddua ettiği de müşahede edilmiştir. Örneğin daha önce belirttiğimiz gibi kendilerine kalp yemeyi yasaklayan Cu'fi oğulları Medine'ye geldiğinde Hız. Peygamber'in kendilerine pişirilmiş yürek ikram etmesi ve pek çok iyilik yapıp kızını diri diri toprağa gömen annelerinin de cehennemlik olduğunu Hız. Peygamber'den duymaları sebebiyle çekip gitmiş; giderken de “adam bize hem yürek yedirdi hem de annemizin cehennemde olduğunu söyledi. O, asla kendisine tabi olunmayacak bir kimsedir” demişlerdir. Biraz yol aldıklarında ise yolda Hız. Peygamber'e zekât devesini getiren bir sahabîye rastlamış, adamı bağlayıp deveyi gasbetmişlerdir.⁵⁵⁷ Bu durumu haber alan Hız. Peygamber, onlara beddua etmiştir.⁵⁵⁸

Heyetler, Hız. Peygamber'e soru sormak için geldikleri gibi, Medine'de ikâmet esnasında Hız. Peygamber'den ayrılmazlar, O'nun her halini hatta nasıl dua ettiğini dahi müşahede ederlerdi. Örneğin Gâmid kabilesinden Sahr el-Gâmidî, Hız. Peygamber'in bir cihâd bölüğü göndermek istediğinde, sabah erkenden gönderdiğini ve sabahın bu vakti için de “Allahım! Ümmetim için sabahın en erken vaktini bereketli kıl!” şeklinde dua

⁵⁵⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.353.

⁵⁵⁶ Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.251; İbn Seyyidinnâs, *a.g.e.*, C.II, s.321.

⁵⁵⁷ Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.246.

⁵⁵⁸ Buhârî, Cihâd, 184; İ'tisâm, 16; Müslim, Mesâcid, 307(1557), 308(1558); Müslim, İmâret, 147(4917); Bir başka beddua olayı için bkz. Buhârî, Vitir, 7; Cenâiz, 40; Cihâd, 9, 19; Cizye ve'l-muvedaa, 8; Megâzi, 10, 29; Daâvât, 58; Müslim, Mesâcid, 297(1545), 299(1547); Nesâî, Tatbîk, 30; Dârimî, Salât, 216.

ettiğini müşahede etmiştir. Sahr, bu olayı özümsemiş ve hayatına tatbik eylemiştir. Bir tâcir olan Sahr, sabahın en erken vaktinde çalışanlarını görevlendirir ve iş yaptırır. Kısa bir vakitte de bu çabasının karşılığını alarak zengin olmuştur.⁵⁵⁹

E- EŞRAFTAN OLANLARA ÖZEL MUAMELE ETMESİ

Hız. Peygamber'in İslam'a davet siyasetinde asillerin, kabile resilerinin önemli bir yeri olup; bu insanlar sayesinde İslam, çok büyük alanlara yayılmıştır.⁵⁶⁰ Allah'ın Elçisi, insanlara konum ve hallerine göre davranmış ve sahabeye de bunu nasihat etmiştir.⁵⁶¹ Örneğin Becîleliler, Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin başkanlığında hicretin 10. yılında 150 kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmek üzere yola çıkmışlar, henüz gelmeden Hız. Peygamber "bu vadiden, yüzünde hükümdarlık alameti bulunan, Yemen'in en hayırlısı gelecek" diyerek onların gelişlerini sahabeye müjdelemiş, aradan fazla geçmeden Cerîr, kavmi ile çıkagelmiştir. Mecliste Cerîr'e yer verilmediğini gören Hız. Peygamber, hemen duruma müdahale ederek "ey Cerîr! Al şunu üzerine otur!" diyerek üst elbisesini çıkartıp vermiş, orada bulunanlara da "size bir kavmin efendisi geldiğinde ona ikramda bulunun" diye tavsiyede bulunmuştur.⁵⁶² Aynı zamanda bir kabile reisi olan Cerîr, bu durumu "Rasulullah, bana elini uzatıp 'Allah'tan başka ilah bulunmadığına, benim de O'nun elçisi olduğuma şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, Müslümanlara karşı samimi olmak, Habeşli bir köle de olsa emîre itaat etmek üzere bana biat eder misin?' diye sorunca, ben de 'evet' dedim"⁵⁶³ şeklinde bize aktarmaktadır.

Yine Tayy kabilesini temsilen Medine'ye gelen Adıyy b. Hâtım, Hız. Peygamber mescitte iken ona selam vermiş, kendisini tanıtmış, Hız. Peygamber de onun elinden tutup evine davet etmiştir. Eve giderlerken Hız. Peygamber'in zayıf ve yaşlı bir kadına yardım ettiğini görmüş ve içinden "kesinlikle bu zat melik değildir" demiş; eve

⁵⁵⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 326; Hız. Peygamber'i dua ederken dikkatle inceleyen ve bu hali özümseyen elçilerden biri de Cerm heyetidir. Nitekim onlar Müslüman olduktan sonra Hız. Peygamber'i namaz kılarken ayrıntılı bir şekilde izlemişler ve "Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl." diye dua ettiğini müşâhede etmişlerdir. Bk. Tirmizî, *Da'âvât*, 124.

⁵⁶⁰ Samadov, *a.g.e.*, s.227.

⁵⁶¹ İbn Hamza, *el-Beyân ve't-Ta'rîfî Esbâbi Vürûdi'l-Hadîsi's-Şerîf*, C.II, s.73.

⁵⁶² Ayrıca Cerîr, mecliste yerini alınca herkesin kendisine baktığını görmüş ve "ben gelmeden Allah'ın Elçisi beni andı mı?" diye sormuş, orada bulunanların onaylaması üzerine memnuniyetini ifade edip bu duruma çok sevinmiştir. Bk. İbn Mâce, *Edeb*, 19; Ayrıca bkz. Çakan, *a.g.e.*, s.149.

⁵⁶³ Buhârî, *İlim*, 42; *Mevâkitu's-Salât*, 3; *Zekât*, 2; *Buyu'*, 68; *Şurût*, 1; *Ahkâm*, 43; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c.I, s.261; Konu hakkında ayrıca bkz. Samadov, *a.g.e.*, s.227-228.

vardıklarında da Hz. Peygamber, Âdî'yi içi hurma lifi doldurulmuş olan minderin üstüne oturmuş, kendisi de kuru yere oturmuştur. Bu durumu da müşahede eden Âdî, içinden ikinci bir kez “vallahı bu adam kral değildir”⁵⁶⁴ diyerek beğenisini ifade etmiştir.

Murâd kabilesinin lideri Ferve b. Müseyk(10/631) Medine'ye geldiği ilk gün, Hazrec'in liderlerinden Sa'd b. Ubâde'nin evinde ağırlanmış, dinlendiğinin ertesi günü Hz. Peygamber'e götürülmüştür.⁵⁶⁵ Hz. Peygamber ile Sa'd, onunla bizzat ilgenmiş; Kuran ve İslam dininin önemli esaslarını öğretmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber, Ferve'ye en meşhur savaşları olan 'yevmü'r-rezm'i hatırlatmak için “ey Ferve! Rezm savaşında kavminin Hemdân'a karşı ağır bir yenilgi alması seni üzdü mü?” şeklinde bir sonu yöneltince “tabiki üzdü ey Allah'ın Elçisi! Kavmimden ve ailemden pek çok kişiyi kaybedince nasıl üzülmeiyim?” diye cevap vermiştir. Hz. Peygamber de “evet doğru, ama bu musibetler sizin geride kalanlarınız için daha hayırlı oldu. Çünkü sizin Müslüman olmanıza vesile oldu.”⁵⁶⁶ diyerek onu teselli etmiştir.

Yine Yemen'in önemli emirlerinden Vâil b. Hucr, Medine'ye gelmeden önce Hz. Peygamber, onun geleceğini müjdelemiş, geldiğinde ise onu özellikle mescide yakın tutarak pek çok hususta bizzat yaşayarak bilgi sahibi olmasını sağlamıştır.⁵⁶⁷

F- GÖREVLENDİRMESİ

Hz. Peygamber, insanları istihdam ederken mükemmel bir siyaset izlemiş; kabile sistemini tamamen ortadan kaldırmak gibi bir düşüncesi olmamış, aksine insanları mensup oldukları kabile veya grup içerisinde görevlendirmeye özen göstermiştir.⁵⁶⁸ Örneğin Becîleliler, Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin başkanlığında (10/631) 150 kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmiş, Hz. Peygamber de ona, gerilerinde bıraktığı

⁵⁶⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, C.II, s.580; İbn Seyyidinnâs, *a.g.e.*, C.II, s.296; Müslüman olup Medine'de bir süre kalan Âdî, bu süre zarfında Hz. Peygamber'e bazı sorular sormuştur. Bu sorular için tezimizin “Sorularını Cevaplaması...” başlığı altında ilgili yere bkz.

⁵⁶⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.247; Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd ve Zikri Fedâilîhi ve E'lâmi Nübüvvetihi ve Efâlihî ve Ahvâlihî fî'l-Mebdei ve'l-Meâd*, I-XII, thk. Adil Ahmed b. Abdilmevcud-Ali Muhammed Muavvez, C.VI, 1.B., Beyrut Lübnân, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1993, s.392.

⁵⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 527; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr, *Müsned*, II, 226.

⁵⁶⁷ Örneğin bkz. Tirmizî, *Salât*, 102; Bir başka örnek için bk.Ebû Davud, *Salât*, 136-137.

⁵⁶⁸ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, s.262; Hz. Peygamber'in Arap kabilelerine karşı stratejilerinden biri de kabilelere göndereceği zekât memurunu veya vâliyi yine onların içinden seçmesiydi. Allah Elçisi'nin görevlendirdiği vâli ve zekât memurlarını tablo halinde incelemek için bk. Nuseyr Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdğış, “*Vüfûdü'l-Arab ile'l-Medine ve Mevkîfü'r-Resuli's-Siyâsî minhâ*”, s.15.

bölgenin durumunu sormuş, Cerîr de “ey Allah’ın Elçisi! Allah, İslamı getirdi. Artık onların hem mescitlerinde hem de farklı alanlarında ezan okunuyor. Kabileler de ibadet edilen putlarını yıktılar” diye haber vermiştir. Hz. Peygamber, Yemen’deki meşhur şirk mabedi hakkında “peki Zü’l-Hulasa’ya ne oldu?” demiş, Cerîr’in “hâlâ olduğu gibi duruyor ama inşaallah Allah, en yakın zamanda bizi ondan kurtaracak”⁵⁶⁹ diye yanıt vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, uzun süre zihnini meşgul eden bu mabed hakkında “beni Zü’l-Halâse’den kurtarmaz mısınız?”⁵⁷⁰ diyerek burayı imhâ etmekle vazifelendirmiştir.

Böylelikle Hz. Peygamber, Câhiliye döneminde kabileler arasında yaygın olan putperestlik ile savaşmanın önemini göstermek için Becîleliler kendisine gelince onlara putlarını sormuş, ardından da yine o kabileden Cerîr’i, bu sahte mabedi imha etmekle görevlendirmiştir. Cerîr, şirk ma’bedi olan ve Yemen’in Ka’besi diye isimlendirilen bu sahte ibadet evini ortadan kaldırıncaya Hz. Peygamber o kadar sevinmiştir ki Cerîr’in “Müslüman olduğumdan bu yana, Resulullah, ben ne zaman huzuruna girmek için izin

⁵⁶⁹İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.261; Zü’l-halâse putu ve Câhiliye dönemindeki konumu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahfuz Söylemez, “Cahiliye Arap İnançında Putların Yeri”, *Milel ve Nihal Dergisi*, cilt 11, sy:1, Ocak-Haziran 2014, ss.9-50, 39-40; Nuseyr Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdgîş, *a.g.m.*, s.9.

⁵⁷⁰ Buhârî, Cihâd, 154, 162, 192; Menâkibu’l-Ensâr, 21; Megâzî, 63; Edeb, 68; Da’âvât, 19; Buhârî’nin “Gazvetü zî’l-halâse” isimli bâbındaki bir rivayete göre Becîlelilerden Cerîr der ki “Hz. Peygamber, bana ‘Zü’l-Halâse’yi yıkarak bana kalp rahatlığı vermez misin(kurtarmaz mısın)?” dedi. Zü’l-Halâse, Yemen’de, Has’am ile Becîle kabileleri arasında bir puthaneydi. Aynı zamanda Devs ve Ahmes kabileleri de bu şirk mabedine tapmaktaydılar. İçinde kendisine ibadet edilen dikili taşlar vardı ve bu puthaneye Ka’betü’l-Yemâniyye adı verilmekteydi. Ben de ‘Tamam ya Rasulallah! Olur’ dedim. Ahmes’ten yüz elli süvariyle yola çıkacaktım. Ahmesliler binici insanlardı. Hz. Peygamber’e ‘ata binerken göğsümün daraldığını bundan dolayı da atın üzerinde durmadığımı zikrettim. Ardından ‘Hz. Peygamber göğsüme sert bir şekilde vurdu hatta onun parmak izlerini göğsümde gördüm’ dedi ve Rasulallah, ‘Allahım! Cerîr’i atı üzerinde sabit kıl! Onu hidayete ermiş ve hidayet edici kıl.’ diyerek dua edince ‘ben artık bu duadan sonra bir daha attan düşmedim’ dedi. Cerîr, Hz. Peygamber’in duasını aldıktan sonra yola çıkmış ve gider gitmez puthaneyi imhâ etmiştir. Cerîr, Yemen’e vardığında put ma’bedinde bulunan biri fal oklarıyla kısmet arıyordu. Falcıya ‘Resulallah’ın me’muru buradadır eğer çıkıp da gelirse boynunu vurur’ denilmiş, tam da falcı, oklarını atmakla meşgulken Cerîr çıkagelmış ve falcıya ‘Ya sen bu okları kırıp Allah’tan başka ilah yoktur diyerek şehâdet getirirsin ya da benim boynunu vururum’ diye uyarılmıştır. Falcı ise hemen fal oklarını kırarak şehâdet getirmiştir. Cerîr puthaneyi yakıp yıkmış, Ahmeslilerden Ebû Ertâ denilen birisini de bu müjdeli haberi vermesi için Rasulallah’a göndermiştir. Hz. Peygamber’e gelince ‘Ya Rasulallah! Seni hak ile gönderene yemin olsun ki vallahi ben o şirk ma’bedini uyuz, bakımsız deve gibi geride bıraktım’ deyince Hz. Peygamber Becîleliler ve Ahmesliler için ‘Allahım! Onların, insanların, atlarını mübârek eyle’” şeklinde dua etmiştir. Bkz. Buhârî, Cihâd, 154, 162, 192; Menâkibu’l-Ensâr, 21; Megâzî, 63; Edeb, 68; Da’âvât, 19. Tayalisî, *Müsned*, C.II, s.610; İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.261.

istediysem geri çevirmedi ve beni ne zaman görse tebessüm ederdi”⁵⁷¹ demesine sebep olmuştur.

Yine bir derfasında Devs kabilesinden şâir et-Tufeyl Amr b. ed-Devsî, Kâbe’yi ziyaret etmiş, bu esnada imkân bulup Hz. Peygamber ile görüşerek Müslüman olmuş, Hz. Peygamber de onu, kavmine tebliğde bulunması hususunda vazifelendirmiştir.

Daha önce geçtiği üzere memleketine döner dönmez tebliğ faaliyetlerine başlayan Tufeyl’e, kavmi kulak vermeyince şikâyet için tekrar Hz. Peygamber’e gelerek onlara beddua etmesini istemiştir. O (s.a.) ise aksine “Alahım! Devs’e hidâyet ver. Onları buraya getir”⁵⁷² diyerek Müslüman olmaları için dua etmiş, kavmine dönen Tufeyl’in de gayretleriyle kısa bir sürede iyi bir sonuç alınmış ve Tufeyl yetmiş veye seksen kişilik bir grupla tekrardan Medine’ye gelmiştir.⁵⁷³

Bir başka olayda ise Hz. Peygamber, Medine’ye gelen Muradlıları uğurlarken, onların lideri Ferve b. Müseyk “ey Allah’ın Elçisi! Kavmimden Müslüman olanları da yanıma olarak, Müslüman olmayanlarla savaşıyım mı?” diye talepte bulundu. Resulullah Ferve’nin bu isteğini kabul etti ve onu, kavmine emir ta’yin etti. Ferve, yanındaki temsilcilerle birlikte memleketlerine gitmek için yola çıktı. Hz. Peygamber ise bu esnada “Guteyfi ne yaptı?” diye⁵⁷⁴ Ferve’yi sordu. Onun yola çıktığı haberi Hz. Peygamber’e verilince yoldan döndürülmesini emretti. Hz. Peygamber, ashâbı ile birlikte oturduğu bir esnada gelen Ferve’ye “önce onları İslam’a davet et. Eğer Müslüman olurlarsa ne âlâ! Müslüman olmazlarsa o zaman da benim talimatımı bekle, acele etme!”⁵⁷⁵ diyerek sıkı sıkı tembihledi. Hz. Peygamber, Ferve’ye olan bu tavsiyesinde zımmen nebevî savaş stratejisini öğretmiştir.

Hz. Peygamber, kendisine Müslüman olarak gelen bazı kabileleri veya şahısları geldikleri bölgede İslamı yaymakla görevlendirirdi. Bunlardan biri de Surad’tı. Allah’ın Elçisi, Surad’ı Yemen’deki müşriklerle savaşması için görevlendirmiştir. Allah

⁵⁷¹ Buhârî, Edeb, 68; Hz. Peygamber’in bu görevi Cerîr’e verme sebebi ise; Cerîr’in kabilesi de bu puta tapmaktaydı ve Cerîr ile putu yıkmak için giden 150 Ahmesli çok iyi ata biniyordu. Bu sebepten olsa gerek ki Hz. Peygamber, bu kutsal görevi Cerîr’e vermiştir. Cerîr el-Beceli’nin bu kutsal görevi yerine getirmesi sebebiyle Buhârî onun için özel bir bâb ayırmıştır. Bkz: Menâkibu’l-Ensâr, 21.

⁵⁷² Buhârî, Cihâd, 100; Megâzi, 76, Daâvât, 59.

⁵⁷³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.353.

⁵⁷⁴ Murad kabilesinin bir kolu olan Guteyf’e nisbeten bu ismi almıştır. Bkz. Salim Ögüt, “Ferve b. Müseyk”, *DİA*, XII, s.415.

⁵⁷⁵ Bkz. Ebû Davud, el-Hurûf ve’l-Kıraât, 1; Tirmizî, Tefsir, 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 528; Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, II, 225

Resulünün bu çabası güzel sonuç vermiş, pek çok kişi bu vesileyle İslamla şereflenmiştir.⁵⁷⁶ Ezd kabilesi, Surad b. Abdillah el-Ezdî başkanlığında ondan fazla kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelip orada on gün kalmıştır. Surad b. Abdillah onların en faziletlisi olduğundan Hz. Peygamber, Surad'ı elçilere emir tayin ederek kavmiyle birlikte Yemen'deki müşriklerle savaşmasını emretmiştir. Buna binaen Surad da hemen harekete geçerek korunaklı ve etrafı kapalı olan Cüreş şehrine ulaşmış, oraya sığınan Yemenli kabileler ile birlikte Cüreş ahâlisi, Surad'ın İslâm'a davetini kabul etmeyince onları bir ay boyunca kuşatmıştır. Bu esnada onların hayvanlarına baskınlar yaparak onları alıkoymuştur. Surad, şehirden uzaklaşarak Şeker denilen bir dağa çekilmiş, Cüreşliler ise Surad'ın hezimete uğradığını zannederek onu aramaya çıkmışlardır. Surad da bu durumdan istifade ederek savaş düzeni alıp onlarla savaşmış; rahat bir şekilde onları kılıçtan geçirerek yirmi tane de at ele geçirmiştir. Savaşın vuku bulunduğu esnada Cüreşlilerin Hz. Peygamber'e gönderdiği iki elçi O'na (s.a.) varmışlar ve yanında bekliyorlardı. Hz. Peygamber, onlara savaşın gidişatını ve Surad'ın zaferini haber vermiş, elçiler de hemen yola çıkıp kavimlerine varmışlardır. Elçiler, onlara Hz. Peygamber ile aralarında cereyan eden konuşmayı haber vermiş, bu konuşma, kavimlerinin Hz. Peygamber'e Müslüman olarak gelmelerini sağlamıştır.⁵⁷⁷

Hz. Peygamber zaman zaman da kendisi görevlendirmede bulunmamış; görevli kişiyi seçme işini bizzat onlara bırakmıştır. Örneğin Sa'd Hüzeym, vedalaşmak için Hz. Peygamber'e geldiğinde onlara "Birinizi kendinize emir yapın" diyerek bu işi onların uhdesine tevdi etmiştir.⁵⁷⁸

G- HOŞLANMADIĞI İSİMLERİ DEĞİŞTİRMESİ

İnsana ve insan dışındaki her türlü canlı cansız varlığa isim verme işlemi insanın dışı yansıması veya onun kültürünün bir parçası olduğundan⁵⁷⁹ Hz. Peygamber, İslam inancının, hayatın her alanında görülmesini istemiş; bu amaç için de İslam'ın özünü örtüşmeyen pek çok ismi, manası olumlu olan adlarla değiştirmiştir.⁵⁸⁰ Böylelikle Hz.

⁵⁷⁶ Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254-255.

⁵⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254-255.

⁵⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, 249.

⁵⁷⁹ Cemal Ağırman, "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu", *CÜİFD*, Yıl:1998, Sy:2, ss.122-143,s.123.

⁵⁸⁰ Örneğin Hz. Peygamber, "Âsî, Azîz, Atele, Şeytan, Hakem, Gurâb, Hubâb, Şihâb" gibi kötü ve çirkin manalı isimleri değiştirmiş, aynı şekilde 'harb' ismini 'silm' şeklinde değiştirmiştir. Bkz. Ebû Davud, Edeb, 70; Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Ağırman, *a.g.m.*, s.135-140.

Peygamber, bir hayat nizamı olarak İslamî zihniyetin inşası için isimlere bile müdahale etmiştir.

Hoşlanmadığı isimleri değiştiren Hz. Peygamber, bu ilkeyi Medine'ye gelen elçilerde de hayata geçirmiş; gerek şahıs ismi olsun gerekse cansız bir varlığın adı olsun pek çok ismi müspet manalı olanlarıyla değiştirmiştir. Mesela Hz. Peygamber, Tay kabilesinden (9/630) 'Zeydu'l-Hayl'ın ismini 'Zeydu'l-Hayr' olarak değiştirmiş,⁵⁸¹ Cu'fi kabilesinin elçilerinden olan Ebû Sebre'nin yanında Sebre ve Azîz adında iki çocuğu da bulunmaktaydı ki onları gören Hz. Peygamber, Azîz'e "İsmin nedir?" diye sordu. Çocuk "adım Azîz'dir" deyince Hz. Peygamber "Allah'tan başka Azîz yoktur. Sen Abdurrahman'sın"⁵⁸² diyerek çocuğun adını değiştirmiştir.

Yine Cüheyne elçilerinin içinde bulunan Abduluzâ ismini Abdullah ile, Benû Gayyân olan kabile adlarını Benû Reşdân olarak ve 'insanları yoldan çıkartan' manasına gelen Gavâ adındaki vadilerini 'doğru yolu gösteren' manasına gelen Rüşd ile değiştirmiştir.⁵⁸³ Ayrıca Benî Hilâl b. Âmir heyetinde Abdu Avf b. Asram adındaki kişinin ismini Abdullah olarak,⁵⁸⁴ Süleym elçileri arasında yer alan Gâvî b. Abduluzâ'yı Râşid b. Abdurrabbih olarak,⁵⁸⁵ Dârîler heyetinde yer alan Tayyib adındaki çocuğun adını Abdullah, Azîz adındaki bir başka çocuğun adını da Abdurrahman olarak değiştirmiştir.⁵⁸⁶

Böylelikle Hz. Peygamber, her varlığın sembolü, remzi olan isimleri seçerken son derece titizlik göstermiş; tevhide ve İslam'ın özüne uygun olmayanları veya kötü ve çirkin mana taşıyanları değiştirmiştir.

H- KIZMASI

Hz. Peygamber, insan olması hasebiyle zaman zaman öfkelenmiş; ama O (s.a.) öfke hallerinde bile haktan çıkmamış daima orta yolda kalmıştır. Öfkelenme sebebi ise daha çok bir takım heyetlerin dini hususlarda cehâletleri, bu hususta inatları veya İslam'a ve Müslümanlara zararlı tutumları olmuştur. Mesela Ezd kabilesinden Cünâde

⁵⁸¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.243.

⁵⁸² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.246; Ayrıca bkz. Kamacı, *a.g.e.*, s.398.

⁵⁸³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.251.

⁵⁸⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.235.

⁵⁸⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.233.

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.259; Halil Abdülkerîm, *Devletü Yesrib: Besâir fi Âmi'l-Vüfûd ve Ahbârihi*, s.195-196.

el-Ezdî, kavminden yedi kişiyle Cuma günü Hz. Peygamber'e çıkagelmiş, bu esnada ashabıyla yemek yiyen Hz. Peygamber, onları yemeğe davet etmiş, onlar da "biz oruçluyuz ey Allah'ın Elçisi!" şeklinde cevap vermişlerdir. Bu yanıt karşısında Hz. Peygamber "peki dün de tuttunuz mu?" diye sormuş, "hayır" cevabını alan Hz. Peygamber, "peki yarın tutacak mısınız?" diye sormuş, buna da "hayır" cevabını alınca "o zaman bugün oruç tutmayın" diyerek hiddetlenmiştir. Akabinde Cuma namazı için hazırlanarak minbere çıkıp oturmuş, bir müddet sonra bir kap su istemiş, Cuma günü oruç tutulmayacağını insanlara göstermek için bu sudan içmiştir.⁵⁸⁷ Böylece Hz. Peygamber'e Cuma günü gelen temsilciler, sadece o gün oruç tutmuş, bir önceki veya sonraki günü tutmamış ve tutmayı da düşünmemişlerdir. Cuma günü Müslümanların bayramı olduğundan ve bu günde Müslümanların daha dinç olmaları lazım olduğundan Hz. Peygamber, Cumayı diğer günlerden ayırarak sadece o gün tutulan orucu yasaklamıştır.

Kinde heyeti hicrî onuncu senede on kûsür kişiden oluşan bir süvari birliğiyle, saçlarını boyamış, gözlerine sürme çekmiş, üzerlerinde ipekle süsledikleri Yemen cübbeleri ve yaldızlı atlas varken Hz. Peygamber'in yanına gelip bu halde mescide girmişler, Hz. Peygamber heyetin bu vaziyetini görünce "siz Müslüman olmadınız mı" diye sormuş, onların "evet, Müslüman olduk" demeleri üzerine sinirlenerek "öyleyse bu haliniz de ne?" buyurmuş, onlar da bunun farkına varıp hemen üstündekileri çıkarıp atmışlardır.

Bir başka olayda ise bir grup Temîmlî Medine'ye gelmiş, öğle namazını kılan Hz. Peygamber, Temîmlîlere yönelip "ey Temîmlîler! Size müjdeler olsun!" diyerek onları karşılayınca Temîmlîler "bize müjde verdin. Öyleyse bize Beytu'l-mâlden bir kez daha bağış yap" diye talepte bulunmuşlardır. Onların bu sözü üzerine Hz. Peygamberin yüzünün rengi atmış, tambu esnada Yemen'den bir grup Eşarî çıkagelmiştir. Hz. Peygamber onlara "Temîmlîlerin kabul etmediği müjdeyi bari siz kabul edin" diyerek

⁵⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, C.II, s.301; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 438; Bazı heyet üyeleri de sordukları yersiz sorular sebebiyle Hz. Peygamber'in kızmasına sebep olmuşlardır. Örneğin Benî Belî elçilerinin sordukları bir soru için bkz. Buhârî, İlim, 28; İstikrâz ve'd-duyûn, 12; Lukata, 2, 3, 4, 9, 11, Talâk, 22; Edeb, 75; Lukata, 2(4499), 3(4500), 7(4504); Ebû Davûd, Lukata, 1; Tirmizî, Ahkâm, 35; İbn Mâce, Lukata, 1; Muvatta, Ekziyye, 46.

müjdeyi onlara vermiş, Eşarîler de “kabul ettik ey Allah’ın Elçisi!” diye cevap vermişlerdir.⁵⁸⁸

Hicretin 9. yılının Safer ayında Hz. Peygamber’e Uzre kabilesinin elçileri, geldiklerinde cahiliye selamı ile selam vermiş, bu duruma kızan Allah’ın Elçisi, hemen müdahale ederek “merhaba size; ehlen ve sehlen, hoş geldiniz. Peki, neden İslam’ın selamı ile selam vermediniz?” diyerek onları uyarmıştır.⁵⁸⁹

Hz. Peygamber, kendisine gelen heyetlerde İslam’ın ruhuna aykırı bir davranış veya inançla karşılaştığında hiçbir müsamaha göstermeden onu düzeltirdi. Mesela kendisine kalp yemeyi yasaklayan Cu’fi kabilesi’ne “müslümanlığınız kalp eti yemeden tamam olmaz” diyerek uyarılmış ve heyet üyelerini hemen pişirilen bir kalpten yemelerini istemiştir. Böylelikle Allah’ın Elçisi, Cu’fi oğullarının kalp yememe gibi totemik davranışlarını kabul etmemiş, Allah’ın helal kıldığı şeylerin haram kılınmak suretiyle dinin özünü çelişeceğini belirtmiştir.

Daha önce de geçtiği gibi bu kabileden iki şahıs, müşrik olarak ölen ve ölmeden önce de çok hayırlı işler yapan annelerinin durumunu merak edip Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Elçisi! Annemiz Müleyke bnt. El-Hulv köle azad eden, yoksulları doyuran, miskinlere yardım eden bir kadındı. Fakat ölmeden önce o, küçük bir kız kardeşimizi diri diri toprağa gömmüştü. Onun hali ne olacak?” şeklinde annelerinin hayırlarını da zikrederek Hz. Peygamber’den güzel bir cevap beklemişler ama Hz. Peygamber, beklenilenin aksine “gömülen kız ile gömen anne her ikisi de ateştedir. Eğer gömücü sonradan Müslüman olduysa bu istisnâ. O zaman Allah onu affeder.” demiştir.⁵⁹⁰ Hz. Peygamber’den böyle bir cevap beklemeyen temsilciler kızarak ayağa kalkıp orayı terketmişlerdir. Hz. Peygamber ise onların geri çevrilmelerini emretmiş, huzura geldiklerinde onlara “bana bakın! Benim annem de sizin annenizle birlikte” diyerek

⁵⁸⁸ Buhârî, *Bed’u’l-halk*, 1; Megâzi, 68, 75; Tevhîd, 22; Tirmizî, *Tefsir*, 49; Menâkıb, 73; Temîmliler Medine’de kalırlarken, Hz. Peygamber’i, Hz. Hasan’ı öperken gören Akrâ b. Hâbis şaşkın bir şekilde “Siz çocuklarımızı öpüyor musunuz?” diye sorunca sahabiler de “evet” diyerek onaylayınca Akrâ “bize gelince biz öpmüyoruz, öpmeyiz de” demiştir. Bu cevaba öfkelenen Hz. Peygamber “Allah sizin kalbinizden rahmeti çekip aldıysa ne yapabilirim” buyurmuştur. Bk. Müslim, *Fedâil*, 64(6028); İbn Mâce, *Edeb*, 3.

⁵⁸⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.250; İbnü’l-Esir, Ebû’l-Hasen Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdi’l-Kerem b. Abdi’l-Vâhid eş-Eybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, I-X, thk. Ömer Abdusselâm Tedmerî, C.I, I.B., Beyrut- Lübnan, Dâru’l-kitâbi’l-arabî, 1997, s.454.

⁵⁹⁰ Ebû Davûd, *Sünnet*, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 268; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, C.X, s.93.

ikinci bir defa uyarmış ama onlar buna rağmen olayı kabullenmeyerek çekip gitmişlerdir. Üstelik giderlerken de de “adam bize hem yürek yedirdi hem de annemizin cehennemde olduğunu söyledi. O, asla kendisine tabi olunmayacak bir kimsedir” diye bağırmış, biraz yol aldıklarında ise yolda Hz. Peygamber’e zekât devesini getiren bir sahabîye rastlamışlardır. Bu adamı bağlayıp deveyi elinden zorla almışlardır.⁵⁹¹ Hz. Peygamber’e bu durum haber verilince son derece öfkelenmiş ve “Allah Ri’l, Zekvân, Usayye, Lihyân ve Müleyke’nin iki oğluna, Harîm ve Murrân’a lanet etsin.” diyerek bedduada bulunmuştur.⁵⁹² Yine Hz. Peygamber Süleym kabilesinin iki kolu olan ve Bi’ri Maune olayına karışan Ri’l ve Zekvân kabileleri ile Lihyân ve Usayye’ye kırk sabah beddua etmiştir.⁵⁹³

Bir defasında Müseylimetü’l-kezzâb, Medine’ye gelerek “eğer kendinden sonra beni halef tayin edersen sana tabi olurum” şeklinde İslam’ın özüne ters talepte bulunmuş, bu duruma çok öfkelenen Hz. Peygamber elindeki hurma dalını göstererek “elimde bulunan şu dal parçasını istesen onu bile sana vermem. Sana gelince sen zaten Allah’ın senin hakkındaki hükmünü aşamazsın. Eğer muhalefet edersen Allah seni muhakkak helak eder”⁵⁹⁴ diyerek onu kovmuştur.

Hz. Peygamber, bürokratik işlerde görevlendirdiği memurların rüşvet bir yana, hediye bile almasını kabul etmiyordu. Zirâ bu da rüşvet olarak telakki ediliyordu. Özellikle de zekât tahsildârı olarak görevlendirdiği zevât döner dönmez onları muhâsebe eder, en ufak bir eksiklik olunca o şahsı sahabenin huzurunda teşhîr ederdi. Zirâ Rasulullah, fukârayı, yoksulları yani halkı ilgilendiren konular da çok hırslıydı. Bir defasında Hz. Peygamber, Ezd kabilesinden İbn Lutbiye adında bir zatı zekât memuru olarak görevlendirmiş, o da görevini ifâ edip Medine’ye dönünce “şu sizin zekât malınız, bu da bana verilen hediye” diyerek bazı malları vermekten imtina etmişti. Bu davranışa öfkelenen Hz. Peygamber hemen minbere çıkıp Allah’ı hamdu senâdan sonra

⁵⁹¹ Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.246.

⁵⁹² Buharî, Cihâd, 184; İ’tisâm, 16; Müslim, Mesâcid, 307(1557), 308(1558); Müslim, İmâret, 147(4917);

⁵⁹³ Buharî, Vitr, 7; Cenâiz, 40; Cihâd, 9, 19; Cizye ve’l-murvedaa, 8; Megâzi,10, 29; Daâvât, 58; Müslim, Mesâcid, 297(1545), 299(1547); Nesâi, Tatbîk, 30; Dârimî, Salât, 216; Ayrıca bk. Buharî, Cihâd, 184; İ’tisâm, 16; Müslim, Mesâcid, 307(1557), 308(1558); Müslim, İmâret, 147(4917).

⁵⁹⁴ Buharî, Menâkıb, 25; Megâzi, 71, 72; Ta’bir, 38; Tevhîd, 29; Detaylı bilgi için bkz. Bahriye Üçok, *İslamdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler (Hicrî 7.-11. Yıllar)*, 1.B., İstanbul, Cem Yayınevi, 1996, s.126-163; Nuseyr Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdgîş, “*Vüfûdü’l-Arab ile’l-Medine ve Mevkifü’r-Resuli’s-Siyâsî minhâ*”, s.9.

“zekât toplamaya gönderdiğim memura ne oluyor! Buraya gelip de ‘şu sizin zekât malımız, bu da bana verilen hediye’ diyor. Bu adam babasının veyahut annesinin evinde otursaydı da ona hediye verilir miydi verilmez miydi görürdü! Muhammed’in canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bir kimse kamu malına ait herhangi bir şeyi haksız yere ele geçirirse Kıyamet gününde o malı boynunda taşıyarak gelir. Çaldığı mal bir deve ise boynunda inleyerek, inek ise böğürek, koyun ise meleyerek gelir” Sonra Hz. Peygamber ellerini koltuk altı beyazlığı görününceye kadar kaldırdı ve üç defa “Allahım! Tebliğ ettim mi?” buyurmuştur.⁵⁹⁵ Görüldüğü üzere İbn Lutbiyye, vazifesini ifâ edip dönünce Allah Rasulü onu da hesaba çekmiş, Bu şahıs Medine’ye geldiğinde “şunlar sizin zekât mallarımız, bunlar da bana verilen hediyeler” deyince Hz. Peygamber son derece sinirlenmiş ve ilk vakit namazından hemen sonra minbere çıkıp bu olayı teşhîr ederek kınamıştır. Hz. Peygamber, hutbenin sonunda “Allah’ım emirlerini tebliğ ettim mi?” demesi ise kamu hakkını koruma vazifesinin, kendisine, Allah tarafından verildiğini vurgulamak istemesinden ileri gelmektedir.

İ- BİR TAKIM BELGELER YAZMASI

Hz. Peygamber, Medine’ye gelen elçilerden bazılarını başta vâli ve zekât memuru olmak üzere pek çok görevle görevlendirdiği gibi çoğu zaman onlara zekâtnâmeler de yazıp vermiştir. Örneğin Hz. Peygamber, Murad kabilesinin lideri olan Ferve b. Müseyk’i, Mezhic, Murad ve Zübeyd kabilelerine vali yapmış, zekâtı toplama hususunda ona yardımcı olması için Halid b. Sa’îd b. el-Âs’ı onunla birlikte göndermiştir. Onlar gitmeden içinde zekâta dair ahkâmın yer aldığı bir zekâtnameyi onlara vermiştir. Hz. Peygamber’in vefatına kadar Halid, bu görevine devam etmiştir.⁵⁹⁶ Hz. Peygamber, Sa’d Hüzeym oğullarına da bir zekâtnâme yazmış ve zekât memuru olarak göndereceği kişilere de zekâtlarını ve humuslarını gönül rahatlığıyla vermelerini emretmiştir.⁵⁹⁷

Yine Hz. Peygamber huzuruna gelen Kilâb elçilerine de bir zekatname yazmış ve onlara vermiştir. İlerleyen vakitlerde Medine’ye tekrar gelen kabile üyeleri “Ey

⁵⁹⁵ Buhârî, Cum’a, 29; Zekât, 67; Hibe, 17; Eymân ve’n-nuzûr, 3; Hiyel, 15; Ahkâm, 24, 41; Ebû Davûd, Harâc, 10, 11; Dârimî, Zekât, 31; Siyer, 52.

⁵⁹⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.247; Nizâr Ebâze, *fî Medîneti’r-Resûl*, s.401.

⁵⁹⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, 207; Halîl Abdülkerîm, *Devletü Yesrib: Besâir fî Âmi’l-Vüfûd ve Ahbârîhi*, s.191-192.

Allah'ın Elçisi! Dahhâk b. Süfyân, Allah'ın kitabını ve senin emrettiğin sünnetinle bize geldi. O bizi Allah'a ve Resul'üne davet etti, biz de icabet ettik. Aynı şekilde o, zenginlerimizden zekât alıp fakirlerimize veriyordu"⁵⁹⁸ dediler. Hz. Peygamber vefât ettiğinde Dahhâk b. Süfyân bu kabilenin zekât memuruydu.⁵⁹⁹

Hz. Peygamber, bunların dışında pek çok kabileye başta zekatname ve iktanâmeler olmak üzere islam'ın bazı konularının açıklandığı bir takım belgeler yazmıştır. Yazdirdığı bu belgelerde Hz. Peygamber, kabile üyelerine, verecekleri zekât miktarlarını ve bazı dinî konuları açıklamıştır. Bunlara ek olarak Hz. Peygamber, pek çok hükümdara ve kabile reisine İslam'a davet amacıyla mektup göndermiştir.⁶⁰⁰

J- İKTÂ VERMESİ

Aslında Hz. Peygamber'in cömertliği ve hediye vermesiyle alakalı olan bu hususa ayrıca değinmekte fayda vardır. Nitekim Allah'ın Elçisi, cömertliğinin bir nişanesi olarak Medine'ye gelen misafirlerine zaman zaman iktâ vermiştir. Yani bazı elçilere, bazen kendisi bezen de onlar tarafından olan talep sebebiyle toprak parçası vermiştir. Örneğin Hz. Peygamber, Cüreşliler kendisine gelince "insanların en güzellerine, kavuşma yönünden en doğrularına, en güzel sözlülerine ve emanete en çok sahip çıkanlarına merhaba! Siz bendensiniz, ben de sizdenim" buyurmuş ve köylerinin hududlarında bulunan araziye onlara koruluk olarak belirlemiştir.⁶⁰¹ Yine Tay kabilesinden Zeydü'l-Hayr'a, Necid bölgesinde Selmâ dağının doğusunda yer alan Feyd arazisiyle birlikte iki araziye iktâ olarak vermiştir.⁶⁰²

Zaman zaman da Medine'ye gelen kabileler, Hz. Peygamber'i Arap kıtasının lideri ve fâtihi olarak gördüklerinden kendilerine iktâ verilmesini isterlerdi. Örneğin Ebû Sebre de Hz. Peygamber'e geldiğinde bu isteğini "Ey Allah'ın Elçisi! Yemen'deki

⁵⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.228,

⁵⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.590.

⁶⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Göksoy, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi", *SDÜİF Yay.7*, II, Kutlu Doğum Sempozyumu, 20 Nisan 1999, Isparta, ss.117-138; Nizâr Ebâze, *fî Medîneti'r-Resûl*, s.300-314; Detaylı bilgi için bkz. Kamacı, *a.g.e.*, s.386.

⁶⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.254-255.

⁶⁰² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.243; Nizâr Ebâze, *a.g.e.*, s.361.

kavmimin Hurdân vadisini bana ver” şeklinde ona arz edince Hz. Peygamber kabul etmiş, Hurdân vadisini ona iktâ olarak vermiştir.⁶⁰³

Hz. Peygamber, Medine’ye gelen elçilere iktâ verirken genellikle bu durumun kayıt altına alınmasını isterdi. Nitekim kendisinden sonra yönetime gelenler de bu hususa önem vermişlerdir. Örneğin bir seferinde Dârîlerden Temîm ed-Dârî, Hz. Peygamber’e geldiğinde “Ey Allah’ın Elçisi! Bizim, Hibrâ ve Beyt Aynûn adında iki köye sahip bir Rum komşumuz var. Eğer Allah Şam’ın fethini sana nasib ederse o iki yeri bana hibe et!” diye talepte bulunmuş, Hz. Peygamber de bu isteği kabul etmiştir. İlerleyen zamanlarda Hz. Ebubekir’in hilafeti döneminde sözü edilen iki köy ona iktâ edilmiş ve halife ona özel bir belge yazıp vermiştir.⁶⁰⁴

Ayrıca Hz. Peygamber, Benî Müntefik’e, sulak bir yer ve hurmalık olan Akîk vadisini iktâ etmiş,⁶⁰⁵ Kuşeyr b. Ka’b elçilerine de yine bir bölgeyi iktâ olarak hibe etmiştir.⁶⁰⁶

Hz. Peygamber, heyetlere verdiği bu iktâlarla, onların gönlünü kazanmış, böylelikle İslam’ın çok geniş alanlara yayılmasını sağlamıştır.

⁶⁰³ Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.246; Kamacı, *a.g.e.*, s.370.

⁶⁰⁴ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.259.

⁶⁰⁵ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.230.

⁶⁰⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.I, s.231; Kamacı, *a.g.e.*, s.387.

SONUÇ

İslam dininin Kur'ân'ı Kerîm'den sonra ikinci kaynağını teşkil eden hadisleri anlamada, Esbâbu vürûdi'l-hadîs ilminin büyük bir önemi vardır. Zira bu ilim, bir hadisin ortaya çıkma sebebi hakkında bilgi vererek sünneti anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Şüphesiz ki esbâbu vürûdi'l-hadîs'in önemli unsurlarından biri, Hz. Peygamber'e sorulan sorulardır; bunlar içinde de en büyük pay Medine hâricinden gelenlerin Allah Elçisi'ne yönelttikleridir. Zira Hz. Peygamber'e bilgi edinmek amacıyla pek çok konuda soru soran, hatta bu hususta görev dağıtımını yapan sahabe, bazılarının yersiz soru sorması sebebiyle soru sormaktan çekinmiş ve Medine dışından akli başında bir bedevinin veya başka birisinin gelmesini dört gözle bekler olmuşlardı. Çöl ikliminde yetişmeleri sebebiyle soru sorma hususunda son derece rahat olan bu insanlar, çeşitli zamanlarda Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'e pek çok hususta sorular sormuşlardır. Bu vesileyle Hz. Peygamber, hem Medine'de mukim olan sahabe hem de dışarıdan gelen bedevilere hitap etmiş, herkes için geçerli olan evrensel bir ahlaki kaideler sistemi oluşturmuştur.

Bedevîlerin, Hz. Peygamber'e sordukları soruları incelediğimizde bunların kâhîr ekseriyetinin ibadet alanına taalluk ettiğini; bunun sebebinin de yeni tanıştıkları din olan İslâm hakkında bilgi edinmek istemeleri olduğunu görmekteyiz. Yine bedeviler, ibadet alanı dışında başta muamelât ve ukubât gibi konularda da pek çok soru sormuşlardır. Bedevîlerin, bu konularda Hz. Peygamber'e sordukları soruların geneline baktığımızda bedevinin zihin dünyasının siyah ve beyaz şeklinde iki alandan ibaret olduğunu, bundan başka bir alanın olmadığını görmekteyiz. Ayrıca bedevîlerin itikâd ve İslâm'la ilgili sordukları sorularda ise; bedevinin tafsîlâtla, sorumluluğunu arttıracak konularla ilgilenmediğini, sorumluluğunun asgarîsiyle yetindiğini ve kısa yoldan hedefe varmaya çalıştığını müşahede etmekteyiz. Adı geçen konularda ve bir takım insanî ilişkiler hakkında sualleri bulunan bu insanlar, Medine'de mukim sahabenin sor-a-madığı pek çok soruyu Hz. Peygamber'e sormuş, bu sualleri ile hadisin vürûd sebebi olmuşlardır.

Hz. Peygamber, şehir kültürüne vâkıf olmayan, kural kaide tanımayan bu insanların kalplerini kazanıp İslâm'a meyillerini kolaylaştırmak için onların müspet

özelliklerini övmüş, cömertliğinin bir gereği olarak onlara hediyeler vermiş, onlarla şakalaşmış, bu vesileyle onların duygularına hitap etmiştir. Yine Medine'ye gelen bu insanların sergiledikleri kaba davranışlar, iyi huylarla bezenmiş olan sahabenin de zaman zaman öfkelenmesine, hatta onları paylamaya niyetlenmelerine sebep olmuştur. Bir merhamet medeniyeti inşa eden Allah'ın Elçisi ise bu tür olaylara hemen müdahale ederek sahabenin öfkesini gidermeye çalışmıştır.

Medine'ye gelenler içerisinde ekserisi bedevi olan Arap kabilelerinin Hz. Peygamber'e gönderdikleri heyetler de vardır. Özellikle Senetü'l-Vüfûd ile birlikte Medine'ye 'fevc fevc' gelen bu misafirlerin sordukları sorular da sebeb-i vürûd açısından önemli bir kaynaktır. Hz. Peygamber, diplomatik misafirleri Medine'ye gelmeden önce geldikleri bölge ve kabile hakkında bilgi toplamış, geldikleri zaman da bu malumata binaen onları kazanmaya çalışmıştır. Medine'ye geldikleri zaman onları karşılama ve ağırlamayla görevli kişileri belirleyen Hz. Peygamber, elçilerin Medine'ye gelmesinden ayrılacak zamanda hediye verilmesine kadar her türlü ayrıntıya dikkat etmiş, bir ahlaki kaideler manzumesi inşa etmiş ve misafirlerine buna göre muamele etmiştir.

Heyetler, Medine'ye geldiklerinde, kendileri için tahsis edilmiş evlerde kaldıkları gibi, elçilerin eşraftan olanları daha çok sahabenin önde gelenlerinin evinde ağırlanmış, bir kısmı da Suffe'de misafir edilmiştir. Elçiler, Medine'de kaldıkları sürece Hz. Peygamber, elçilerin yanlarına gitmiş, sorunlarını dinlemiş ve sorularını cevaplamıştır. Onlar da İslâm veya kendi bölgeleri ile ilgili bir takım sorular sormuşlar, Hz. Peygamber de bunları, yeri, zamanı ve muhatabını gözeterek cevaplamış, bu vesileyle sünnet, heyetler sayesinde çok farklı coğrafyalara ulaşmış, kısa sürede Arap coğrafyası İslâm'la tanışmıştır.

Mekke'nin Fethi'nden sonra "*Kureyş dahi Müslüman oldu, biz ne duruyoruz!*" sloganıyla ihtidâ etmek, emân istemek, övünmek, esirlerin salıverilmesini istemek gibi farklı amaçlarla Medine'ye gelen elçiler, Hz. Peygamber'in 'insan kalbini kazanma' siyaseti sayesinde kısa bir sürede Müslüman olmuşlardır. Misafirleri için dua eden Hz. Peygamber, zaman zaman sahabenin 'falan kabileye beddua et' şeklindeki taleplerine de hayır dualarıyla karşılık vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, bu kabilelere atayacağı vâli

ve zekât âmili gibi görevlilerini de bu kabilelerden seçerek önemli bir siyaset takip etmiştir.

Allah'ın Elçisi, heyetlerin eşraftan olanlarına ise ayrı bir önem vermiş; onlardan bir kısmını putları imhâ ile görevlendirmiş, bir kısmını da vâli veya zekât memuru olarak vazifelendirmiştir. Yine bu kişilere içinde İslam'ın bir takım konularını açıkladığı mektuplar, bir kısmına da zekâtnâmeler yazıp cömertliğinin bir gereği olarak iktâlar vermiştir.

Netice itibariyle; gerek bedeviler gerekse heyetler, Hz. Peygamber'e bir takım sorular sormuş, bazı davranışlar sergilemişler, kimi zaman sahabe de bu olaylara müdâhil olmuş, bu vesileyle bedevi ve heyetler, pek çok hadisin vüruduna sebep olmuşlardır. Böylelikle Hz. Peygamber'in hadisleri, bedevi ve heyetlerin şahsında pek çok farklı coğrafyaya ulaşmış ve asırlar sonrasına intikal etme imkânı bulmuştur.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ABDULLAH Sa'd es-Sûyân, *es-Sahrâu'l-Arabiyye Sekâfetuhâ ve Şi'ruhâ 'Abra'l-'Usûr Kırâetun Antrûpûlûciyyetün*, 1. B., Beyrut, Şebeketü'l-arabiyye li'l-ebhâs ve'n-neşr, 2010.
- ABDURRAHMÂN Afif, *eş-Şi'ru'l-Câhilî Hasâdu Karnin*, 1. B., Ammân, Ürdün, Dâru Cerîr, 2007.
- ABDÜLKERÎM b. Abdillâh b. Abdîrrahman el-Hudayr, *Tahkîku'r-Rağbe fî Tavdîhi'n-Nuhbe*, 1. B., Riyâd, Mektebetü Dâri'l-Minhâc, 2013.
- AHMED Hasan ez-Zeyyât-İbrahim Mustafa..., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, I-II, B.y., y.y., Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye el-İdâretü'l-Âmmetü li'l-Mu'cemât ve İhyâi't-Turâs, t.y.
- ALAN Hüseyin, *Siyerin Gölgesinde 1: Hz. Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*, 1.B., İstanbul, Beyân Yayınları, 2012.
- ALİ Cevâd, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-XX, 4. B., y.y., Dâru's-Sâkî, 2001.
- ALİ el-Kârî İbnu's-Sultân, *Şerhu Şerhu Nuhbeti'l-Fiker fî Mustelahâti 'İlmi'l-Eser*, tkd, Ebû Gudde, thk.Muhammed Nizâr Temîm, Beyrut, Dâru'l-Erkam ibn Ebî'l-Erkam, t.y.
- ALİ Sâlih Ahmed, *Târihu'l-Arabi'l-Kadîm ve'l-Bi'setü'n-Nebeviyye*, 2.B., Beyrut, Lübnan, Şirketü'l-Matbu'ât li't-Tevzî' ve'n-Neşr, 2003.
- ALÛSÎ Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd, *Bülûgu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, 2.B. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnân, t.y.
- APAK Adem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, Osmangazi Bursa, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2004.
- AYVALLI Ramazan, *Esbâbu Vürûdi'l-Hadis ve Bunun İslâm Teşriindeki Yeri ve Önemi*, (yayınlanmamış doktora tezi), AÜİF, 1979.
- AZİZOVA Elnura, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, 1.B., İstanbul, İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- BALTACI Cahid, *İslam Medeniyeti Tarihi*, 4.B., İstanbul, M.Ü.İ.F.A.V. Yay., 2013.
- BEDR Abdülhamîd Hemîse, *'İlmu Esbâbi Vürûdi'l-Hadîsi's-Şerîf*, y.y., t.y.
- BEGAVÎ Ebu'l-Kâsım Abdullâh b. Mu hammed b. Abdilaziz, *Mu'cemu's-Sahâbe*, I-V, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Ceknî, 1.B., Kuveyt, Dâru'l-Beyân, 2000.

- BEYHAKÎ Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Musâ el-Husrevcirdî el-Horasanî, Ebû Bekr, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, I-IX, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, 3.B., Lübnân-Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- CÂHİZ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-III, Beyrut, Mektebetü'l-Hilâl, 2002.
- CÂHİZ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî, *el-Hayavân*, I-VII, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- CANAN İbrahim, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, İstanbul, Nesil, 1998.
- CANATAN Kadir, *Kur'an'da Hz. Peygamber'e Sorulan 13 Soru*, İstanbul, Beyan, 2005.
- CÜRCANÎ Ali b. Muhammed b. Ali Zeyni's-Şerîf, *et-Ta'rifât*, 1.B., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- ÇELEBÎ Ahmet, *İslam Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, İstanbul, Seriyeye Kitapları:2, 1997.
- DEMİRCAN Adnan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınlı Evlilik*, 1.B., İstanbul, Beyân Yayınları, 2008.
- EBÛ BEKR b. EBÎ ŞEYBE Abdullah b. Muhammed B. İbrâhim b. Osman b. Hâstî el-Absî, *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, I-II, thk. Adil b. Yusuf el-Azzâzî ve Ahmed b. Ferîd el-Müzeydî, 1.B., Riyâd, Dâru'l-Vatan, 1997.
- EBÛ NU'AYM Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, thk. Muhammed Revvâs Kal'acî-Abdülbirr Abbâs, 2.B., Beyrut, Dâru'n-nefâis, 1986.
- EBÛ SA'DÎ'L-ÂBÎ Mansûr b. El-Hüseyn er-Râzî, *Nesrû'd-Dürr fi'l-Mühâdarât*, thk. Hâlid Abdülganî Mahfût, 1.B., I-VII, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- EBÛ ŞUHBE Muhammed b. Muhammed ibn Süveylim, *el-Vasît fi Mustalahi ve 'Ulûmi'l-Hadîs*, y.y., Dâru'l-Fikri'l-Arabi, t.y.
- EBÛ'L-BEKÂ, Eyüb ibn Musâ el-Hüseynî el-Kırîmî, *el-Külliyât Mu'cemün fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, I, thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısrî, Beyrut, Müessetü'r-Risâle, t.y.
- ed-DÛSÛKÎ İbrahim b. Abdilgafur Ömer, *el-Fütüvvetü 'inde'l-Arab ev Ehâdsu'l-Furûsiyye ve'l-Meseli'l-'Ulyâ*, Mısır, Kâhire, Mektebetü Nehdati, t.y.
- el-ASKERÎ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mihrân, *Cemheretü'l-Emsâl*, I-II, Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y.
- el-CEVHERÎ Ebû Nasr İsmâ'il b. Hammâd el-Farâbî, *es-Sihâh Tâcu'l-Lügâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 4.B., Beyrut, Dâru'l-ilim, 1987.
- el-EBHÎŞÎ Ebu'l-Feth Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr, *el-Müstatref fi külli Fennin Müstatref*, 1.B., Beyrut, 'Âlemü'l-Kütüb, 1998.

- el-ENBÂRÎ Kemâluddîn Ebû'l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî, *el-İnsâf fî Mesâilî'l-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn: el-Basriyyîn ve'l-Kufiyyîn*, I-II, 1.B., y.y. , Mektebetü'l-Asriyye, 2003.
- el-EZHERÎ Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî Ebû Mansûr, *Tehzîbu'l-Luga*, thk. Muhammed Muhammed Avvad Mur'ib, I-VIII, 1.B., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- el-KAYRAVÂNÎ Ebû İshak İbrahim b. Ali el-Hasrî, *Zehrû'l-Âdâb ve Semerü'l-Elbâb*, şrh. Zeki Mübârek, I-IV, 4.B., Beyrut, Dâru'l-Cil, 1972.
- ENÎS Fureyha, *el-Fükâhetü 'inde'l-Arab*, 1.B., Dâru'l-Felsefe- ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsu'ât, t.y.
- ERKUT Abdülkadir, *Kur'an'da Bedevilik*, (yayımlanmamış doktora tezi), Konya, S.Ü.S.B.E.T.İ.B.A.D.T.B.D., 2010.
- ESED Muhammed, *Mekke'ye Giden Yol*, çev, Cahit Koytak, İstanbul, İnsan Yayınları, 1984.
- es-SEBÎ'î Sened b. Mütlik, *el-Haylû Ma'kûdün fî Nevâsîhâ el-Hayr*, 1.B., Riyâd, Mektebetü'l-Ubeykân, 2004.
- es-SEHÂVÎ Şemsu'd-dîn Ebî'l-Hayr Muhammed ibn Abdîrrahman, *Fethu'l-Mugîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs*, thk. Abdülkerîm ibn Abdillâh ibn Abdîrrahmani'l-Hudayr-Muhammed ibn Abdillâh ibn Fûheyd Âlî Fûheyd, I-V, 1.B., Riyâd, Mektebetü Dâri'l-Minhâc, 2005.
- et-TABERÎ Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmilî, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vili'l-Kurân*, I-XXIV, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 1.B., Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- et-TAYALÎSÎ Ebû Davûd Süleymân b. Davûd b. el-Cârûd el-Basrî, *Müsnedu Ebî Davûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Turkî, 1.b., Mısır, Dâru Hicr, 1999.
- et-TEHÂNEVÎ Muhammed b. Ali, *Mevsu'atü Keşşâfi Istulâhâti'l-Fünûn ve'l-'Ulûm*, I-II, thk. Ali Dehrûc, 1.b., Beyrût, Mektebetü Lübnân Nâşîrûn, 1996.
- FÎRÛZÂBÂDÎ Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kamûsu'l-Muhît*, thk. Mektebetu Tahkîki't-Turâs fî Müesseti'-Risâle, 8.B., mşrf. Muhammed Nu'aym el-'Arksûsî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- GAZALÎ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min 'İlmi'l-Usûl*, I-IV, thk. Hamza b. Zühyr el-Hâfiz, Medîne, Şeriketü'l-Medîneti'l-Münevvere, t.y.
- GÜNDAY Hüseyin, *Klasik Arap Edebiyatında Mizahi Karakterler*, 1.B. , Bursa, Emin Yayınları: 129.
- HALÎL Abdülkerîm, *Devletü Yesrîb: Besâir fî Âmi'l-Vüfûd ve Ahbârihi*, 1.B., Kahire-Beyrut, Sînâ li'n-neşr, 1999.
- HALÎL b. Ahmed Ebû Abdîrrahmân Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî el-Basrî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerâî, I-VIII, y.y., Mektebetü'l-Hilâl, t.y.

- HAZ'AL Hüseyin Halef, *Târihu Cezîreti'l-Arabiyye fî 'Asri's-Şeyh Muhammed b. Abdilvehhâb*, Beyrut, Lübnan, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1968.
- HÜNER Yayınevi, *Hz. Peygamber'den İktibâslar 6 (Hz. Peygamber'e Sorulan Sorular)*, Konya, Hüner, 2007.
- İBN ABDİRABBİH Ebî Amr Ahmed b. Muhammed el-Endelusî, *el-'İkdü'l-Ferîd*, I-VII, 3.B., Kahire, Matba'atü Lecneti't-Te'lif ve't-Terceme, 1965.
- İBN ASÂKÎR Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Tarihu Dimeşk*, LXXX, thk. Amr b. Garrame el-Amrî, y.y., Dâru'l-Fikr, 1995.
- İBN DÜREYD Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen, *Cemheretü'l-Lugâ*, I-III, thk. Remzî Münîr Be'lebekî, 1.B., Beyrut, Dâru'l-İlim, 1987.
- İBN FÂRİS Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ El-Kazvînî er-Râzî, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lugâ*, I-VI, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, Dimeşk, Dâru'l-Fikr, 1979.
- İBN HALDÛN Ebû Zeyd, Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed Veliyuddîn el-Hadramî el-İşbîlî, *Dîvânü'l-Mübtede ve'l-Haber fî Târihi'l-Arab ve'l-Berber ve men 'Asârahum min Zevi's-Şe'ni'l-Ekber*, thk. Halîl Şehhâde, 2.B., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1988.
- İBN HAMZA el-Hüseyin Muhammed b. Kemâleddîn, *el-Beyân ve't-Ta'rîf fî Esbâbi Vürûdi'l-Hadîsi's-Şerîf*, I-III, 1.B., Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1982.
- İBN HANBEL Ebû Abdillâh, *Müsned*, XLV, thk. Şuayb Arnavut-Âdil Mürşid vd., 1.B., Müessesetü'risale, 2001.
- İBN HİBBÂN Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hülefâ*, malk. Azîz Bek, 1.B., Beyrut, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1987.
- İBN HİBBÂN Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân, *es-Sikât*, I-IX, 1.B., Haydarâbâd, Hindistan, Dâiretü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1973.
- İBN HİŞAM Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyeri, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-II, thk. Mustafa es-Sakâ-İbrahim el-Ebyârî, 2.B., Mısır, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- İBN KUTEYBE Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *'Uyûnu'l-Ahbâr*, I-IV, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İBN KUTEYBE Ebî Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Envâ fî Mevâsimi'l-Arab*, Bağdâd, Irak, Dâru's-şuûni's-sekâfiyeti'l-'âmme, t.y.
- İBN MANZÛR Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî'î el-'İfrîkî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, Dâru Sâdır, 1993.
- İBN SA'D Ebu Abdullah Muhammed, *Tabakatü'l-kübra*, I-VIII, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, 1.B., Beyrut, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1990.
- İBN SEYYİDE Ebû'l-Hasen Ali b. Hasen, *el-Muhassis*, I-V, thk. Halîl İbrahim Ceffâl, 1.B., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996.

- İBN SEYYİDİNNÂS Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Ye'murî, *Uyûnu'l-Eser fî Fununi'l-Megâzi ve's-Şemâil ve'Siyer*, I-II, tlk. İbrahim Muhammed Ramazan, 1.B., Beyrut Dâru'l-kalem, 1993.
- İBNU'L-ECDÂBÎ Ebî İshâk İbrahim b. İsmâil, *el-Ezminetü ve'l-Envâ*, thk. İzzet Hasan, 2.B., Rabât, Fas, Dâru Ebî Rekrâk li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 2006.
- İBNU'L-ESÎR Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdî'l-Kerem b. Abdî'l-Vâhid eş-Eybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Tarih*, I-X, thk. Ömer Abdusselâm Tedmerî, 1.B., Beyrut- Lübnan, Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1997.
- İBNU'L-ESÎR Mecduddîn Ebu's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tannâhî, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1979.
- İBRÂHİM el-Meydânî, Ebu'l-Fadl, Ahmed b. Muhammed, *Mecme'u'l-Emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-II, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- KAMACI Fatimatüz Zehra, *Hız. Peygamber'in Günlük Hayatı, (Mescid-i Nebevi)*, Fatih, İstanbul, İnkılâb, 2013.
- KÂSİM b. Sellâm, Ebû 'Ubeyd b. Abdillâh el-Herevî el-Bağdadî, *el-Emsâl*, thk. Abdülmecîd Katâmiş, 1.B., y.y., Dâru'l-Me'mûn, 1980.
- KOPAL Elif, *Buhari ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hız. Peygamber'in Nezaket ve Zarafeti* (Yüksek Lisans Tezi 2013) RTEÜSBE, Rize, Hadis Bilim Dalı, 69.
- KÖTEN Akif, *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahabiler*, Bursa, Vefa yayınları, t.y.
- KURTUBÎ Şemsuddîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferruh el-Ensârî el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kurân(Tefsiru'l-Kurtubî)*, I-X, thk. Ahmed el-Berdûnî vd., 2.B., Kâhire Dâru'l-kutubi'l-Mısriyye, 1964.
- LUVÎS, Şeyh el-Yesû'î, *Mecâni'l-Edeb fî Hadâiki'l-Arab*, 23.B., Beyrut, Matbaatü'l-Âbâ (el-Yesû'în), 1913.
- MA'MER b. Ebî Amr Râşid el-Ezdî Mevlâhum, Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi'*, thk. Habiburrahmân el-e'zamî, 2.B., Beyrut, Meclisu'l-'ilmî Pakistan-el-Mektebu'l-islâmî, 1983.
- MONTAGNE Robert, *Çöl Medeniyeti*, çev. Avni Yakalıoğlu, 1.B., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950.
- MUHAMMED Ahmed Cadu'l-Mevlâ- Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebu'l-Fudeyl İbrahim, *Kıyasu'l-Arab*, I-IV, 4.B., y.y., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1962.
- MUHAMMED el-Mısırî, *Mecâlisü Şü'arâi'l-Arab mine'l-'Asri'l-Câhilî ile'l-Karni's-Sâlis 'Aşer el-Hicrî*, 1.B., Dimeşk, Dâru Sa'duddîn, 1997.
- MUHAMMED Re'fet Sa'id, *Esbâbu Vürûdi'l-Hadîs: Tahlîl ve Te'sîs*, Külliyyetü'ş-Şeria ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Katar Üniversitesi, t.y.

- NETŞE İsmâ'îl Davûd Muhammed, *Eşâru Hüzeyl ve Eseruhâ fî Muhîti'l-Edebi'l-Arabî*, I-II, 1.B., Beyrut, Lübnan, Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- NEVEVÎ Muhyiddîn, Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. El-Haccâc*, I-VI, 1.B., Dimeşk, Dâru'l-Feyhâ ve Dâru'l-Menhel, 2010.
- NİZÂR Ebâze, *fî Medîneti'r-Resûl*, 1.B., Dimeşk, Dâru'l-Fikr, 2009.
- NUREDDÎN 'Itr, *Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis*, 3.B., Dimeşk-Beyrut, Dâru'l-Fikr-Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1997.
- ÖĞMÜŞ *Harun, Câhiliye Döneminde Araplar*, 1.B., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.
- ÖRENÇ Aşır, *Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar Ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), S.D.Ü.S.B.E.T.İ.B.A.D., Haziran-2007.
- SA'DÎ Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fikhî Lügaten ve'stulâhan*, 2.B., Dimeşk, Suriye, Dâru'l-Fikr, 1988.
- SA'ÎD Abdülmecîd el-Gavrî, *Mevsû'atu 'Ulûmu'l-Hadîs ve Funûnihî*, I-III, 2.B., Dimeşk-Beyrut Dâru ibn Kesîr, , 2012.
- SÂLİH b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü's-şeyh, *Mevsuâtü'l-Hadisi's-şerîf: el-Kütübü's-Sitte*, 4.B., Riyâd, Dâru's-selâm, 2008.
- SAMADOV Vugâr, *Sünnet Verilerine Göre Hz. Peygamber'in Bedevileri Toplumla Bütünleştirme Siyaseti* (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul, MÜSBE, 2010.
- SE'ÂLİBÎ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail, *et-Temsîl ve'l-Muhâdara*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 2.B., y.y., Dâru'l-arabiyye li'l-küttâb, 1981.
- SEYDİŞEHRÎ İbn Emîn Mahmud Esad, *Târihi Dini İslâm (Mukaddime)*, İstanbul, Matba'a-i Hayriyye, 1911.
- SUYUTÎ Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Müzhir fî 'Ulûmi'l-Lugâ ve Envâ'ihâ*, thk. Fuat Ali Mansûr, I-II, 1.B., Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- SUYÛTÎ Celâluddîn Abdurrahman, *el-Lumâ' fî Esbâbi'l-Hadîs*, thk. Gayyân Abdüllatîf Dehrûh, 1.B., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- ŞÂMÎ Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd ve Zikri Fedâilîhi ve E'lâmi Nübüvvetihi ve Efâlihî ve Ahvâlihî fî'l-Mebdei ve'l-Meâd*, I-XII, thk. Adil Ahmed b. Abdilmevcud-Ali Muhammed Muavvez, 1.B., Beyrut Lübnân, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1993.
- ŞÂTİBÎ İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Girnatî el-Mâlikî, *el-Muvafakât fî Usûli's-Şeria*, I-IV, b.y., Mısır, el-Mektebetü't-Ticâriyetü'l-Kübrâ, t.y.
- ŞULUL Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 5.B., İstanbul, İnsan yay., 2014
- TABERÎ Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib b. Âmilî, *Tarihu't-Taberî(Tarihu'r-Rusul ve'l-Muluk)*,I-XI, 2.B., Beyrut, Dâru't-turâs, 1967.

- UMERİ Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul, Risale, 2007.
- ÜÇÖK Bahriye, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler (Hicrî 7.-11. Yıllar)*, I.B., İstanbul, Cem Yayınevi, 1996.
- ZEBİDÎ Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, XL, thk. Mecmu'atün mine'l-muhakkikîn, y.y., Dâru'l-Hidâye, t.y.
- Zevzenî Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Yusuf el-Abdelekânî, *Şerhu'l-Mu'allekâti'l-Aşr: Muallakatü Tarafe*, Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1983.
- MAKALELER
- AĞIRMAN Cemal, “*Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu*”, CÜİFD, Yıl:1998, Sy:2, ss.122-143.
- AHMET Muhammed Saîd es-Sa'dî, “*İsbâtu'n-Neseb ve Nefyuhû bi'l-Basmeti'l-Virâsiyye: Dirâsetün Fıkhîyyetün Mükârenetün*”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sy. XII, yıl 2014/ Kasım, ss. 49-85.
- ALTINAY Ramazan, “*İslâm Mizahının Ortaya Çıkışı ve İlk Örnekleri II*”, Nüşa, Yıl 5(kış 2005), sy. 16, ss.73-90.
- ARSLAN İhsan, “*Sahabenin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı*”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c.12, sy.3, 2012, ss.119-149.
- ARSLANTÜRK Hümeysra, “*Hz. Peygamber'e Yöneltilen Sorular Üzerine İnen Âyetlerin İncelenmesi*”, VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. İsmail Yakıt, Isparta, Tuğra Matbaası, (18 Nisan 2015), ss.91-108.
- ASLAN Recep, “*Kadınların Hz. Peygamber'e Yöneltiltikleri Sorular ve Bunların Eğitim Açısından Değeri*”, EKEV Akademi Dergisi, Yıl:15, Sy.49 (Güz 2011), ss.51-64.
- ATMACA Veli, “*Hadiste Dua Edebiyatının Oluşumu ve Kaynakçası*”, Dinî Araştırmalar, Ocak-Nisan 2007, c.9, sy.27, ss.57-78.
- AYDAR Hidayet, “*Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler*”, Ekev Akademi Dergisi, say. 25, yıl 9,(Güz 2005), ss.89-102.
- AYVALLI Ramazan, “*Hadislerin Vürûd Sebeplerine Dâir Çalışmalar*”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl:1985, sayı:1, ss.76-84.
- DEMİR İsmail, “*Câhiliyet ve İslam'ın İlk Dönemlerinde Yaşamış Bazı Cömertler*”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002, sy.18, ss.207-222.
- DOĞAN Yusuf, “*Hz. Peygamber ve Mizah*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 2004(Aralık), cilt: VIII/2, ss.191-203.
- EL-YESÛÎ Henri Lamins, “*Nefsiyyetü'l-Bedy Kable'l-İslâm*”, Meşrik, XXXII, Beyrut, 1932, Şubat, s.101-105

- EZİZOVA Elnura, “*Cahiliye’den İslam’a Sütanneliği Geleneği Üzerine Bazı Notlar*”, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası, sy. y. , Yıl 2010(nisan), ss.195-204.
- GÖKSOY İsmail Hakkı, “*Hz. Peygamber’in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi*”, SDÜİF Yay.7, II, Kutlu Doğum Sempozyumu, 20 Nisan 1999, Isparta, ss.117-138.
- GÜLLE Sıtkı, “*Kuran-ı Kerim’de Dua Kavramı*”, Ekev Akademi Dergisi, Yıl:8, Sy:18 (Kış 2004), ss.115-130.
- KARA Cahid, “*Heyetler Yılı (Senetü’l-Vüfûd): Tarihsel Arka Plan Üzerine Bir İnceleme*”, İstem, yıl:12, Sy.23, 2014, s.101-123.
- KAVAKLIOĞLU Mahmut, “*Hz. Peygamber’e Yönelik Nezaketsizliklere Karşı Sahâbe-i Kiramın Tepkileri*”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/2, c.9, sy.18, ss.61-82.
- Kavaklıoğlu Mahmut, “*Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber*”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/2, c.9, sy.18, ss.25-60.
- KAZANCI Ahmet Lütfi, “*Cahiliye Devrinde Müsbet Davranışlar*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.1, c.1, yıl 1, 1986, ss.103-110.
- KEYİFLİ Şükrü, “*Hz. Peygamber’in Bazı Eğitici Davranışlarının Günümüze Yansıyan Yönleri*”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.13, say.2, 2013(Temmuz-Aralık),ss.81-101.
- NUSEYR Behçet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Müdgîş, “*Vüfûdü’l-Arab ile’l-Medine ve Mevkifü’r-Resulî’s-Siyâsî minhâ*”, Mecelletü Câmîati Tikrît, c:15, sy:5, Haziran 2008, ss.1-28.
- ÖZDEMİR Saadettin, “*Din Eğitiminde Soru-Cevap Metoduyla Öğretimde Hz. Peygamber Örneği*”, Isparta, (SDÜİF), IV. Kutlu Doğum Haftası, (19-21 Nisan 2001), ss.395-414.
- SARICIK Murat, “*Cahiliye Döneminde Arap Yarımadası Panayırları*”, SDÜİFD, Sy. 31, Yıl 2013/2, ss. 109-140,
- SARICIK Murat, “*Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Cahiliye Adetlerine Son Verilmesi*”, SDÜİFG, 2014/2, ss.61-86.
- SÖYLEMEZ Mahfuz, “*Cahiliye Arap İncancında Putların Yeri*”, Milel ve Nihal Dergisi, cilt 11, sayı:1, Ocak-Haziran 2014, ss.9-50.
- YATKIN Nihat, “*Bedeviler ve Hadislerin Vürûdündeki Yeri*”, EKEV AKADEMİ DERGİSİ, Yıl:10, say.27, (Bahar 2006), ss.105-122.

Diğer:

Ansiklopedi Maddeleri

Adil Bebek, “*Ceza*”, DİA, VII, 469.

Aybakan Bilal, “*Şâfî*”, DİA, XXXVIII, 223.

Azmi M. S. Es-Salihi- Mustafa Öz, “*Hâriciler*”, DİA, XVI, 176.

Ethem Ruhi Fiğlalı, “*Hâriciler*”, DİA, XVI, 169

Mehmet Serhan Tayşı, “*Kıyâfe*”, DİA, XXV, 508.

Muharrem Çelebi, “*Envâ*”, DİA, XI, 257-258

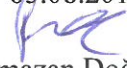
Mustafa Fayda, “*Bedevî*”, DİA, V, 311-312.

Orhan Karmış, “*A‘râb*”, DİA, III, 242

Salim Öğüt, “*Ferve b. Müseyk*”, DİA, XII, 415.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ramazan		Doğanay
Doğum Yeri ve Yılı	AKSARAY/ MERKEZ		10.10.1990
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, Farsça, İngilizce		
ve Düzeyi	İleri, İleri, Orta		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2005	2009	Aksaray Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2009	2014	Uludağ Üniviversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2014	2016	Uludağ Üniviversitesi İlahiyat Fakültesi
Doktora	-	-	
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	- IV. Hadisçiler İhtisas Toplantısı ve Ülkemizdeki Hadis Çalışmalarının Evrenselleştirilmesi Çalıştayı, Bayburt Üniversitesi -I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı İnsan ve Toplum Bilimleri, Madrid		
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	Var_ile_yok_arasi@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı	05.08.2016 Ramazan Doğanay	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ramazan DOĞANAY
Tez Adı	MEDİNE HÂRİCİNDEN GELENLERİN ESBÂB-I VÜRÛD'A ETKİLERİ
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	Hadis Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☒ ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 11.08.2016

İmza: